

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

ANUL XXIII

2

IULIE — DECEMBRIE

1978

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Redactor responsabil: IOAN PĂTRUȚ

Membri :

VASILE BREBAN
ILEANA CÂMPEAN
HENRI JAQUIER
BELA KELEMEN
DIMITRIE MACREA

PETRU NEIESCU
GRIGORE RUSU
SABINA TEIUȘ
ROMULUS TODORAN
MIRCEA ZDRENGHEA

Secretari științifici de redacție : EUGEN BELTECHI,
NICOLAE MOCANU

COLEGIUL REDACȚIONAL

IOAN PĂTRUȚ — *redactor responsabil*
GRIGORE RUSU — *membru*
ROMULUS TODORAN — *membru*
ILEANA CÂMPEAN — *membru*
NICOLAE MOCANU — *secretar de redacție*

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Revistele se pot procura și prin PUNCTUL DE DESFĂCERE AL EDITURII ACADEMIEI, Calea Victoriei nr. 125, București (direct sau prin poștă).

Citorii din străinătate se pot abona prin ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137, telex 11226, București, str. 13 Decembrie nr. 3.

La revue paraît 2 fois par an.

Toute commande de l'étranger (fascicules ou abonnements) sera adressée à : ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137, télex 11226, Bucarest, 3, rue 13 Decembrie, Roumanie.

Le prix d'un abonnement est de \$ 15 par an.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite la comitetul de redacție al revistei „CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ”.

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

Anul XXIII, nr. 2

1978

iulie—decembrie

S U M A R

ISTORIA LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

	Pag.
RADU FLORA, Damaschin T. Bojinca și ideile sale latiniste (II)	149
ROMULUS TODORAN, Activitatea lingvistică a lui Seyer Pop (I)	157

GRAMATICĂ

ILEANA CÂMPEAN, Un, o ; unu, una ; unul, una. Probleme privind delimitarea gramaticală și lexicografică	171
D. D. DRAȘOVEANU, Structuri și linearitate	177

ONOMASTICĂ

DUMITRU LOȘONȚI, Toponime provenite de la apelative pentru noțiunea "depresiune, groapă, văgăună" (I)	183
I. PĂTRUȚ, Antroponime/toponime	191
MARICA PIETREANU, <i>Prislea</i> — considerații sociolingvistice	195

LEXICOLOGIE

VALENTINA ȘERBAN, Din terminologia măsurilor : <i>colul</i>	203
---	-----

DIALECTOLOGIE

IOAN FAICIUC, Diftongul <i>ea</i> în poziția „e” în unele graiuri din Banat	207
---	-----

FILOLOGIE

ANTON GOȚIA, Din preocupările de limbă în secolul al XVII-lea	221
---	-----

STILISTICĂ

ELENA DRAGOȘ, O categorie a discursului narativ — timpul	229
--	-----

RECENZII ȘI PREZENTĂRI DE CĂRȚI

<i>Manuscrisul de la Ieud</i> , Editura Academiei R. S. România, București, 1977 (R. Todoran)	235
MATHILDA CARAGIU MARIOTEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU- RUXĂNDIOIU, ROMULUS TODORAN, <i>Dialectologie română</i> , Editura didactică și pedagogică, București, 1977 (Nicolae Mocanu)	236
RICHARD SÎRBU, <i>Antonimia lexicală în limba română</i> , Editura Facla, Timi- șoara, 1977 (Onufrie Vințeler)	238
MÁRTON GYULA, PÉNTEK JÁNOS, VÖÖ ISTVÁN, <i>A magyar nyelvjárások román kölcsönszavai — Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare</i> , Editura Kriterion, București, 1977 (Bela Kelemen)	239
MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU- OLTEANU, <i>El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad</i> , Mexico—București, 1977 (Doina Negomireanu)	241
V. KIPARSKY, <i>Russische historische Grammatik</i> , vol. I—III, Heidelberg, 1963— 1975 (G. Benedek)	243
WOLFGANG STEINITZ, <i>Ostjakologische Arbeiten</i> , vol. I—II, Budapest, 1975—1976 (Vámszer Márta)	246
<i>Modern Linguistics and Language Teaching</i> , Budapest, 1975 (Mihai M. Zdrenghea)	247

IN MEMORIAM

ANDRÉ VAILLANT (Marcel Ferrand)	249
INDICE (1977—1978)	251

CERCETĂRI DE LINGVISTICĂ

RECHERCHES DE LINGUISTIQUE

Année XXIII, n° 2

1978

juillet — décembre

SOMMAIRE

HISTOIRE DE LA LINGUISTIQUE ROUMAINE

	Page
RADU FLORA, Damaschin T. Bojinca et ses idées latinistes (II)	149
ROMULUS TODORAN, L'activité linguistique de Sever Pop (I)	157

GRAMMAIRE

ILEANA CÂMPEAN, <i>Un, o ; unu, una ; unul, una</i> . Problèmes concernant la délimitation grammaticale et lexicographique	171
D. D. DRAȘOVEANU, Structures et linéarité	177

ONOMASTIQUE

DUMITRU LOȘONȚI, Toponymes issus d'appellatifs pour la notion 'depresive, groapă, vâgăună' (I)	183
I. PĂTRUȚ, Anthroponymes/toponymes	191
MARICA PIETREANU, <i>Pristea</i> — considérations socio-linguistiques	195

LEXICOLOGIE

VALENTINA ȘERBAN, De la terminologie de la mesure : <i>colul</i>	203
--	-----

DIALECTOLOGIE

IOAN FAICIUC, La diphtongue <i>eu</i> dans la position „e” dans certains parlers du Banat	207
---	-----

PHILOLOGIE

ANTON GOȚIA, Des préoccupations de la langue du XVII ^e siècle	221
--	-----

STYLISTIQUE

ELENA DRAGOȘ, Une catégorie du discours narratif — le temps	229
---	-----

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS DE LIVRES

<i>Manuscrisul de la Teud</i> , Editura Academiei R. S. România, București, 1977 (<i>R. Todoran</i>)	235
MATILDA CARAGIU MARIOȚEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU-RUXĂNDIOIU, ROMULUS TODORAN, <i>Dialectologie română</i> , Editura didactică și pedagogică, București, 1977 (<i>Nicolae Mocanu</i>)	236
RICHARD SÎRBU, <i>Antonimia lexicală în limba română</i> , Editura Facla, Timișoara, 1977 (<i>Onufrie Vințeler</i>)	238
MÁRTON GYULA, PÉNTÉK JÁNOS, VÖÖ ISTVÁN, <i>A magyar nyelvjárások román kölcsönzavai — Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare</i> , Editura Kriterion, București, 1977 (<i>Bela Kelemen</i>)	239
MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU-OLTEANU, <i>El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad</i> , Mexico—București, 1977 (<i>Doina Negomireanu</i>)	241
V. KIPARSKY, <i>Russische historische Grammatik</i> , vol. I—III, Heidelberg, 1963—1975 (<i>G. Benedek</i>)	243
WOLFGANG STEINITZ, <i>Ostjakologische Arbeiten</i> , Band I—II, Budapest, 1975—1976 (<i>Vámszer Márta</i>)	246
<i>Modern Linguistics and Language Teaching</i> , Budapest, 1975 (<i>Mihai M. Zdrenghea</i>)	247

IN MEMORIAM

ANDRÉ VAILLANT (<i>Marcel Ferrand</i>)	249
INDEX (1977 — 1978)	251

DAMASCHIN T. BOJINCA ȘI IDEILE SALE LATINISTE (II)*

DE

RADU FLORA

Să vedem argumentele lui Damaschin Bojinca împotriva susținerilor răuvoitoare și eronate ale lui Sava Tekelija. Și anume, sub două ipoteze :

argumentele istorico-filologice (în *Respundere desgurzătoare*) și argumentele etnologice (în *Anticile romanilor*).

Damaschin Bojinca își începe *Respunderea* printr-un elogiu adus lui Petru Maior și lucrării acestuia *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* (1812), precizindu-și, oarecum anticipat, poziția. (De la el, dealtfel, Bojinca va prelua și ideea, justă, a formării limbii române din latina vulgară, „poporală”¹.) În opoziție cu acesta sint luați în răspăr „defăimătorii de nație”, „fără de măduă cîrtitorii”, „ostașii (<lat. *hostis* „dușman”) neamului românesc”, ceva mai moderat, tangențial, „cîrtitorul” vienez K[opitar], dar mai ales cel din Halle („consiliarul” Sava Tekelija). Întreagă broșura lui Bojinca este, dealtfel, plină de fraze accentuând latinitatea românilor, fraze care trebuiau, într-un fel, să justifice, și ele, concluzia finală a autorului, de pe ultima pagină (*Apendice*): „Fii, dară, române, cu totul incredințat cum că singele care se străcoară prin vinele tale e singe curat de roman...”². Cităm dintre frazele amintite : „măritul singe și numele romanilor”, „nația românească cea din singele strălucitului Romul urzită”, „marele neamu românesc”, „neaoș fii ai romanilor” etc.

În fond, Bojinca își expune, la începutul scrierii, ideile, foarte simplificate, ale unui „arboare” genealogic („trunchiul arborelui”, „rădăcinile” lui și ramificațiile) indo-european și romanic, cu transpuneri cît se poate de premature dealtfel (în deceniul trei al secolului XIX). Există, după dînsul, „ghinte de căpetenie”³ și, derivate din acestea, „ghinte pîrtinitoare” (le va numi și „particulare” și „abătătoare”). Și, drept exemplificare, îi citează pe romani (interesant că este citat poporul, nu limba sa !), „din care descalecă” : românii, italienii, spaniolii, „cea mai mare parte a frîncilor” (restrictiv deci) și tebalii din Anglia (lipsă de informație ; cu cîțiva ani mai tîrziu, Fr. Diez va da o clasificare a limbilor romanice mult mai completă și exactă).

* Vezi partea I a acestui articol în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 5—11.

¹ Românii din Dacia, zice autorul, „au scîut scria și se-au ținut limba cea poporală” (*Respundere desgurzătoare*, p. 44 ; folosim în mod exclusiv, și aici și în continuare, în citații, ediția românească din 1828).

² *Ibidem*, p. 120 ; nu vom indica paginile citațiilor din broșură decît acolo unde se dă un citat mai extins sau substanțial.

³ „Acelea dintru care se descalecă alte popoare” (*ibidem*, prefața).

Combaterea propriu-zisă a susținerilor lui Sava Tekelija din *Erweis* Bojinca o începe cu momente, le-am zice, laterale. Cu epitetele pe care acesta le acordă limbii române, implicit și poporului român (la începutul broșurii sale) : „lățirea”, „nesciința”, „viclesugul”, și care sînt mai mult de ordin afectiv. Desfășurarea argumentelor propriu-zise va urma mai încolo, în toîul discuției, la un nivel foarte infocat (ca și la oponentul său, firește). Aici există, și la un autor și la celălalt, unele greșeli pe care le putem atribui deopotrivă și metodologiei eronate, dar și lipsei de cunoștințe suficiente (poate explicabile la acea dată și, mai cu seamă, la oameni care nu sînt, nici unul, nici altul, filologi, ci, printr-o întimplare, amîndoi juriști). De exemplu, adesea slavii sînt confundați cu sîrbii sau limba veche slavă cu limba sîrbă⁴; se citează exemple restrictive, din Banat (Bojinca îi citează pe sîrbii din Srem și chiar pe „românii” — probabil aromâni, dar sîrbizați totuși⁵ — din „Neoplanta, Semlin, Carlovăț”, care „învăță sîrbește și-și sîrbesc și numele”⁶, sau, bunăoară, pe cei din Pesta, „pestanii”) ș.a.

Originea și vechimea românilor îl interesează (în opoziție cu aprecierile negative ale lui Tekelija) pe Bojinca, în primul rînd. Dealtfel, întreagă broșura își are axa centrală în această problemă capitală. Indubitabilă este originea romană a românilor. Discutabilă este, însă, pentru Bojinca, contribuția altor popoare și, în context, a altor limbi. Tekelija profilase limba română (și originea poporului ca atare) ca slavo-italiană. Bojinca le vede „curat romane” și, necunoscînd (la acea dată și în plin consens cu ideologia Școlii ardelenene) nici o urmă de dacisme (sau alte elemente autohtone) în limbă, neagă complet orice urmă a dacilor în limbă și, mai ales, în componența etnică a poporului român. „Dachii fuseră de tot stinși de legioanele romanești”, constată, cu multă siguranță, autorul⁷. Ceva mai mult încă (contravenind chiar istoriei), dacii nici n-au așteptat o confruntare definitivă cu romanii, ci se „stînsură” „una cu craiul seu Decheval” ; alții au fugit de urgia romană și provincia (Dacia) a rămas „deșartă de colonii sei cei vechi” ; alții erau duși la Roma ca sclavi și acolo li s-a pierdut urma⁸. Se pune apoi problema femeilor dace, care n-au luat parte la lupte. Acestea, zice Bojinca, ardeau umerii prizonierilor romani cu făclii aprinse și Traian, infuriat, a pedepsit întreaga populație. Dacă au și rămas, eventual, femei, chiar să se fi căsătorit cu romanii, apoi naționalitatea este determinată după tată. Dar Bojinca nu crede nici acest lucru, căci femeile dace erau roabe și „de soarte mai proastă”, cu care nu se aliau semeții romani ; dar aceștia și-au și „adus muieri cu sine de la Roma”. Autorul concludă : „Dachii cu totul se desrădăcinară și se stînsură din Dachia”⁹.

În ceea ce privește aportul slav, cel etnic și, subînțeles, cel lingvistic, acesta este de dată mult mai tîrzie și a venit : a) prin „împărtășirea

⁴ Confuzie pe care o făcea un alt polemist cu scrierile lui Maior și ale ardelenilor, scriitorul sîrb Jovan Sterija Popović, (vezi R. Flora, *Relațiile sîrbo-române. Noi contribuții*, p. 233 și urm.).

⁵ Cf. cartea lui D. Popović, *O Cincarima* (două ediții, 1928 și 1937).

⁶ *Respundere desgurzătoare*, p. 48—49.

⁷ *Ibidem*, p. 68.

⁸ *Ibidem*, p. 67, 69, 70.

⁹ *Ibidem*, p. 69.

(împrumutul) vorbelor" ; b) prin „religie” și, de aici, c) prin cărțile bisericești. Pentru Bojinca, firește, ca și pentru toți latinistii ardeleni, „limba slavenească” este „cea mai mare rătăcire și mai adincă întunecime aduse românilor”¹⁰. Dinsul combate, la fiecare pas, influența slavă, supradimensionată de contraopinentul său, și, din păcate, nu vede deloc aportul slav (în lexic, în formarea cuvintelor, la unele elemente morfologic-sintactice chiar).

Continuitatea elementului romanic în Dacia este o altă idee pe care Bojinca ține s-o scoată în evidență în orice ocazie. Ideile imigraționiste, sugerate de Tekelija, sint respinse în mod categoric (români slavizați, prin filieră italiană, proveniența acestora chiar din Rumelia și Bulgaria). La fel și datele tirzii ale acestor reîmigrări (prin secolul al XVIII-lea, după Tekelija). Sint citați în ajutor Bisching cu *Geografia* sa, Cantemir cu *Descriptio Moldaviae* (Tekelija contestase și prezența românilor în Moldova înainte de „suta a 18-a”).

Anii de răscrucă, 271—274, respectiv aceia ai retragerii, sub Aurelian, a romanilor din Dacia, sint redați de Bojinca fără echivoc. Acesta a mutat în Dacia „sa” (cea aureliană, în Moesia, la sudul Dunării) numai „militarii săi” (cită, ca sprijin, și Vopiscus). Totuși undeva recunoaște că Aurelian a așezat „o mulțime de oameni” din Dacia veche pe malul celălalt al Dunării „și nuni țeara aceasta Dachia sa”¹¹, nepierzind nici o clipă din vedere că „românii din zilele lui Traian deși nu toți, totuși cea mai mare parte au fost dominatori” și în Ardeal, Țara Românească, Moldova, dar și în „Misia”¹². Din aceștia din urmă au luat naștere românii din Bulgaria, cunoscuți mai ales sub dinastia Asăneștilor, și „machedo-românii”, numiți de el și „români aureliani”, repartizați teritorial în Moesia, Tesalia și Macedonia. În vremea aceea aceștia erau singurele ramificații cunoscute ale așa-zisilor români balcanici, pe care Bojinca le cunoaște. Dar nu încapă nici un dubiu că „și ei sint tot de un adevărat singe roman cu ceilalți români dincoaci de Dunăre”¹³. Se opune vehement ideii lui Tekelija că aceștia ar avea ceva comun cu grecii. Chiar — cu referință la comercianții de proveniență aromână din imperiul habsburgic (uitind că cei mai mulți dintre ei, totuși, au optat pentru națiunea sirbă) — zice că, la ora aceea, aceștia erau cei mai buni „negotianți” prin „cetățile mercantile”, ceea ce, poate, îl doare cel mai mult pe „cirtitor”¹⁴.

Aproape jumătate, în partea inițială, din dezbaterile sa, Bojinca o consacră discuțiilor denumirii de *vlah*, provenind de la slavi și luată de Tekelija drept argument principal pentru susținerea sa că românii sint slavi (amestecați cu italienii). Această denumire, zice Bojinca (mai ales și faptul că Tekelija o identifica cu aceea de „nomad”¹⁵), nu este „nume însușit a vreunei deschilinite ghinte, ci numai cognome (polecră)”¹⁶. Urmează apoi o lungă dezbateră pe seama acestui cuvânt (fără a se încerca măcar să se stabilească etimologia precisă a lui), cu citate din Ana Comnena,

¹⁰ *Ibidem*, p. 71.

¹¹ *Ibidem*, p. 94.

¹² *Ibidem*, p. 20.

¹³ *Ibidem*, p. 94.

¹⁴ *Ibidem*, p. 97.

¹⁵ „Umblare de coló coló, cu sculele în spate” (*ibidem*, p. 21).

¹⁶ *Ibidem*.

Nichita (notarul împăratului Isac Anghel), Calcocondila, Lucius (*De regno Dalmatiae et Croatiae*) ș.a., cu considerații despre vlahii din Dalmația, Croația propriu-zisă, Bosnia sau Slavonia¹⁷, unde acest cuvânt se confundă (incepînd cu secolul XV, ceea ce Bojinca nu știe) cu noțiunea de „păstor” (ceea ce ar necesita o dezbatere aparte). Pentru Bojinca un lucru este clar : cuvîntul *vlah* este o denumire slavă pentru romani în general (popoarele romanice), apoi, specializat, pentru români, dar nu implică deloc originea etnică a poporului, care se numea (contrar părerii lui Tekelija, care considera această denumire recentă) *român-români* din vremurile străvechi (nu *Rumun*, cum îi spune oponentul său, pe sirbește).

O etimologie totuși o stabilește Bojinca, și corect : aceea de *finjar* [*fiu*] (în sirbocroată *cincarin*) pentru aromâni (macedoromâni, în terminologia lui). După ce amintește posibilele etimologii, ca *Cincinatu* sau chiar (tot la plural) *censari* „cei de dau porție (bir) domnilor săi”, zice că acesta provine totuși de la pronunțări ca *tu fați* (faci), *finți* (cinci), căci, zice, aceștia „nu răspund cuvintele gros, ci le grăiesc subțire, după firea și țesătura limbei latinești”¹⁸. Mar remarcă, foarte just dealtfel, că această denumire este cunoscută doar în părțile Ungariei, dar deduce de aici, greșit, că termenul, nefiind cunoscut în Macedonia, nu se poate datora limbii sirbe¹⁹.

În toiul discuțiilor, Bojinca mai vehiculează o idee, aceea a primelor cărți tipărite în limba română și, în legătură cu aceasta, chestiunea alfabetului, latin sau chirilic, la români. Tekelija, plecînd de la analistul maghiar Pray, constatare că românii nu aveau cărți tipărite în limba lor înainte de anul 1652. Bojinca îi dă replica amintînd că principele Ardealului G. Rákóczi dăduse aprobarea pentru înființarea unei tipografii românești în Ardeal încă la anul 1643. Dar este curios că Bojinca citează, după Maior, drept prima carte românească, *Predicile*, tipărite la Brașov, la 1580, neștiind nimic despre tipăriturile lui Coresi sau despre *Catehismul* de la Sibiu, apărute cu cîteva decenii înainte. În chestiunea alfabetului latin la români se mulțumește să constate doar că în părțile Daciei s-ar fi scris „românește” și că aici ar fi adus „literile latinești” coloniștii romani înșiși (dar care nu puteau fi, în nici un caz, și românești). La fel, se sprijină doar pe Cantemir (*Descriptio Moldaviae*), care afirmă că după „adunarea bisericească de la Florența” (1439) alfabetul latin a fost înlocuit cu „încîlcitele litere țiriliane”²⁰.

Sinteza disertației sale Bojinca o dă în *Apendicele* lucrării²¹. Aceasta constă din : a) considerații asupra numelui *român*²², zicînd că românii

¹⁷ O singură dată, de fapt, după Maior (care-l reproduce pe Petar Katančić, *De Istro*), se citează că *Vlasi* (plural) < *Iasi*, iar acesta din *Latium* (*ibidem*, p. 12), ceea ce este cel mult o curiozitate, dacă nu o etimologie populară.

¹⁸ *Ibidem*, p. 92–93.

¹⁹ Dealtfel, cuvîntul este productiv chiar în limba sirbocroată, unde avem *cincarili* „a fi zgîrcit” (cf. R. Flora, *Relațiile sirbo-române. Noi contribuții*, p. 236).

²⁰ *Răspundere desgur-ătoare*, p. 39.

²¹ *Ibidem*, p. 99–120.

²² „Cu care nume s-au numit românii de cînd sînt pe fața pămîntului” (*ibidem*, p. 100), fiindu-i totuși totalmente necunoscute măcar elementarele noțiuni despre cronologia acestei epoci (a „românei primitive” după Densulescu, a „străromânei” în termenii lui Puscariu sau a „românei comune”, termenul cel mai frecvent, dat de Rosetti).

ar fi adus acest nume din Italia, sub „Traian împăratul romanilor”; b) argumentele lingvistice despre latinitatea limbii române — depășindu-l, evident, pe Bojinca, la acea dată, el fiind și jurist — sint doar amintite, făcându-se trimiterea la *Gramatica* (limbii române, în limba latină) a lui I. Alexi (1826)²³; c) documente istorice (și izvoarele respective) despre originea latină a românilor (diploma împăratului Ferdinand I dată lui Nicolaus Olahus, numit de el Nicolau Olau), considerațiile lui J. Benkő, F. Grisellini, P. Nagy, I. Trester, D. Cantemir ș.a.²⁴; d) datinile și superstițiile moștenite de români de la strămoșii lor romani (despre care va scrie și aparte, printre notele din *Anticile romanilor*).

Argumentele etnologice asupra latinității poporului român (aici fără contextul limbii, măcar că, ciudat, apar și o seamă de etimologii, latinești, firește) sint conținute în *Anticile romanilor* (1822, 1823)²⁵. În fond, acestea sint anunțate încă la anul 1828, în *Respundere desgurzătoare*, în prefață. Zice Bojinca aci că, „toema cînd lucram la o carte asupra romanilor de bun folos (pre carea cu ajutorul celui de sus fără întirziere a o da la lumină dolesc...)”, veni broșura cirtitorului din Halle (în 1827, cea de-a II-a ediție, bilingvă), astfel că „pusăi cartea cea mai sus înscințată la o parte” și se apucă să-i răspundă lui Tekelița.

Iată numai unele aspecte ale potrivirilor în datini și superstiții la romani și la români, pe care Bojinca, evident în concordanță deplină cu ideile sale latiniste, le pune pe linia unei continuități neîntrerupte, respectiv a perpetuării lor, din epoca romană și pînă în vremea sa (fără, măcar, considerarea că unele dintre acestea puteau fi prezente și la alte popoare, mai ales cele învecinate, deci preluate în mod indirect).

În *Anticile romanilor* scopul de căpetenie al autorului nu este acela de a face o paralelă etnografică latino(romano)-română. În cele aproape 500 de pagini ale celor două volume dînsul redă, foarte sistematic (indiferent de modele și „antichități” pe care le putea avea la îndemînă), aspecte ale vieții vechilor romani. Paralelisme cu stări sincronice, la români, le redă în notițele de subsol sau în cîteva „însămări” sau „luări aminte”, pe care le inserează în textul de bază al cărților sale.

Dar încă în prefața cărții (*Cătră cetitoriu*) atrage atenția cititorilor asupra asemănării dintre „cele ce vei ceti în această carte, cu cele ce se află prin locurile unde tu viețuiești”²⁶. Iar într-o „luare aminte”, arătînd că și limba și datinile sint moștenite de la romani (amintind și duplicitatea onomastică *vlah/român*), concludе în mod deschis: „Toate acestea arată că nu sint românii de altă naștere decît... din romani”²⁷. Iar în nota finală a volumului al II-lea, autorul încheie, în termeni rezoluți, că datinile păstrate de români azi arată „izvorul din care se trag” și constituie, totodată, „cele mai vii mărturii adevărate cum că românii sint

²³ Considerațiile, și la Tekelița și la Bojinca, despre *Biblia* de la Londra (edii în 1588 și 1620) și textul colaționat în limba română și în „limba valică” (acea din provincia Vallis, din Anglia, valii fiind o „ghintă română”) sint o evidentă eroare.

²⁴ Printre altele, este interesantă și o „notă” a lui Dimtrie Tirol din *Almanahul sirbesc*, din anul 1827, cu un citat lung (în partea inițială dat în original, în sirbește).

²⁵ Mulțumesc, aici, colegului Ștefan N. Popa de la Universitatea din Iași, lector de limba română la Facultatea de filologie a Universității din Belgrad, care a avut bunăvoința de a-mi aduce această carte de la Biblioteca centrală universitară din Iași.

²⁶ *Anticile romanilor*, I. p. XIV (și aici cităm sursa doar în cazul citatelor mai extinse și substanțiale).

²⁷ *Ibidem*, I, p. 83 (în fond, citat din I. Trester).

neîndoîți strănepoți ai romanilor" (cu referiri și la „atîtea disertații” care au dovedit același lucru în ultima vreme, aluzie, cu siguranță, la polemicile care au avut loc în anii precedenți)²⁸.

Paralelismele etnografice la Bojinca afectează mai multe domenii de viață materială și spirituală. Nu vom intra aici în amănunte, fiindcă sintem, anticipat, sceptici în ceea ce privește puterea probatorie a lor²⁹. Astfel, de pildă, vorbind despre mesele rotunde și scunde ale romanilor Bojinca citează imediat astfel de mese la „țerenii” români³⁰. Nu numai atît, ci și ceea ce se pune pe masă, gustările, se potrivesc. Se nimereste, în continuare, îmbrăcămintea la romani și la românii actuali, de la șubă și pînă la opinci. Se potrivesc și dansurile (călușerii, de exemplu).

Cu multă insistență se oprește Bojinca la nuntă, cu obiceiurile respective, descoperind și aci bune potriviri, cu toate că romanii aveau altă religie și că și aceasta joacă un rol oarecare la dăltuirea obiceiurilor. Astfel, îmbrăcămintea miresei, datina de „a se învăli mirele” (mai ales în Banat, și astăzi). „Deverul” (însoțitorul miresei, înainte de cununie) este luat get-beget de la romani, chiar și „răpirea miresei”. Obiceiurile de îngropăciune sînt, după Bojinca, iarăși complet romane, fără nici un echivoc. Astfel, să zicem, „îmbrăcarea mortului”, bocitoarele („preficele”), doliul cu manifestațiile lui exterioare („părul despletit” în timpul doliului, „lepădarea podoabelor” cu aceeași ocazie etc.), „cina de ospățare” la mort (pomana). Mai ales este ispitit Bojinca de a da un tîlc probatoriu superstițiilor, în cea mai mare parte atașate și acestea înhumării mortului. Astfel, strigarea la urechea mortului, spălarea lui „cu apă caldută”, „banul mortului”, aruncarea de pămînt peste mort ș.a. Și, natural, traducerea, aproape verbală, a lui S.T.T.L. (*Sit tibi terra levis*) prin românescul *Fie-ți țărîna ușoară*. Pînă și reîncarnarea mortului în strigoi („piatra în gură”), tot de la romani provine.

Ceea ce este mai interesant în *Antici* este faptul că Bojinca, în legătură cu aspectele vieții materiale, respectiv cu unele noțiuni sau denumiri de obiecte, operează cu un însemnat material de limbă, în sensul deducerii lui din etimonuri latine. Am zice că, într-un fel, carența acestui material în *Respundere* este aici compensată cu prisosință. Iată numai cîteva exemple caracteristice. Potrivită este aici ideea (anunțată, dealtfel, și în *Respundere*) că „alta au fost limba poporului roman și alta cea gramaticală”³¹. Astfel, bunăoară, denumirea calendaristică a lunilor (și cu indicarea variantelor populare la români). Lat. *circus* este „asemănat” cu rom. *cerc*, dar, zice, mai bine cu *țarc*³². Lat. *naenia* „cîntare de îngropăciune” este pusă alături de rom. *neno, neno* (!)³³. Chiar și fraza *i s-a frînt oiu* (sic)

²⁸ *Ibidem*, II, p. 220 (la sfîrșitul considerațiilor despre înmormîntare ; fără nici un titlu aparte, dar, textul fiind redal cu petit, se vede clar că acesta este notița de încheiere).

²⁹ Un autor, de exemplu, găsise o seamă de potriviri în folclorul românesc și cel spaniol și le punea, nici mai mult nici mai puțin, pe seama Legiunii a XIII-a Gemina, care a fost adusă de către Traian în Dacia din părțile iberice (cf. Al. Popescu-Telega, *Asemănări în folclorul român și cel iberic*, în vol. *Pe urmele lui Don Quijote*, București, 1942, p. 134—154).

³⁰ „Românii țereni cea mai mare parte (în și astăzi astfeliiu de mese” (*Anticile romanilor*, II, p. 194).

³¹ *Ibidem*, I, p. 180.

³² „Fiind acea îngrădîtură în forma cercului făcută, adecă țarc”, „care cuvînt se și află la români” (*ibidem*, II, p. 189).

³³ *Ibidem*, II, p. 214.

„adică viața” (în legătură cu obiceiul de a merge cineva cu o oală cu apă înaintea mortului) este transpunerea lat. *fracta est ei olla* ³⁴. Numa (Pompiliu) introduce Salii „preoții lui Marț”, iar Bojinca află și aici o corespondență în strigătul de îmbărbătare la joc (la români, bineînțeles) *alô Numa* (!?) ³⁵.

În fine, vrednic de pomenit este și faptul că limbajul lui Bojinca, în scrierile sale, nu este cel exagerat latinist. Din contră, este presărat adesea cu turnuri din graiul popular, dar mai cu seamă cu bănățenisme, mai la îndemina autorului. Totuși dînsul nu este străin nici de aplicarea în practică a multor elemente lexicale latinizante, ca *timplă* „hram (templu)”, *oraciu* „profeție (oracol)”, *scriptor* „scriitor”, *ghintă* „neam (ginte)”, *băni* „băi” (de fapt, bănățenism), *zee* „zeiță”, *farină* „făină”, *miliaru* (de aur) „mileniu” etc. Altă dată el însuși dă dublete, ca *mur* sau *perete*, *cetate* sau *tărime*, *cultura* sau *lucrarea* griului, *reghioane* sau *ținuturi* ș.a.

În concluzie, putem conchide că Damaschin Bojinca, nefiind nici filolog, nici istoric, contribuie totuși, în jurul anilor 1830, la fondul de argumentări latiniste, cu dovezi mai ales istorice (preluate de la alții, mai cu seamă de la Petru Maior) și de ordin etnografic (cele mai multe originale, dar cu exagerările inerente). Provocatorul nemijlocit este Sava Tekelija, cu broșurile sale, neavenite. Plecarea lui Bojinca în Moldova (1833) a întrerupt complet aceste preocupări ale sale. În sfîrșit, putem constata și faptul că broșurile lui au provocat și intervenția, substanțială, a lui Eftimie Murgu.

Noiembrie 1977

Universitatea din Belgrad

³⁴ *Ibidem*, II, p. 213.

³⁵ „Cărea jucătorii cei mai buni spre îndemnarea în învăpăierea celorlalți, între alte descîntări, foarte adese ori, ba deloc la începutul jocului o resună” (*ibidem*, I, p. 177).

ACTIVITATEA LINGVISTICĂ A LUI SEVER POP (I)*

DE

ROMULUS TODORAN

Alături de Emil Petrovici și Ștefan Pașca, Sever Pop se situează în rindul celei dintii generații de lingviști clujeni de după Unire, formată sub îndrumarea iluștrilor profesori ai Universității românești din Cluj. Făcînd parte din prima promoție de studenți a acestei universități, chiar de la începutul studiilor sale universitare el a avut norocul să lucreze la Muzeul limbii române, institut cu un profil larg filologic, în care studiul limbii române se găsea pe prim plan.

Întemeiat în 1919 de S. Pușcariu, Muzeul limbii române avea să devină, în scurtă vreme, un vast șantier științific. Aici se redactează, în continuare, sub conducerea lui S. Pușcariu, cea mai importantă lucrare a lexicografiei românești : *Dicționarul Academiei*, și se elaborează, inițiat de fondatorul Muzeului, *Atlasul lingvistic român*. Lucrările amintite, de amploare, sînt fundamentale în lingvistica română și în cultura noastră națională. Acest institut, la inițiativa conducătorului său, a întreprins o largă acțiune de adunare a materialului lexical dialectal și a numelor de persoană și de locuri din toată țara, folosindu-se metoda anchetelor prin corespondenți. Dar Muzeul limbii române a fost și un fel de for științific, care funcționa ca o societate științifică. Datorită prestigiului de care se bucura S. Pușcariu și tactului său, în jurul lui s-au grupat lingviștii și filologii clujeni (și specialiști din domenii apropiate). Ședințele săptămînale de comunicări constituiau locul în care se supuneau discuției cele mai diverse probleme de lingvistică și filologie, rezultatele cercetărilor „membrilor” Muzeului interesînd mai cu seamă istoria limbii române. Vasta activitate desfășurată în acest institut se reflectă în sumedenia de studii, articole, note și recenzii publicate în buletinul lui, „Dacoromania”, una dintre cele mai valoroase publicații filologice din cultura română.

Gruparea lingviștilor clujeni de la Muzeul limbii române, cunoscută adesea sub numele de „școala lingvistică clujeană”, s-a constituit într-un moment istoric favorabil. Întregirea statului național român impunea, în noile condiții, cu deosebire în Transilvania, necesitatea unei puternice afirmări naționale pe toate planurile, inclusiv al științei și culturii, pentru a dovedi capacitatea și virtuțile poporului nostru. În entuziasmul național de după Unire, sub acest semn s-au desfășurat învățămîntul filologic clujean și activitatea științifică a lingviștilor din jurul Muzeului. Climatul de intensă muncă de la institutul creat și condus de S. Pușcariu, pusă în

* Comunicare prezentată în ședința Institutului de lingvistică și istorie literară din 25 ianuarie 1977.

slujba științei și culturii naționale, a fost hotărîtor pentru orientarea științifică a lui S. Pop și pentru formația sa. Muzeul limbii române a înecrustat urme adinci în personalitatea lui, fiind o înaltă școală de inițiere și desăvirșire în cercetarea științifică¹.

Activitatea științifică, dezvoltată în țară și străinătate, de-a lungul a peste 35 de ani, se remarcă în primul rînd prin vastitatea ei. Spre deosebire de ceilalți lingviști români din generația sa, el a activat aproape în exclusivitate în domeniul dialectologiei. De aceea, atît pe plan național, cît și pe plan internațional, s-a impus înainte de toate ca dialectolog. În ultimii ani ai vieții, a desfășurat o amplă activitate de documentare lingvistică.

Cea mai valoroasă operă a lui Sever Pop este, fără îndoială, *Atlasul lingvistic român*, partea întâi (ALR I), căreia i-a consacrat cei mai spornici ani ai activității sale științifice. La realizarea acestei opere s-a angajat plenar încă din tinerețe, punindu-și la contribuție întreaga sa capacitate și uimitoarea lui putere de muncă. Convins fiind de importanța unei astfel de lucrări pentru studiul limbii române și pentru istoria poporului român, pentru cultura română în general, Sever Pop și-a făcut din elaborarea Atlasului un scop al vieții sale, pe care l-a urmărit cu o puternică voință și o perseverență străbătătoare. Împrejurările, din păcate, nu i-au îngăduit să-și ducă la bun sfîrșit opera și să-și o vadă în întregime tipărită.

Atlasul lingvistic român, unul din titlurile de glorie ale Muzeului limbii române din Cluj — cel mai prestigios, poate —, își are istoria sa. Se știe că crearea acestei opere se datorește lui S. Pușcariu, S. Pop și E. Petrovici². E, desigur, o operație dificilă și chiar riscantă, într-un fel, de a departaja rolul fiecăruia dintre cei trei lingviști de numele cărora se leagă lucrarea, atîta vreme cît încă nu cunoaștem o serie de amănunte. O incursiune în istoria lucrării ne apare absolut necesară, fiindcă ne va da posibilitatea să desprindem, într-un spirit obiectiv și de echitate științifică, rolul și aportul lui S. Pop și, bineînțeles, și ale celorlalți doi, în alcătuirea acestei monumentale opere.

¹ Cîteva date biografice. S. Pop s-a născut la 27 iulie 1901, în Poiana Ilvei, jud. Bistrița-Năsăud, descinzînd dintr-o familie de țărani. Își face studiile secundare la Liceul grăniceresc din Năsăud (1911—1919), iar cele superioare la Facultatea de litere a Universității din Cluj (1919—1923), avînd ca specialitate principală limba și literatura română și secundară lingvistica și filologia romanică. Obține titlul de doctor (1925) la aceeași universitate. Urmează cursuri de specializare în geografia lingvistică la Paris (1925—1927). Este angajat, ca „ajutor”, chiar de la începutul studiilor universitare (1919), fiind numit apoi (1921) secretar-bibliotecar la Muzeul limbii române. Urcă toate treptele didactice: asistent la Facultatea de litere a Universității din Cluj (1923), lector de dialectologie (1929), conferențiar de dialectologie la aceeași facultate (1931), profesor la Facultatea de litere a Universității din Cernăuți (1939), apoi a Universității din București (1940). În timpul războiului îndeplinește funcția de director adjunct la *Accademia di Romania* din Roma (1941—1946). După război, ajunge „visiting professor” (1948) și apoi „profesor extraordinar” la Universitatea catolică din Louvain (Belgia). S-a stins din viață la Louvain, în 17 februarie 1961, cu cîteva luni înainte de a împlini 60 de ani. Pentru alte date, vezi Sever Pop, *Recueil posthume de linguistique et dialectologie*, [Roma], 1966, p. 1—9.

² La elaborarea *Atlasului lingvistic român* au colaborat parțial Th. Capidan și Șt. Pașca. Primul a efectuat anchetele pentru ALR II la aromâni (punctul 010) și la meglenoromâni (punctul 012) și l-a asistat pe S. Pop, ajutîndu-l, desigur, în anchetele sale pentru ALR I la aromâni (punctele: 05, 06, 07, 08, 09) și la meglenoromâni (punctele: 012 și 013). Cel de al doilea a efectuat anchete pentru ALR II la istroromâni (punctul 02). Cu observații și sugestii au contribuit unii membri ai Muzeului, cu ocazia discutării chestionarului, transcrierii fonetice și a rezultatelor anchetelor dialectale de probă.

Atlasul lingvistic român, cea mai importantă lucrare de dialectologie română, capitală pentru cunoașterea structurii limbii române, de astăzi și din trecut, a fost inițiat de S. Pușcariu. Acesta era familiarizat cu metodele geografiei lingvistice încă din timpul studiilor universitare. Se știe că a făcut anchete în Țara Oltului pentru *Linguistischer Atlas des dachoromanischen Sprachgebietes* al lui G. Weigand, cel dintîi atlas lingvistic al limbii române și cel dintîi atlas lingvistic romanic, elaborat prin anchete directe. Deși, în timpul studiilor sale de la Paris (1899—1901), S. Pușcariu nu a urmat cursurile lui J. Gilliéron, fapt pe care îl va regreta mai tîrziu ³, interesul pentru geografia lingvistică, în plină dezvoltare, nu i-a fost străin. Nici nu se putea altfel pentru un lingvist care s-a dovedit în tot timpul activității sale deosebit de receptiv la înnoirile teoretice și metodologice ale științei limbii. În 1910, apreciază atlasul lingvistic al lui G. Weigand și cel al Franței de J. Gilliéron ca opere deschizătoare de drumuri noi, prin problemele pe care le aduc și pe care le pot dezlega ⁴. El însuși apelează la „geografia cuvintului” pentru a infirma o explicație etimologică. „Cite probleme importante nu s-ar putea dezlega și la noi românii — exclamă S. Pușcariu —, dacă am fi în situația de a putea urmări geografia lexicală a cuvintelor noastre !” ⁵. În altă ordine de idei, tot în același studiu, S. Pușcariu se referă la recomandarea lui J. Jud de a se alcătui un atlas lingvistic pentru limba română, urmărindu-se aspectul lexical al graiurilor populare românești. O astfel de lucrare, importantă și pentru lingvistica romanică, după aprecierile cunoscutului lingvist elvețian, promotor al geografiei lingvistice, „ne-ar deschide posibilități nebănuite pentru etimologia românei și ar fi tot atît de binefăcătoare pentru lexicografia românească precum a fost *Atlas linguistique* pentru limba franceză” ⁶.

Intenția de a alcătui un atlas lingvistic românesc și-o manifestă S. Pușcariu odată cu înființarea Muzeului limbii române, în 1919. Cel dintîi scop pe care și-l propune acest institut este adunarea sistematică a limbii române vorbite în toate regiunile locuite de români prin studii dialectale făcute pe teren și prin chestionare trimise în întreg teritoriul românesc. „Pe baza răspunsurilor ce se vor primi la aceste chestionare — precizează S. Pușcariu —, se vor alcătui *hărțile lexicale*, pe care Muzeul limbii române și-a pus de gînd să le editeze” ⁷.

³ Vezi S. Pușcariu, *Călătore pe două neacuri*, [București], 1968, p. 164.

⁴ S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, București, 1974 : „[...] *Atlasul lingvistic* al d-lui Weigand, care, deși se mărginește la constatarea unor fenomene fonologice și morfologice, e un izvor nesecat pentru studierea aprofundată a limbii noastre” (p. 42). Cele 67 de hărți „ne fac să vedem cit de necomplete erau cunoștințele noastre pînă acum și ne deschid drumuri nouă de urmărit, aduc o mulțime de probleme necunoscute pînă acum, care așteaptă a fi dezlegate” (p. 43). „În opera aceasta monumentală [= *Atlasul lingvistic al Franței* de J. Gilliéron], care cuprinde mai multe mii de hărți, se arată expansiunea geografică a vreo mie de cuvinte franceze. Cel ce știe celi în aceste hărți poate urmări viața cuvintelor, lupta unul termen nou cu altul vechi, și setea noastră de a răspîndi lumină în timpurile trecute e ațîțată de probleme nouă [...]” (p. 35). Pentru istoria *Atlasului lingvistic român* și rolul lui S. Pușcariu în elaborarea lucrării, vezi și P. Neiescu, *Contribuția lui Sextil Pușcariu la dezvoltarea dialectologiei românești*, în *CL*, XIX, 1974, nr. 1, p. 26—31 ; V. Rusu, *Introducere în studiul graiurilor românești*, București, 1977, p. 11—17.

⁵ S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 36.

⁶ Apud S. Pușcariu, *Cercetări și studii*, p. 39—40.

⁷ S. Pușcariu, *Muzeul limbii române*, în *DR*, I. 1920—1921, p. 5.

Cel dintîi chestionar (*Calul*), lansat de Muzeul limbii române în 1922, poartă specificarea „pentru un atlas lingvistic al limbii române”. S-ar putea deduce de aici, cum au și dedus unii, că S. Pușcariu intenționa să alcătuiască Atlasul lingvistic al limbii române pe baza anchetelor prin corespondenți. Ar fi surprinzătoare o astfel de concepție la un lingvist ca S. Pușcariu. Întemeietorul școlii lingvistice clujene și-a dat seama desigur de superioritatea anchetelor directe față de cele prin corespondenți, într-un moment cînd alte atlase romanice (elaborate de A. Grier și K. Jaberger și J. Jud) dovedeau cu claritate necesitatea cercetărilor nemijlocite pe teren de către lingviști și aduceau perfecționarea metodelor. Este acum limpede că S. Pușcariu a utilizat ancheta prin corespondenți ca un sondaj preliminar anchetei directe, cu scopul de a se facilita alcătuirea chestionarului și de a se cunoaște regiunile și localitățile cu un mai mare interes dialectologic ⁸.

Anii care au urmat au fost de orientare, de tatonări în privința metodelor după care să se alcătuiască Atlasul, a caracterului lucrării, fără să se piardă din vedere pregătirea cadrelor necesare și asigurarea posibilităților materiale.

S. Pușcariu pune problema Atlasului limbii române la întîiul congres al filologilor români, ținut la București, în 1925. El face propunerea ca lucrarea să fie realizată prin colaborarea celor patru universități, pe baza aceluiași principii și a aceluiași chestionar. Alcătuirea Atlasului limbii române de către cele patru universități, prin anchetatori fără experiența necesară, nu constituia un proiect realist. De la început, erau previzibile greutăți în înjghebarea colaborării și coordonarea activității, în măsură să asigure unitatea lucrării. De aceea nu ne surprinde faptul că, peste un an, la cel de al doilea congres al filologilor români, ținut la Cluj, în 1926, apar propuneri divergente în ce privește concepția lucrării și unele principii după care să se alcătuiască. Th. Capidan, raportorul comisiei Atlasului, propune să se aibă în vedere experiența dobîndită de „școala lui J. Gilliéron”. Materialul ar urma să fie cules de doi anchetatori, în regiuni diferite : unul pentru dialectul dacoromân, iar altul pentru dialectele sud-dunărene. O. Densusianu susține, în continuare, formarea și participarea la cercetările pe teren a unor echipe de anchetatori de la cele patru universități în zone dinainte stabilite pentru fiecare echipă. S. Pușcariu vine cu un punct de vedere nou : să se întreprindă două anchete cu două chestionare diferite. Prima trebuie să se desfășoare rapid, pe baza unui chestionar redus (de circa 200 de întrebări), într-un mare număr de localități,

⁸ Vezi *Raport anual*, în DR II, 1921—1922, p. 903 : „Ne dăm perfect seama de scăderile acestui chestionar. Răspunsurile vor fi neegale, nu totdeauna demne de încredere, adesea sugestionate de răspunsurile indicate de noi, vor lipsi din multe părți etc. Oricum însă, ele vor cuprinde un prețios material lexical și ne vor da o orientare generală, un fel de schiță pregătitoare pentru Atlasul viitor [subl. noastră—R.T.]. Sintem convinși că, oricît de prevăzători am fi, cu greu am putea alcătui în camera de studiu un chestionar general pentru adunarea materialului la fața locului. Din răspunsurile ce le vom primi [...], vom putea însă alege acele chestiuni care prezintă un interes lingvistic deosebit, vom fi informați asupra regiunilor în care dialectologul va trebui să cerceteze mai multe comune decît în altele și să chestioneze anume cuvinte și vom fi puși mai ușor la adăpostul surprizelor”. Vezi și *Chestionar pentru un Atlas lingvistic al limbii române*. I. *Calul*, Cluj, 1922, p. 3 : „Adunarea acestor comori neprețuite [...] este cea mai de căpetenie [întă urmată de Muzeul limbii române [...]]. Acest material va servi ca temelie pentru „Atlasul lingvistic” [subl. noastră—R.T.] pe care de asemenea îl pregătăm”.

efectuându-se de un singur anchetator, pentru a se putea asigura unitatea lucrării. Cea de a doua ar urma să se facă utilizându-se un chestionar mult mai cuprinzător, pus în mai puține localități. Această a doua anchetă ar putea fi întreprinsă de echipele de cercetători de la cele patru universități⁹.

Discuțiile de la acest congres asupra Atlasului limbii române au beneficiat de prezența și intervenția lui A. Meillet¹⁰. Dintre propunerile făcute de acesta, două au fost reținute de S. Pușcariu: necesitatea efectuării anchetelor de un singur anchetator (ca și în cazul celorlalte atlase romanice) și utilitatea anchetelor la populațiile conlocuitoare alogotice.

În urma dezbaterilor asupra Atlasului la cel de al doilea congres al filologilor români, problema rămâne în suspensie, în ciuda faptului că lingviștii, în unanimitate, recunosc necesitatea alcătuirii unei astfel de lucrări¹¹.

Peste un an, la cel de al treilea congres al filologilor români, ținut la Cernăuți, în 1927, fără participarea lui O. Densusianu, Al. Procopovici, președintele congresului, anunță în ședința de deschidere: „Chestiunea atlasului lingvistic nu a fost pusă la ordinea zilei, deoarece în congresul de la Cluj problema a fost limpezită din punct de vedere teoretic și acum e nevoie de mijloacele materiale pentru realizarea ei practică”¹².

Din cele prezentate mai sus, rezultă că în perioada dintre al doilea și al treilea congres al filologilor români, adică între aprilie 1926 și mai 1927, S. Pușcariu și-a asumat sarcina de a elabora Atlasul limbii române. Anchetatorul care urma să efectueze cea mai grea operație — adunarea materialului de pe întreg teritoriul limbii române — era de mult stabilit de conducătorul Muzeului limbii române în persoana lui Sever Pop. Acesta a fost dirijat, încă din timpul studiilor sale, spre cercetările dialectale. Și-a trecut doctoratul cu o lucrare de dialectologie: *Cîteva capitole din terminologia calului* și a fost trimis în Franța, ca bursier (1925—1927), să se specializeze în geografia lingvistică¹³. Din Franța, unde a urmat cursurile maestrului geografiei lingvistice, J. Gilliéron, S. Pop s-a reîntors cu o bogată informație asupra metodelor aplicate în cercetările dialectale, cu deosebire în anchetele pentru realizarea atlaselor lingvistice, cum dovedește lucrarea sa *Buts et méthodes des enquêtes dialectales* (Paris, 1927). La aceasta se adaugă experiența practică dobândită prin participarea, în 1927, la o anchetă model făcută de A. Duraffour la Grenoble, în Franța, în prezența unui grup de studenți de la universitățile elvețiene, însoțiți

⁹ Vezi „Revista filologică”, I, 1927, nr. 3, p. 359; S. Pop, *Buts et méthodes des enquêtes dialectales*, Paris, 1927, p. 170—171 (extras din „Mélanges de l'École Roumaine en France”, partea a II-a, 1926).

¹⁰ Vezi „Revista filologică”, I, 1927, nr. 3, p. 359; S. Pop, *Buts...*, p. 174.

¹¹ Nu s-a constituit nici comisia care urma să aibă sarcina „de a duce la îndeplinire alcătuirea acestei opere”, propusă, în raportul său, de Th. Capidan (vezi „Revista filologică”, I, 1927, nr. 3, p. 358).

¹² „Revista filologică”, I, 1927, nr. 3, p. 365. După cum s-a văzut, la „congresul de la Cluj”, în legătură cu Atlasul s-au exprimat trei puncte de vedere diferite de către S. Pușcariu, O. Densusianu și Th. Capidan. Al. Procopovici s-a referit, după toate probabilitățile, la opinia lui S. Pușcariu, cunoscută mai detaliat din S. Pop, *Buts...*, p. 170—171.

¹³ Vezi DR, IV, 1924—1926, p. 1560 („Seefta Atlasului lingvistic se găsește încă în stadiul pregătitor, pînă la înapoierea din străinătate a d-lui Sever Pop, care se specializează în geografia lingvistică”); Muzeul limbei române, *Apel către Prietenii Atlasului lingvistic*, Cluj, 1929, p. 5; S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 8.

de L. Gauchat, J. Jud, J. Jeanjaquet și E. Tappolet, la anchetele întreprinse de A. Griera în trei localități (una în Provence și două în Catalonia), pentru Atlasul lingvistic catalan, la o anchetă a lui P. Scheuermeier în Italia, pentru Atlasul Italiei și al Elveției meridionale, și, în sfârșit, la anchetele lui U. Pellis pentru Atlasul limbii italiene, în cinci localități¹⁴. Folositoare i-au fost sfaturile prețioase ale lui K. Jaberg, J. Jud și M. Roques¹⁵.

Avind „toată știința și experiența pentru întreprinderea operei ce-l așteaptă”¹⁶, cea dintâi operație pe care trebuia să o întreprindă S. Pop, „după indicațiile date de Muzeu”¹⁷, în vederea începerii anchetelor pentru Atlas, a fost întocmirea chestionarului, fără de care nu e posibilă o anchetă lingvistică serioasă, fiindcă rezultatele obținute în adunarea materialului depind în primul rând de natura și calitatea chestionarului¹⁸. Dat fiind faptul că Atlasul limbii române era al cincilea atlas lingvistic romanic, în redactarea chestionarului S. Pop a pornit de la chestionarele atlaselor romanice precedente, și anume : italo-elvețian (de K. Jaberg și J. Jud), italian (de M. Bartoli și U. Pellis), catalan (de A. Griera) și francez (de J. Gilliéron). Ideea călăuzitoare de a păstra în linii generale aceeași structură a chestionarului își găsea justificarea în scopul de a facilita studiile comparative prin înfățișarea cartografică a limbilor romanice. În chestionar au fost cuprinse și cele 114 « cuvinte normale » din Atlasul lui G. Weigand, pentru a se putea urmări evoluția fonetică a graiurilor românești într-un răstimp de aproape 40 de ani. Eliminând întrebările care nu au tangență cu realitățile românești, S. Pop și-a completat chestionarul cu întrebări care reflectă viața rurală, specifică poporului român.

Primul proiect de chestionar a fost întocmit de S. Pop în câteva luni, din toamna anului 1927 până în primăvara anului următor. El a fost prezentat în 12 ședințe de comunicări ale Muzeului limbii române spre a fi discutat, în vederea îmbunătățirii lui¹⁹. După aprecierile lui

¹⁴ Vezi S. Pop, *Recueil*, ... p. 201, 365-366.

¹⁵ S. Pop, *Recueil*, ... p. 201 : „Bien qu'il me soit difficile de préciser, avec des détails, l'influence qu'eut sur ma manière d'enquêter chacun de ces infatigables maîtres et dialectologues, je suis très heureux de reconnaître que leur manière d'envisager l'étude d'un patois et d'interroger les sujets parlants m'a été souvent un précieux guide pour résoudre divers problèmes qui se posaient au cours d'une enquête qui dura plusieurs années (de 1929 à 1937)”.

¹⁶ Th. Capidan, *Limba și cultură*, București, 1943, p. 93.

¹⁷ S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 8.

¹⁸ S. Pop (*Buls*, ... p. 193) apreciază astfel rolul chestionarului : „Nous pensons qu'un enquêteur sans questionnaire est un marin sans boussole. Tous deux voguent vers le rivage heureux, mais ils ignorent le chemin qui y conduit. L'un est perdu dans le champ du dialecte qu'il étudie, l'autre s'abandonne aux caprices des flots”.

¹⁹ Se impun câteva rectificări în legătură cu primul proiect al chestionarului pentru *Atlasul lingvistic român* : S. Pop afirmă (vezi *Recueil*, ... p. 69) că a început redactarea chestionarului în 1928. Data e eronată : autorul se bazează pe ceea ce se spune în DR, V, 1927-1928, p. 905, la care trimite („Asistentul Sever Pop [...] a făcut în cursul anului 1928 lucrări pregătitoare pentru ancheta pe teren, în vederea Atlasului lingvistic. A redactat pentru această anchetă chestionarul, care s-a discutat pe capitole în ședințele Muzeului”). Discutarea chestionarului a început cu ședința din 1 noiembrie 1927 și a continuat pînă în ședința din 13 martie 1928. Deci redactarea chestionarului a început în 1927. Se afirmă (vezi S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 8 ; S. Pop, *Recueil*, ... p. 201 etc.) că primul proiect al chestionarului s-a discutat în 11 ședințe ale Muzeului. Afirmția se bazează pe referințele asupra comunicărilor ținute la Institut, menționate în DR, V, p. 901. În procesele-verbale din arhiva Muzeului limbii române, foarte sumar redactate, fiecare pe filă aparte, se întâlnește mențiunea „S. Pop : Ches-

S. Pop, participanții la ședințe adăugau „îci, colo” cite un cuvânt de care erau interesați²⁰. În prima lui formă, chestionarul a ajuns la peste 5000 de întrebări.

Înainte de a încerca chestionarul, prin anchete de probă, era nevoie de punerea la punct a sistemului de transcriere fonetică. În acest scop, S. Pușcariu a apelat la E. Petrovici, specializat în fonetică. Acesta, împreună cu S. Pop, alcătuiesc un sistem de transcriere fonetică bazat pe transcrierea fonetică internațională, cu intenția de a facilita astfel consultarea atlasului de către lingviștii străini. Sistemul propus de ei a fost discutat într-o ședință a Muzeului limbii române (5 iunie 1928), prezentat fiind de E. Petrovici²¹.

Cu chestionarul întocmit și cu sistemul de transcriere fonetică stabilit, S. Pop, în vara anului 1928, întreprinde anchete de probă în două localități din jurul Sibiului (Mohu și Apold)²². În urma acestor anchete, foarte utile, anchetatorul și-a dat seama de necesitatea unor modificări în structura chestionarului, ca : reducerea numărului întrebărilor, adăugarea unor întrebări noi care să facă trecerea de la o categorie semantică la alta, omiterea altora pentru care informatorii găsesc greu răspuns, includerea unor întrebări referitoare la informator și la localitatea anchetată²³. A luat astfel naștere o a doua formă a chestionarului, pusă la punct la sfârșitul anului 1928 și începutul anului următor.

În toamna anului 1929²⁴, S. Pușcariu restructurează planul Atlasului lingvistic al limbii române, luînd hotărîrea ca pentru realizarea acestei lucrări să se întreprindă simultan „două anchete, cu doi anchetatori

tionar” la următoarele date ale ședințelor : 1.XI.1927, 15.XI.1927, 22.XI.1927 (Îmbrăcămin-tea), 29.XI.1927 (bucătăria), 13.XII.1927, 20.XII.1927, 17.I.1928, 7.II.1928, 21.II.1928, 28.II.1928, 6.III.1928 și 13.III.1928. Pentru a ne face o imagine despre participanții la ședințe, vom menționa pe cei ce au luat parte la ședința de comunicări din 28 februarie 1928 : S. Pușcariu, Th. Capidan, I. Costea, C. Diculescu, N. Drăganu, P. Grimm, H. Jacquier, C. Lacea, C. Marinescu, T. Naum, P. Nișca, E. Petrovici. S. Pop și, ca invitat de onoare, M. Roques.
²⁰ S. Pop, *Recueil...*, p. 204 : „Ses membres ajoutaient çà et là un mot au sujet duquel ils désiraient que je me renseigne dans les enquêtes”. Afirmatia pare să corespundă realității, ținînd seama că, în aceeași ședință, pe lângă prezentarea chestionarului, s-au ținut una sau două comunicări.

²¹ În raportul anual din DR, V, p. 905, se precizează : „În vederea acestei anchete pe teren [proiectată în vara anului 1928], E. Petrovici, asistent la Institutul de fonetică experimentală, în colaborare cu Sever Pop, au stabilit sistemul de transcriere fonetică, care s-a discutat în ședințele de la Muzeu”. De fapt, s-a prezentat într-o singură ședință din 5.VI.1928 (vezi DR, V, p. 901). Data elaborării, în această primă formă, a sistemului de transcriere fonetică, indicată de S. Pop — primăvara anului 1929 (vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 205) — este deci eronată.

²² În raportul anual din DR, V, p. 905, se menționează : „În vara anului 1928 [Sever Pop] a început, în regiunea Sibiului, ancheta pentru a putea îndrepta și completa chestionarul”. Vezi și Muzeul limbii române, *Apel către Prietenii Atlasului lingvistic*, p. 5 : „Întors de doi ani la Cluj, el [Sever Pop] a alcătuit chestionarul (în legătură cu chestionarele celorlalte limbi române), care a fost discutat de profesorii de specialitate ai Universității din Cluj, în mai multe ședințe ale Muzeului limbii române, și a fost încercat pe teren în vara anului 1929, după ce toate amănuntele tehnice fuseseră studiate”. Acest apel, nesemnat, aparține lui S. Pușcariu și e datat : „10 septembrie 1929”.

²³ Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 204.

²⁴ După 10 septembrie 1929, cînd S. Pușcariu datează *Apelul către Prietenii Atlasului lingvistic*, în care se menționează că „un elev al Muzeului” (= S. Pop), doctor, specializat în străinătate în geografia lingvistică, a alcătuit chestionarul, pe care l-a încercat pe teren (vezi p. 5). S. Pop (*Recueil...*, p. 205) precizează luna, și anume : octombrie.

și cu două chestionare diferite, în puncte diferite”²⁵. În acest moment este asociat de S. Pușcariu, la elaborarea Atlasului, E. Petrovici.

Noua concepție asupra lucrării este impusă pe de o parte de amplificarea chestionarului, iar pe de altă parte de necesitatea efectuării anchetelor într-o perioadă limitată, date fiind prefacerile care au loc în limba română după Unire. Respectându-se cu strictețe principiul anchetatorului unic, în cazul unei singure anchete, pentru a nu dura prea mult timp, nu erau decât două soluții : reducerea chestionarului sau rărirea punctelor. Și una și alta ar fi dus la o explorare superficială a graiurilor românești²⁶.

Cea dintâi problemă, care se impunea a fi rezolvată în noua situație, era aceea a chestionarelor. Din chestionarul elaborat de S. Pop și încercat pe teren, cuprinzând, cum s-a văzut, peste 5000 de întrebări, acesta și-a constituit chestionarul „normal” de 2200 de întrebări, cu care a efectuat anchetele pentru partea întâi a *Atlasului lingvistic român* (ALR I). Peste 3000 de întrebări au fost preluate de E. Petrovici, formînd baza chestionarului „dezvoltat”, de 4800 de întrebări, alcătuit de acesta în vederea desfășurării anchetelor pentru partea a doua a *Atlasului lingvistic român* (ALR II)²⁷.

Chestionarul „normal” conține, lexical evaluat, noțiuni generale, cunoscute tuturor vorbitorilor, acestea fiind cuprinse atît în Atlasul lui G. Weigand, cît și în celelalte atlase române. În schimb, chestionarul „dezvoltat” se referă, în bună parte, la noțiuni mai speciale, legate de viața țaranului român, făcînd posibilă studierea terminologiei populare (industrie casnică, ocupații, meserii etc.). Totodată, prin unele întrebări, s-au urmărit aspectele semantice și stilistice ale vorbirii populare, scor-monindu-se tezaurul lexical din regiuni mai adînci ale conștiinței lingvistice a informatorilor²⁸.

²⁵ S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 8. S. Pușcariu afirmă : „Acest plan s-a putut realiza cînd d-l E. Petrovici s-a întors din străinătate, unde, în capitala Franței, făcuse șase ani de studii la cei mai străluciți maeștri ai lingvisticii moderne” (*Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. 1 ; prefata poartă data de „iulie 1940”). E. Petrovici a studiat în Franța între 1920/21 – 1925/26 ; s-a întors în țară, la Cluj, în 1926 (la 1 septembrie 1926 e numit asistent la Laboratorul de fonetică experimentală, vezi E. Petrovici, *Memoriu de titluri și lucrări*, Cluj, 1935, p. 4). Conceperea lucrării în două părți, pe baza a două anchete, cu două chestionare, cum s-a văzut, apare abia peste trei ani. Afirmăția lui S. Pușcariu trebuie deci rectificată. E adevărat însă că S. Pușcariu se gîndise la două anchete pentru alcătuirea Atlasului lingvistic al limbii române încă în 1926, cum am menționat (vezi *supra*, p. 160). În acestea s-ar putea vedea ancheta cu chestionarul „normal” și ancheta cu chestionarul „dezvoltat” de mai tîrziu. Pentru prima anchetă, S. Pușcariu II avea în vedere pe S. Pop, iar pentru a doua se gîndise să fie întreprinsă de echipe de cercetători de la cele patru universități.

S. Pop (*Atlas linguistique Roumain en couleurs*, Tome I, *Terminologie du corps humain*, Cartes 1 à 104. *Préface et introduction par Rodica Doina Pop*, Gembloux, f.a., p. 12) lasă să se înțeleagă că noua concepție privind elaborarea lucrării prin două anchete i-a fost sugerată lui S. Pușcariu de K. Jaberg sau cel puțin că acesta a susținut-o : „Le plan pour la réalisation d'une seconde enquête ne fut décidé qu'au mois d'octobre 1929, après la visite à Cluj de M. Karl Jaberg”.

²⁶ Vezi S. Pușcariu, *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. I.

²⁷ Împărțirea chestionarului, redactat în prima lui formă de S. Pop, a prejudiciat unitatea chestionarului „normal” (vezi S. Pop, *Recueil*..., p. 205, nota 4).

²⁸ Vezi S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, III, în DR, VI, 1929–1930, p. 511 ; idem, *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III, col. 1–2. Pe teren, cei doi anchetatori, avînd ocazia de nenumărate ori să schimbe impresii pe marginea anchetelor, au căzut de acord să introducă un număr de întrebări identice, pentru a da posibilitatea cunoașterii mai precise a ariei unor fenomene, pe baza unei rețele mai dese, și pentru a se putea compara datele celor două anchete (vezi S. Pop, *Recueil*..., p. 207, nota 2).

În ultima lună a anului 1929 și în primele două luni ale anului următor, cei doi anchetatori fac anchete provizorii, încercînd aplicarea chestionarelor : S. Pop în șase localități (situate în Bucovina, sudul Transilvaniei, Dobrogea și estul Munteniei), iar E. Petrovici în trei localități (situate în nordul și sudul Transilvaniei și estul Munteniei) ²⁹. Despre rezultatele acestor anchete, anchetatorii au referat în mai multe ședințe ale Muzeului din primele luni ale lui 1930 ³⁰.

Rămîne de clarificat problema noului sistem de transcriere fonetică. Am amintit mai sus că E. Petrovici, împreună cu S. Pop, au alcătuit un sistem de transcriere fonetică bazat pe cel internațional, care a fost aplicat de S. Pop, în 1928, în primele anchete de probă. S. Pușcariu, afirmînd că „stabilirea unui sistem de transcriere fonetică a fost una dintre cele mai grele probleme” ³¹, face mențiunea că ea s-a rezolvat „după lungi discuții și încercări” ³², cînd cei doi anchetatori au fost „îmbogățiți cu primele experiențe” ³³. E. de presupus că această problemă, atît de importantă, s-a repus în discuție cînd anchetatorii — mai întîi S. Pop, probabil în toamna anului 1928, și apoi S. Pop și E. Petrovici, în primele luni ale anului 1930 ³⁴ — au prezentat în mai multe ședințe ale Muzeului rezultatele anchetelor provizorii. În cele din urmă, a fost acceptată propunerea lui G. Giulea „ca la baza transcrierii fonetice să fie pus sistemul grafic obișnuit, cu adăugarea semnelor diacritice necesare, spre a obține o cît mai fidelă redare a rostirii” ³⁵. În felul acesta se creează posibilitatea notării tuturor sunetelor specifice limbii române și variantelor ei regionale, se ține seama de tradiția existentă în lingvistica românească și, de asemenea — important —, se facilitează consultarea materialului Atlasului de către specialiști din alte domenii (istorici, etnografi, folcloriști etc.). Desigur, elaborarea noului sistem de transcriere fonetică le-a revenit celor doi anchetatori, dintre care E. Petrovici, după cum putem presupune, a avut rolul important ³⁶. La alcătuirea sistemului eclectic, creat și aplicat de ei, dialectologia romanică și, în special, atlasele lingvistice romane și de data aceasta le-au servit drept puncte de orientare ³⁷.

Asociat la elaborarea Atlasului limbii române în ultima fază a lucrărilor pregătitoare, E. Petrovici și-a adus contribuția, deopotrivă de valoroasă, la realizarea acestei lucrări. Oricît de importante ar fi principiile metodologice puse la baza lucrării, inclusiv alcătuirea chestionarului, nu trebuie să uităm că autorii ei au avut în față modele, alte atlase lingvistice, cu metode perfecționate. Însușirea acestor metode în mod critic și aplicarea lor creatoare la realitățile românești, mai întîi de către S. Pop și, mai apoi, de către acesta împreună cu E. Petrovici, sînt premisele care

²⁹ Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 650 ; E. Petrovici, *Memorii...*, p. 6.

³⁰ Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 657—658.

³¹ S. Pușcariu, *Pe marginea cărților*, III, în DR, VI, p. 515.

³² *Ibidem* ; vezi și S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 9.

³³ S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 8.

³⁴ Vezi *Raport anual*, în DR, VI, p. 657—658.

³⁵ S. Pușcariu, *Prefață la ALR I*, vol. I, p. 9 ; vezi și S. Pop, *Recueil...*, p. 205, 227.

³⁶ După cum se știe, E. Petrovici s-a specializat în fonetică, cu deosebire în fonetica experimentală (vezi E. Petrovici, *De la nasalité en roumaine*, Cluj, 1930, p. 9). S. Pop s-a inițiat în fonetică în cadrul Laboratorului de fonetică de la Universitatea din Cluj, înființat și condus de Iosif Popovici, între anii 1923 și 1925, și, mai apoi, între 1925 și 1927, la Paris, cu profesorii J. M. Meunier și H. Pernot (vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 205, nota 2).

³⁷ Vezi S. Pop, *Recueil...*, p. 227, nota 2.

au asigurat calitatea lucrării. Vom sublinia că meritul cel mai mare al lui S. Pop și E. Petrovici este acela de a fi efectuat anchetele, de a fi adunat, în condiții grele, cu trudă și cu sacrificii, după metode științifice, imensa cantitate de date lingvistice de pe întreg teritoriul limbii române, în vederea cartografierii lor. Această operație a fost dusă la capăt, într-un timp record, cu un devotament exemplar. După o apreciere globală, aportul celor doi lingviști clujeni din acest punct de vedere este la fel de valoros³⁸. Marele lor merit le-a fost apreciat de S. Pușcariu, conducătorul Atlasului, atunci când le recunoaște celor doi anchetatori calitatea de autori, subliniind prin aceasta că rolul primordial în alcătuirea unei astfel de lucrări, bazată, în general, pe metodologia lucrărilor precedente, îl au cei ce efectuează anchetele³⁹.

Întemeietorul școlii lingvistice clujene își rezervă pentru sine rolul de inițiator, animator și sfătuitor al lucrării. El i-a asigurat caracterul unitar, a adunat fondurile necesare, ceea ce, pentru o operă ca aceasta, realizată prin donații, nu este deloc fără importanță⁴⁰. După opinia noastră, meritul cel mai de seamă al lui S. Pușcariu în elaborarea *Atlasului lingvistic român* este că a preconizat două anchete concomitente, pe baza a două chestionare (cu 7000 de întrebări, în total), de fapt două atlase lingvistice independente, complementare însă. Prin aceasta s-a asigurat, într-un moment istoric potrivit, explorarea profundă a graiurilor românești din întreg teritoriul limbii române. Materialul extrem de bogat al *Atlasului lingvistic român* permite, pentru prima oară, cunoașterea amănunțită și de ansamblu a structurii limbii române și constituie un izvor documentar de cea mai mare importanță.

Având preocupări teoretice și practice cu privire la anchetele dialectale, încă din prima perioadă a formației sale științifice, și studiind cu interes și critic metodologia celorlalte atlase lingvistice romanice, e firesc să presupunem că S. Pop a adus contribuția substanțială la cristalizarea metodelor după care s-a elaborat Atlasul lingvistic al limbii române, în ce privește alcătuirea chestionarului, modul de chestionare, alegerea localităților pentru anchetă și a informatorilor, precum și în privința redactării hărților și publicării materialului⁴¹.

Între 1930 și 1937, S. Pop a efectuat anchetele pentru *Atlasul lingvistic român I* în 301 localități, care se repartizează astfel pe dialecte: 292 pentru dialectul dacoromân, 5 pentru dialectul aromân, 2 pentru dia-

³⁸ Credem că la bogăția materialului adunat s-a gândit și S. Pușcariu când afirmă (în *Prefață* la ALR II, vol. I, p. III): „Cei doi anchetatori și în același timp autori” ai *Atlasului lingvistic român* „intră cu părți egale de colaborare la această operă, care dărește tot altul de mult unuia cit și celuilalt”.

³⁹ S. Pușcariu, *Prefață* la ALR I, vol. I, p. 13: „Cea mai fericită inovație față de atlasele lingvistice existente ni se pare împrejurarea că anchetatorii sînt în același timp și autorii lucrării”.

⁴⁰ Idem, *ibidem*: „Rolul celui ce iscălește aceste rinduri a fost cel de inițiator, animator și sfătuitor. Grijă de fiecare clipă de a nu lăsa să se înnămoalească o lucrare împreună cu greutatea de tot felul și de a găsi cele mai bune căi de realizare este a conducătorului”.

⁴¹ Dintr-o scrisoare, datată 4 noiembrie 1941, către S. Pușcariu, rezultă că acesta i-a dat mină liberă lui S. Pop în organizarea lucrărilor necesare realizării Atlasului: „Urmam vechiul sfat al dvoastră: «Fă, Pop, cum crezi, că te pricepi mai bine; ești specialist în geografia lingvistică»”. (Copia scrisorii se găsește în Arhivele statului, Filiala Cluj-Napoca. Fond Muzeul limbii române, Dosar Atlasul lingvistic român, Corespondență 1941—1943.)

lectul meglenoromân și 2 pentru dialectul istroromân. În cifra menționată se cuprind anchetele la populațiile conlocuitoare aloglotice (2 localități pentru graiurile ucrainene și 2 pentru graiurile maghiare). La ea se mai adaugă cele trei anchete la scriitori : Al. Brătescu-Voinești (Muntenia), M. Sadoveanu (Moldova) și I. Agârbiceanu (Transilvania). În total, așadar, el a efectuat 304 anchete ⁴². Într-un timp record, el a dus la capăt cea mai importantă și cea mai grea sarcină pe care i-o încredințase conducătorul lucrării și pe care și-o asumase, cu încredere în forțele sale : adunarea materialului. S. Pușcariu apreciază astfel pe anchetatorul și autorul părții întâi a Atlasului : „În d-l Sever Pop am avut norocul să găsim un minunat anchetator, dotat cu toate calitățile indispensabile pentru munca grea ce-l aștepta : rezistență fizică, ureche foarte fină, putere de a sacrifica orice alte preocupări și de a-și concentra toate forțele asupra anchetei și darul de a stabili o atmosferă de încredere între el și subiecții săi” ⁴³.

Îndată după terminarea anchetelor, S. Pop trece la pregătirile pentru publicarea lucrării. În redactarea hărților, el a fructificat experiența atlaselor precedente, urmindu-l mai îndeaproape pe cel al Italiei și al Elveției meridionale. Reproducerea răspunsurilor, în transcriere fonetică, în dreptul numărului cartografic, în manieră gilliéroniană, este adesea însoțită, la legendă, de lămuriri complementare și de observații metalingvistice ale informatorilor, precum și de notele explicative și de prelucrarea unor date lingvistice ale anchetatorului și autorului lucrării.

Pe lângă propunerea de a se schimba titlul lucrării din *Atlasul lingvistic al României* în *Atlasul lingvistic român* ⁴⁴, S. Pop își atribuie inițiativa *Micului atlas lingvistic român* sau a așa-zisului Atlas colorat, ca anexă a Atlasului „mare” ⁴⁵. Concepția acestui atlas și principiile de redactare a hărților îi aparțin ⁴⁶. Materialul lingvistic este prelucrat, adică inter-

⁴² Vezi S. Pop, *Recueil*, ..., p. 221. Sugestia de a se ancheta și scriitorii reprezentativi pentru cele trei mari provincii românești aparține lui D. Caracostea (vezi S. Pușcariu, *Prefață la A.I.R. I*, vol. I, p. 10).

Făcînd un calcul elementar, S. Pop a anchetat 924 de zile (ceea ce reprezintă mai bine de doi ani și jumătate) și a pus 677 600 de întrebări unui număr de 304 informatori.

⁴³ S. Pușcariu, *Prefață la A.I.R. I*, vol. I, p. 8.

⁴⁴ Vezi S. Pop, *Recueil*, ..., p. 366-367. Lucrarea apare menționată cu titlul *Atlasul lingvistic al României* (cf. *Atlas linguistique de la France*) pînă în preajma apariției ei (vezi DR, VII, 1931-1933, p. 55 : „Revue de linguistique romane”, IX, 1933, p. 86 : „Balcania”, I, 1938, p. 70).

⁴⁵ În metodologia atlaselor, s-au întrebuițat două modalități de publicare a materialului : una prin utilizarea unor simboluri, de diverse culori (ca în Atlasul lui G. Weigand) și alta prin reproducerea răspunsului, în transcriere fonetică, în dreptul punctului cartografic (ca în Atlasul lui J. Gilliéron). S. Pușcariu opina pentru prima soluție, probabil din motive financiare, iar S. Pop pentru a doua. În același timp, el acceptă publicarea materialului prin simboluri de diferite culori, nu ca o modalitate exclusivă, ci ca una auxiliară, cu vădite avantaje practice. Astfel Micul atlas lingvistic român sau Atlasul colorat, cum i se mai zice, este conceput de S. Pop ca o dublură, ca o lucrare complementară a Atlasului „mare”. În A.I.R. se combină așadar cele două metode, bineînțeles, într-o formă originală. Cele menționate aici rezultă dintr-o scrisoare a lui S. Pop către S. Pușcariu, cu data de 4 noiembrie 1941 (vezi *supra*, p. 166, nota 41) : „Nu știu ce ar fi zis critica europeană, dacă aș admiteam să fac Atlasul după sistemul Weigand, adică colorat, cum susțineți d-voastră. Pentru ca să evit acest procedeu, pe care-l consideram greșit, am susținut să fac un Atlas colorat, ca Anexă a Atlasului mare. După ce v-am prezentat peste 100 de hărți colorate, făcute de mine, [...] ați acceptat principiul, cu corectivul de a face hărți colorate cu pete, ca în Prospect. Cînd a fost însă la tipărire, am reușit să le fac totuși așa cum se prezintă volumul colorat actual”.

⁴⁶ Vezi S. Pop, *Introducere la A.I.R.M. I*, vol. I, p. 3-28.

pretat, dînd posibilitatea cercetătorului să se orienteze cu ușurință în atestarea și răspîndirea cuvintelor și a diverselor fenomene lingvistice.

Anchetele pentru Atlas și redactarea hărților au constituit pentru S. Pop o mare experiență. Acest fapt îl remarcă în mod strălucit eminentul romanist francez Pierre Gardette, dialectolog în primul rînd : „Se simțea că acești ani de anchete, despre care vorbea cu atîta ferveare, îl marcaseră profund, încît această experiență a limbii spontane, vii, îl formase mai mult decît maeștrii săi de la Universitate. Pregătirea hărților fusese de asemenea pentru el o mare școală”⁴⁷.

Din păcate, S. Pop nu a putut publica în timpul vieții sale decît o mică parte din materialul adunat în anchete. Cele două volume din ALR I și din ALRM I cuprind 302 hărți mari și 424 de hărți colorate⁴⁸. Publicarea materialului din ancheta lui S. Pop pentru *Atlasul lingvistic român*, partea I, inclusiv colecția de texte dialectale din toate localitățile anchetate, după o întrerupere de peste 35 de ani, este o datorie de onoare, o obligație morală a celor ce astăzi, în alte condiții, continuă activitatea Muzeului limbii române. Operă de primă importanță pentru cunoașterea structurii limbii române de astăzi și din trecut, *Atlasul lingvistic român* este indispensabil pentru istoria limbii române și, prin aceasta, pentru istoria poporului român. Hărțile lingvistice, cu bogăția lor de fapte, contribuie la deslușirea începuturilor limbii române și ale poporului român, la evidențierea romanității noastre și la argumentarea remarcabilei unități, sub raport etnic și lingvistic, a tuturor românilor.

Considerat, pe bună dreptate, ca un „monument ridicat graiului matern al mulțimilor anonime”⁴⁹, adică al poporului, *Atlasul lingvistic român*, realizat cu contribuția substanțială a lui S. Pop, este „o lucrare cu care se pot mindri știința românească și lingvistica de pretutindeni”⁵⁰. Dacă această operă este fundamentală în cultura noastră națională, de

⁴⁷ În „Orbis”, X, 1961, nr. 1, p. XII.

⁴⁸ Din Sever Pop, *Atlasul lingvistic român* publicat [...] de Muzeul limbii române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea I (ALR I), au apărut următoarele două volume : vol. I : *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Cluj, 1938 și vol. II : *Familia, nașterea, bofezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu — Leipzig, 1942. Cele două volume mici, colorate, corespundătoare precedentelor sînt : Sever Pop, *Micul atlas lingvistic român* publicat [...] de Muzeul limbii române din Cluj sub conducerea lui Sextil Pușcariu, Partea I (ALRM I), vol. I : *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Cluj, 1938 și vol. II : *Familia, nașterea, bofezul, copilăria, nunta, moartea*, Sibiu — Leipzig, 1942. A mai apărut : Sever Pop, *Atlas Linguistique Roumain en couleurs*. Tome I : *Terminologie du corps humain*. Cartes 1 à 104. Préface et introduction par Rodica Doina Pop, Gembloux, f.a. Lucrarea a fost pregătită pentru tipar de autor și a apărut postum ; prefața poartă data de 17 aprilie 1962. Acest volum reprezintă o republicare selectivă a hărților din ALRM I, vol. I, adăugîndu-se noi hărți colorate lexicale, făcute după ALR I, vol. I.

⁴⁹ Iorgu Iordan, în „Buletinul Institutului de filologie română • Alexandru Philippide • din Iași”, VII—VIII, 1940—1941, p. 385.

⁵⁰ Idem, *ibidem*.

un mare interes științific, național și internațional — cum s-a remarcat de atâtea ori —, este imperios necesar să i se acorde un regim prioritar și să se publice, fără întârziere, integral. Apărind în serie nouă, echitatea și probitatea științifică impun să se restabilească, prin foaia de titlu, calitatea de autor a lui S. Pop și rolul de *conducător* al lucrării pe care l-a avut S. Pușcariu⁵¹.

Aprilie 1978

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

⁵¹ Este profund regretabil faptul că foaia de titlu a *Atlasului lingvistic român*, serie nouă vol. I–VII, București, 1956–1972, este inexact alcătuită. Ea nu respectă și nu reflectă concepția lucrării. Nemenționându-se că e vorba de ALR II, ancheta Petrovici, se poate deduce că s-a proiectat ca materialul din ALR I, ancheta Pop, să se publice în „serie nouă”, în continuarea volumelor publicate (și care se vor mai publica) din partea a doua. Un astfel de proiect, dacă există, n-ar fi prin nimic justificat. În plus, ceea ce este și mai grav, se a n u l e a z ă calitatea de autor a lui E. Petrovici și rolul lui S. Pușcariu în realizarea lucrării, deși acestea sînt clar precizate în prefață și, totodată, în diverse studii și articole, sînt menționate și recunoscute. *Atlasul lingvistic român* nu este o operă anonimă. Cei ce au pregătit și au efectuat anchetele (S. Pop și E. Petrovici), cu o deosebită competență, cu devotament și sacrificii, și cel ce a inițiat și condus lucrarea (S. Pușcariu), fără de care ea nu s-ar fi realizat, e necesar și, mai mult decît atît, obligatoriu să figureze pe foaia de titlu, precum au figurat pe primele volume publicate.

UN, O ; UNU, UNA ; UNUL, UNA.

PROBLEME PRIVIND DELIMITAREA GRAMATICALĂ ȘI LEXICOGRAFICĂ

DE

ILEANA CÂMPEAN

1. Deși etimonul *unus, una* a fost unanim acceptat, articolul nehotărit, numeralul cardinal și pronumele nehotărit au fost lucrate diferit în dicționarele limbii române.

Dicționarele mai vechi (istorice și etimologice) ca SCRIBAN, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., TDRG¹ lucrează un singur cuvânt-titlu (**un, o**)². În toate aceste dicționare (cu excepția lui SCRIBAN, D.) se indică cele trei clase de cuvinte : de numeral, de articol nehotărit și de pronume nehotărit.

În schimb, dicționarele mai noi, normative și explicative, DL, DM, DEX, avind la bază și *Gramatica limbii române*, lucrează trei articole distincte (pe baza sensului gramatical), și anume : **un, o articol nehotărit**, **unu, una numeral cardinal** și **unul, una pronume nehotărit**³.

Schema fiecăruia dintre aceste trei cuvinte-titlu se repetă, în linii mari, în toate dicționarele amintite mai sus.

Pornind de la felul în care fiecare dintre aceste articole au fost rezolvate în DL, DM, DEX, consemnăm următoarele observații :

1. Deși la **un, o** (articol nehotărit) se indică pluralul *unii, unele*, în corpul articolului nu apare nici un citat cu articolul nehotărit la plural.

2. Toate citatele folosite pentru ilustrarea articolului nehotărit sînt numai cu formă de nominativ-acuzativ.

3. În ilustrarea numeralului cardinal **unu, una** apar și citate cu forma adjectivală **un, o**.

4. La **unul, una** (pronume nehotărit) sînt tratate separat (sub cifrele arabe 1 și 2) singularul de plural (acesta din urmă beneficiind și de o definiție, spre deosebire de singular, care nu are definiție).

5. Valoarea adjectivală a pronumelui nehotărit este definită și ilustrată cu citate numai pentru plural.

Cele afirmate mai sus își găsesc o oarecare justificare într-o „observație” care apare în *Gramatica limbii române*⁴ : „Distincția între aceste

¹ Am utilizat siglele *Dicționarului limbii române* (DLR).

² Numai ȘĂINEANU, D. U. lucrează două cuvinte-titlu **un**, neutru și **una**, feminin.

³ *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, Edit. Academiei R. P. R., București, 1963, vol. I, delimitează articolul nehotărit **un, o** cu pluralul *niște*, numeralul cardinal **unu, una** cu forma adjectivală **un, o**, pronumele nehotărit **unul, una** cu pluralul *unii, unele* și adjectivul nehotărit cu forma **un, o** și pluralul *unii, unele* (fiecare dintre ele în cadrul capitolului consacrat clasei de cuvinte din care face parte).

⁴ *Ibidem*, p. 109.

trei valori ⁵ [articol nehotărit, adjectiv pronominal nehotărit și numeral, forma *un, o*] nu este netă și nu poate fi făcută întotdeauna. [...] Numai cu ajutorul unor indicații suplimentare, într-un text mai larg, se poate face distincția între funcțiile amintite. În general însă, se poate da ca regulă că *un, o* are valoare de numeral când se opune altor numerele, are valoare de articol când la plural îi corespunde *niște*, și valoare de adjectiv pronominal când îi corespunde la plural *unii, unele* ⁶.

II. Cu toate dificultățile, unele poate de nerezolvat, credem că o discuție asupra acestor trei unități lexice este necesară.

Deși am pornit cu observațiile noastre de la situația din lexicografie, trebuie, fără îndoială, să găsim o rezolvare gramaticală pentru a putea ajunge la o mai justă soluționare lexicografică. Aceasta cu atât mai mult cu cât cele trei cuvinte-titlu, prin originea lor comună și deci, implicit, prin conținutul și forma aproape identice, ocupă un loc deosebit în lexiconul limbii române.

Modul cum ele au fost tratate în dicționarele mai noi creează un dezechilibru care atinge și sistemul gramatical.

Se impune, ca urmare, o mai mare rigurozitate în delimitarea strict gramaticală a numeralului, articolului și pronumelui.

În ceea ce privește *numeralul*, situația pare mai simplă⁷. Este, totuși, nevoie să ilustrăm prin citate câteva situații în care *unu(l)*, *una* (respectiv *un, o*) este interpretat, cel mai adesea (în lucrările citate de noi), ca pronume nehotărit, dar părerea noastră este că în aceste situații el este numeral :

1. „Când se opune altor numerele” (așa cum bine se subliniază în *Gramatica limbii române*) sau se află în corelație cu alte numerele, care apar exprimate în text :

De aceea și eu mă anin și mă închin la cinstita fața voastră, ca la un codru verde, cu un poloboc de vin și cu unul de pelin. CREANGĂ, P. 225 ;

Maican... odată pune prinsoare cu Dragulici să bea cinsprezece cafele una după alta ⁸. CARAGIALE, O. I, 12 ;

Madam Georgescu este pe deplin stabilită asupra toaletei sale : ... o bandă galbenă și una neagră, despărțite cu câte un fir stacojiu. Ibidem, II, 1 ;

Stăteau amîndouă una lîngă alta, de vreun ceas, cînd intră Scatiu. D. ZAMFIRESCU, T. S. 8 ;

Mesele... le luau împreună la restaurant și de două seri, una la Șosea și alta la Oteteleşeanu. C. PETRESCU, I. I, 99 ;

Obuzul a lovit doi... Unuia i-a scos mațele. Ibidem, II, 14 ;

Am tras două gloanțe, unul după altul, a tras și el unul, mi-a șuierat la ureche. Ibidem, II, 18 ;

⁵ Într-adevăr sînt valori gramaticale diferite ale unui singur cuvînt, care are ca etimon, așa cum am mai spus, latinescul *unus, una*.

⁶ Cf. și Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, 1937, p. 153 ; idem, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 330 ; M. Zdrenghea, *Un, o — articol, numeral, pronume*, în L.R. X, 1960, nr. 5, p. 37.

⁷ Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 330 ; *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 109.

⁸ Cf. DL, DM, DEX, cuvîntul *altul*, *alta* are un sens „al doilea” cînd e în alternanță sau corelație cu numeralul *unu (l)*, *una*.

... Două țărânci, cu niște saci prin preajma lor. Una e mai bătrână, cu părul ca de cîlți căzîndu-i din tulpă, cealaltă mai tînără, însă uscată. CĂLINESCU, C. O. 103 ;

Dacă va izbucni un foc aici, apoi unul la Islaz, altul la Telega... CAMIL PETRESCU, O. II, 11 ;

Martin... bău două pahare mari, unul după altul, apoi se întinse în pat. TUDORAN, P. 390.

2. Cînd se află în corelație cu un număr fix, invariabil (neexprimat în text prin alt numeral, ci sugerat de context) :

Ghetele sînt gata... : cît mă strînge una-n dreapta, ailaltă toarna 'tîta mi-e largă-n stînga. CARAGIALE, O. II, 137.

3. Cînd unu(l) are sensul de *singur, unic posibil* într-o situație dată, sau e precedat de „cîte” (avînd valoare de numeral distributiv) :

Lumea asta e pe dos, toate merg cu capu-n jos ; unul macină la moară ; pușini suie, mulți coboară. CREANGĂ, P. 248 ;

— Ei! zic eu ; nu se poate fără cîte una de asta, dacă e odată drum de fier... CARAGIALE, O. I, 295.

4. Cînd în corelație cu „altul” are valoare de numeral ordinal „primul... al doilea” într-o înșiruire de motive, cauze etc. :

Fiind războaie dease... una pentru că era multe cetați nedobîndite, alta pentru sîngele lui Urie. DOSOFTEI, PS. 171/19 ;

S-a fost dat însă poruncă luptele a se lăsa... Una că prea-ntîrziase, și-incepuse a-nsera, și alta că împăratul foarte supărat era. PANN, E. II, 75/31.

5. În unele expresii, în care una înseamnă un lucru anume, cunoscut și explicat în text :

Știi una jupînească ? Mie-mi vine să sting focul. CREANGĂ, O. 131. Așa sînt ieu de felul meu, știu una și bună : să-mi slujesc stăpînul cu dreptate. Ibidem, 203.

Dacă situația numeralului este mai clară (fapt dovedit și de ilustrarea lui bogată, chiar la forma adjectivală, în dicționare și în alte lucrări, unele citate de noi), nu același lucru putem spune despre pronumele nehotărît și articolul nehotărît.

Acad. Iorgu Iordan spunea despre articolul nehotărît : „Acest articol dă substantivului un sens asemănător cu acela pe care i-l dau pronumele nehotărît și numeralul *un, o*. Faptul se datorește originii lor comune : *un, o* provin din numeralul latinesc *unus, una*, care îndeplinea și funcțiunea de pronume nedefinit, iar apoi a căpătat și pe aceea de articol nedefinit”⁹. Subliniind, în continuare, că atunci cînd *un, o* nu este numeral, într-un exemplu ca „*un om*, determinantul *un* poate fi considerat la fel de just articol nedefinit sau pronume nedefinit”¹⁰.

În *Gramatica limbii române*¹¹ se spune : „Cînd pronumele nehotărîte însoțesc substantivele determinîndu-le, sînt adjective pronominale nehotărîte”, iar în continuare (la pagina 174) se dă declinarea adjectivului nehotărît care are formele *un, o* pentru singular și *unii, unele* pentru plural. Și totuși adjectivul pronominal nehotărît nu e ilustrat nici în *Gramatică* prin citate.

⁹ Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 330.

¹⁰ Ibidem. Cf. și M. Zdrenghea, *art. cit.*, p. 37—38 ; *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 109.

¹¹ *Gramatica limbii române*, vol. I, p. 173.

1. Considerăm că, deși, teoretic, admitem existența în limba română a unui articol nehotărît *un, o* (cu pluralul *niște*, adjectiv nehotărît ¹²) și a unui adjectiv pronominal nehotărît *un, o* (cu pluralul *unii, unele*), practic nu putem spune cu certitudine când *un, o* este adjectiv nehotărît și când este articol nehotărît.

2. Mai mult chiar : urmărind contexte mai largi pentru a vedea cu ce cuvînt se află în corelație *un, o* (în vederea stabilirii mai ușor a apartenenței sale la o clasă sau alta de cuvinte), am constatat că, atunci cînd nu e numeral, se află în corelație cu un a d j e c t i v n e h o t ă r i t. Vom da numai cîteva exemple :

Acest împărat... Lasă inima nestătătoare ce ca zburătorul flutur, dintr-o floare-n altă floare, Gustă numai. CONACHI, P. 81 ;

Un an vine, trece ș-alt an îl moștenește, Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia. ALEXANDRESCU, O. 85 ;

Acățat pe pietre sure, un voinic cu greu le suie ; Așezînd genunchiu și mîna cînd pe un colț, cînd pe alt colț. EMINESCU, O. I, 85.

3. Adăugînd la identitatea de formă conținutul aproape identic al articolului nehotărît și al adjectivului nehotărît, am ajuns la concluzia că această situație, reflectată în dicționare și în *Gramatica limbii române*, rezultă din faptul că în realitate avem o singură clasă de cuvinte, aceea de pronume nehotărît care are și o formă adjectivală (și la singular, nu numai la plural) și care la singular are funcția de a r t i c o l n e h o t ă r i t.

4. Pledează în favoarea acestei păreri, pe lîngă imposibilitatea de a deosebi articolul nehotărît de adjectivul pronominal nehotărît la singular, și situația diferit înțeleasă a pluralului articolului nehotărît.

5. Deși *niște* este considerat plural al articolului nehotărît, aceasta este evident o convenție deoarece nici forma, nici conținutul lui nu justifică pe deplin această situație.

6. Pluralul, cel mai firesc, al lui *un, o* ar fi, credem, *unii, unele* (cel indicat de fapt de dicționarele mai noi)¹³. Aceasta cu atît mai mult cu cît *niște* are numai formă de nominativ-acuzativ, paradigma lui fiind completată cu forma *unor*, genitiv-dativul plural al pronumelui (și adjectivului) nehotărît.

7. Este de subliniat și faptul că în dicționare adjectivul nehotărît la plural (*unii, unele*) este definit prin „niște” (definiție sinonimică). Dacă s-ar lua în discuție exemple în care apar *niște* sau *unii, unele*, s-ar constata că de multe ori acestea sînt substituibile unul prin celălalt sau chiar prin alte adjective nehotărite (cum ar fi *cîțiva, cîteva* ¹⁴), opțiunea pentru unul sau altul dintre ele fiind dictată, mai ales, de intențiile de

¹² În DLR apare cu categoria gramaticală de articol nehotărît și numai la sensul 2 se spune că are valoare de adjectiv nehotărît.

¹³ Cf. și Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, p. 395.

¹⁴ Al. Rosetti, J. Byck, *Gramatica limbii române*, ed. a II-a București, 1945, p. 43, ilustrînd declinarea I cu articolul nehotărît dau la sg. *o casă*, iar la pl. *cîteva case*, iar la p. 44, pentru declinarea a II-a se dă ca exemplu *un lup — cîțiva lupi*, deși se arată că pentru pluralul articolului nehotărît se întrebuintează, la masculin și feminin, adjectivul nehotărît *niște*.

natură stilistică, fără a atinge în vreun fel conținutul determinatului.

III. În concluzie, considerăm că avem de-a face cu un singur *cu vînt*: *unu, una* (cînd determină un substantiv are forma *un, o*), cu mai multe sensuri gramaticale și care din punct de vedere lexicografic s-ar prezenta în felul următor :

A. num. card. I. Primul număr din șirul numerelor naturale, numărul care reprezintă unitatea. **1.** (Numărul abstract corespunzător; adesea în componența numerelor compuse) ◇ (În alternanță cu doi, indică un număr aproximativ, nedefinit, de obicei mic) ◇ (Substantivat, în sistemul școlar de notare) ◇ (Cu elipsa substantivului determinat, de obicei subînțelegîndu-se „ora”, „cifra”, „data” etc.) **2.** (Cu valoare adjectivală) ◇ (În sintagma) *Fasole una...* ◇ *Expr. Numărul unu...* **3.** (Substantivat) ◇ *Loc. a d j. (Tot) unul și unul...* ◇ *Loc. a d v. De unul singur ... ; Toți pînă la unul ... ; (Unul) ea unul ...* ◆ (La f., cu valoare neutră, în locuțiuni și expresii) *Loc. a d v. De una ... ; De-a una ... ; Pînă la una ... ; Una la una ... ; În una într-una sau tot una) ... ; Tot ca una ...* *Loc. v b. A (se) face (sau a fi) una cu cineva sau cu ceva ...* *Expr. A ști una (și bună) ... ; Asta-i încă una (sau asta încă-i una) ... ; A se face (sau a face pe cineva) una cu pămîntul ... ; A merge una ... ; A fi, a se face (sau a face pe cineva) (tot) una cu cineva sau ceva ... ; A-i fi (cuiva) tot una ... ; A sta (sau a ține) una ... ; A (o) ține una și bună (sau) a (o) ține (tot) una ... ; A da toate pe una ...* *Una la mină ...* ◇ (În corelație cu doi) *Una, două ... ; Din două una sau una din două ... ; Cu una, cu două ... ; Nici una, nici două ... ; Una și cu una fac două ... ; Una-i una și două-s mai multe ...* ; **4.** (Cu valoare adjectivală) Singur, unic. ◇ (Folosît pentru întărirea pronumelui personal) ◇ *Compus : unul-născut ...* **5.** (Cu valoare adjectivală) Același, identic. ◇ *Loc. a d v. La un loc ...* ◇ *Expr. A fi de o seamă cu cineva ... ; A fi pre o fire (sau într-un chip, la un cuvînt, la un gînd, la un cuget) cu cineva ... ; A fi făcut pe-un (sau tot după un) calup ... ; A minca dintr-un taler cu cineva ...* **6.** (Precedat de o negație sau în propoziții negative) Nimeni. **7.** (Cu valoare de numeral ordinal) Primul, întîiul. ◇ *Expr. Clasa una ...* ◆ (Alternanța „unul ... unul”, în opoziție cu un număr mai mare decît unu) Primul ... al doilea. ◆ (În alternanță cu altul — acesta avînd valoare de numeral) Primul, întîiul. **II.** (Precedat de „cite” formează numeralul distributiv corespunzător) ◇ (Adjectival) ◇ (Substantivat, în loc. a d v.) Cîte unul-unul sau unul cîte unul...

B. pron. nehot. I. (Ține locul substantivelor, fără a da o indicație precisă asupra obiectului) ◇ (În alternanță cu altul) ◇ *Expr. Unuia și altuia ... ; Unii (și) alții ... ; Unul ca altul ...* ◇ (În corelație cu altul, exprimă un raport de reciprocitate) ◆ Cineva, oarecare. ◇ (Cu determinări care indică mai precis sensul substantivelor înlocuite) ◇ *Expr. (Construit cu alte pronume) Ca unul care (sau ce) ... ; Unul ca*

acesta (sau **acela**) ... ; **Acela** (sau **acesta**) încă-i unul ... II. (Adjectival)
1. (Cu valoare de articol nehotărît ; detașează substantivul precedat, de
 clasa sa, fără să dea o nuanță deosebită noțiunii) ◇ (Accentuează noțiu-
 nea exprimată de substantiv) ◇ (Dă sens general substantivului) ◇ (Pre-
 cedind o altă parte de vorbire, îi dă calitate de substantiv) ◆ (Înainte
 unui nume propriu redă o comparație) Unul ca ... , unul asemenea cu ...
2. (Uneori cu nuanță peiorativă) III. (La sg. sau pl., cu formă feminină
 și valoare neutră) Ceva. ◇ E x p r. **Una ea aceasta** (ea asta sau ea aceea) ...
 ◇ (În alternanță cu a l t a) ◇ E x p r. **Unul, una, altul, alta** ... ; **Din**
una-n alta sau **ba din una, ba din alta** ... ; **Pînă una alta** ... ; **Una pentru**
alta ...

Martie 1978

*Institutul de lingvistică și istorie literară
 Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 31*

STRUCTURI ȘI LINEARITATE

DE

D. D. DRAȘOVEANU

0. Că o unitate relațională, o structură „ $T-R-T$ ”¹, nu poate avea mai mult (nici mai puțin) de doi T -i s-ar putea considera ca un adevăr axiomatic, ce reflectă o lege cu caracter obiectiv a lanțului vorbirii. Întrucît însă unele unități de acest fel par să pună în dificultate teza de mai sus, le vom examina din punctul de vedere adus în discuție, al numărului termenilor lor.

0.1. Ipoteza unităților relaționale (structuri, sintagme) cu mai mult de doi T -i se infirmă, și în fapt, și în principiu :

(a) prin argumentul ce se cuprinde în termenii cu care F. de Saussure a caracterizat lanțul vorbirii : „caractères *linéaire* du signifiant ...”, „le signifiant représente *une étendue*, ... mesurable dans *une seule dimension* : c'est la ligne”². Unidimensionalitatea lanțului impune, așadar, consecuția, pe lungime, a elementelor sale constitutive.

Cu cele de pînă aici, lanțul ne apare ca o succesiune de T -i „ $A-B-C...$ ”, secționabil, la nivel de sintagmă, în $A-B$, $B-C$, ... — sintagme binare.

Observație. Cu toate cele mai sus citate, cînd F. de Saussure definește sintagma, el admite că aceasta poate fi alcătuită din doi, dar și din mai mulți T -i : „Le syntagme se compose de deux ou plusieurs unités consécutives ...” (p. 170).

(b) Element constitutiv al sintagmei este însă, alături de T -i, și R , care, după cum arătam în [8] :

1) reprezintă componenta esențială a sintagmei, pentru că de la ea emană calitatea de T a lexemelor ;

2) este o entitate, întrucît cunoaște solidaritatea conținut-expresie ;

3) cel puțin prin expresia ei, ocupă și ea, ca și T -ii, o lungime în lanț ;

4) de aceea, în configurarea lanțului, își impune prezența, angajat în consecuție, și R , „ $A-R-B-R-C...$ ”, succesiune ale cărei unități (numai așa) relaționale (sintagmele) devin „ $A-R-B$ ”, „ $B-R-C$ ”.

În aceste condiții — R înscris în consecuția impusă de unidimensionalitate (linearitate) —, situarea unui al treilea T , relat cu cei doi sau cu vreunul din ei prin același R , în cuprinsul aceleiași unități relațio-

¹ T = termen (la plural, T -i) ; R = relație.

² [14, p. 103] ; sublinierile din citate ne aparțin.

nale, este o i m p o s i b i l i t a t e fizică, încît caracterul b i n a r al unităților relaționale, impus de fapte, necesar și obligatoriu, are valoare de lege.

Observație. Schemele relaționale pe care le practicăm — și care, în subsidiar menționînd, au produs imaginea altor structuri decît binare —, utile și chiar necesare în descrieri, evident, fac abstracție de linearitatea lanțului, implicit de a sintagmei, încît, din punctul de vedere al discuției de aici, nu au nici o concludență.

1.0. Ipoteza structurilor ternare.

1.1. Sintagmele cu prepoziție (ca și cele cu conjuncție coordonatoare) sînt considerate în unele lucrări drept ternare : *carte* (A) *de* (B) *citire* (C) ; este numărată, după cum se vede, drept T, și prepoziția.

Pe lingă argumentul general formulat mai sus, ipoteza unor astfel de structuri se infirmă prin următoarele argumente specifice :

(a) Prepoziția, ca orice conectiv, este purtătoare de sens relațional³, iar un astfel de sens, *ipso facto*, este i n c o m p a t i b i l cu calitatea de T.

(b) Considerarea prepoziției drept T, al treilea, ar atrage după sine obligativitatea identificării altor doi R — un prim R, între *carte* și *de*, un al doilea, între *de* și *citire* —, or, segmente de expresie pe baza cărora asemenea R-i să poată fi invocați nu există.

(c) O e g a l i t a t e de conținut ca cea dintre *solzii peștilor*, recunoscută ca binară, și *solzii la pești*, considerată ternară (vezi *cartea de citire*), exclude saltul de la „binar” la un ipotetic „ternar”.

(d) Diferența dintre *-lor* și *la*, primul — articol cu rol de morfem de relație⁴ suplinind insuficiențele inventarului de desinențe cazuale⁵, al doilea — c o n e c t i v, este n e e s e n ț i a l ă, cită vreme ambele, ca purtătoare ale aceluiași sens relațional, reprezintă, pentru structura sintagmei, același R, încît a-l număra pe *la* ca T, iar pe *-lor* nu, este, între altele, și o inconsecvență.

Observație. La descompunerea în constituenți imediați, gramatica transformatională nu ține cont de echivalența dintre conective și morfemele de relație, supunînd respectivei operații numai construcțiile cu conective (cu prepoziții)⁶.

1.2. Structurile cu „nume predicativ” și cu „element predicativ suplimentar”⁷, ex. *fetița* (A) *este/aleargă* (B) *voioasă* (C), sînt considerate, de asemenea, după cum se știe, ternare ; acestea, pentru că fiecare din cei trei T-i, în cunoscuta schemă a unui imaginar triunghi, se situează la cite unul din cele trei unghiuri ; un asemenea t r i u n g h i nu este însă compatibil cu realitatea lanțului, l i n e a r ; ținînd cont de această r e a l i t a t e, făcînd adică abstracție de i m a g i n e a triunghiului, structurile aici discutate, cu T-ii lor în consecuție, nu pot fi explicate decît prin ceea

³ [6].

⁴ [5].

⁵ Pentru rolul de morfem cazual al articolului, vezi [2].

⁶ [16], p. 198 și *passim*.

⁷ Folosim aici denumirile uzuale ale funcțiilor respective.

ce am numit „relații condiționate”⁸ : referindu-ne la structurile cu *a* fi asemantiv, prezența în lanț a lui C, ca nume predicativ, este condiționată de prezența lui B, iar prezența lui B, ca asemantiv, de prezența lui C ; o astfel de structură, vom spune că este formată din două sintagme *binare condiționate*, în exemplul dat, *biunivoc*⁹ : „A—R (morfelem de acord verbal) — B, dacă A—R (morfelem de acord adjectival)—C”, și invers („A—R—C, dacă A—R—B”).

Această condiționare nu numai că se încadrează în linearitate, ci, prin manifestările sale, două posibile, o și subliniază : „progresivă” — către dreapta, „regresivă” — către stînga.

Observație 1. Negăm, în structura discutată aici, sub 1.2., o sintagmă B—R—C, pentru că nu se poate invoca un R, ca segment de expresie și deci nici ca sens, între B și C ; în termenii linearității, C este după B, dar nu este legat de B ; de aceea, în schemă nu vom trasa baza triumfului.

(Despre un centru comun, cum este aici A, vezi *infra*, 2.)

Observație 2. Pentru Ch. Bally, cînd afirmă că orice sintagmă este binară¹⁰, inclusiv structurile de tipul discutat aici (*La terre est ronde*¹¹), ipoteza unui caracter ternar nu se pune, întrucît el ia pe B și C la un loc („la copule est inséparable...”¹²).

2. Situații de tipul *prima* (A) *tentativă* (B) *reusită* (C), pentru motivul că unul și același T face parte din două structuri în același timp (B, din exemplu, este componentă și în A—B, și în B—C), sînt considerate *macrostructuri* ; motivarea cu termenul comun nu ține seama de o altă proprietate a lanțului vorbirii — *continuitatea segmentelor sale finite* (enunțurile¹³), continuitate realizată și realizabilă tocmai și numai în acest mod : apartenența unui T la două sintagme succesive ; situația opusă este una ireală, căci nu întrerupem — decît, de cele mai multe ori, cu intenție (vezi, *infra*, *Observație*) — lanțul la fiecare nouă sintagmă, reluînd (repetînd) termenul din sintagma precedentă : *prima tentativă, tentativă reusită*.

Observație. Sînt bine determinate fenomenele de reluare, în cuprinsul enunțului, a unui asemenea T : „repetiția”, reala apoziție¹⁴, „reluarea” (subiectul reluat¹⁵), dublarea, în română, a complementului direct sau indirect (aceasta din urmă, după cum se știe, neținînd de intenție).

3. *Coordonarea*. Dacă subordonării îi este specifică *unicitatea*¹⁶, coordonării îi este proprie *multiplicitatea*¹⁷ („subiect multiplu”, dar și „nume predicativ multiplu, complement direct multiplu”

⁸ [4, p. 274].

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ [1, p. 103].

¹¹ [1, p. 101].

¹² *Ibidem*.

¹³ [13, p. 194].

¹⁴ [3, p. 332].

¹⁵ [10, 11, p. 91].

¹⁶ [3].

¹⁷ *Ibidem*.

etc.). În acest sens, coordonarea este plurimembră¹⁸. Acest adevăr nu neagă însă nici el binaritatea, prezentă fiind, și în organizarea coordonativă, aceeași c o n s e c u Ț i e pe lungime a elementelor lanțului. De aceea, despre un C, din „A — coord. — B — coord. — C...”, nu putem afirma că este coordonat și cu A, nici atunci când se repetă aceeași specie a coordonării.

Observație. Denumirea „constelații”, aplicată de L. Hjelmslev termenilor coordonați¹⁹, confruntată cu succedența, are numai valoare de metaforă.

Dovada suplimentară o oferă :

(a) lanțul cu specii (ale coordonării) diferite, ca, de exemplu, „A și B, dar nu C” (*a venit și a văzut dar nu a învins*), unde, evident, C nu se află în relație cu A, fapt ce rezultă din imposibilitatea de a încadra ipoteticul R într-o ipotetică sintagmă A—R—C la vreuna din speciile (care intră în discuție) copulativă sau adversativă ;

(b) perioada disjunctivă²⁰, ex. „ori A și atunci B, ori C și atunci D”, din care nu pot fi decupate decât trei sintagme²¹, toate trei binare : o sintagmă disjunctivă „ori A, ori C” și două copulative „A și (atunci) B”, „C și (atunci) D”.

4. În *concluzie*, structuri superioare — structuri „ternare”, „macrostructuri” — sintagmei, aceasta totdeauna binară²², nu pot exista, din cauza linearității (unidimensionalității) lanțului vorbirii, unidimensionalitate care obligă — așa cum arăta F. de Saussure — la c o n s e c u Ț i e în dispunerea elementelor constitutive (T—R—T—R—T...) și, prin aceasta, la binaritate. Acest fapt nu neagă utilitatea (sau necesitatea), pe plan metodologic, a practicării schemelor.

BIBLIOGRAFIE

1. BALLY, CH., *Linguistique générale et linguistique française*, ed. a III-a, Berna, 1950.
2. COTEANU, ION, *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, IX, 1958, nr. 1, p. 17—44.
3. DRAȘOVEANU, D. D., *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 325—335.
4. Idem, *Sintagma „verb + adjectiv” — o certitudine ?*, în CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 265—277.
5. Idem, *Categoriile de relație și de opoziție ale limbii române*, în CL, XX, 1975, nr. 1, p. 67—79.
6. Idem, *Sens relațional și gramatlem — conținut și expresie la nivelul gramatical al limbii*, în CL, XXI, 1976, nr. 2, p. 153—163.
7. Idem, *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL, XXII, 1977, nr. 1, p. 27—32.
8. Idem, *Relația — dimensiunea esențială a sintagmei*, în CL, XXII, 1977, nr. 2, p. 155—158.
9. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, București, 1954.
10. *Gramatica limbii române*, Academia Republicii Populare Române, ed. a II-a, București, 1963.
11. GUȚU ROMALO, VALERIA, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973.
12. HJELMSLEV, LOUIS, *Preliminarii la o teorie a limbii*, trad. din limba engleză, București, 1967.

¹⁸ [11, p. 42].

¹⁹ [12, p. 43].

²⁰ [9, II, p. 164].

²¹ Pentru „sintagme coordonative”, vezi [15, p. 372] și [7, p. 31—32].

²² Structura considerată „monomembră” verbală va fi discutată într-un articol următor.

13. HOŘEJŠI, VL., *Les plans linguistiques et la structure de l'énoncé*, in „Philologica”, Praga, IV, 1961, nr. 4, p. 193—203.
14. SAUSSURE, FERDINAND DE, *Cours de linguistique générale*, Paris, 1971.
15. SĂTEANU, CORNEL, *Sintagma, cea mai mică unitate relațională*, in CL., VI, 1961, nr. 2, p. 359—382.
16. VASILIU, E. și GOLOPENȚIA, SANDA, *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, 1969.

RÉSUMÉ

L'auteur examine les structures que l'on considère — dans les travaux des dernières années — supérieures à celle binaire (au syntagme), ce qu'on appelle les structures « ternaires », les « macrostructures ». . . . Les confrontant à la l i n é a r i t é (caractère unidimensionnel) de la chaîne de la parole, affirmée par F. de Saussure, l'auteur de l'article démontre que de telles structures ne peuvent exister, précisément à cause de ce caractère unidimensionnel, qui oblige à la consécution et, par cela, à la binarité.

Martie 1978

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

TOPONIME PROVENITE DE LA APELATIVE PENTRU NOTIUNEA 'DEPRESIUNE, GROAPĂ, VĂGĂUNĂ' (I)

DE

DUMITRU LOȘONȚI

În acest articol¹ vom continua prezentarea unor toponime necunoscute, puțin cunoscute, greșit ori insuficient explicate până acum.

ANDOLIA, „vale” (Dragoslavele AG: Codin, *Muscelul*, p. 88); **Andolie**, „loc așezat între Virfu Fundății și Colțu Andoliții” I, „v a n d o l i e, se face ca o troacă” II (Moieciu de Sus BV); **Andole**, „albie” (Agirbiciu CJ); **Andolia**, „merge pe coastă în jos, . . . o t r o a c ă” (Zăvoi HD); **Andolia Mare** și **Andolia Mică**, „v ă i adinci” (Riu de Mori HD) etc. Ultimele două toponime au fost înregistrate și de G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan² și trecute printre „elementele topice slave”.

Din moment ce apelativul *andolie* 'adîncitură în formă de albie, groapă, văgăună' mai circulă în graiurile populare, considerăm că toponimele amintite sînt (sau pot fi) creații românești. *Scoaba Gruñetului*, „a n d o l i e, scoc” (Dilja Mare HD)³.

CĂȚÎN, CĂȚUN, CĂLTUN. Căținu, „deal în formă de calotă sferică neîmplinită în una din părți” (Păniceni⁴ CJ); **Cățîn**, „un fel de groapă în virvul dealului, s c o a b ă scufundoasă” III și **Căținu lu Dan**, „o fost o g r o a p ă mare” II (Federi HD); **Căținu Herii**, „c ă ț î n obișnuit, da' are o suprafață mai mare” II, **Căținu Frincoșilo**, „d e l ă s ă t u r ă ca o g r o a p ă” I și **Căținu Lăcoșilo**, „c ă ț î n” I (Fizești HD); **Căținu Măre**, „e din jos de Prihodiște; loc mai așezat, mai drept puțin” I și **Căținu Mic**, „g r o p a i n ă” I (Hobița—Grădiște HD); **Căținu Ursului**, „g ă d ă v” I (Ohaba—Ponor HD); **Cățîn**, „loc cu gropi mari” VII (Petros HD); **Căținu** (Gladna Română TM); **Cățîne**, „loc de fin” I,

¹ Fragment din comunicarea prezentată la Institutul de lingvistică și istorie literară din Cluj-Napoca în 18 septembrie 1977. Pentru dicționare am reținut abrevierile din *Bibliografia Dicționarului limbii române*. În plus am folosit următoarele: Codin, *Muscelul* = C. Rădulescu-Codin, *Muscelul nostru*, Cimpulung, 1922; MDGR = *Marele dicționar geografic al României*, vol. I—V, București, 1898—1902. Simbolurile pentru județe sînt: AG=Argeș, BV=Brașov, CJ=Cluj, CS=Caraș-Severin, HD=Hunedoara, MH=Mehedinți, MM=Maramureș, MS=Mureș, TM=Timiș, SB=Sibiu, SJ=Sălaj, SM=Satu Mare.

Relatările informatorilor, numerotați (dacă au fost anchetați mai mulți într-o localitate) prin I, II etc. (cei principali) și prin [*], [**] (cei ocazionali), au fost reproduse literarizat, între ghilimele.

² *Toponimia comunei Riu de Mori (Țara Hategului)*, în FD, V, 1963, p. 50.

³ În AG cuvîntul are sensul de 'adăpost' (D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*, București, 1967, p. 4).

⁴ Al. Toșa, *Toponimia satului Păniceni (județul Cluj)*, în „*Philologica*”, 11, 1972, p. 78.

„este o g r o a p ă acolo...” II (Baru Mic, sat înglobat la Baru HD) ; **Căține**, „is nește c ă ț i n e : ici îi deal, ici-i cățin” I (Ohaba—Ponor) ; **Căține**, „teren ce are mai multe g r o p i” II (Pui HD) ; **Căține**, „o fost niște poieni lăsate în pădure” I, „ogrăzi, finaț în mijlocul pădurii” II, „două poienioare ; printre ele îi pădure” III (Zeicani HD) etc.

Cu excepția toponimelor din Păniceni și Gladna Română, toate celelalte sînt din Țara Hațegului. În unele localități de aici, *cățin* (pl. *căține*) ‘groapă, căldare, depresiune’ se folosește încă frecvent. Informații l-au definit : „groapă” (Federi, Petros), „loc adunat așa pe de lături și scufundat” (Federi), „loc ca o pilnie : roată, la gură e larg și intră jos pînă se ascute, pînă se întilnește rotundul ala” (Pui) ; „unde-or fost *căține*, cine o măsurat [cînd s-a construit] drumul le-o zis c ă l d ă r i” I (Ohaba—Ponor). *Găurile*, „is pline de c ă ț i n e” II (Fizești) ; *Fundătura*, „c ă ț i n” I (Ohaba—Ponor). Apelativul, născut prin metaforă⁵ de la *cățin* ‘farfurie, strachină, blid’ (<lat. *catinum* ‘strachină ; scobitură, grotă’), a fost în trecut mult mai răspîdit, lăsînd (sub diferite variante) urme și în alte regiuni : **Cățunu** (Mare), „loc de gol [alpin], ca un b l i d mare, cu coaste mari în ambele părți” și **Cățunașu** (sau **Cățunu** Mic), „e ca un b l i d așa între colți” IV (Șimon BV) din Bucegi ; **Cățunu**⁶, lac într-o c ă l d a r e glaciară (Munții Făgărașului) ; **Cățunul**, vale (Vulturrești AG : Codin, *Muscelul*, p. 93) etc.

Din Carpații Meridionali⁷ ciobanii transhumanți l-au dus în valea și Delta Dunării⁸, unde a fost atestat atît ca apelativ⁹, cit și ca toponim¹⁰.

În Clopotiva HD (din Țara Hațegului) cuvîntul circulă cu sensul (evoluat) de ‘loc șes, terasă’ : „*căține* zicem, tot așa, la munte unde e o țiră loc șe s, măi mititicu”¹¹, „dacă după o pantă îi o țiră loc b u n, loc mai f r u m o s, apoi iar îi pantă” II, „noi îi spunem cățin unde-i ș e ș t i n ă ; dacă îi ca m a s a, îi cățin” III, „ceva gol și mai ș e s o țiră ; cade ceva mai șes, apoi iar se face pantă” IV. Tot aici am înregistrat și toponimele : **Cățnu Zmizii**, „loc cu pădure și este o țiră cam șe s” II, „c ă ț i n împădurit ; este și loc mai bun” III ; **Căține**, „c ă ț i n” I, „locuri de fin” II, „is finațuri și-i c ă ț i n frumos, loc bun, gol, mai a ș e z a t o țiră” III, „niște goluri de finațe ; or fost două ogrăzi mai largi în pădure ; îi ceva mai așezat, nu-i pantă mare” IV ; **Căține(le)** [de lingă Lăcșor], „iară e locul frumos acolo ; loc așa cam drept, da tot loc de fin” II, „este și loc frumos acolo, numa nu-i așa mult” III.

CĂȚÎNAȘ, „loc cam oblu ; pe de lături is dîmburele” I, „ii în formă de t r o a c ă” II (Hășdate, com. Săvădisla CJ) ; **Căținașu**, „deal ; în virvul

⁵ Aceeași evoluție a avut-o cuvîntul și în italiană. Vezi M. Homorodean, *Toponime de pe Riu Grădîștii* (jud. Hunedoara), în CL, XX, 1975, nr. 2, p. 134.

⁶ Această formă a rezultat „în urma confundării celor două cuvinte asemănătoare ca sunet (*cățin* și *cățun*)” (G. Giuglea și N. Orghidan, **Brânul în lumina toponimiei**, în CL, IV, 1959, nr. 1—2, p. 129).

⁷ „*Căține* [...] în munții Sebeșului e termenul popular pentru *dolina* geografică (o căține — două cățini)” (Ion Conea, *Om și natură în Țara Hațegului*, în „Sociologie românească”, III, 1938, nr. 10—12, p. 460, nota 54).

⁸ Cf. Gh. Dragu, *Toponime geografice* (Partea I-a), Centrul de multiplicare al Universității din București, 1973, p. 96.

⁹ Vezi DA ; Valentin Țurlan, *Din terminologia entopică legată de pescuit*, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 216—218.

¹⁰ Vezi MDGR, vol. II, p. 306 ; Valentin Țurlan, *op. cit.*

¹¹ Ion Conea, *op. cit.*, p. 460.

lui ii o g r o a p ă, o ș a u ă" (Zlaști, cartier al Hunedoarei) ; Căținaș, „ii așa... o v a l e" (Lunca Cernei HD) ; Căținașu [*], II sau Căținașe I, [* *], „g r o p i ț ă" II, „g r o a p e" [* *] (Mesteacăn HD) ; Căținașe, „poiană, loc mai așezat" I, is mai multe locuri a d î n c i t e" II (Sălașu de Sus HD) etc. : *căținaș 'groapă, căldare, depresiune', diminutiv al lui cățin 'idem'.

CĂȚÎNEL, „deal de forma unui vas" (Sîncel¹² AB) ; Căținelu, „ii ca o t r o a c ă, ca o s c o a b ă pe un delișor la deal ; dincoace și dincolo e pădure ; el îi rit [= finaț]" I, „g r o a p ă ca un fel de v o i o a g ă, de p ă r ă u" II, „rit pe-o g r o a p ă" III, Dîlma Căținelului, „dîlmă" II și Părău Căținelului II, III (Valea Vadului CJ) ; Căținele, „poiană, loc șes" I, „e mai g r o a p ă, mai așezat" II, terasă cu urme de gropi astupate de aluviunile de pe deal (Hobița HD) : *cățînel (pl. cățînele) 'groapă, căldare, depresiune', diminutiv de cățin 'idem'.

COFANĂ, „teren arabil" (Lunca¹³ BN) ; Cofana, „loc mai întins, ușor a d î n c i t..." (Șieut BN), derivat de E. Janitsek, cu probabilitate, de la „bg. kofa 'vadră, găleată' + suf. -na"¹⁴ ; Cofănila, „ripi, coastă" (Budacu de Sus BN) ; Cofăni(ile), „g r o p i" (Șieu BN) : cofână (pl. cofăni) 'curmătură' (Șieut BN : ALR I, 393/223, material încă nepublicat), „loc ca o covată" I, „groapă mare între dealuri" II (Șoimuș BN), apelativ neînregistrat de dicționare, derivat — probabil — de la *cofă 'idem' (sens evoluat prin metaforă de la cofă 'vas') cu suf. -ană. Cf. sinonimul gropană < groapă, înlinit și în această regiune.

COFĂNELE, „gropi" (Șieut), explicate de E. Janitsek¹⁵ ca „pl. de la cofana", presupune un diminutiv plural *cofănele (sg. *cofăneă < cofană + suf. -ea), lucru care rezultă și din Fața Cofănelor¹⁶, care se pronunță, după cum ne-a comunicat Gr. Rusu, [făța cofănel'ilor]. Pentru formație, cf. Gropănele.

SCOFAINA, „loc ca un s c o f (o corită sau troacă mică de lemn)" și Prislopul Scofeinii (Maidan¹⁷, azi Brădișoru de Jos CS) ; Scofaina, „loc cu gropi" I, „loc pe pantă ; is vii și finaț" II (Jabenita MS) ; Scofiana, „e cu dealuri, păraie ; e cositor" II, „loc de deal" III (Beica de Sus MS) : scofaină 'vale rotundă între munți' (CADE). Noi am înlinit apelativul în Dubova MH cu sensul „p ă d i n ă, o v a l e așa mai adunată, ca o p o s t a v ă".

SCOFANDA, „v ă i e r u g ă" II, „g r o a p ă cu pădure" III (Poieni, com. Densus HD) : *scofandă 'groapă, depresiune'. Pentru formație, cf., tot în regiune, Pișanda (din Valea Mării), „cascadă mare" (Cîmpu lu Neag HD) < pișandă 'cascadă' (Clopotiva¹⁸) < piș, pișa (> pișătoare 'cascadă' : DLR).

¹² V. Frățilă, Vechimea unor toponime din centrul Transilvaniei, în LR, XIX, 1970, nr. 3, p. 237.

¹³ E. Janitsek, Toponimia văii superioare a riului Șieu, în SMO, p. 142 ; Vastile Țira, Originea numelui tople Friș, în LR, XIX, 1970, nr. 1, p. 54.

¹⁴ Op. cit., p. 119.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem, p. 120.

¹⁷ Sofronie Liuba și Aurelie Iana, Topografia satului și holarului Măidan, Căransebeș, 1895, p. 83, 86.

¹⁸ Ion Conea, op. cit., p. 459.

SCOFANIA MARE [scofănița mare], „s c o a b ă”, Scofania Mică, „s c o a b ă” (Balomir HD) : **scofanie* ‘groapă, depresiune’.

Pentru formarea cuvintelor *scofaină* și **scofanie*, cf. *gropaină*, **gropanie* (de care ne vom ocupa cu altă ocazie).

CORABIE, „ii o h o a n c ă așa, ii gropit [terenul] (Bălești-Cătun AB) ; *Corabia*, „loc de pantă, coastă” II, „coastă” IV și *Dosu Corăbii* [dósu corăbîi], „loc în pantă” spre miazănoapte” I (Ciceu—Poieni BN) ; *Corabie*, „poiană, pășune” I, II, „e sus, e ridicată ; de la ea meri puțin și ieși la munte” III, „o țî’ de cîmp ; la capete e ridicată” IV (Tirlișua BN) ; *Corabia*, „ii mai mult șes sus pe deal” II (Bărai CJ) ; *Corabia*, „g r o a p ă ; ii ca o a l b i e” I, „g r o a p ă” II (Mărgău CJ) ; *La Corabie*, „g r o a p ă” (Podeni CJ : comunicat I. Roșianu) ; *Coasta Corăbii*, „pantă, coastă, spini, tufe” (Târpui CJ) ; *Corabia*, „este un loc (așezat și) ce pare o s c u f u n d ă t u r ă și care are forma unei corăbii” (Tritenii de Jos CJ : CHEST. IV) ; *Corabia*, „așezătură sub deal” I, „pantă... loc rău...” II (Dumbrava MS) ; *În Corabie*, „teren în formă de c o r a b i e, cu deal pe margine ; loc așezat, închis ca o corabie ; loc mai jos” I, „luncă, finat” III (Cîrțișoara SB) ; *Corabia*, „e aproape de virful muntelui ; locul e frumos, e în formă chiar ca o c o r a b i e, ca o l u n t r e scocoasă așa” (Ucea de Sus SB) etc.

Ca și în cazul altor toponime, e greu de precizat dacă acestea sînt metafore toponimice, adică transpoziții care s-au operat în procesul denotației locurilor¹⁹, sau dacă provin de la apelativul **corabie* ‘depresiune, groapă, adîncitură de teren în forma unei corăbii’. În acest din urmă caz transpoziția a avut loc la nivelul lexicului, fiind vorba de o „metaforă uzată”.

CORĂBIUȚA, „g r o a p ă” (Călacea SJ), se poate explica de la **corăbiuță* (diminutiv al lui **corabie*) sau ca derivat de la un toponim (dispărut ori necunoscut de informatorii noștri) **Corabie*. Probabil că și *Corobiuța*, „finat pe un deal” (înregistrat în Sălicea CJ mai întîi de E. Janitsek²⁰ și derivat greșit din „*corobeță* sau *corobeăță* ‘măr pădureț’...”), „m u r u n ă”, are aceeași explicație, dacă numele a fost dat inițial locului numit acum *Groapa Corobiuții* [grôpa corobd’iú’i] („groapă”), loc rebotezat după ce numirea *Corobiuță* s-a extins asupra terenului din jur²¹ ;

COTROAPA, „c o t r o a p ă, v ă g ă u n ă, o curbă de teren, un f u n d de vale su pădure ; o j d’ o a i c ă, o f u n d o a i c ă adîncă” (Breaza BN) ; *Cotroapa*, „rituri ondulate” III, „g r o p i în pădure” IV (Ciceu—Giurgești BN) ; *Cotroapă*, „loc dîmburos” (Păltineasa BN) ; *Cotroapă*, „g r o p a n ă” (Perișor BN) ; *Cotroapă*, „groapă în pădure” (Căței CJ) ; *Cotroapă*, „g r o a p ă faină” I, „loc așezat” II (Chiuiești CJ) ; *Cotroapă*, „p o i a n ă cu finat ; într-un loc e l ă s ă t ă în jos” (Rugășești CJ) ; *Cotroapă*, „teren cu finat ascuns între două dealuri” (Bogdan Vodă MM) ; *În Cotroapă*, „g r o a p ă mare” (Glod MM) ; *Pă Cotroapă*, „loc mai jos, a ș e z ă t u r ă” I, „c o t r o a p ă, i r o g o a i e” II și *Cotroapa Savuli*, „i r o a g ă, a ș e z ă t u r ă” I, „c o t r o a p ă, așezătură” II, „a ș e z ă t u r ă” III (Fălcușa SJ) ; *Cotroapa*, „g r o a p ă”

¹⁹ Cf. Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Iași, tomul XXIII, 1972, p. 80, nota 34.

²⁰ *Numele topice de pe teritoriul satelor Sălicea și Tăuți*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 82.

²¹ Un exemplu asemănător am discutat în LR, XXVIII, 1978, nr. 1, p. 103.

(Poiana Blenchii SJ) ; **Cotroapele**, „e c o t r o p o s ; s-o urnit cîndva pămîntul, s-o surupat” (Borleasa BN) ; **În Cotroape**, „g r o p i” (Dumbrăveni BN) ; **Cotropi**, „pămînt rău, ruinat ; g r o p i, rupturi” I, „niște z ă n o g i hîde” II (Negrilești BN) ; **Cotroape(le)**, „loc accidentat, hotrompos ; g r o p i” I, „g r o a p e” II (Coroieni MM) ; **Cotroape**, „rupturi” I, „loc frămîntat” II (Lăpuș MM) etc.

Discutind toponimele **Curături** (<„*curătură* ‘aluviune ; surpătură, alunecare de pămînt’, derivat de la verbul *cûre* (*cûră*) ‘a curge’”), M. Homorodean²² amintește, „pentru sens”, și pe „**Cotroape**, loc cu alunecări de teren” (Groșii Țibleșului MM), raportîndu-l la verbul „*cotropi* ‘a năvăli ; a inunda ; a acoperi, a îngropa’ (DA)”.
 Toponimele, răspîndite în partea de nord a Transilvaniei, provin de la apelativul *cotroapă*, (pl. *cotroape*, *cotrópi*) „groapă” (Năsăud, Negrilești BN, Valea lui Opriș CJ etc.), „așezătură de pămînt” (Măgoaja CJ, Valea lui Opriș), „pămînt dărîmat, ruinat” (Dealul Babii MM), „zănoagă” (Spermezău BN), neatestat de dicționare, un derivat postverbal de la *a cotropi*, verb folosit în această parte a țării cu sensurile ‘(despre pămînt) a se așeza, a se (s)cufunda, a se năru’i’ („s-o înhiit, s-o cotropit pămîntul de plo’i” : Poiana Blenchii SJ). Cf. și blestemul cunoscut pe Someș *cutrupi-te-ar D-zeu* = înghițite-ar pămîntul !

COTROPINA, pădure (Sicfa CJ : comunicat G. Vasiliu) : *cotropină* (pl. *cotropîni*), apelativ necunoscut de dicționare, derivat cu suf. *-ină* de la *cotroapă* (cf. *gropină* < *groapă*). L-am întîlnit în Borleasa BN : **La Gîrlîște**, „nește cotropini urite” ; **Cotroape**, „nește cotropini : loc rupt și groapă și rupt ... tot așa”.

HOTROAPA, „g r o a p ă” (Lușca BN) ; **Hotroapă**, „finaț...” (Călinești MM) ; **Hotroape**, „is h o t r o a p e ; îi hotropos de tăt ; se tă(t) urnește” (Mireș BN) ; **Hotroape**, „pămînt denivelat” (Baba MM) ; **Hotropi**, „finaț ; îi numa g r o p i” I, „ii gropuros ; tot un deal și o groapă” II, „g r o p i ; s-o hurnit” III (Căianu Mic BN) ; **Hotropi**, „tăt o dungă și o hotroapă” (Sebeș BN) : *hotroapă* „groapă” (Mireș, Cițcău CJ, Gîlgău SJ), „loc așezat, loc h o t r o p o s” (Cițcău), „teren care e mișcat, care e tot un dîmb și o groapă” (Măgoaja CJ). **Zăpodea**, „h o t r o a p ă” (Sîngeorz-Băi BN). Pluralul e *hotroape* (Mireș), *hotrópi* (Măgoaja). **Hîrtroape**, „h o t r o a p e” (Urișor CJ).

DA inserează pe *hotroapă* ‘afundătură, groapă naturală încreșcută cu plante’ (Reteag BN), după Viciu, *Gl.*, printre variantele lui *hîrtop*. Noi vedem în *hotroapă* un cuvînt de sine stătător, rezultat din contaminarea lui *hîrtop* (*hîrtopă*) și *cotroapă*, ale căror arii de răspîndire coincid.

HORNU CETĂȚII, „g a u r ă în jos prin munte” (Buru CJ) : *horn* ‘adîncitură, jgheab’ (Valea Jiului²³), ‘cheie (între doi munți sau două dealuri)’ (Negrești—Oaș²⁴ SM).

HORNEȚ, „din el se pornește Valea Seacă ; de o parte e sus, de alta iar sus ; el e jos” I, „are o h a p i n ă lungă” II (Antăș CJ) ; **Horneț**, „f u n d o a i c ă, g r o p o a i e” (Măgoaja CJ) ; **Horneț**, „a ș e z ă t u r ă ; nu-i nici părău ; seamănă cu o c o v a t ă fără capăt, cu o f a r

²² *Op. cit.*, p. 132.

²³ G. Giuglea, M. Homorodean și I. Stan, *op. cit.*, p. 57.

²⁴ Vezi ALR II, s. n., vol III, h. 812, punctul 346.

furie deschisă într-o parte; ii ca o vîntureșcă fără coadă, ca o scoafă" I, „ii ca o scoabă" III (Jugăstreni MM); **Horneț**, „văgăună în pădure" (Gîrbou SJ); **Hornețe**, „ii o furcă de părau; sint nește păraie pe acolo" (Drăghia MM); **Hornețe**, „...is în pășune" (Ileanda SJ): **horneț* (pl. **hornețe*) 'adincitură, groapă, văgăună' diminutiv de la *horn* cu suf. -eț.

HORNECIOR. **Hornecioare**, „is și coastă, dimburi, ... și părau că" (Antăș): **hornecior*, derivat de la **horneț*.

HORNEI. **Horneie(le)**, „nu-i an să nu se urnească; e în dos de soare, e dimbos și spinos" I, „rupturi așa mai mult, pămînt de dos, fugitiv" II (Măleni SJ): **hornei* (pl. **horneie*), diminutiv de la *horn* cu suf. -ei. Cf. *podei* < *pod*.

HORNOI. **Hornoaie(le)**: **Hornoiu** lui Măteuț, **Hornoiu** lui Revnic și **Hornoiu** lui Toader, „poieni în funduri de păraie" I, „is tri vălcele" [*] (Gilgău SJ): **hornoi* (pl. **hornoaie*), derivat de la *horn* cu suf. -oi.

HORNUT, „seamănă cu o sogătoare [=covată mică în care se soagă aluatul]" I, „fund, ca o covată" II (Dretea CJ): **hornuț*, derivat de la *horn* cu suf. -uț.

GĂVOJDENIE, GĂVOJDIE, GĂVOJDINĂ. **Găvojdene**, „fund o aie" I (Borleasa BN); **Găvojdene**, „pantă; vine în formă de unghi" I, „fund o aie că" II (Ciceu—Poieni BN); **Găvojdene** [găvojd'êne I, II, *găvojd'êna* II], „ii locul ca o văgăună" I, „groapă, ca o gaură" II, depresiune ascuțită la un capăt (Pădureni CJ); **Găvojdene**, „groapă cam lungită" (Dealul Mare MM); **Găvojdenea**, „fund alău, părau deschis" (Drăghia MM); **Găvojdene**, „un dos pe vale în sus" I, „o bucată de vale, fină" III (Frînceni de Piatră SJ); **Găvojd(en)ie**, „pe lingă pădure mere un părau" I, „pășune" II, III (Măgura SJ); **Părau Găvojdenui** (Breaza BN); **Găvojdenui(le)**, „gropi" I, „is două: au formă de oval" II (Dobricel BN); **Găvojdia**, „așezătură, groapă" și **Dimbu Găvojdii** (Măgoaja CJ); **Găvojdie**, „e lingă părau ca un găvozd, ca o fătată pingă un părau; partea de jos e îngustă și în virvlat, ca un găvozd" (Alunișul BN); **Găvojdia**, „poiană în pădure" (Zagra BN); **Găvojdină**, „groapă, hălăoale; e ascuțită; în sus se lărgesc" I, „pămînt înconjurat de pădure" II (Coroieni MM); **Găvojdină** sau **Valea Găvojdinii**, „strimtoare printre niște păduri; nu ține mult" și **Dimbu Găvojdinii** (Jugăstreni MM); **Găvojdină**, „groapă, așezătură" I, „o toloacă, o iroagă" II și **Părau Găvojdinii**, „izvorăște din Găvojdină și mere spre hotarul Jugăstrenilor" (Șasa SJ) etc.

Analizînd evoluția semantică a cuvîntului *cheie* (*chei*) (<lat. *clavus* 'cui'), al cărui sens general 'unghi, colț, în plan vertical sau orizontal' se întâlnește și la alte cuvinte ale căror sensuri originale se referă la elemente ascuțite (ca, de ex., *cui*, *priboi*), M. Homorodean²⁵ emite ipoteza că „aici s-ar mai putea menționa și cîteva din numele *Găvojdia* [...] aparținînd unor localități și ape din Transilvania și Banat", provenite, „pe alocuri", din sl. *gvozda* (*gvozda*), cu sensul fundamental de 'Nagel'

²⁵ Numele de locuri *Chela* (*Cheile*) și *Colare* (*Colare*), în GL XIX, 1974, nr. 1, p. 81, nota 8.

(păstrat și în rom. *găvozd* 'cui de fier, cui de șindilit' : DA), „de unde, poate, apoi și 'canion' ”.

Ținând seama de configurația geografică a locurilor, și de existența, în aceeași arie (jumătatea de nord a Transilvaniei), a cuvintelor *găvozd* 'pană (intrebuințată pentru despicarea lemnului)²⁶, *găvojdie* „scobitură în lemn” (Măgoaja), considerăm²⁷ că toponimele semnalate de noi mai sus, presupun apelativele românești corespunzătoare : **găvojdene*, **găvojdiet* și **găvojdină* 'groapă, văgăună, depresiune, loc adîncit ascuțit la un capă (în formă de unghi, găvozd)', apelative împrumutate din slavă (sau creații românești de la *găvozd*?).

GORGANA I, III, IV, V sau **Gorgana** din Sus, **Gorgana** din Jos II, III, IV „v ă g ă u n ă lungă, g r o p i” I, „v a l e lărguță între dealuri” II, „nește g o r g ă n i, nește poienițe lungi și adîncite printre stani ; loc mai gropos ; cîndva s-o alunecat dintr-o ripă” III, „cum ar fi două v ă i suprapuse” IV, „loc așezat” V și **Coasta Gorgăanii** I, III, IV „coastă grozav de oablă, cam stănoasă” I, „coastă spinoasă” V, **Tău Gorgăanii** I, III, IV „tău, băltoaie” III, „tău” V (Chiuiești CJ) ; **Gorgana**, „g r o a p ă, g o r g a n ă” (Dealul Mare MM) ; **Gorgana Diacului**, „f u n d a l ă u, g r o a p ă” și **Gorgana Susească**, „g o d o v a n ă” (Vima Mare MM, etc. : *gorgană* „groapă” (Dealul Mare). DA menționează (s.v. *gorgan*), după o atestare din jurul Năsăudului, apelativul *gorgană* 'vale strîmtă, îngustă și cîrnită', socotindu-l o contaminare între *gorgan* 'tumulus' și *corhană* 'pantă priporie, țurană'. Explicația ni se pare neconvingătoare, pentru că contaminarea poate avea loc între cuvinte sinonime.

JGHEABU ZĂNOGII, „j g h e a b, c o v a t ă” (Alunișul BN) ; **Jgheabu**, „j g h e a b” II (Borleasa BN) ; **Jgheabu Porcului**, „un fel de c o v a t ă” I (Coșbuc BN) ; **Jgheabu Sterp**, „stărpește vara” III (Ilva Mică BN) ; **Jgheabu Dejanului**, „c o v a t ă, j g h e a b” II (Maieru BN) ; **Jgheabu Macrii**, „loc cotropos” I (Suplai BN) ; **Jgheabu Usoaielor**, „teren în forma unui j g h e a b ; e c a o c o v a t ă, c a o a l b i e” I (Măgoaja CJ) ; **Jgheabu Roșului**, „g r o a p ă” I, „groapă, ca și h a l ă u l ; e în pantă” III (Strimbu CJ) ; **Jgheabu**, „o holoambă lungă... o g r o a p ă largă, lungă” I (Coroieni MM) ; **Jgheabu li Iacob**, „j g h e a b între două muchii” I (Dealul Mare MM) ; **Jgheaburi**, „g r o p i” (Negriștești BN) ; **Jgheaburile cele Hăpinoase** (Singeorz-Băi BN) etc. : *jgheab* 'depresiune, groapă, loc cuprins între două muchii ; adîncitură făcută de ploi pe panta unui deal'²⁸.

JGHEABA TÎRSII, „cîmp ; pe ambele părți îi pădure” III (Suplai BN) ; **Jgheaba Dirliei** (Zagra BN) ; **Jgheabe (le Fătului)** (Runcu Salvei BN) ; **Jgheaba Gușii** (Sălișteștea de Sus MM) ; **Jgheabele Băilor**, „gorgăni”

²⁶ Vezi ALRM II, vol. I, b. 410 ; ALR I, chestiunea 951, material nepublicat.

²⁷ Nu excludem posibilitatea ca unele toponime să fie creații slave.

²⁸ Cf. și DA ; ALR I, chestiunea 390, material nepublicat ; Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 49 ; G. Gluglea, M. Homorodean și I. Stan, *op. cit.*, p. 50.

I (Tîrlișua BN) etc. : *jgheabă* (pl. *jghebe*), perechea feminină a lui *jgheab*, neatestată de dicționare. Am notat-o în Runcu Salvei, Suplai (**Jgheaba Rusului**, „jgheab, în formă de covată ; e o j g h e a b ă” III ; **Zăpode**, „e așezată, joampă, j g h e a b ă” II ; **Zăpodea Săracului**, „o j g h e a b ă pină la vale” VI), Tîrlișua etc.

JGHEBUREL. **Jgheburile**, „loc sub o coastă comunală” I (Runcu Salvei) ; **Jgheburile**, „g r o p i, niște j g h e a b u r i printre păduri” (Măgoaja) : **jgheburel* (pl. **jgheburile*), diminutiv de la *jgheab* cu suf. *-urel*. Cf. *delurel*, *dîmburel*, *șesurel* etc.

JGHEBUȚ II, IV, VI, „v ă g ă u n ă printre dealuri” IV, „j g h e a b” VI sau **Jghebuțuri** III, V, „rîpi oable cu j g h e b e pe ele” III, „niște j g h e b e” V (Suplai) ; **Jghebuțu**, *jgheab* (Tîrlișua) : **jghebuț*, diminutiv de la *jgheab* cu suf. *-uț*. Nu este exclus ca toponimele să fie derivate direct de la *Jgheab*, *Jgheaburi*, indicînd un raport de vecinătate și mărime.

Martie 1978

*Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

ANTROPONIME/TOPONIME

DE

I. PĂTRUȚ

În articolul *Oronime formate din antroponime în Carpații românești*¹, E. Petrovici îl include și pe *Ciortea*, din masivul Făgărașului. Toponimul mai apare în județele Bacău, Caraș-Severin (ca nume a două localități), în județul Prahova, precum și (*Dealul Ciortei*, *Piatra Ciortei*) în fostul raion Cislău (regiunea Ploiești) și, sub forma *Ciorta*, în fostul raion Tirgu Ocna (Iordan, *Top. rom.*, p. 247—248).

Acad. Iorgu Iordan încadrează formele menționate printre toponimele legate de noțiunea „drac” (*ibidem*, p. 247—248, la paragraful intitulat „Toponimice care vorbesc despre credințe, superstiții și obiceiuri”, *ibidem*, p. 232 seq.), comparându-l cu ucr. *čort*, rus. *čert* „drac”, din care este explicat apelativul românesc *ciort* „țigan; ștrengar (germ. Spitzbube)” (*ibidem*, p. 248).

Apropierea de „drac” a numelui *Ciortea* a propus-o și V. Bogrea², acceptată, pare-se, și de E. Petrovici, care afirmă că antroponimul este de proveniență slavă (SMO, p. 63); și în DOR *Ciortea* este explicat din „sl.-rus. *čort*” [sic] (p. 264, s. v. *drac*).

¹ Apărut în SMO, p. 61—68, cu unele modificări față de varianta *Oronymes à base d'antroponymes dans les Carpathes roumaines*, publicată în „Revue roumaine de linguistique”, XII, 1963, nr. 6, p. 481—488, reproducă în *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 275—283.

² *Pagini istorico-etimologice*, Cluj, 1971, p. 41.

Printre numele alăturate lui *Ciortea* se găsește și *Benga* (cu derivatele) (V. Bogrea, *op. cit.*, p. 41; Iordan, *Top. rom.*, p. 247). Este posibil ca *Benga* să reprezinte o poreclă: cf. ūg. *benga* „drac” (cf. Pașca, p. 176; Iordan, *Top. rom.*, p. 247; DOR, p. 199), din care cauză, probabil, două sate, jud. Huzău, Olt, care se numeau astfel (*Benga*), și-au schimbat numele. El însă poate fi și derivat românesc, cu sufixul -g-, față de *Bena* nfm, *Benu* (l) nfm, *Bene(a)* nfm (vezi DOR, p. 23), ca și altele, de aceeași structură: *Bazga* (DOR, p. 193) și localitate (în care s-au înglobat *Bazga de Jos* și *Bazga de Sus*), jud. Bacău — față de *Bazu* nfm (DOR, p. 193); *Dinga* nfm și sat, jud. Vaslui, *Dingu* nfm (DOR, p. 260), față de *Din*, *Dinu*; *Horga* nfm și sat, jud. Vaslui (cf. *Horgești*, sate, jud. Alba, Bacău), față de *Horea* nb, *Horul* nfm (DOR, p. 297) etc.

E discutabilă și poziția lui *Dracea* top, *Dracea Albă*, *Dracea Mare* și *Dracea Mică* top în această grupă, considerate ca derivate „personale” în -e(a) de la *drac* sau „reflexe ale slav. *dračl* „păllur (sallunca, Pallurus australis)” (Iordan, *Top. rom.*, p. 247).

Prezența toponimelor *Drăcești*, sat, jud. Teleorman, *Drăceni*, veche denumire a satului Slatina, jud. Suceava, probează existența numelor de persoană *Dracea* sau *Dracu*, *Draca*, înregistrate în DOR, unde sunt explicate, fără ezitare, din *drac* (p. 263). Să fi fost *Dracea* nume unic (deci prenume)? Voi reproduce un fragment dintr-un document, din anul 1512—1513, în care apare *Dracea* (scris Драца; DRH, B, II, p. 210): „Și martorii satului Laova [jud. Teleorman]: la Laiova de Jos, Codra și *Dracca*, din Pleșoi... și Dragomir, fiul Neacșei, din Șcheostre, Cernat și Manea Checica, din Bacalești, Șerb, din Băsești, Brata și Vlad <și din> Crîngeni, Radul Mlaca, din Crețești, Dragința și Troșanu, din Ostra... Vilcul, din Laiova, Banțița Udoba... Dragomir, fiul Neacșei, din Laiova de Jos, Brat și Milcu” (*ibidem*, p. 213, cf. p. 210). Deși majo-

După părerea mea, *Ciorlea* nfm actual și perechea sa *Ciorta* (cf. și *Ciorțești*, sate, jud. Iași, Vilcea) reprezintă antroponime, derivate românești, cu sufixul *-t-* (vezi *infra*), de la tema *Ćor-*, pe care o raportează la nume ca : *Ciora* (scris Чорра, într-un document moldovenesc din anul 1442 ; DRH, A, I, p. 303, 304, alături de *Stănigă*, *Vancea*, *Ilea*, *Costea*, *Andriaș*, *ibidem* ; vezi și Costăchescu, II, p. 87, 89, 90) ; nu este exclus deci ca *Ciora* să fi fost nume unic, adică prenume ; *Ciore*, poate cu aceeași funcțiune, într-un document muntean din anul 1486 (поимже и покѣпи жьпан Драгич Стоикѣ въ Чорѣ „pentru că a cumpărat jupan Draghici al lui Stoica de la Cioarea” ; DRH, B, I, p. 321, 322).

Evident că *Ciora/Cioarea* nu trebuie explicat din *cioară*, ca în DOR, p. 239 ; ele pot fi, eventual, raportate la bg. (der.) *Ćórev* nfm, *Ćórevski* nfm (pe care Ilčev le explică, forțat, cred, din cuvintele țigănești *ćor* „hoț”, *ćorò* „sărac” [?]). Numele actual *Cioară* poate fi, fără îndoială, supranume, cf. și *Cioara*, localități, jud. Alba, Iași, Ilfov etc. Însă *Cioara* ar putea reprezenta și forma cu metafonie față de *Cior(e)a*³, cf. numeroasele forme de tipul *Bonta* (nume vechi, consemnat într-un document din anul 1442 ; DRH, A, I, p. 312, 313), *Bontea* nfm (Pașca, p. 179)/*Boanta* nfm (Pașca, p. 179) (explicate de acad. Iorgu Iordan din *bont*, *boantă* ; cf. și Pașca, p. 179 ; DOR, p. 209), pe care eu le consider derivate cu sufixul *-t-* (vezi *infra*) de la tema *Bon-*, cf. *Bon* nb, *Bone(a)* nb (vezi DOR, p. 209) ; *Conda/Conde(a)/Condu/Coanda/Coandă* nb și nfm (DOR, p. 247—248) etc.

Antroponime de aceeași structură ca *Cior(e)a*, deci formate cu sufixul *-t-*, sînt numeroase : *Bente/Benta* (și top) /*Bentu* (și top), *Barta/Bartul*, *Gostea/Goastă/Gost*, *Mustea/Musta/Mustul* etc.⁴.

ABREVIERI

Costăchescu	<i>Documentele moldovenesti inainte de Ștefan cel Mare</i> , publicate de Mihai Costăchescu, I—II, Iași, 1931—1932.
DOR	N. A. Constantinescu, <i>Dicționar onomastic românesc</i> , București, Editura Academiei, 1963.
DRH, A	<i>Documenta Romaniae Historica. A. Moldova. Volumul I (1384—1448)</i> . București, Editura Academiei, 1975.

ritatea antroponimelor din fragmentul lung reprodus sînt indiscutabil prenume (Dragomir, Manea, Șerb, Brata, Vlad, Radul etc.), nu se poate, cu certitudine, preciza funcțiunea lui *Dracea*.

Nu este însă exclus să fi fost prenume, așa cum a fost și la slavi : cf. bg. *Drăčo* nb, apreciat ca fiind rezultat din „Incrucișarea” lui Dragan și Račo (Ilčev), etimologie, evident, forțată ; cf. der. scr. *Drăčić* nfm și nume de sat, *Drăčevo*, nume de sate (RJA). Consider mai acceptabilă explicația conform sistemului pe care-l susțin : format din radicalul *Dra-* (detășat din nume ca *Dragoljub*, *Dragomir*, *Dragoslav*) + suf. *-č-* (I. Pătruț, *Despre structura și originea hipocorislicelor slave*, în CL, XVIII, 1975, nr. 1, p. 82).

Dacă *Dracea* a existat, la români, ca prenume, funcțiunea aceasta se poate explica numai prin faptul că el a fost împrumutat. Apropierea însă, inevitabilă, de *drac* l-a degradat și scos din uz.

³ Existența unui *Cioarea*, necunoscut mie (dar posibil), ar întări presupunerea aceasta.

⁴ I. Pătruț, *Din nou despre toponime din antroponime*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 39—41.

DRH, B	<i>Documenta Romaniae Historica. B. Țara Românească. Volumul I (1247--1500), Volumul II (1501--1525), București, Editura Academiei, 1966, 1972.</i>
Ilčev	<i>Stefan Ilčev, Rečnik na ličnite i familni imena u bálgarite. Sofia, 1969.</i>
Iordan, <i>Top. rom.</i>	<i>Iorgu Iordan, Toponimia românească, București, Editura Academiei, 1963.</i>
nb	nume de bărbat
nfam	nume de familie
Pașca	<i>Ștefan Pașca, Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului, București, 1936.</i>
SMO	<i>Studii și materiale de onomastică, Editura Academiei, 1969.</i>
top	toponim

RÉSUMÉ

L'auteur affirme que le toponyme roumain *Ciort(e)a* provient d'un anthroponyme homophone.

Aprilie 1978

*Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21*

PRÎSLEA — CONSIDERAȚII SOCIOLINGVISTICE

DE

MARICA PIETREANU

În ultima vreme, în onomastica românească sînt din ce în ce mai numeroase studiile în care investigația lingvistică este însoțită de interpretări de ordin istoric, sociologic, psihologic, etnografic etc. Se concretizează astfel îndemnuri mai vechi și mai noi ale celor care au subliniat că interesul onomastului nu este exclusiv acela de a lămuri etimologia numelor proprii, ci și de a urmări istoria și de a cunoaște mai bine viața economică, socială și culturală a societății care le-a creat ¹.

Chiar dacă se mai afirmă că numele proprii trebuie analizate mai întîi din punct de vedere lingvistic, se recunoaște că această cercetare trebuie completată cu una interdisciplinară ². Deschisă, ca atîtea alte științe, colaborărilor interdisciplinare, onomastica oferă un teren favorabil și cercetărilor sociolingvistice ³.

În considerațiile pe care le prezentăm, am pornit de la ideea că o analiză sociolingvistică a lui *prîslea* ne va oferi date noi atît despre sensul și valoarea afectivă a acestui cuvînt, cît și despre funcția lui denominativă, individualizatoare.

Pentru a putea aprecia mai bine situația lingvistică a termenului analizat, pentru a-i înțelege și evidenția semnificația ca element onomastic ce amintește un fapt de cultură și civilizație românească, am apelat la informații sociologice și folclorice referitoare la organizarea vieții economico-sociale a familiei țărănești din trecut. Am avut totodată în vedere situațiile în care este utilizat și astăzi în vorbirea românească *prîslea*, ca nume comun și ca nume propriu.

Este, desigur, ușor de presupus că ideea comparării numelui comun cu numele propriu ne-a dat-o personajul principal din basmul lui Petre Ispirescu, *Prîslea cel voinic și merele de aur*. Am luat ca punct de plecare acest basm în primul rînd pentru că, așa cum spunea G. Călinescu, basmul este „o oglindire a vieții în moduri fabuloase” și în el găsim cele mai importante probleme ale vieții individuale, familiale și sociale. Așa cum vom încerca să arătăm, basmul despre *Prîslea*, ca dealtfel și alte creații folclorice, reflectă aspecte ale vieții poporului nostru. În al doilea rînd, am considerat că apropierea și comparațiile dintre basm și realitate ne pot prele-

¹ Cf. Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 7; Al. Graur, *Nume de persoane*, București, 1965, p. 9.

² Vezi Ion Roșlanu, *Despre sfera onomasticii și raporturile ei cu alte științe*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 63.

³ Cf. Marica Pietreanu, *O cercetare de socio-onomastică aplicată la material românesc*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 38—48.

jui, pe plan lingvistic (onomastic), observații interesante cu privire la problema, controversată încă, a raportului dintre numele comune și numele proprii.

Ne referim, aşadar, la realitatea specific românească pe care o reflectă basmul, și anume familia țărănească din satul devălmaș.

După cum se știe, familia țărănească din acest tip de sat românesc era alcătuită dintr-o pereche căsătorită și copiii ei. Baza economică a unei astfel de familii o constituia *gospodăria familială*, care avea un caracter colectiv, devălmaș. Stăpînirea privată, dreptul de folosire a pămînturilor și a bunurilor de consum produse, relațiile dintre membrii grupului familial își au explicația în caracterul muncii *în comun*, pe un teren comun ⁴.

Potrivit normelor cutumiare ale vieții de familie din satul arhaic românesc, trecerea averii familiale pe seama copiilor se face atunci cînd aceștia, căsătorindu-se, părăsesc casa părintească pentru a-și întemeia o gospodărie proprie. Copiii sînt inzeestrați de către tată cu o parte din fondul comun al grupului familial și sînt ajutați de întregul grup să-și construiască noua gospodărie, casă și acareturi. Rînd pe rînd, copiii pleacă din casa bătrînească, iar copilul cel mai mic, prislea, rămîne de obicei în această casă, pe care o moștenește, lui revenindu-i sarcina să îngrijească de părinți, să le fie sprijin la bătrînețe ⁵. De regulă, frații mai mari recunosc și respectă dreptul lui prislea asupra casei bătrînești, considerîndu-l ca o răsplată materială suplimentară pentru îngrijirea părinților, pentru cheltuielile cerute de pomenirea acestora după moarte, precum și pentru faptul că fratele mai mic nu-și face casă nouă, dar participă la construirea caselor celorlalți frați.

Din aceste condiții de viață specifice satului arhaic românesc și caracteristice pentru familia țărănească a izvorit *privilegiul ultimogeniturii masculine*, care este, de fapt, un mod patriarhal de asigurare a bătrîneții ⁶.

Basmele ne informează despre unele aspecte interesante de ordin psihologic referitoare la relațiile dintre părinți și prislea și dintre prislea și frații lui. Privită din perspectivă sociologică și psihologică, figura lui prislea ⁷ din basmele românești, în care se reflectă un sistem de relații economico-sociale străvechi, specifice satului devălmaș, ne ajută să identificăm sub chipul eroului de basm un personaj real. Să nu uităm că și astăzi în familiile cu mai mulți copii există un *prislea*, față de care părinții, frații (și chiar alte rude) au un anumit comportament.

Deși este cel mai mic dintre copii și poate fi considerat mai puțin capabil decît frații lui, Prislea se dovedește a fi mai voinic, mai bun și mai curajos decît aceștia. Calitățile lui sînt adesea exagerate de părinți fie pentru a-i întări încrederea în sine, fie pentru a spulbera neîncrederea

⁴ Pentru informațiile sociologice cu privire la aceste probleme, cf. H. H. Stahl, *Contribuții la saatele devălmașe românești*, București, 1939, p. 111—117.

⁵ Cf. H. H. Stahl, *op. cit.*, p. 115.

⁶ *Ibidem*, p. 117 și urm.

⁷ De fapt, este vorba de feciorul cel mai mic, fie că se numește Prislea cel voinic, Tugulca, Călin Nebunul, Harap Alb, fie, simplu, Făt-Frumos. Este locul să precizăm că susținem părerea potrivit căreia numele personajelor din literatura cultă și din cea populară sînt considerate nume proprii și, ca atare, ele nu trebuie excluse din preocupările onomasticii (cf. Ion Roșianu, *op. cit.*, p. 39.)

pe care frații lui o manifestă față de el. Cu toate acestea, în unele basme, Prislea ni se înfățișează într-o ipostază aparent negativă. Istetiștea lui e ascunsă sub haina unei nepriceperi sau a unei ușoare indolențe, care-i determină pe ceilalți frați, uneori chiar și pe părinți, să nu-l prea ia în seamă, să-l ironizeze, să nu aibă încredere în reușita încercărilor lui (vezi, în acest sens, alături de basmul lui Ispirescu, și basmul *Călin Nebunul* al lui Eminescu). Basmul ne arată și protestul mascat (sau nu) al fraților mai mari față de situația de copil preferat pe care Prislea o are în familie. În basm, ca și în realitate, tatăl poate însă dezmosteni pe fiii mai mari, când aceștia nu respectă rânduiala străbună. Faptul are și un tîlc etic. Basmul acționează etic prin semnificația morală a faptului real pe care-l reflectă, în virtutea unei norme izvorîte dintr-un principiu de viață socială.

Există în basm, fără îndoială, și o nuanță de idealizare, problemă asupra căreia merită să ne oprim, fie și numai în câteva rînduri. O sursă a idealizării eroului este și dragostea deosebită a părinților pentru fiul cel mic, adesea copilul preferat, dragoste care în basm se poate desfășura în toată libertatea îngăduită de fantezie. Prislea e mai isteț decît ceilalți copii, e mai bun, mai omenos, mai cinstit și mai drept decît frații lui. De aceea el izbutește ceea ce nu izbutesc frații mai mari (vezi și aici *Călin Nebunul* sau *Harap Alb*). Izbînda lui Prislea, care trezește uimirea invidioasă a fraților și bucuria admirativă a părinților, este, în ultimă instanță, soluția estetică și etică pe care o generează în basm norma cutumiară din realitatea socială.

Cele spuse pînă aici ne ajută la cunoașterea *sensului referențial* (sau mai precis spus : *denominativ-referențial*) și a celui *conotativ*⁸ pe care le are *Prislea* cînd e folosit ca nume propriu.

Cuvîntul de care ne ocupăm este înregistrat în dicționarele românești cu următoarele forme : *prislea* (*prîzlea*), *prisle*, *prîsnea* (*prîznea*), *pîrslea*, *pîrsle* și *pîrsnea*. Toate dicționarele noastre arată că *prislea* denumeste „copilul cel mai mic dintr-o familie, mezinul”, adăugînd că, prin extensiune, cuvîntul este folosit ca „apelativ (sau epitet) pentru orice copil mic”. Dicționarele menționează că *prislea* este de origine slavă (sl. *prŭstŭ*, bg. *prăst* „deget”). Fără a insista asupra etimologiei⁹, credem că aceasta, chiar dacă este acceptabilă, ar putea fi completată¹⁰.

Este posibil ca apropierea dintre *prislea* și „deget”, sens al etimologului slav, să se fi făcut prin intermediul lui *mezin* (care este sinonim al lui *prislea*) și chiar prin intermediul unui anumit sens al adjectivului *mic*. DLR înregistrează la *mezin*, 3. adj. (regional, și substantivat, n.) sensul „degetul cel mic de la mînă” (DR, VI, 260 ; CADE). Tot în DLR

⁸ Vezi Victor Vascenco, *Sens referențial, sens denotativ și sens conotativ*. Cu privire specială asupra onomasticii, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 66—81.

⁹ Vezi, pentru etimologie, și G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 301 ; Al. Graur, *Etimologii românești*, București, 1963, p. 113.

¹⁰ Pînă la definitivarea ei în DLR, notăm aici informația pe care prof. Gh. Mihăilă a avut amabilitatea să ne-o comunice : „*Prislea*, *prislea*. Variante : *Pîrslea*, *Prisnea*. Decl. *prisnea* provine din *prîsnel*, cu sufixul *-ea* (în locul pseudosufixului *-el*). *Prîsnel* (și *prîsnel*) e o variantă a lui *prîsten*, care e un împrumut din v. sl. *prŭstŭ* „inel (la transcriere *prăstena* sau *prăstent*)”.

este notat la *miȝlocin* (adj., s.m. și f. ; Banat și sudul Transilvaniei) sensul 2. adj. (neobișnuit) „care este ultimul născut din doi sau mai mulți frați” (vezi *mezin* 1.). CADE s.v. *mezin* notează ca sens 2. *Degetul mezin* = degetul cel mic¹¹. În DLR s.v. *mic* II. adj. se notează sensul specializat : „care este cel mai tânăr dintre mai mulți frați considerat în raport cu aceștia (vezi *mezin* 1.)”.

Este de presupus că de la folosirea unor cuvinte atit pentru a denumi un frate în raport cu ceilalți, cit și pentru a denumi degetul mic de la mină s-a putut ajunge la folosirea cuvintului *prisle* (*prislea*) (al cărui etimon înseamnă „deget”) pentru a denumi pe cel mai mic dintre copii, pe ultimul născut. Dealtfel asocierea *frați-degete* și *cel mai mic frate-cel mai mic deget* se face în unele ghicitori românești, exprimată printr-o metaforă care se bazează pe legătura între *deget* și *copil* sau între *deget* și *frați*. Iată două exemple în acest sens, care constituie „definiții” pentru *degete* : „Am zece copilași cu cite-o jumătate de căciulă-n cap” ; „Peste tot găsești în lume / Cinci frați cu același nume”¹².

O asociere semantică putem face și între *copil* și *năpîrstoc* „degetar” (din bg. *naprăstoc*). DLR înregistrează, alături de sensul familiar „epitet alintător pentru un copil”, și sensul „copil mezin”, folosit în nord-estul Olteniei.

Pentru ilustrarea definiției apelativului *prislea* pot fi citate următoarele exemple :

Al mai mare să fi avut șapte anișori, al miȝlociu vreo șase și prislea vreo patru. CARAGIALE, O. III, 102.

Își pusese în gînd să-și deie pe prislea de Vlad în școlile din Piatră. Apud TDRG.

Bunicele și mumele-și luau nepoții și copiii cei mai mici, prislele, de, în poală și le spuneau cite în lună și în soare. DELAVRANCEA, S. 217.

S-ar părea, din ultimul exemplu, că prin *prislea* vorbitorii limbii române pot denumi și o fată. Lucrul acesta este posibil, dacă avem în vedere sinonimul *mezin*¹³, care are și o formă de feminin, *mezină* (rezultată printr-o derivare moțională), pentru a numi pe ultimul născut dintre mai mulți frați și surori. De la *prislea* nu s-a putut deriva, cu sufix moțional, o formă feminină, cuvîntul nepermițînd o astfel de derivare prin însuși aspectul său fonetic.

Nota specifică a apelativului *prislea* constă, după părerea noastră, tocmai în exprimarea relației sociopsihologice din cadrul unei familii cu mai mulți copii. *Prislea* este, prin urmare, un termen „relațional”, folosit de ceilalți frați (fete ori băieți) și mai ales de părinți pentru a numi pe cel din urmă născut, pe *mezin*, care poate fi fată sau băiat.

Pe punctul de trecere de la apelativ la nume propriu este folosirea termenului de care ne ocupăm pentru a individualiza un anume copil dintr-o familie. Astfel, este semnificativă apariția la Brătescu-Voinești

¹¹ Menționăm că în rusă există cuvîntul *мевинец* „degetul cel mic de la mină”.

¹² Cităm după culegerea de ghicitori *Cinel, cinel*, București, 1964, p. 22.

¹³ Vezi Vasile Scurtu, *Termentii de înrudire în limba română*, București, 1966, p. 66.

a termenului *prislea*, scris în toate edițiile cu inițială majusculă și între ghilimele :

Tata... ne împarte supă la fiecare pe rînd, pe cînd madama ne așează încet șervetele la gît, iar „Prislea” zice, după îndemnul mamei, o poezie nemțească. (P. 299).

Tot în această ordine de idei am putea menționa nume ca *Micu*, *Mica* și *Piciu*, date în unele familii celui mai mic dintre copii. În româna vorbită se folosește frecvent : *ăl mic* = fratele (copilul) cel mai mic ; *a mică* = sora (fata) cea mai mică ; *ăl bătrîn* = tata ; *a bătrînă* = mama¹⁴. Este de presupus că de la *ăl(a) micu*, *a(ia) mică* s-a trecut ușor la numele propriu *Micu*, *Mica*.

Folosirea lui *prislea* în situația ilustrată mai sus vine să confirme existența aceluia tip de nume proprii despre care a scris Sabina Teiuș¹⁵, arătînd că ele se plasează într-o zonă de interferență a substantivelor proprii cu cele comune.

Considerăm că, așa cum menționează autoarea citată, între procesul de individualizare (apelativ > nume propriu) și cel de generalizare (nume propriu > apelativ) se situează procesul de particularizare, prin care apelativele se „îndreaptă” spre numele proprii, dar nu ajung la o individualizare. În cazul lui *prislea* avem a face cu o identificare (dar nu cu o individualizare absolută) care nu duce la transformarea apelativului în nume propriu (ca în cazul lui *Micu* < *ăl(a) mic(u)*). Cu această folosire, termenul respectiv prezintă, ce-i drept, trăsături de nume propriu, dar într-o sferă de utilizare limitată la cadrul familiei căreia copilul cel mai mic îi aparține. Totuși, numele respectiv individualizează, identifică un anumit îns. Am putea vorbi de un fel de „indicativ” într-un sistem de denumire în care se operează cu un anumit sistem semnificativ.

Prislea nu a devenit nume propriu autentic decît în basmul lui Ispirescu, *Prislea cel voinic și merele de aur*, unde s-a individualizat prin abstragerea notelor comune ale tuturor personajelor create de popor ca „reprezentante” ale categoriei „fiul cel mai mic de împărat”, de fapt, fiul cel mai mic dintr-o familie de țărani din satul arhaic românesc. Iată cîteva exemple : *Fiul său cel mai mic, Prislea, veni cu rugăciune către tată-său* ; *Împăratul, supărat, chemă pe feciorii lui cei mari ; dar ei, cum văzură pe Prislea, o sfecliră* ; *Făcură nuntă mare și Prislea luă pe fata cea mai mică*.

Deci *Prislea*, folosit în basm ca nume propriu, nu și-a pierdut total sensul exprimat de apelativ, ba dimpotrivă. Fără a exclude sensul numelui comun, el dispune în plus de un sens referențial și de unul conotativ, pe baza cărora capătă o anume semnificație socioculturală și o nouă valoare semnificativă¹⁶.

Dar și *prislea* din vorbirea actuală, folosit ca termen familial și „relațional”, are într-o măsură mai mare sau mai mică o funcție denominativă de individualizare. În această întrebuințare a termenului de care

¹⁴ Pentru semnificația nominală a acestor construcții, vezi Al. Niculescu, *Individualitatea limbii române între limbile romanice*. 2. Contribuții socioculturale, București, 1978, p. 222—224.

¹⁵ Despre conceptul de nume propriu și sfera onomasticii, în I.R. XVI, 1967, nr. 6, p. 513—516 ; cf. Idem, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, în SMO, 1969, p. 7—11.

¹⁶ Vezi Ion Roșianu, *Despre numele proprii și conținutul lor*, în G.L. XVII, 1972, nr. 2, p. 300.

ne ocupăm credem că străbat urme ale acelei structuri socioeconomice caracteristice familiei din satul arhaic românesc despre care vorbeam la început.

După cum se știe, procedeele de denumire operează la niveluri de generalizare diferite. Caracterul mai mult sau mai puțin „propriu” al numelor nu este determinabil în mod intrinsec. Există determinări exterioare care impun folosirea unor denumiri ce pot fi, după caz, nume comune sau nume proprii. În cazul numelui *Prislea* putem distinge trei faze sau trei nivele de folosire a cuvintului :

a) Limbajul obișnuit ne furnizează numele comun *prislea* (cu sensul amintit mai înainte), care stă la baza numelui propriu *Prislea*. Româna se deosebește de alte limbi romanice (franceza, italiana și spaniola), care au pentru „prislea” corespondente provenite de la un nume propriu¹⁷ : fr. *benjamin*, -ine, it. *beniamino*, sp. *benjamino*. Reținem, pentru acest nivel, folosirea generală a numelui comun *prislea* pentru denumirea celui mai mic copil, ultimul născut în orice familie cu mai mulți copii.

b) Cuvântul *prislea* are și o folosire mai restrinsă pentru a individualiza un „prislea” dintr-o anumită familie cu mai mulți copii. Deși presupune sensul general al numelui comun („cel mai mic dintre copii...”), în această utilizare se face o „singularizare” prin referirea la un anume îns și, ca atare, aici putem vorbi de un nume propriu (de un anume tip).

c) Folosirea lui *Prislea* ca nume al unui personaj din basmul românesc, deci ca nume propriu. În această fază de denominare într-un anumit limbaj specific, al basmului, este de presupus că funcția și semnificația lui *Prislea* provin dintr-o determinare extrinsecă prin care conținutul numelui propriu s-a îmbogățit și mai mult, iar individualitatea lui s-a întregit prin adăugarea unui sens referențial și conotativ.

Dacă în faza discutată sub b) avem a face cu un nume propriu care se situează într-o zonă de interferență a numelor comune cu numele proprii, sesizând aici valoarea funcțională a cuvintului, în faza prezentată sub c) se evidențiază atât puterea de identificare a numelui propriu *Prislea*, cât și sensul său conotativ.

După părerea noastră, este posibil ca *prislea*, deși are un etimon slav (bulgăresc)¹⁸, să fi dezvoltat pe teren românesc sensurile și valorile pe care le-am amintit. De la sensul de bază etimologic, care a permis apropierea semantice între „deget” și „copil”, s-a putut crea un sens românesc specializat : *prislea* „cel mai mic copil, ultimul născut”.

Este interesant de observat că precizarea „ultimul născut dintr-o familie” amintește procedeul din sistemul onomastic al unor limbi de a face referire la ordinea în care s-au născut copiii în aceeași familie¹⁹.

Încărcătura afectivă a numelui comun, dar mai ales a numelui propriu *Prislea* din basm, se poate explica prin conotația specifică generată în limba noastră de factori extralingvistici referitori la structura socială

¹⁷ Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 153; Cristian Ionescu, *Mică enciclopedie de onomastică*, București, 1975, p. 64—65.

¹⁸ După N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, [București], 1963, p. 352, sl. *присла* „deget” apare în numele de persoane *Prăstescioe*, *Prestescu*, *Prislesc* și în numele de sat *Parslești* sau *Pirlești*.

¹⁹ Vezi Al. Graur, *op. cit.*, p. 39; idem, *Pușină... aritmetică*, București, 1971, p. 188—189.

caracteristică familiei românești. Este posibil să se reflecte aici și ceva din normele juridice ale privilegiului ultimogeniturii masculine (spre deosebire de țările din Apus, unde exista dreptul primogeniturii).

Prin urmare, este vrednic de reținut, din punct de vedere onomastic, că numele propriu *Prislea* vine de la numele comun.

De asemenea, considerăm interesant de subliniat că, fie ca apelativ, fie ca nume propriu de un anume tip, cuvântul pe care l-am discutat, folosit ca termen *relațional* pentru a individualiza pe copilul cel mai mic dintr-o familie, reprezintă un fapt de limbă a cărui semnificație și valoare funcțională pot fi mai bine cunoscute și înțelese dacă le raportăm la realități socioculturale specific românești ²⁰.

Aprilie 1978

*Editura științifică și enciclopedică
București, Piața Scintilei, 1*

²⁰ Vezi, în acest sens, I. Pătrut, *Relații slavo-române în antroponimie*, în *Studii de onomastică*, Cluj-Napoca, 1976, p. 143, unde se arată că „antroponimia a fost supusă în cursul timpului unor primeniri aproape radicale, condiționate de factori sociali, culturali etc.”.

DIN TERMINOLOGIA MĂSURILOR : COTUL

DE

VALENTINA ȘERBAN

Dintre termenii care denumesc unități de măsură a lungimii în limba română, o categorie aparte o formează cei care se referă la părți ale corpului omenesc (*palma*¹, *degetul*, *șchioapa*, *cotul*, *pasul*, *piciorul*). Cotul se numără printre măsurile pe care omul le-a folosit din cele mai vechi timpuri². Odinioară, ca unitate de măsură, cotul era mai puțin precis, ca și alte măsuri din aceeași categorie. El a avut însă o valoare funcțională bine determinată, fiind utilizat multă vreme și după introducerea sistemului metric.

În cele ce urmează, vom analiza evoluția conținutului semantic al termenului *cot* în limba română, cu referire la situația lui și în alte limbi romanice.

Dicționarele etimologice latinești, ca și alte dicționare³, atestă formele *cubitus* (m.), *cubitum* (n.) și *ulna* cu sensul de măsură de lungime, reprezentind distanța de la articulația cotului până la degetele mâinii⁴ sau, cu valoare mai precisă, în măsură modernă, 0,444 m⁵. Primele două stau la baza formelor din limbile romanice, iar ultima explică unii termeni din limbile neromanice.

În ce privește pe *cubitus* și *cubitum*, ca și în cazul altor substantive, în latina vulgară, pentru evitarea confuziei celor două genuri, li s-au atribuit sensuri diferite, primului de „parte a corpului”, celui de-al doilea de „unitate de măsură”. Delimitarea lor nu este totdeauna netă, confundarea masculinului cu neutrul aparținând, se pare, unei faze vechi a latinei vulgare⁶, fapt consemnat de dicționarele latinești, care indică pentru sensul de măsură și pe *cubitus*, și de dicționarele limbilor romanice,

¹ Cf. Valentina Șerban, *PALMĂ, ca unitate de măsură*, în GL, XVI, 1971, nr. 2, p. 279—284.

² Cf. N. Stoicescu, *Cum măsurau strămoșii. Metrologia medievală pe teritoriul nostru*, București, 1971, p. 83.

³ A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1930; L. Quicherat, A. Daveluy, *Dictionnaire latin-français*, Paris, 1895; E. Benoist — H. Goelzer, *Nouveau dictionnaire latin-français*, XIe éd., Paris, [f. a.] ; A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, 4e éd., Paris, 1960; S. Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905; W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1935, 2554. *cubitus*; I. A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A — Putea)*, București, 1907.

⁴ A. Ernout, A. Meillet, *op. cit.*

⁵ A. Walde, *op. cit.*, s.v. *cubitum*, *cubitus*.

⁶ O. Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, Paris, 1901, p. 129.

care dau, de cele mai multe ori, ambele forme pentru sensul de unitate de măsură.

În limba română, termenul *cot*, atestat pentru prima dată în secolul al XIII-lea în Transilvania și în secolul al XV-lea în Țara Românească și Moldova⁷, denumea, așa cum apare în dicționarele limbii, distanța cuprinsă între articulația cotului până la degetul mijlociu, sau de la cotul minii până la încheietura acesteia ori „până la virful degetelor și peste degete la încheietura de lingă palmă”⁸. În funcție de aceasta, unitatea de măsură „cot” prezenta unele diferențe, de la o regiune la alta, precum se vede și din faptul că, pentru precizarea sensului, termenul era urmat de unele determinări, cum sînt : *cotul de Muntenia*, 0,664 m⁹ (DDRF, TDRG¹⁰), *cotul de Moldova*, 0,636 m (TDRG), *cotul cel vechi, transilvănean sau de Ardeal*, 0,623¹¹, *cotul de Halep*, între 0,650—0,660 m (TDRG). Acest procedeu a fost cunoscut, dealtfel, și la alte popoare (egipteni, greci, arabi etc.).

Ulterior, de la cotul minii, prin transfer funcțional, cuvîntul a ajuns să denumească și instrumentul de măsurat lungimea.

Ca instrument, cotul a fost utilizat și la măsurarea cantității lichidului dintr-un vas. De forma unui băț cu creștături, el se introducea în vasul respectiv și se constata până la ce linie sau creștătură ajungea lichidul (IORGA, S. D. XVI, 166 ; POLIZU ; I. IONESCU, P. 152 ; PAMFILE, I. C. 32); cf. *ț a n c, h ă r a g* (VICIU, GL.), *c ă r i m b* (ȘEZ. II, 186).

Sistemul de măsurare cu cotul a atras după sine și alte operații implicate în acest proces și odată cu aceasta apariția în limbă a unor creații lexicale noi : *a coti* (*a coti*), *a cotări* „a măsura cu cotul” (*Cu cotul le-a cotit*. MARIAN, NU. 840 ; CADE), *coteală* „faptul de a măsura cu cotul” (CIHAC, I, 60 ; CADE), *cotărit* „acțiunea de a cotări” ; „impozit pe mărfurile care se vindeau cu cotul” (URICARIUL, XIX, 324 ; CIHAC, I, 60 ; TDRG ; CADE ; SCRIBAN, D), *cotărie* și *cotărire* „cotărit” (*Să fie scuțiți . . . de prăvălii, de cotărie, de covoară*. IORGA, S. D. V, 349), *cotit* „măsurătoarea buților” (CIHAC, I, 60), *cotar* „cel care măsoară cu cotul capacitatea butoaielor” (*Și cînd s-au trimis butoaiile de la vie, cotarul a făcut socoteala*. STĂNOIU, C. I. 85).

Nu numai derivatele, dar și expresiile și proverbele în componența cărora a intrat cuvîntul *cot* probează frecvența întrebuințării lui cu înțelesul de unitate de măsură. Dintre expresiile care conțin cuvîntul *cot* cu sensul de unitate de măsură menționăm : *a-i ieși cuiva* (sau *a scoate*) *limba de-un cot* = a face un efort peste măsură ; (regional) *a da cu cotul* = a măsura (pinză) cu cotul (UDRESCU, GL.) ; *trei coți de pinză sau de pămînt* = de atît are nevoie omul cînd moare (NEGRUZZI, I. 31 ; CREANGĂ, P. 321 ; ȘEZ. III, 114 ; ALECSANDRI, P. P. 307). Dintre proverbe amintim : *a auzit-o cît un bold și-a făcut-o cît un cot* (ZANNE, P. III, 26) ; *pînă să-i măsoar cu cotul, el mi-a luat-o cu totul* (PAMFILE, J. III, 87).

⁷ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 84—87.

⁸ *Ibidem*, p. 88.

⁹ Pentru indicarea mărimii acestora, cf. *ibidem*, p. 83—94.

¹⁰ Pentru lucrările incluse în bibliografia *Dicționarului limbii române* (DLR) am utilizat siglele date de acesta.

¹¹ N. Stoicescu, *op. cit.*, p. 86.

Înainte și după introducerea sistemului metric, *cotul* a avut valoare funcțională generală în sistemul limbii, fiind cunoscut și utilizat în toate regiunile țării. Odată cu pătrunderea noilor măsuri etalon, termenul a cedat treptat locul acestora. Astăzi, cuvântul *cot* denumește o „măsură considerată în chip subiectiv mare sau mică”. El se mai păstrează regional, prin Transilvania și nord-vestul Munteniei, cu sensul de instrument pentru măsurarea pinzei țesute și a lichidelor (VICIU, GL. ; UDRESCU, GL.), precum și în unele derivate, prin vestul Transilvaniei : *cotiță* „unitate de măsură făcută după măsura cotului de la mină” (TEAHĂ, C. N. 217), prin Muntenia, *cotii*, „lemn de mărimea unui cot” (LEXIC REG. II, 12).

Chiar dacă termenul și derivatele acestuia au azi o circulație mai redusă în limbă, studiul lor prezintă însă importanță prin faptul că ele reflectă o realitate a vieții materiale și spirituale a poporului nostru. O comparație cu limbile romanice va arăta în ce constă specificul limbii noastre de a reda această realitate, ce o individualizează sau o apropie de acestea.

Forma din limba franceză *coudée* (atestată în secolul al XII-lea) este derivată din *coude* „cotul minii”, iar acesta din urmă avind ca etimon lat. *cubitus*, *cubitus*¹². Denumind măsura de lungime, reprezentind distanța de la cot la extremitatea degetului mijlociu, *coudée* este socotită azi de dicționare ca învechit, menținându-se doar cu valoare figurată : *de cent coudée*, se spune despre o cantitate considerabilă, mare.

În franceză cuvântul nu a dat naștere la derivate.

Continuatoare ale lat. *cubitus*, *cubitus* în limba italiană sînt *gomito*¹³, *gombito*¹⁴, *cubito*¹⁵, atestate din secolul al XIV-lea, toate ca măsuri de lungime, echivalente cu 0,44 m (ca și în latină). Unele dintre aceste forme au dat naștere la derivate : *cubitale*¹⁶ „de mărimea unui cot”, *gomitale* cu sensul de „cubitale”, considerat de N. Zingarelli derivat de la *gomito*, iar de C. Battisti și G. Alessio din lat. *cubitalis* „măsură de lungime” (ca și *gomerale*).

Menționăm că nici unul dintre termeni nu a dezvoltat expresii sau alte sensuri figurate.

În limba portugheză există *coto* și *cotovelo* „cotul minii” (<lat. *cubitus*) și *covado* (cu forma mai veche *covodo*), denumind o măsură de lungime (0,66 cm.)¹⁷. Nici aici termenul nu a intrat în structura unor expresii figurate și nu a dat naștere la derivate.

¹² Pierre Larousse, *Grand dictionnaire universel du XXe siècle*, Paris, 1869 ; A. Hatzfeld, A. Darmesteter, A. Thomas, *Dictionnaire général de la langue française du commencement du XVIIe siècle jusqu'à nos jours*, II, Paris, 1888 ; P. Robert, *Dictionnaire alfabétique et analogique de la langue française*, I, Paris, 1966 ; *Grand Larousse de la langue française*, II, Paris, 1972.

¹³ O. Pianigiani, *Vocabolario etimologico della lingua italiana*, I, Roma - Milano, 1907 ; N. Zingarelli, *Vocabolario della lingua italiana*, Milano, 1936 ; C. Battisti, G. Alessio, *Dizionario etimologico italiano*, III, Firenze, 1952 ; D. Olivieri, *Dizionario etimologico italiano*, Milano, 1961.

¹⁴ O. Pianigiani, *op. cit.*, s. v. *gomito* ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*, s. v.

¹⁵ O. Pianigiani, *op. cit.* ; N. Zingarelli, *op. cit.* ; P. Petrone, *Novo dizionario universale della lingua italiana*, I, Milano, [f. a.] ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*

¹⁶ O. Pianigiani, *op. cit.*, s. v. *cubito* ; N. Zingarelli, *op. cit.* ; C. Battisti, G. Alessio, *op. cit.*, s. v. *cubito*.

¹⁷ Antonio de Moraes Silva, *Diccionario de lingua portugueza*, I, Rio de Janeiro, 1877 ; Afonso Telles Alves, *Dicionário moderno da lingua portuguesa*, I, São-Paulo - Brasil, [f. a.].

Spaniola cunoaște termenul *codo* <lat. *cubitus*, ca măsură de lungime, reprezentind distanța de la articulația cotului la degetul mijlociu. Aici, ca și în română, cuvântul *codo* este însoțit de determinări care reflectă folosirea cotului ca unitate de măsură avind mărimi diferite : *codo comun o geometrico, codo de rey, codo real*¹⁸. Spre deosebire de limbile romanice amintite, termenul în spaniolă denumește și o măsură de capacitate de mărimi variabile¹⁹.

Comparația privind conținutul semantic al cuvintelor discutate, din limba română și celelalte limbi romanice, ilustrează unele coincidențe și analogii rezultate din reflectarea aceleiași realități materiale. Toate limbile romanice amintite au un termen corespunzător latinescului *cubitus, cubitum* ca unitate de măsură a lungimii, iar realitatea redată de aceștia este foarte apropiată de cea denumită de termenii latini la rindul lor.

Priviți sub raportul informației semantice și al sensului lor special de unitate a lungimii, o caracteristică a termenilor analizați este că ei redau unități de măsură, care, raportate la metru, ca etalon, exprimă o mărime mai mare sau mai mică față de punctul de referință. Studiul cuvintelor aparținind categoriei terminologice în discuție prezintă importanță, ei denumind măsuri care au stat la baza formării sistemului de unități de măsură din limba română și din alte limbi.

Româna și spaniola se disting de limbile discutate printr-un mod particular de reflectare, de exprimare a realității, prima avind termenul *cot* și pentru a denumi instrumentul de măsurat capacitatea lichidului dintr-un vas, iar a doua denumind prin *codo* o unitate de măsură de capacitate.

Sub aspectul derivatelor, limba română prezintă unele similitudini cu italiana, în sensul că fiecare dintre ele și-au creat derivate proprii, dar față de aceasta, sub raport cantitativ, româna a dezvoltat cele mai multe formații de acest fel.

În ce privește construcțiile figurative din aceste limbi, semnalăm unele echivalențe care se pot stabili vizind sensul expresiilor și structura lor sintactică (rom. *a-i ieși limba de un cot*, it. *arrivare con un palmo di lingua*, sp. *con un palmo de lengua fuera*, port. *com lingua de palmo*, rom. *trei coți de pânză sau de pământ*, sp. *siete pies de tierra*, fr. *avoir six pieds de terre sur la tête*).

RÉSUMÉ

L'auteur discute le mot *cot*, dans l'acception d'unité de mesure, dans la langue roumaine et dans quelques-unes des langues romanes. Cette comparaison met en relief les ressemblances et quelques-unes des différences qui existent entre la langue roumaine et les langues romanes.

Aprilie 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. Racoviță, 21

¹⁸ *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, Madrid, 1956 ; Maria Moliner, *Diccionario de uso del español*, I, Madrid, 1967.

¹⁹ *Diccionario de la lengua española*, Real Academia Española, Madrid, 1956.

DIFTONGUL *ea* ÎN POZIȚIA „e” ÎN UNELE GRAIURI DIN BANAT

DR

IOAN FAICIUC

0. Despre diftongul *ea* (<é) înaintea unui *e* (*i*) din silaba următoare (sau a unui sunet palatal din aceeași silabă) s-a scris mult în lingvistica românească¹, abordarea temei fiind impusă de necesitatea interpretării grafiilor textelor vechi. Problema a fost reluată în ultima vreme în câteva contribuții care valorifică și rezultatele înregistrate în cercetarea graiurilor populare dacoromâne².

0.1. În cele de mai jos ne propunem să relevăm unele aspecte pri-vitoare la situația lui *ea* în poziție „moale” în graiurile bănățene³ pe baza materialului cules pentru NALR — Banat⁴, precum și prin anchete suplimentare efectuate în câteva localități din nord-vestul regiunii.

1. Pentru dialectul dacoromân, prezența diftongului *ea* (*ia*) în poziția *e* a fost semnalată de Emil Petrovici în graiul „coritarilor” din Ciocheșina (R.S.F. Iugoslavia)⁵, plecați, după începutul secolului al XVIII-lea, de prin părțile Munteniei sud-vestice⁶. Fenomenul a fost notat

¹ Între cele mai ample studii, cuprinzând și bibliografia problemei, vezi Iorgu Iordan, *Diftongarea lui e și o accentuați în pozițiile ă, e*, Iași, 1920; Gh. Ivănescu, *Problemele capitale ale vechii române literare*, în BIFR, XI—XII, 1944—1945, p. 216—272. Cf. și, mai recent, Al. Ionașcu, *Cu privire la problema diftongării lui e și o accentuați în pozițiile ă, e*, în *Omagiul lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 425—432; idem, *Din nou despre evoluția vocalelor accentuate e și o în poziția ă, e*, în SCL, X, 1959, nr. 4, p. 587—591; Al. Rosetti, *Despre valoarea slovei ă în cele mai vechi texte românești*, în SCL, X, 1959, nr. 1, p. 101—104; idem, *Asupra diftongării lui e și o accentuați în limba română*, în SCL, XV, 1964, nr. 5, p. 571—573; idem, *Asupra monofonizării diftongului ea în limba română*, în SCL, XXVII, 1976, nr. 4, p. 423—424; Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice românești*, București, 1964, p. 13—24 (extras din SCL, 1964).

² I. Gheție, *Contribuții la istoria trecerii lui ea la e (leage > lege)*. Prezența lui ea în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea, în LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 500—508; idem, *Noi contribuții la problema trecerii lui ea la e : leage > lege*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 1, p. 79—86; Mirela Teodorescu, *Probleme de interpretare a grafiei textelor românești (secolul al XVII-lea)*, în SCL, XXI, 1970, nr. 2, p. 157—170; Virgil Nestorescu, *Diftongul ea în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria)*, în LR, XXII, 1973, nr. 2, p. 161—165.

³ Articolul de față este reluarea unei comunicări din 1974; cf. CL, XX, 1975, nr. 1, p. 116.

⁴ *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni — Banat*, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc și Nicolae Mocanu (vol. I în pregătire pentru tipar, la Editura Academiei R. S. România).

⁵ E. Petrovici, „Români” din Serbia occidentală, în DR, IX, 1936—1938, p. 224—236.

⁶ *Ibidem*, p. 228; cf. și I. Gheție, *Contribuții...*, p. 503.

și în graiurile românilor din regiunea Vidin (R. P. Bulgaria) ⁷, la est de valea Timocului, unde apare cu o frecvență mare și, izolat, în unele localități din nordul Moldovei ⁸.

1.1. În ce privește fonetismul în discuție, Banatul prezintă o situație aparte în cadrul dacoromânei, atât în textele scrise ⁹, cât și, mai ales, în graiuri, menținerea sa mai îndelungată în această zonă (considerată, de obicei, în întregimea ei, unitară) fiind afirmată de unii cercetători, contestată sau ignorată de alții, astfel încît problema persistenței sau a dispariției lui *ea* în poziția *e* în graiurile bănățene a rămas neelucidată pe deplin pînă în prezent.

1.1.1. G. Weigand constată că, în Banat, ca de altfel și în alte regiuni, din nordul țării, *é* accentuat în poziție „moale” se pronunță foarte deschis (*ē*), că aici se întâlnește un *é* și mai deschis, notat *ē*, în cuvinte ca *zēnē*, *l'ēmē*, *peštē*, care trebuie înțeles ca un diftong „instabil” (schwebend) ¹⁰.

1.1.1.1. Bazat pe notările lui G. Weigand, Sextil Pușcariu consideră că în Banat „avem astăzi stratul aproape omogen *peaște*”, victorios în lupta care s-a dat și aici între *ea* și *e* (din cuvinte ca *verde*, *merge*) ¹¹.

1.1.2. Spre deosebire de G. Weigand, anchetatorii ALR I și ALR II (Sever Pop și Emil Petrovici) notează însă în toate punctele din Banat pronunții cu (*i*)*ē*, *ā*, (*i*)*ā*(*ē*) etc. pentru *é* în poziția *e* în cuvinte ca : *piēle*, *uriēk'ē*, *zēnē*, *s(i)ā*(*ē*)*ē* etc. Rostirile notate de învățatul german în Banat au fost puse, justificat, sub semnul întrebării atât înainte ¹², cât și după apariția ALR ¹⁴.

1.1.3. Forme de tipul *ea* — *e* (a se citi *ea* în poziția *e*) se întâlnesc totuși în graiurile românilor din unele localități din Banatul iugoslav, fiind consemnate în lucrările de dialectologie ¹⁵ sau în culegeri de folclor din această zonă ¹⁶.

⁷ V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 161—165 ; E. Petrovici, *op. cit.*, p. 221.

⁸ Cf. M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 162.

⁹ Cf. Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVI-e siècle*, Paris, 1926, p. 52 ; *Palia de la Orăștie (1581—1582)*, ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968, p. XIII; cf. și I. Gheție, *Not contribuții...*, p. 80—81.

¹⁰ G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, în „Jahresbericht”, IV, 1897, p. 254 ; cf. și WLAD, p. 3 și h. 50.

¹¹ S. Pușcariu, în DR, I, 1920, p. 387.

¹² Cf. ALR I, vol. I, h. 3, 53, 20 ; ALR II, vol. I, h. 100. Literele suprapuse, pentru redarea sunetelor intermediare, au fost notate alături, în dreapta celor de bază, între paranteze.

¹³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 28.

¹⁴ I. Gheție, *Contribuții...*, p. 506 : „Formele notate de Weigand sînt însă dubioase. [...] Nici unul din cercetătorii dinainte și de după Weigand nu a notat în Banat diftongul *ea*”.

¹⁵ Radu Flora, *Graiurile românești din Banatul iugoslav*, în FD, I, 1958, p. 126 ; cf. și idem, *Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije*, Beograd, 1969, p. 125 ș. u. (*al-bjāle*, *crisfjāce*, *mjārže*, *bujāde*, *vjārde*, *sljāl'ē*, *okjāce*, *pjārde* etc.).

¹⁶ Reproducem, spre exemplu, cîteva versuri excerptate din *Materialele folclorice ale Comisiei de folclor a Societății de limbă română*, în „Analele Societății de limbă română”, Zrenjanin, 1971, p. 159—160 : „D-așa-i rindu feacilor/ Ca și rindu miarālōr :/ Pină-s mlarā micu-ceal'e/ Toace stau cu cr'engureal'e/.../ Pină-s feace micu-ceal'e/ La pārint' l-i drag de ial'e” sau „Bārbace, bārbace,/ Cinepa-l coaptă,.../ la coasa ș-o coasăce,/ De boală ce l'ecuiasce”, „Sup potcoava fījmil meal'e/ Șāge dracu ș-o muiarie/ Și mā-nvātā sā fac real'e” (din Satu Nou). Forme cu *ea*, *ea* > *a* în poziție *e* > *ā* se întâlnesc și la I. Pătruț, *Folclor la românii din Serbia*, în „Anuarul Arhiviei de folclor”, VI, 1942, p. 334, 359, 352 ș.a. (*bātrliđāfā*, *ciherfāfā*, *mjārā*, *po-vāstā*).

2. Și în anchetele pentru NALR — Banat, fenomenul a fost notat în unele graiuri bănățene¹⁷:

2.1. *ea* (*ia*) în poziția *e*, *e* > *e*, *e* > *i*, *e* > (*i*)*ě*, *i*, *ĩ*, consoană palatalizată (*ea*—*e*) : *piáścě* (*piá(ă)ścě*) 7. 37. 49. 50. 57. 59. 66¹⁸, *piál'ě* (*piá(ă)l'ě*) 49. 50. 57. 66, *piáně* (*piá(ă)ně*) 37. 49. 50. 57. 59. 66, *impiádec(ă)* 49. 50. 57, *să spiál'ě* 57, *biáćě* „bete” 49. 50. 57. 65. 66, *fiáriě* (*fiá(ă)riě*) „fiere” 49. 50. 57. 63. 66, *fiáćě* (*fiá(ă)ćě*) 9. 50. 57. 66, *fiárbiě* 50. 57, *viármie* 50. 57, *viárdě* (*viá(ă)rdě*) 7. 9. 37. 50. 57. 66, *něviástiě* 50. 57, *ěviáścě* 49. 50. 57, *izmiáně* 49. 50. 57, *liámńě* (*riá(ă)mně*) 50. 57. 66, *uriáke* (*uriá(ă)kiě*, *uriáćě*) 49. 50. 57. 66, *diríázě* „drege” 50. 57, *să-năcriáścě* 50. 57, *kiáíě* (*kiá(ă)íě*) 7. 50. 57, *okiáćě* 50. 57, *giámiě* 50. 57, *giáścě* „degete” 60, *z'ásě* „zece” 57, *muiáre* (*muiá(ă)riě*) 49. 50. 57. 66, *nuiál'ě* 49. 57, *sloíáćě* 57, *iápíě* (*iá(ă)píě*) 7. 49. 57. 59. 66, *iádě* 50¹⁹.

2.1.1. După *ć*, *đ*, *ś*, *ź*, *ń*, *l'*, primul element al diftongului se contopește cu consoana precedentă (*'a*—*e*) : *pucárńě* (*pucá(ă)riě*) 43. 49. 57, *peđástriě* „pedestre” 7. 49. 50. 57, *śápiě* (*śá(ă)piě*) 49. 50. 57, *śárně* (*śá(ă)rně*) 49. 50. 57, *sprínśáně* 49. 50. 57. 66, *zá(ă)ńě* 7. 49. 57. 59. 66, *záźićě* (*zá(ă)źićě*) „degete” 37. 50. 57. 66, *zážiră* (*zážěrá*) 37. 49. 50. 57. 66. 80, *nágriě* (*ná(ă)gre*) 7. 37. 49. 50. 57, *bátrínáścě* 57, *náně* 57, *cl'áścě* 50. 57.

2.1.2. După consoane sau grupuri de consoane dure (*r*, *s*, *z*, *t* (*st*), *ț*, *đ* etc.), *ea* (*ia*) > *a*²⁰.

2.1.2.1. În aceleași cuvinte, *ea* (*ia*) se păstrează în unele graiuri în care consoanele precedente (*r*, *s*, *t*, (*st*), *ț* etc.) nu s-au durificat și este redus la *a* în graiuri din aria cu consoane durificate (*ea*—*e* și *a*—*e*) : *rásě* (*rásě*) „rece” 7. 37, dar *riásě* (*riá(ă)śě*) 49. 50. 57. 66 (vezi harta 1), *cural'ě* „curele” 7. 37, dar *curiál'ě* 50. 57. 59, *sáćě* (*sá(ă)ćě*) „sete” 7. 37. 49, dar *siáćě* (*siá(ă)ćě*) 57. 66, *sámńě* „semne” 7. 37, dar *seámńě*

¹⁷ Încercînd o sistematizare a materialului selectat pentru exemplificare, vom distinge mai multe situații în funcție de prezența sau absența lui *e* următor, de păstrarea sau reducerea primului element al diftongului. Pentru simplificare vom cuprinde aici și cazurile, mai rare, cu *e* urmat în aceeași silabă de *t* „scurt final” (cf. I. Pătruț, *Note asupra sistemului fonologic al limbii române*, în CL. XVII, 1972, nr. 1, p. 181) sau de consoană palatalizată, precum și cuvinte de alte origini decît cea latină sau „cu altfel de *ea*” (cf. I. Iordan, *op. cit.*, p. 39—42, 43—153 ; cf. și V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162).

¹⁸ Corespondentele numerelor cartografice la care ne vom referi în acest articol sînt : 1 Jupălnic, 2 Eșelnița, 4 Plavișevita, 7 Pescari, 9 Cărbunari, 29 Văliug, 34 [*] Ocna de Fier, 35 Lălușă, 36 Gherman, 37 Ferendia, 38 Berzovia, 39 Berecuța, 40 Denta, 41 Banloc, 42 Toager, 43 Foeni, 44 Ghilad, 45 Șipet, 46 Berlini, 47 Pădureni, 48 Petroman, 49 Pustiniș, 50 Checea, 51 Giroc, 52 Cheveresu Mare, 53 Bucovăț, 54 Herneacova, 55 Cerneteaz, 56 Comloșu Mare, 57 Satchinez, 59 Mănăștur, 60 Pesac, 61 Nerău, 62 Vălcani, 63 Beba Veche, 64 Igrîș, 65 Munar, 66 Felnac, 67 Firiteaz, 72 Rusca Montană, 80 Herendești, 85 Chizătău, 92 Răchita, 93 Coșteiu de Sus, 100 Chelmac.

¹⁹ *ea* (*ia*) nu a fost notat niciodată în GREBLE, SFECLÉ, SCHELE etc., care și în limba veche făceau excepție de la legea diftongării (cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 159). Nu apare nici în împrumuturi actuale: ex. *anliěně* 57 (dar *căjěcě* „caiete”, împrumut mai vechi).

²⁰ Despre situația consoanelor dure și moi în graiurile dacoromâne, vezi I. Gheție, Al. Ma-reș, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 124—135, 145—151, 164—185 ; cf. și I. Gheție, *Baza dialectală a limbii române*, București, 1975, p. 124—156.

(*siá(ă)mně*) 57. 66, *bisárică* (*bisá(ă)rică*) 7. 37. 49. 50, dar *bis²árică* (*bisiá(ă)rică*) 49. 50. 57, *stál'ě* 7, dar *stiál'ě* 50, *stárpe* 2. 7. 9. 29. 34 [*]. 37. 49. 50. 63, dar *stiárpiě* (*stiá(ă)rpíě*) 50. 57. 66 (vezi harta 2), *răstáíě* „resteie” 7, dar *răstiáíě* 50, *postásčě* „postește” 7. 37, dar *postiásčě* 57, *iápiě* „țepe” 50, dar *iápiě* 57.

2.1.2.2. În unele cuvinte consoanele precedente sint dure în toate graiurile care mențin pe *ea* (*a—e*): *măsál'e* 7. 9. 37. 50. 57. 59. 66. 72, *cosásčě* 50. 57. 66, *lipsásčě* 37. 57, *surzásčě* (*surdásčě*) 7. 57. 66, *dásě* „zece” 7. 37. 50, *răgușásčě* (*răgoșásčě* etc.) 4. 7. 37. 49. 50. 57. 66. 92, *kiňěján* „chinejeni” 57, *almáján* 7, *căiál'ě* 50. 57. 59. 66, *viťál'ě* 7. 37. 57. 66, *pietásčě* 57. 66, *amietásčě* 49. 57. 59. 66, *bănăťán* 7. 57. 59. 66, *tăbărásčě* „obosește” 57. 66.

2.2. *ġa* (*ia*) în poziția *e > ă*, *i > ø*, după consoane dure (*ea—ă*): *fiáťă* (*fiá(ă)ťă*) „fețe” 7. 49. 50. 57. 59. 63. 66, *să imvítăđă* „să învețe” 49. 50. 57, *miasă* (*miá(ă)să*) 49. 57. 59, *puimiasă* „sertare” 50, *ćiňěriáťă* (*tîňăriáťă* etc.) ²¹ 35—37. 39. 43. 49. 50. 57. 59. 60. 63. 66. 93. 100, *ġiasă* „dese” 37. 39. 40. 43. 49. 50. 57. 59. 63. 65—67. 85, *iástă* „există” ²² 37, *biat* „beți” 7. 39. 49. 50. 57. 59—63. 66.

2.2.1. După *ć*, *đ*, *ś*, *ź*, *ń*, *ł'* (vezi 2.1.1.) (*'a—ă*): *ďásă* „dese” 2. 7. 9, *bătrínáťă* 37. 39. 43. 49. 50. 57. 60. 66, *să grebl'áđă* „să grebleze” 49. 50, *ńamť* „nemți” 7. 39. 49. 50. 57. 59. 63. 66.

2.2.2.1. După consoane dure (*r*, *s*, *t* (*st*), *p*, *v* etc.) *ġa* (*ia*) > *a*, menținându-se însă, în aceleași cuvinte, în punctele din aria cu consoane nedurificate (*a—ă* și *ea—ă*): *cráťă* „crețe” 2. 9, dar *criáťă* (*creáťă* etc.) 7. 37. 39. 40. 43. 44. 50. 57. 59. 63. 65—67 (vezi harta 3), *povástă* 37, dar *poviástă* 38. 39. 42—44. 48—50. 55. 58. 62. 65. 67, *să šćopátáđă* 37. 40. 42. 43. 49, dar *să šćopát'áză* (*să škiopátěáză*) 2. 57. 66, *să šćopáđă* 51. 53, dar *să šćopiáză* 57. 59. 61.

2.2.2.2. Consoana precedentă este dură în toate graiurile (*a—ă*): *să visáđă* (*să visáză*) 2. 7. 9. 37. 39—41. 43. 44. 49. 50. 57. 59. 62. 63. 65—67.

2.3. Cînd *e* din silaba următoare devine *ă* doar în unele graiuri și se menține în celelalte, distingem, pentru același cuvînt, atît situația de sub **2.1.**, cit și cea de sub **2.2.** (*ea—e* și *ea—ă*): *piáriě* (*piá(ă)re*) 49. 50. 59. 66, dar *piáră* 2. 7. 9. 37. 39. 40. 57. 58. 60. 67. 72, *míäre* (*miá(ă)riě*) 49. 50. 59. 66, dar *miáră* (*měără*) 1. 2. 7. 9. 37. 39. 40. 57. 58. 60. 67. 72 (vezi harta 4), *miástec* 63, dar *miástăc(ă)* 7. 37. 39. 43. 44. 49. 50. 55. 57. 59. 60. 62. 65—67 (vezi harta 5), *šubiáriě* 50, dar *šubiáră* 57, *criástiě* (*criá(ă)s-t'ě*) 49. 50. 57, dar *criástă* „crește” 7. 37.

2.4. Pe baza exemplelor de mai sus putem stabili aria de răspîndire a fonetismelor cu *ea*, *ea > a* în graiurile bănățene.

²¹ Cu privire la TINEREȚE, BĂTRÎNEȚE (2.2.2.1.), vezi Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 56, 91, 131; cf. și Magdalena Popescu-Marin, *Evoluția sufixului -e(a)ťă, -e(a)ťe în limba română*, în *Omăgiu lui Alexandru Rosetti*, București, 1965, p. 719—722.

²² Cuvîntul n-a fost urmărit în toate punctele din Banat.

2.4.1. Pronunțiile de tipul *ea—e* și *'a—e* (vezi 2.1., 2.1.1.) au aria cea mai mică de răspindire în grairurile bănățene și instabilitatea (vezi mai jos, 3.) cea mai mare. Ele se întilnesc, în rețeaua NALR—Banat, în punctele 57 (Satchinez), 50 (Checea), 66 (Felnac), 49 (Pustiniș) (enumerate în ordinea descrescîndă a frecvenței lor), mai rar în 59 (Mănăștur), foarte rar în 65 (Munar) și 63 (Beba Veche) (în nord-vest), precum și în 37 (Ferendia) (în vest și mai spre sud) și, sporadic, în 7 (Pescari) și 9 (Cărbunari) (în sud). Forme de tipul *a—e* (vezi 2.1.2.1.) s-au notat îndeosebi în punctele 7, 37, situate într-o arie în care consoanele precedente sînt, de obicei, dure, dar și în 49 și 50, care aparțin doar uneori acestei arii (vezi hărțile 1, 2). În punctul 57, în cele mai multe cuvinte, consoanele *r*, *s*, *t*, *ț* precedente nu prezintă și reflexul dur ²³. Fonetismul *starpe* 'sterpe' a fost consemnat, în sud, în mai multe puncte (2, 7, 9, 29, 34 [*]), respectiv Eșelnița, Pescari, Cărbunari, Văliug, Ocna de fier (vezi harta 2), toate localități de bufeni sau care au suferit o influență oltenească. Rostirile de sub 2.1.2.2. sînt mai frecvente în punctele 57. 66. 59. 37. 50. 49.

2.4.2. Prezența diftongului *ea* (*ia*) este mai evidentă în situațiile de sub 2.2. Pronunțiile de tipul *ea—ă* formează o arie mai compactă în nord-vestul Banatului, cuprinzînd, în afară de 57, 50, 49, 59, 66, 63, menționate mai sus, și punctele 43 (Foeni), 60 (Pesac), 67 (Firiteaz)²⁴, iar mai la sud, către vest, și punctul 39 (Berecuța). Repartiția formelor de sub 2.2.1. este similară cu a celor de sub 2.2. (2, 7, 9, în sud, 37, 39, 43, 49, 50, 57, 59, 60, 63, 66, spre vest și nord-vest). Pentru cele de sub 2.2.2.1., a se vedea harta 3. În alte cuvinte, tipul *a—ă* are o răspindire mai mare. Aria rostirilor *a—ă* din vest și nord-vest este mai net conturată în SĂ VISEZE (vezi 2.2.2.2.).

2.4.3. În exemplele de sub 2.3., punctele cu *ea* în poziția *e > ă* după consoană dură sînt mai numeroase decît cele cu *ea* în poziția *e*. Tipul *ea—ă* e prezent și într-un punct estic 72 (Rusca Montană), localitate de bufeni (vezi harta 4). Fonetismul *mjăstăc* (*ă*) formează o arie continuă în vestul și nord-vestul Banatului (vezi harta 5).

2.4.4. În nord-vestul Banatului, forme cu *ea* (*ia*), în toate situațiile prezentate mai sus, au mai fost înregistrate, în anchete suplimentare, și în localitățile Bărăteaz²⁵ (com. Satchinez), cu frecvență foarte mare, ca în punctul 57 (în apropierea căruia se află), Beregsău Mare (com. Săcălaz, la est de punctul 50)²⁶, Saravale (com. Sîmpetru Mare, la sud de punctul 64 din NALR—Banat), mai rar și, de multe ori, în stadii intermediare²⁷.

²³ În SETE, SEMNE, ŢEPE, consoanele dure sau moi precedente au o repartiție teritorială aproximativ asemănătoare cu cea din harta 2, iar în STELE, cu cea din harta 1.

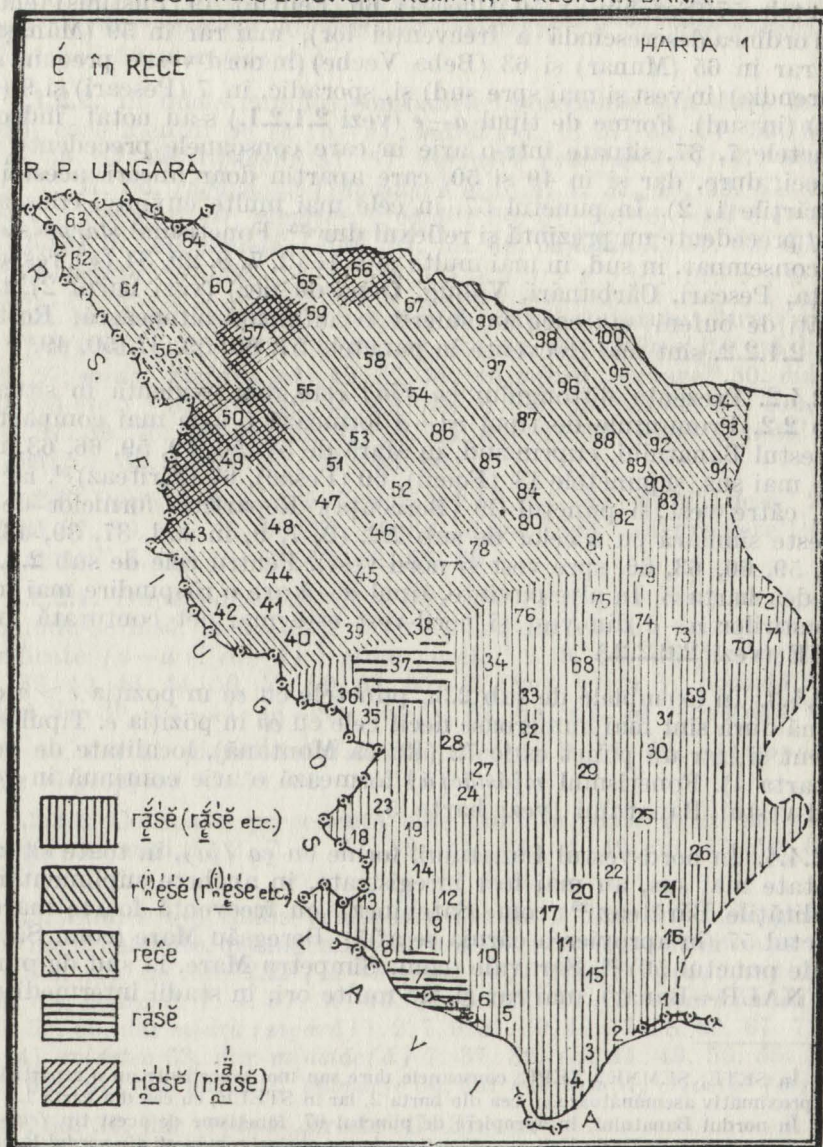
²⁴ În nordul Banatului, în apropiere de punctul 67, fonetisme de acest tip (*ea—ă*) au fost atestate, recent, și de Dorin Urițescu, *Fonetismul unor grairuri românești din nordul Banatului*, Rezumatul tezei de doctorat, Timișoara, 1977, p. 6 (*mjăsă*, *pjără*, *mjără* etc.).

²⁵ Ex.: *păriăcê* „pereche”, *slîl'ê*, *kjăjê*, *să(ă)cê*, *bisgărică*, *hăhê*, *postășcê*, *să visăză*, *mjăstăc* etc.

²⁶ Ex.: *rjă(ă)sê*, *zăzičê*, *gjăsă* „dese”, *crjălă* „crețe”.

²⁷ În localitățile Secusigiu, Sinmihaiu Român, Bobda (com. Cenei), Hodoni (com. Satchinez) din nord-vestul Banatului, *ea* (*ia*) nu a fost notat decît extrem de rar, în cîteva cuvinte, în poziția *e > ă* (ex.: *crjălă* „crețe” la Secusigiu, *mjăstăc* la Hodoni) sau redus la *a* (*să intrăbie* „să întreb”, la Hodoni).

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

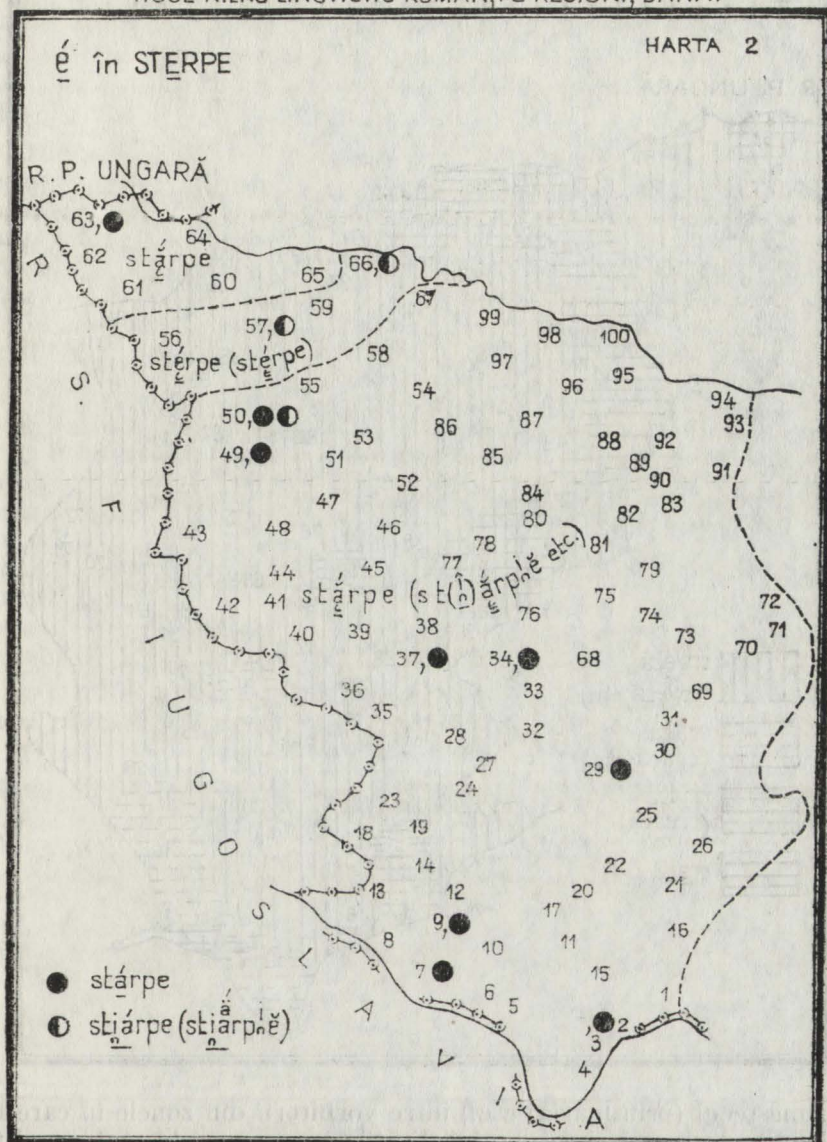

3. Pronunțiile cu diftongul *ea* (*ia*) și relicele acestuia nu sînt unice în localitățile în care au fost consemnate. Ele coexistă cu cele cu (*i*)_ē, (*i*)_ē, (*i*)_ē etc. sau cu (*i*)_ă, (*i*)_ă, (*i*)_ă, cu care alternează, mai ales în poziția *e*, influențîndu-se reciproc, în graiul aceleiași localități, al aceleiași

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

é în STERPE

HARTA 2

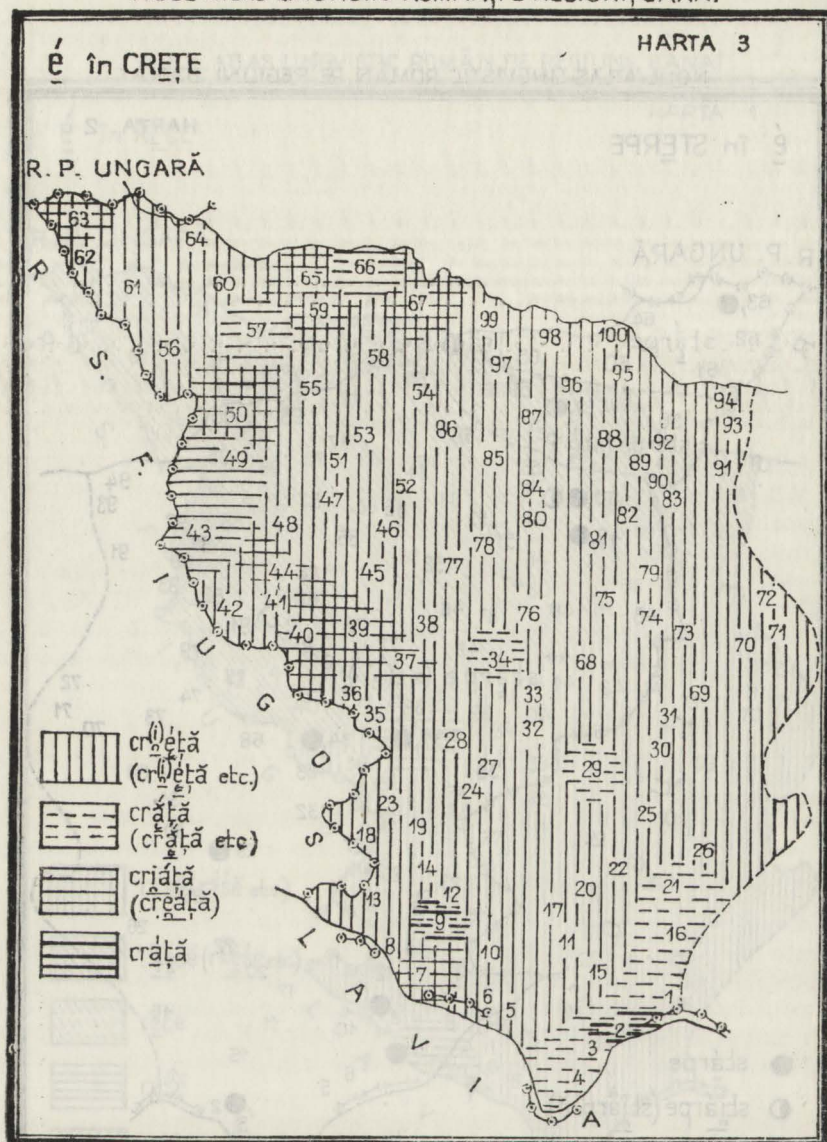

familii și, adesea, al aceluiași informator, în aceleași cuvinte sau în cuvinte diferite, ceea ce face ca, adesea, anchetatorul să fie pus în situația notării unor sunete de tranziție greu de definit și de redat grafic ($i_{cc}^e(a)$, $i_{\hat{a}}(a)$, $(\hat{i})_{\hat{a}}^e(a)$ etc.

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

e în CREȚE

HARTA 3

Amestecul (prin mariaj etc.) între vorbitorii din zonele în care fenomenul nu se conservă și cei din localitățile în care acesta mai persistă ²⁸,

²⁸ În punctul 66, informatorul principal pentru NALR — Banat, Vulpe Dimitrie (58 ani, 1969), oscilează în rostire între *ia*, *a* și *(i)e*, *ă*, în timp ce soția sa, născută în Bodrogu Vechi (com. Pecica), pronunță aproape consecvent *(i)e*, *ă*. Tot aici, alt subiect, Popovici Rada, Sctor (78 ani, 1977), rostește *e* sau *e* (cu tendințe de literarizare), în timp ce nora sa, localnică, folosește frecvent forme cu *ia*, *a*.

ca și influența nivelatoare a limbii literare complică și mai mult situația lui *ea* (*ia*) în graiurile bănățene.

Uneori rostirile cu *ea* (*ia*), *a* au fost notate în discuții libere cu subiecții în aceleași cuvinte pentru care, în răspunsurile la chestionar, s-au obținut forme cu (*i*)*e*, *ă*, și invers. În acest context, un alt aspect, aparent bizar, se cere relevat : în unele puncte (50, 66, 7), în vorbirea unor copii (fetițe) din clasele I—IV, rostirile cu *ea* (*ia*) sau *a* au fost auzite cu mai multă consecvență și mai clar decît în graiul adulților ²⁹.

3.1. Alternanțe ale pronunțiilor cu și fără *ea* se întîlnesc și în alte zone în care diftongul se mai menține.

Emil Petrovici precizează că în graiul din Ciocheșina „același subiect pronunță însă citeodată [...] și *-ește (-ăște)*” pentru *-(e)ști* ³⁰. În nordul Moldovei (punctul 399), E. Petrovici sesizează și notează și stadii intermediare ³¹.

V. Nestorescu observă că în graiul din Calenic (regiunea Vidin) se rostește și *e*, nu numai *ea* (*ia*), în aceleași cuvinte ³².

Referindu-se la forme ca *feace*, R. Flora arată că pronunțarea nu este generală, căci apare și ca *fiée* ³³.

3.2. În unele localități am urmărit și prezența lui *ea* în conștiința vorbitorilor, fie prin grafie, fie prin rostirea *lento*, pe sunete ³⁴. Am putut constata că, în punctele în care *ea* a fost consemnat mai frecvent, subiecții redau în scris pe *é* în poziția „e” (*e* > *i*, *e* > *ă*) prin *ia*, *ea*, *iea*, iar după consoane dure prin *a*, *ia*, *ăa*, în aproape toate cuvintele întrebate, în timp ce, în celelalte localități, îl analizează, de obicei, ca *e*, *ie*, respectiv *ă*, *iă*. De asemenea, oscilația în pronunțarea lui *ea* (*ia*) se reflectă, la unii subiecți, și în scrisul acestora.

Grafiile cu *ea*, *a* redau uneori în aria în care fenomenul are curs și pronunții de tranziție *iē*, *iă*, *iăc* etc.

Din 57 (Satchinez) menționăm, de la aceeași persoană, grafii ca : *muiare*, *cheae*, *eape* (notat *iă(ă)piē*, pronunțat rar *i-a-p-i-e*), *leage*, *stearpe*, *meastec*, *jeajel* „deget”, *șeape* „cepe”, *sace* „sete”, *cățale*, *poves- ciasce*, *greșasce*, *tușasce* (excepție : *sfecl*, *merle*), în care ea apare consec- vent, iar din 66 (Felnac) pronunțiile pe sunete : *p-i-e-a-l-ē* (*piă(a)l'ē*), *f-i-e-a-r-e* (*fiăre*), *i-e-a-p-e* (*iăpe*), *p-e-a-r-e* (*piă(a)re*), *f-e-a-t-ă* (*fiătă*), „fețe”, sau, din Beregsău Mare: *v-e-a-r-ă-e* (*viă(ă)răe*), *p-i-a-l'-ē* (*piă(ă)l'ē*, *z-a-n-ē* (*ză(ă)ne*, scris *jiane*), *g-e-a-s-e* (*giăsă* „dese”, scris *ghease*) etc.

În localitatea Saravale ³⁵, unde fenomenul se întîlnește rar și mai ales în stadii de tranziție, informatorul redă grafic în mai multe cuvinte

²⁹ Situația se explică prin însușirea de către copii a unor particularități dialectale din graiul bunicilor, al bătrînilor, pe care nu le cenzurează încă în conversația cu un străin (cf., pentru alt fonetism vechi, P. Neiescu, *O problemă de fonetică istorică. Originea lui „u final” în limba română*, în CL, II, 1957, p. 116).

³⁰ E. Petrovici, *op. cit.*, p. 229. nota 1.

³¹ Cf. M. Teodorescu, *op. cit.*, p. 162.

³² V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162.

³³ R. Flora, *Graiurile...*, p. 126.

³⁴ Și în rostirea pe sunete se are în vedere imaginea grafică a acestora. Pentru grafie, cf. și V. Nestorescu, *op. cit.*, p. 162.

³⁵ Informatori ocazionali : Ivanov Livia (Satchinez, 52 ani, 1977), Stancu Mihai (Fel- nac, 53 ani, 1973), Bugariu Victor (Beregsău Mare, 60 ani, 1977), Izvineanțu Nicolae (Sara- vale, 67 ani, 1976).

pe *é* prin *ea* (*ia*), *a* (*ăa*) : *feace* (*fiá(ă)cē*), *iage* (*iá(ă)dē*), *fiare* (*fiăriē*), *săace* (*sîá(ă)cē*), *creață* „crețe”, *meastăc* (*mîástăc*), dar și prin *ă*, *e*, cînd pronunțiile sînt clare *ă*, *e* (ex. *să visăză* pentru *să visⁱăză* etc.).

3.3. Informatorii sesizează această particularitate în graiul lor sau al vecinilor. Despre cei din 57 (Satchinez), locuitorii din 60 (Pesac) și cei din Hodoni spun că vorbesc mult cu *a*, *ia* și își zic *kinějăn*, nu *kinějăn* cu *-ăn*, ca în celelalte sate.

În punctul 66 (Felnac), soția informatorului, venită din alt sat, observă că locuitorii din Felnac „folosesc mult pe *a*” (*să folosăcē*, *tușăcē* pentru *să folosiēcē*, *tușăcē* etc.), iar în cuvinte ca *piel' e*, *fiere* „mai adaugă *și pă a*”, „spun *și pă e și pă a*”. Tot datorită frecvenței acestor pronunții, locuitorii din 37 (Ferendia) sînt ironizați de către vecinii lor prin imbinarea de cuvinte *dăsē dōța pră dăsē u d^uă* „zace cloșca pe zece ouă”.

Opinia vorbitorilor, de ironizare a rostirilor cu *ea*, este simptomatică pentru soarta, în viitor, a fenomenului urmărit.

3.4.1. Prezența lui *ea* și, mai ales, a pronunțiilor intermediare, în cuvinte ca *pește* în unele localități din nord-vestul Banatului, ar putea justifica, cel puțin pentru această zonă restrînsă, notarea lui G. Weigand (vezi 1.1.1.). În lista localităților din WLAD figurează și Beregsău Mare, sub numărul 2, deci printre primele anchetate, în care asemenea pronunții de tranziție, foarte apropiate de *ea*, pot fi reperate și astăzi. Semnul *e* diftong, din transcrierea lui G. Weigand, nu are acoperire însă în celelalte graiuri bănățene în care a fost notat ³⁶. Urmărind un număr redus de cuvinte cu *é* în poziția *e*, G. Weigand nu a putut să stabilească poziția fenomenului în Banat și, în general, în graiurile dacoromâne. Oricum, meritul lui G. Weigand este acela de a fi atras pentru prima dată atenția specialiștilor asupra prezenței diftongului *ea* în poziția *e* în graiurile din Banat.

3.4.2. Instabilitatea fenomenului, faptul că diftongul *ea* (*ia*) nu apare în pronunția tuturor vorbitorilor dintr-o localitate ar explica, în parte, absența acestuia din ALR. În plus, s-ar mai invoca faptul că în rețeaua ALR nu sînt cuprinse localitățile Satchinez (57), Felnac (66), Mănăștur (59), Pustiniș (49) etc., în care s-au notat cele mai multe pronunții cu *ea* (*ia*). De asemenea, ALR II, a cărui finețe în notare este recunoscută, cuprinde, în vestul și nord-vestul Banatului, doar localitățile 36 Ghilad și 47 Vălcani, în care astfel de pronunții nu s-au notat decît foarte rar și în NALR—Banat (cf. punctele 44, 62). În schimb, în rețeaua ALR I sînt incluse și localitățile 30 Ferendia, 40 Checea, 49 Beba Veche, în care fonetismul trebuia să fi existat și în perioada anchetelor pentru acest atlas (cf. punctele 37, 50, 63, în NALR—Banat). Cercetînd cu mai multă atenție materialul ALR I, putem observa că, totuși, în unele din aceste puncte din Banat se întîlnesc, sporadic, notări care trădeză prezența diftongului *ea* (*ia*) în poziție *e* sau *e > ă* : *okiăcē* „ochete”

³⁶ *e* este notat pe o arie mare și în alte graiuri, nordice (WLAD, h. 50). E posibil ca sunetul *e* diftong, auzit de G. Weigand în primele anchete, să fi fost confundat apoi cu un *(i) e* (foarte deschis).

(ch. 660/40), *piâpčen* (ch. 638/40), *mîástecă* (ch. 1350/40), *puiū meási* (ch. 702/40), *stârpe* (ch. 1779/49) etc.³⁷.

4.1. Pe baza celor expuse mai sus se poate conchide, în consens cu I. Gheție, că „evoluția diftongului *ea* la *e* ni se înfățișează ca un proces îndelungat [...] care nu s-a încheiat în unele graiuri nici astăzi” și că *ea* „s-a păstrat în unele graiuri periferice pînă în zilele noastre”³⁸.

Între graiurile periferice care mai păstrează pînă astăzi pe *ea* sau urme ale evoluției mai lente a acestuia, va trebui să includem și pe cele din nord-vestul Banatului.

4.2. În localitățile din sudul și estul Banatului (2, 7, 9, 29, 34 [*], 72) unde au fost consemnate, rar, forme cu *ea*, *a* în poziția *e* sau *e* > *ă*, acestea provin din zona de vest și nord-vest a Olteniei, de unde au fost aduse, începînd cu prima jumătate a secolului al XVIII-lea³⁹, odată cu stabilirea bufenilor în Banat⁴⁰. Acceptînd această explicație va trebui să considerăm, implicit, că în sudul și în estul Banatului, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, *ea* nu se mai rostea în poziția *e*, *e* > *ă*, astfel că pronunțiile din satele cu bufeni (7, 9, 29, 34 [*], 72) apar izolate, insulare, unele menținîndu-se pînă astăzi. Dovezi ale evoluției mai lente a lui *ea* la *e* în unele părți ale Olteniei (indeosebi în sud și în sud-vest) se întîlnesc și în graiurile actuale. Din NALR — Olt.⁴¹ reținem formele : *beâte* (*beăt'e*) (II, MN, pl. 20/967, 975, 977, 978, 996), *deasă* „dese” (I, MN, pl. 1/957), *creătă* „crețe” (I. h. 14/977), *piâptăne* (I, h. 6/997), *bătrîneată* (*bătrîneătă*) etc.) (II, MN, pl. 17), *tinereătă* (*tîñereătă* etc.)⁴² (II, MN, pl. 16), *stârpe* „sterpe” (III, h. 395/957, 962), *măsăle* (I, h. 69/994), *prăsăle* (II, MN, pl. 34/996), *vițăle* (III, MN, pl. 58/996), *cățăle* (III, MN, pl. 67/996) etc.

Diftongul *ea* se păstrează și în unele toponime ca *Leâmne*, *Reășe*, *Văake*, *Văarde* din nord-vestul Olteniei⁴³.

În alte părți ale Olteniei, indeosebi în cea nord-estică, existau însă graiuri în care și în secolul al XVIII-lea, cînd au plecat oltenii în Banat, se pronunța *é* — *e*. Astfel oltenii stabiliți pe la mijlocul secolului al XVIII-lea în Comloșu Mare (56), în nord-vestul Banatului, în vecinătatea ariei cu (*i*)*é* (deschis) sau *ia* (*ea*) în poziția *e*, pronunță și astăzi *e* (sau *e*) : *uréke*, *sloiéte*, *fére*⁴⁴, *réce* (vezi harta 1).

³⁷ În ALR I, fenomenul a fost notat, sporadic, și în alte graiuri : *jăde* (*jăde*) (ch. 1786/129, 355), *iăpi* (*iăpe*) (ch. 1097/3, 159, 230), *croiășce* (ch. 1748/3), *stârpe* (ch. 1779/61, 107, 129, 305, 335), *cățăle* (ch. 1147/885), *piără* „pere” (ch. 876/3, 11). După ș, j, r, *ea* > *a* se întîlnește pe o arie relativ compactă în sud-estul Munteniei (cf. I. Gheție, Al. Mares, *Graiurile dacoromâne...*, p. 180—181; I. Gheție, *Baza dialectală...*, p. 142) : *strujăști* (ch. 1835/695, 727, 954), *să cojăști* (ch. 182/986), *să vjărăște* (*să yărăște* etc.) (ch. 1143/695, 720, 725, 727, 730, 922, 954, 980, 986).

³⁸ I. Gheție, *Noi contribuții...*, p. 86.

³⁹ Marin Petrișor, *Graiurile bufenilor din Banat*, în LR, XVII, 1968, nr. 2, p. 149.

⁴⁰ Astfel se explică și prezența lui *ea* în unele localități din Banatul iugoslav în care s-au stabilit olteni (ex. Satu Nou ; vezi mai sus, nota 16).

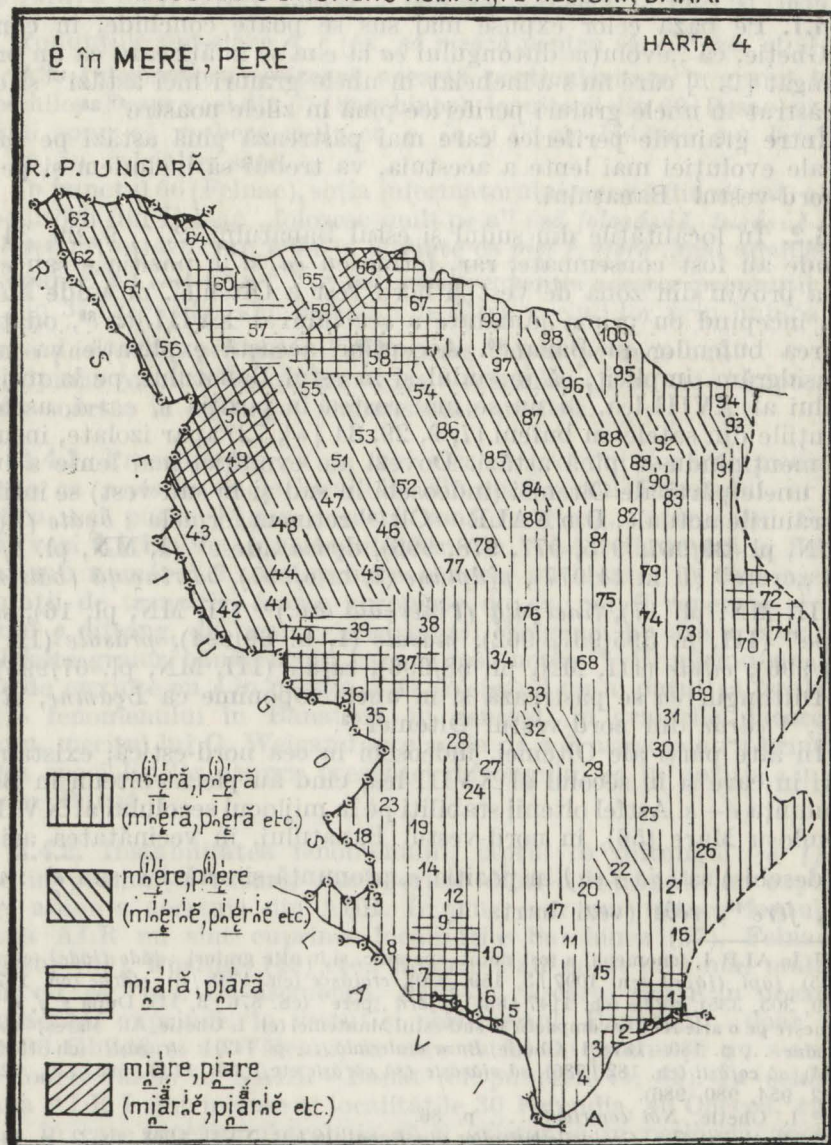
⁴¹ *Noul Atlas lingvistic român. pe regiuni* — Oltenia, sub conducerea lui Boris Cazacu, de Teofil Teaha, Ion Ionică, Valeriu Rusu, vol. I. București, 1967; vol. II, București, 1970; vol. III, București, 1974.

⁴² Cf. Valeriu Rusu, *Graiul din nord-vestul Olteniei*, București, 1971, p. 52.

⁴³ Vezi Ion M. Ungureanu, *Elemente toponimice din nord-vestul Olteniei (județul Mehedinți)*. Rezumatul tezei de doctorat, București, 1978, p. 14.

⁴⁴ Cf. articolul nostru, *Note asupra graiului din Comloșu Mare*, în CL, XVI, 1971, nr. 2, p. 249, 252.

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

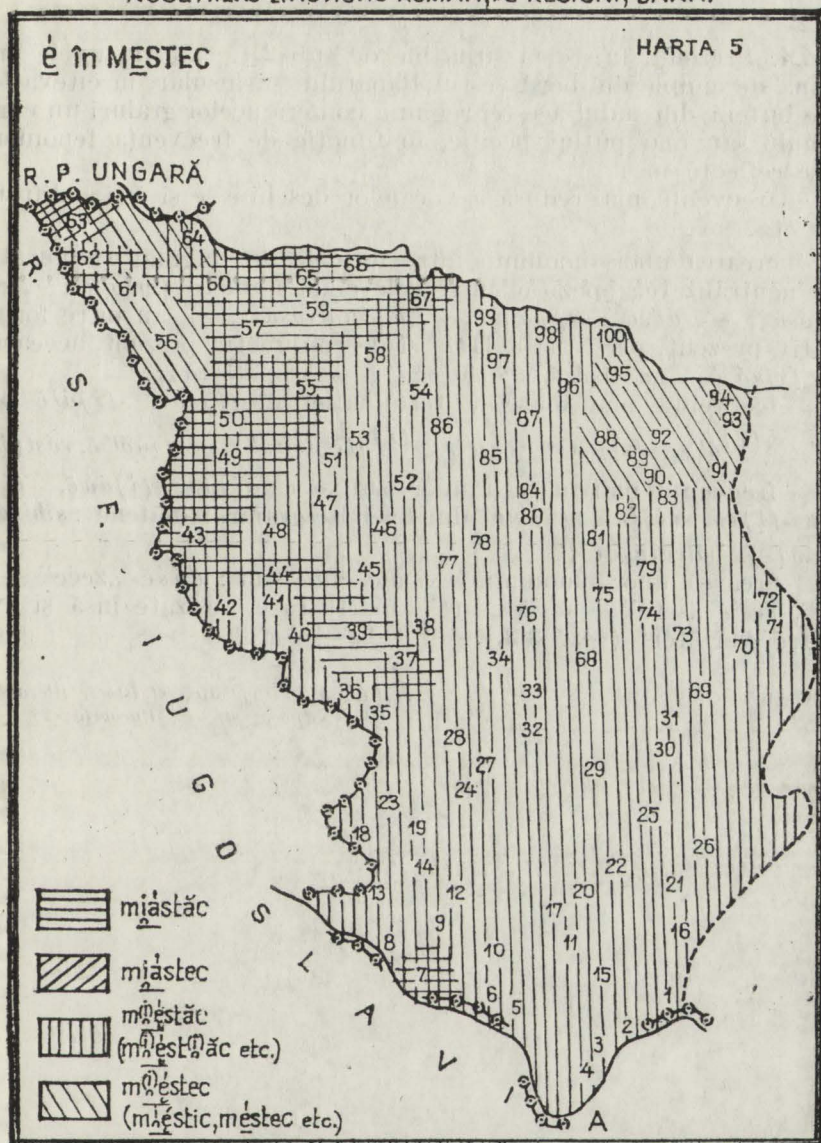

4.3. Situațiile diferite în care se găsește diftongul *ea* în unele graiuri bănățene (vezi mai sus **2.**—**2.3.**) dovedesc că durificarea consoanelor, ca și *e* > *ă* după consoane sau grupuri de consoane dure nu au putut fi determinante în menținerea sau evoluția la *e* (*e*) a lui *ea* (*ia*), ele putând doar favoriza sau împiedica realizarea unor tendințe fonetice preexistente. În localitățile în care se mai menține *ea* în cuvinte ca **reace*, spre exemplu,

NOUL ATLAS LINGVISTIC ROMÂN, PE REGIUNI, BANAT

e în MESTEC

HARTA 5

prin durificarea consoanei precedente s-a putut ajunge la **race*, respectiv *rășș* în unele localități (vezi harta 1), iar unde se rostea **r(i)ěce*, **r(i)ěce*, la *rășș* (*rășș*) ș.a.m.d. În cuvinte ca **MERE**, **PERE**, *ęa* (*ia*) s-a conservat atît în poziția *e* (*mîdre*), cit și în poziția *e > ă* (*mîdră*) în acele graiuri în care se rostea și înainte de a interveni durificarea consoanelor dinaintea

lui *e* (vezi harta 4). Poziția „dură” ($e > \bar{a}$) a favorizat însă menținerea diftongului *ea* (*ia*) pe o arie mai mare și mai bine conturată (vezi hărțile 3, 5).

4.4. Prezența lui *ea* în situațiile de sub 2.1. — 2.3. în unele graiuri din zona de cimpie din nord-vestul Banatului și, insular, în câteva localități de bufeni din sudul acestei regiuni conferă acelor graiuri un caracter mai mult sau mai puțin specific, în funcție de frecvența fenomenului, care se reflectă în :

*i*_ε, *i*_ε[̃] *a* etc. ;

— crearea unor omonimii între formele de singular și plural, respectiv neutralizarea opoziției între cele două numere (*criăță* ; ~, *crăță* ; ~, *giăsă* ; ~, *dăsă* ; ~, *namt* ; ~, *bucătăriăsă* ; ~) sau între forme de indicativ prezent, persoana a III-a și de conjunctiv prezent, aceeași persoană (*visáză* — *să visáză*, *șcópătjáză* — *să șcópătjáză*) ;

— frecvența mai mare a terminației : *-(i)ăl'e*, *-(i)ăi'ě* pentru *-(i)él'e*, *-(i)ăl'e*, respectiv *-(i)éi'e*, *-(i)ăi'ě* : *vițăl'e*, *cur(i)ăl'ě*, *răst(i)ăi'ě* ;

— frecvența mai mare a unor sufixe ca *-(i)án*, *-(i)án'ě*, *-(i)ășcé* pentru *-(i)én*, *-(i)én'ě*, *-(i)ășcé* din celelalte graiuri bănățene : *sibiian(e)*, *bănățán(e)*, *bătrínășcé* ;

— crearea unor omonimii lexicale, cum sînt : *dásě* „zece” — *dásě* „zace”, *sácě* „sete” — *sácě* „sate”, foarte rare, sesizate însă și evitate de către vorbitori (vezi 3.3.).

Aprilie 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

DIN PREOCUPĂRILE DE LIMBĂ ÎN SECOLUL AL XVII-LEA

DE

ANTON GOȚIA

Începutul teoretizărilor referitoare la limba română sint strins legate de introducerea ei în biserică, de adoptarea limbii române ca limbă a cărților religioase, precum și de rezolvarea unor probleme practice ridicate de traducerea în românește a cărților de cult fundamentale¹.

În *Evangheliarul* românesc tipărit la Brașov în 1561, Coresi aduce prima mărturie a acestor preocupări. El își motivează traducerea în românește a textelor evanghelice prin cuvintele sfântului apostol Pavel : „În sfînta besoarecă mai bine e a grăi cinci cuvinte cu înțeles decît zece mie de cuvinte neînțelease, în limbă străină”². În această argumentare nu este însă original, Luther, traducătorul Bibliei în limba germană, avînd aceeași deviză³, care a constituit multă vreme un mijloc de prozelitism al confesiunii reformate.

Citatul este reluat apoi în *Tilcul evangheliilor* și *Molitvenicul* din 1564, în *Psaltirea românească* din 1570, *Psaltirea slavo-română* din 1577, precum și în numeroase tipărituri din secolul următor⁴.

În secolul al XVII-lea argumentele traducerilor, pe lîngă cele legate de necesitatea răspîndirii învățăturii religioase în limba poporului, adaugă și pe acela al neînțelegerii slavonei de către popor, ba chiar și de cler (Varlaam, de exemplu). Cu toate succesele înregistrate pe linia introducerii limbii române în biserică, în Moldova și Țara Românească există reticențe majore în acest sens, între altele și pentru a nu deschide și mai larg porțile pătrunderii protestantismului între românii ardeleni. În Moldova, tradiția lui Varlaam și a cronicarilor a făcut ca acest proces să fie mai intens și mai profund în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, prin bogata activitate de traducere și imprimare a cărților desfășurată de mitropolitul Dosoftei.

¹ Vezi H.R.I. (cu bibliografia problemei), p. 88—103 ; I Lit. R I, p. 298—306 ; P. P. Pănaiteanu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 115 și urm. ; I. Bîanu, *Despre introducerea limbii românești în biserica românilor*, București, 1904 ; M. Șesan, *Limba poporului în biserică*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, 32, 1956, nr. 3—4, p. 101—108 ; Spiridon Cîndea, *Limba noastră veche bisericească, factor de unitate națională și religioasă*, în „Mitropolia Ardealului”, 11, 1957, nr. 9—10, p. 680—698 ; T. G. Bulat, *Un secol de la introducerea deplină a limbii române în biserica ortodoxă din Principatele Române, 1863—1963*, în „Glasul Bisericii”, XXII, 1963, nr. 9—10, p. 902—912.

² BRV, p. 45.

³ Cf. V. Sofroni, *Preocupări de limbă în literatura română veche*, în „Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași”, serie nouă, sect. III, t. VII, 1961, p. 12.

⁴ Cf. BRV, p. 56, 64 ; V. Sofroni, *op. cit.*, p. 13.

Un alt filon al interesului pentru limba română îl reprezintă cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, care aduc în discuție fapte de limbă în sprijinul originii romane și al unității poporului român (sint notabile încercările etimologice, mai numeroase și mai exacte la Miron Costin în *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* — în limba poloneză — și mai imprecise la Grigore Ureche)⁵, idei dezvoltate apoi de Dimitrie Cantemir în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*.

În Țara Românească, acest filon este reprezentat cu strălucire de stolnicul Constantin Cantacuzino⁶.

Cărturarii munteni, mitropolitul Teodosie și distinsul om de cultură Radu Greceanu, primul traducător al *Liturghiei* (apărută la București în 1680), al doilea colaborator la traducerea *Bibliei* (București, 1688) și traducător al *Mineelor* tipărite la Buzău în 1698, subliniază insuficiența limbii române pentru a putea reda unele din noțiunile pretinse de astfel de lucrări, fapt care i-a obligat la introducerea unor cuvinte după originalul grecesc⁷.

Legată de activitatea de traducere a textelor religioase este și valoarea contribuție a mitropolitului Simion Ștefan, primul cărturar român la care problemele limbii găsesc o atenție deosebită. În *Predoslovia către cititori a Noului Testament* (Bălgrad, 1648) observa lipsa de unitate în traducerea aceluiași termenii grecești, constatând că și alte limbi păstrează termenii elini în forma originală, și arată că „noi încă le-am lăsat grecește, pentru că alte limbi încă le-au lăsat așa”⁸, punând astfel printre primii cărturari români problema neologismelor, pe care o soluționează echilibrat, traducând sau adoptând cuvântul străin⁹. În același loc se întâlnește și constatarea referitoare la particularitățile regionale în spațiul limbii române, în care arată că „rumânii nu grăiesc în toate țările într-un chip, încă neci într-o țară toți într-un chip; pentru aceea cu anevoie poate să scrie cineva să înțeleagă toți”¹⁰. Făcând această observație (mărturie în sine a unității tuturor românilor), el găsește soluția în cunoscuta recomandare de selectare a cuvintelor care au cea mai mare circulație, afirmând clar necesitatea creării unei limbi literare unitare.

În *Predoslovia către cetitori* din *Psaltirea* tipărită tot la Bălgrad, în 1651, el afirmă un alt principiu important, privind superioritatea originalului față de traducere : „apa totu-i mai curată și mai limbede [sic !] în izvor decît în pârăie [...] așa-i și izvoditul Scripturii Sfinte”¹¹.

În acest context, de la care, credem, se poate reveni prin practica textului, apare în 1683 la Sas-Sebeș (azi Sebeș, jud. Alba) *Sicriul de aur* al lui Ioan Zoba din Vinț.

În *Cuvînt către cetitori* se arată : „Afla-vei nește cuvinte cum e în Cartea lui Iov[...] de pre prădătorii lui Iov, de i-am scris anume : (sabeușeanii, haldeianii) și piatra scumpă (carbunculuș)¹² [...] care în

⁵ Cf. V. Sofroni, *op. cit.*, p. 11 ; vezi și I Lit. R I, p. 398, 407 și urm. : ILRL, p. 89—91 : S. Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, ediția a II-a, Sibiu, 1930, p. 177—182.

⁶ Cf. ILRL, p. 91, 94—95.

⁷ *Ibidem*, p. 93.

⁸ BRV, I, p. 169.

⁹ Cf. V. Sofroni, *op. cit.*, p. 19.

¹⁰ BRV, I, p. 170.

¹¹ *Ibidem*, p. 189.

¹² Marginal este tipărit „încă și mai multe vei afla”.

biblia slovenească nu sînt, afla-le-vei într-alte cărți, cercînd cu de-adîns. Afla-vei și cuvinte, pentru că rumânii nu grăin toți într-un chip, cum iaste : oca — pricina au adevărîța, în alean — împotrivă, hasna — folosul, alduiala — blagoslovenia și altele care le-am pus după obiceiul cum grăiesc pre aceste locuri" (SA 4' v) ¹³.

Facem observația că, deși considerată o traducere, cartea oferă totuși numeroase argumente interne, pe care nu le vom discuta însă aici, pentru scoaterea ei de sub această incidență și încadrarea în literatura omiletică originală ¹⁴. Ar fi deci primul loc în care se pune problema calității limbii în sine pe marginea unui text românesc original, nelegat în principal de un act de traducere.

Afirmațiile din ultima parte a citatului au fost interpretate ca o teoretizare a folosirii cuvîntului regional și au asigurat cărții un loc constant în literatura de referințe la capitolul trecerii în revistă a preocupărilor teoretice (nu și practice) privind probleme ale limbii literare la cărturarii epocii, ca oponent al poziției reprezentate de Simion Ștefan, vizînd crearea unei limbi literare unitare ¹⁵.

Chiar în această interpretare oficializată întîlnim totuși și o altă considerare a celor afirmate în *Cuvîntul către cetitori*. V. Sofroni, în studiul citat, precizează : „constatînd că există diferențe lexicale în vorbirea românilor și vrînd să fie înțeles de toată lumea, el [Ioan Zoba — n.n.] explică prin sinonime considerate cunoscute cîțiva termeni despre care afirmă că sînt regionali” ¹⁶. O opinie similară întîlnim și la Al. Piru : Ioan Zoba „dă echivalentul unor regionalisme” ¹⁷.

Într-adevăr, Ioan Zoba din Vinț nu recomandă folosirea cuvîntului local, ci îl explică, în intenția ca, acolo unde va fi întîlnit de cititori în graiul cărora nu au curs cuvinte ca cele amintite, să fie înțeles.

Preocupări pentru soluționarea problemelor de limbaj se pot degaja urmărind în corpul textului situația cuvintelor din seria „oca — pricina au adevărîța”. De remarcat că autorul textului în discuție cunoaștea care cuvinte au o circulație limitată și, de asemenea, corespondentul mai răspîndit (vezi citatul).

Ocă, explicat prin „pricina au adevărîța”, se întîlnește în text de 84 de ori, cu sensul „motiv, motivație, cauză”, în contexte precum : *Oca dintîi a ceștii învățători* (SA 7r/3), *A doa ocă* (SA 7r/15), *A opta ocă pentru ce sloboadă Dumnezău răutățile pre iubiții săi iaste aceasta...* (SA 21v/20—22r/1). Trebuie să arătăm că atît cuvîntul *ocă*, cît și *hasnă* sau *folos* au un pronunțat caracter tehnic, conținutul de idei al propovedaniilor fiind structurat și prezentat în „învățăături”, „oce”, „hasne sau foloase”, fapt care explică și frecvența lor ridicată.

În secolul al XVI-lea *ocă* se întîlnește în *Molitvenicul* lui Coresi (1564), *Palia de la Orăștie* (1582), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordăși

¹³ Cu ' am notat primele patru file din SA numerotate separat în text de la 1 la 4.

¹⁴ Vezi și N. Drăgan, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVII-e siècle*, București, 1938, p. 49 ; I. G. Sbiera, *Miscări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1717*, Cernăuți, 1897, p. 65.

¹⁵ Vezi lucrările mai recente : I Lit. R I, p. 477 ; ILRL, p. 93 ; GBD, p. 358.

¹⁶ V. Sofroni, *op. cit.*, p. 21.

¹⁷ Al. Piru, *Istoria literaturii române de la origini pînă la 1830*, București, 1977, p. 161.

(Cluj, c. 1560—1570)¹⁸, iar în secolul al XVII-lea și în *Anonymus Caransebesiensis*, *Noul Testament* (1648), *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648)¹⁹. În textul propovedaniilor cuvîntul nu are concurenți, *pricina* și *adeverința* nefiind utilizați decît în prefață ca explicații pentru *ocă*.

În *alean*, explicat prin „împotrivă”, apare de 13 ori în text ; *alean* se mai întîlnește de 11 ori în sintagme : *a sta de alean*, *stătători de alean*, *stătătură de alean*, cu sensul „a răzbuna”, „răzbunători”, „răzbunare” : *Am greșit în aleanul tău* (SA 1v/3—4), *Să nu fie stătători de alean* (SA 24r/12), *Voi sta... de alean pentru sîngele trupurilor voastre* (SA 94v/1—2).

În text se folosește însă și *împotrivă*, 10 ocurențe. Semnificativ este faptul că în *alean*, pe lîngă explicarea lui în prefață, este glosat și în cuprinsul textului. La fila 94v/13—14, *alean* apare de trei ori : *va sta de alean* (1) și *în aleanul* (2), fiind glosat marginal prin *împotrivă*, glosare care se întîlnește și la filele 25r și 100v. În rînd, la fila 160r/12, sînt folosiți consecutiv ambii termeni : *Împotriva dulcelui părinte a lor, în aleanul lui Iacov*. Aceste glosări nu sînt singulare, după cum vom vedea și mai jos, și vizează o cit mai largă accesibilitate a textului.

În secolul al XVI-lea *alean* se întîlnește în *Codicele Voronețean*, *Palia de la Orăștie* (1582), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordași (Cluj, c. 1560—1570), *Psaltirea Hurmuzaki*, *Psaltirea Scheiană*, *Leviticul* românesc tipărit la Bălgrad²⁰, iar în secolul al XVII-lea și în *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Noul Testament* (1648) ; a fost atestat și în unele documente muntenesti din jurul anului 1600²¹.

Hasna, explicat prin „folosul”, are 59 de atestări, frecvență explicabilă prin caracterul tehnic cu care este utilizat : *A treia hasnă iaste dojenitoare* (SA 43v/12). Alături de *hasnă* se întîlnește și *folosul*, cu 20 de ocurențe. La fila 22r *hasna* este glosat prin *folosul*, iar în rînd, la 153r/15 întîlnim „*hasna au folosul*”. Semnificativ ni se pare și faptul că verbul are rădăcina comună cu *folosul* și nu cu *hasna* : *Mai mult foloseaște un preut bun, decît multe cară* (43r/8—10).

În secolul al XIV-lea *hasna* se întîlnește în *Texte mähăcene*, *Palia de la Orăștie* (1582), iar cu alte sensuri și în *Cazania* lui Coresi (1564), *Psaltirea Hurmuzaki*, *Leviticul* românesc tipărit la Bălgrad²², iar în secolul al XVII-lea și în *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Lexiconul Marsilian*, *Anonymus Caransebesiensis*²³.

Alduiala, explicat prin „blagoslovenia”, se întîlnește doar în prefață, în corpul textului cuvîntul folosit fiind *blagoslovenie* (9 atestări). Se întîlnește însă *a aldui* (7 atestări), concurat de *a blagoslovi* (8 atestări). Ca și la celelalte cuvinte amintite mai sus, *a aldui* este explicat în corpul

¹⁸ Cf. DILR II, p. 344 ; GBD, p. 225, 252, 255 ; RILR, p. 579 ; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 240 ; idem, *Lexicul Pallei de la Orăștie*, în CL, VII, 1962, nr. 1, p. 131—135 ; DC, p. 197.

¹⁹ Ion Ghetie, Al. Mares, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, București, 1971, p. 291 ; TFK, p. 103 ; TEW, s. v. ; GBD p. 302 ; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 240.

²⁰ Cf. GBD, p. 225, 231, 237 ; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 235 ; RILR, p. 578 ; DC, p. 197.

²¹ Cf. GBD, p. 179 ; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 235 ; TFK, p. 71 ; TEW, s. v.

²² Cf. DILR II, p. 343—344 ; GBD, p. 225, 238 ; DC, p. 161 ; RILR, p. 578.

²³ Ion Ghetie, Al. Mares, *op. cit.*, p. 285 ; V. Pamfil, *Elemente regionale*, p. 238—239 ; TFK, p. 90 ; TEW, s. v.

textului în repetițiile sinonimice : *alduiaște și blagosloveaște* (SA 38v/6 și 9), *alduiți și blagosloriți* (SA 43v/14).

În secolul al XVI-lea se întâlnește în *Cazania* lui Coresi (1564), *Cartea de cîntece* atribuită lui P. Tordasi (Cluj, c. 1560–1570), *Palia de la Orăștie* (1582)²⁴, iar în secolul următor în *Anonymus Caransebesiensis*, *Catechismul* lui Șt. Fogarasi (Alba-Iulia, 1648), *Molitvenicul* copiat de popa Urs din Catiglet–Bihor în 1676²⁵.

Analiza întreprinsă asupra cuvintelor explicate în *Cuvînt către cetitori* este în măsură, credem, să ofere o perspectivă mai adecvată a poziției teoretice și practice a lui Ioan Zoba privind „calitatea limbii”.

Am văzut că *ocă* și *hasnă* au în majoritatea cazurilor statutul unor cuvinte tehnice, specializate pentru organizarea expunerii. Dacă primul este folosit în exclusivitate, *hasnă* este nu numai glosat prin *folos*, ci și, după cum am văzut, concurat de acesta.

Aceeași este situația cu *în alean* și *împrotivă*, pentru ca *alduiala* să nu aibă deloc curs în text, deși a fost menționat printre cuvintele „puse” după obiceiul cum se vorbea în jurul Alba-Iuliei în anii 1680.

Așadar realitatea textului vine în sprijinul interpretării noastre : explicare și nu recomandare.

Cursul dat cuvintelor specifice variantei regionale sud-vest ardelenești, cunoscute și altor regiuni, în special nordice²⁶, a generat totodată și o susținută preocupare pentru explicarea lor prin sinonime cu o circulație mai largă, ceea ce denotă o bună cunoaștere a limbii române sub raportul divergențelor regionale.

Credem deci că, după cum a reieșit din materialul analizat pînă acum, afirmațiile din prefața adresată cititorilor cu privire la cuvintele avînd curs în graiul sud-vest ardelenească au, pe lîngă sensul explicativ, și pe acela al unei dedicații pentru românii transilvăneni la care „ceale poruncite de Dumnezeu mai toate au venit intru uitare” (SA 4r/17–19) ; pentru ei a fost înființată tipografia care să le aducă roadele luminii.

Vedem așadar în *Sicriul de aur* o carte convergentă, prin practica textului, ideilor enunțate de Simion Ștefan în prefața către cititori a *Noului Testament* (1648), în care recomanda utilizarea cuvintelor de largă circulație. La concluzii similare, studiind o altă tipăritură a lui Ioan Zoba (*Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare*), a ajuns și B. Kelemen²⁷, fapt care vine în sprijinul constatărilor noastre. Acestui deziderat textul propovedaniilor îi răspunde cu mijloace proprii, toate mărturia unor preocupări deosebite pentru a realiza un text accesibil ideatic și lexical.

Un procedeu larg utilizat și de traducătorii *Noului Testament* (1648) este cel al glosării. Referindu-se la acest fapt G. Tepelea și Gh. Bulgăr arată că s-a creat astfel „un glosar de sinonime cu un scop practic : accesibilitatea”²⁸.

²⁴ Cf. DILR II, p. 342 ; RILR, p. 578 ; ILRL, p. 68 ; GBD, p. 231, 255.

²⁵ Cf. GBD, p. 358, 362, 368.

²⁶ Vezi GBD, p. 356 și passim.

²⁷ B. Kelemen, *Aportul tipăriturilor din Transilvania de la sfîrșitul secolului al XVII-lea la procesul de formare și unificare a limbii literare*, în CL, XVII, 1972, nr. 2, p. 279–282.

²⁸ Gabriel Tepelea, Gh. Bulgăr, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973, p. 37 ; vezi și Ion Iliescu, *Considerații asupra gloselor din Noul Testament de la Bălgrad*, în „Analele Universității din Timișoara”, II, 1964, p. 21–33.

În *Sicriul de aur* sint glosați termenii :

<i>în aleanul</i> 96v/13—14	este glosat prin <i>împrotivă</i>
<i>alenșugului</i> 41r/10	„ <i>vrăjmașilor</i>
<i>bălăuroaiele</i> 65r/6	„ <i>șerpoaiele</i>
<i>hasna</i> 22r/8	„ <i>folosul</i>
<i>jirăviia</i>	

și 71r/3 sint glosați prin *năsălnicia*

afada

lămpașele 69r/13 este glosat prin *candilele*

măroși 81v/9 „ *măreși*

(*zua*) *nașterii* 48r/19 „ *numelui*

nestătătoriu

și 97r/9—10 sint glosați prin *bejenariu*

pribeag

să pornesc 151r/9 este glosat prin *să cutremură*

în risipire 120r/5, glosat prin *în pământ*, apare într-un citat din *Psaltirea* tipărită la Bălgrad în 1651 (172v), în original neexistind nota marginală.

sinagoghei 58r/4, glosat prin *săborului* și reprezentind un neologism, apare într-un citat din *Noul Testament* (1648) (47v), loc de unde este reprodusă și nota marginală.

șura 21v/8 este glosat prin *area*

trîmbițașii 59v/18 „ *surlarii*

veastea bună 54r/8 „ *numele bun*

zbiceaște 87v/12 „ *bate*

Observație. Preocupările de limbă vizează și introducerea unor neologisme. Am văzut mai sus *sinagoghei*. Traducind din *Vechiul Testament* (după ediția maghiară *Szent Biblia*, Vizsoly, 1590) a simțit neajunsul limbii, fapt care l-a determinat să păstreze forma din original : *piatra scumpă (carbunculuș)*, *sabeușeanii*, *haldeianii* (vezi mai sus citatul din *Cuvînt către cetitori*). Indicarea unei cărți a *Vechiului Testament*, din care traduce un fragment, aduce un alt neologism : *Întîia carte a cronicii* (129r), introdus după originalul maghiar (*Első Chronica Könyv*, cu corespondentul latin *Paralipomenon* 1). Aceluiași neajuns al limbii se datorează și folosirea cuvîntului grecesc *ștorghi* (165r) pentru a denumi „pornitura”, dragostea părinților față de copii.

Aceluiași scop al accesibilității lexicale și ideatice îi servesc și sinonimele introduse prin paranteze sau repetițiile sinonimice legate prin *și* ori *sau*.

Sint puse în relație sinonimică, prin procedeele menționate mai sus, cuvintele :

aiave au de față 93v/19—20

bietul (ticălosul) 89v/9—10

bucuriia (sau risul) 48r/13—14

oamenii căsători (însurați) 63v/8

paserile.... ceriului (aerului) 157v/8

nu mă cruță sau nu-i fu milă de mine 128r/8—9

aur curat sau lămurit 65r/4

dascăl au învățătoriu 37r/20

dascăliia au... școala patimelor 19v/9 și

școala au dascăliia patimelor 19v/16—17

dă oca deplin sau destoinică 47v/4—5
 dihanie sau... ascultătorii cuvintelor lui Dumnezeu 37v/10—12
 fealiuri sau rînduri de oameni 107r/2—3
 goală au deșartă 127r/20
 hasna au folosul 153v/15
 iase (au să izvorească) 57v/2
 înțelesul au dezlegătura 18r/13
 casa de jeale (sau a plîngerii) 48r/10—11
 nu să pot legiui sau a să pîri 15v/10—11
 Mara (cade-să a ști fata plîngerii sau a amărăciunii) 128v/16—17
 Naomiia (cade-să a ști fata bucuriei) 128v/15—16
 oțapocul (ștercul) 52v/3—4
 au... pășitu (răbdat) 124v/2—3 și
 răbdă (păși) 147r/8
 casa de plîns (sau de jeale) 50v/18—19
 plata rodului pîntecului (sau zgăului) 64r/10—11 ; în glosă vintrelor
 va prăji (prip) 105r/11
 pricep (simțesc) 163v/13
 prigonitori au răpșitori 85r/8—9
 boala grea... a pruncilor sau porobocilor 61v/13
 pre cine va rămînea (descăleca) casa mea 165v/15—16
 cu putearea o răpescu (silesc) 140v/8—9
 răzmîrița (sau răul) 33r/15
 țoghiu au sămn 128r/6
 casa uspeațelor (nuntelor) 48r/20
 veastea (sau pomenirea) 48r/5—6
 Repetiția sinonimică ne întîmpină și în situații precum :
 alduiaște... și blagoslovește 38v/5—6
 alduiți și blagosloviți 43r/14
 beteagii și toți bolnavii 49v/16
 mai chiar și mai luminos 93v/8
 hrabos, fără de frică 148v/15
 în ascuns și pre supt cumpăt 94r/10—11
 lesne și ușor 61r/1
 să miră și să ciudesc 164r/17
 năravul și obiceiul 101r/12
 muiarea năsălnică și sfadnică 75v/17
 nestătătoriu și pribeag 97r/9—10 ; în glosă bejenariu
 oprit și conținut 69v/17—18
 plecați și smeriți 7v/19
 surumanul (și mișelul) 31v/16
 strein... și nemearnic 19r/6
 tutindinilea și în toată vremea 134v/12—13

Reiese pregnant din exemplificările de mai sus efortul susținut, comparabil cu cel realizat de traducătorii *Noului Testament*, tipărit la Bălgrad în 1648, prin glose, pe care îl reflectă textul propovedaniilor, urmărind atît accesibilitatea lui, cit și realizarea unei exprimări variate, colorate ²⁹.

²⁹ Vezi și articolul nostru, *Note pe marginea Sierului de aur*, în StUBB, Series Philologia, 1971, fasc. 2, p. 141—145.

O comparație cu lista vocabularului fundamental al limbii române vechi pe care ne-o dă Claudia Tudose³⁰ este în măsură să sublinieze încă o dată sensul arătat mai sus al acestui edificiu explicativ.

Majoritatea termenilor prin care sînt glosate cuvinte pe întreg parcursul textului fac parte din vocabularul fundamental al limbii vechi, termeni cunoscuți de toți românii : *bate, folosul, împotrivă* (în listă *împotriva*), *săborului, șerpoaiele* (în listă *șarpe*), *vrăjmașilor*. Pentru alte situații ambii termeni sînt general cunoscuți, ilustrînd celălalt sens menționat mai înainte, acela prin care se tînde la realizarea unei limbi expresive : *zua nașterii* (glosat *numelui*), *în risipire* (glosat *în pămînt*), *veastea bună* (glosat *numele bun*) (vezi mai sus).

Încheieri similare ne permite și seria cuvintelor notate în cadrul repetiției sinonimice în care termenii sînt legați prin și (vezi mai sus). Cuvintele din dreapta conectivului sînt de obicei mai larg cunoscute : *blagosloveaște, bolnavii, luminos, mișel, în toată vremea*, dar și invers : *să miră, oprit, strein* (în listă *străin, striin*) aflați în stînga conectivului, pentru ca, în cazul perechilor : *lesne și ușor, năravul și obiceiul*, ambii termeni să facă parte din vocabularul fundamental.

În concluzie, se impune firesc observația că prezența cuvintului regional este însoțită de preocuparea constantă pentru explicarea lui prin forme de largă circulație, aspect deosebit de semnificativ prin sensul pe care îl marchează. Ioan Zoba din Vinț prin cartea lui nu reprezintă deci o abatere de la tendința generală a cărturarilor epocii vizînd unificarea limbii române literare, ci, uzînd de mijloace proprii, se încadrează unitar în acest curs.

ABREVIERI

BRV	I. Bianu, N. Hodoș, D. Simonescu, <i>Bibliografia românească veche, 1508—1830</i> , vol. I, București, 1903.
DC	Florica Dimitrescu, <i>Contribuții la istoria limbii române vechi</i> , București, 1973.
DILR II	Ovid Densusianu, <i>Istoria limbii române</i> , vol. II. <i>Secolul al XVI-lea</i> , București, 1961.
V. Pamfil, <i>Elemente regionale</i>	Viorica Pamfil, <i>Elemente regionale în lexicul Păcii de la Orăștie</i> , în CL, III, 1958, p. 227—249.
GBD	Ion Gheție, <i>Baza dialectală a românei literare</i> , București, 1975.
I Lit. R I	Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, <i>Istoria literaturii române</i> , vol. I. <i>Folclorul. Literatura română în perioada feudală (1400—1780)</i> , București, 1964.
ILRL	Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, <i>Istoria limbii române literare</i> , vol. I. <i>De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea</i> , ediția a doua, revăzută și adăugită, București, 1971.
RILR	Al. Rosetti, <i>Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea</i> , [București], 1968.
SA	Sicriul de aur, Sas-Sebeș, 1683.
TÉW	Tamás Lajos, <i>Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen</i> , Budapest, 1966.
TFK	Tamás Lajos, <i>Fogarasi István Kátéja</i> , Cluj, 1942.

Martie 1978

Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

³⁰ Claudia Tudose, *Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 119—164.

O CATEGORIE A DISCURSULUI NARATIV — TIMPUL

DE

ELENA DRAGOS

0. Dintre categoriile discursului narativ¹, ca cele ale persoanei, modului, aspectului, categoria timpului pare să se fi bucurat de o mai atentă cercetare². Una din cauze ar putea fi statutul semiotic clar al timpului, precum și relațiile pe care acesta le contractează cu celelalte categorii : cu cea a persoanei (s-a observat că anumite timpuri se află într-o distribuție complementară față de anumite persoane); cu cea a modului de expunere (vorbirea directă, vorbirea indirectă ; vorbirea indirectă liberă reclamă anumite timpuri) și chiar cu unele aspecte ale viziunii sau ale punctului de vedere ; o altă cauză ar constitui-o posibilitatea soluțiilor variate ce le presupune această categorie din partea creatorilor, ca o categorie a compoziției.

Timpul, caracteristica cea mai generală a genului narativ³, a facilitat, credem, disocierea de la nivelul discursului narativ făcută între *mimesis* și *diegesis*, cu alte cuvinte dintre scenă și povestirea concentrată a evenimentelor, care e cunoscută în terminologia modernă și sub formă de *showing* și *telling* (ori *summary*), ce reclamă de asemenea și o anumită distribuție a categoriei persoanei, atrăgând după sine aspectul obiectiv sau subiectiv al narației.

Toate acestea sînt argumente suficiente pentru a incita la o relaționare a acestei categorii integrative a analizei narației cu diferite tipuri de texte narative, pentru a observa constituirea unui sistem temporal propriu anumitor categorii de narațiuni sau, eventual, serviciile pe care categoria timpului le aduce stilisticii textului, deoarece se apreciază că scopul analizei narative rămîne analiza discursului⁴.

0.1. În privința distribuției anumitor timpuri, E. Benveniste⁵ a atras atenția asupra faptului că în povestirea de evenimente (récit histo-

¹ Întrebuintăm noțiunea de *discurs narativ* ca un termen al opoziției cu care se operează în teoria narativă, față de *istorie* sau *povestire*. Discursul coincide cu textul narativ supus analizei, singurul furnizor de date atît al istoriei cit și al comunicării narative.

² Vezi J. Pouillon, *Temps et Roman*, Paris, 1916 ; A. A. Mendilow, *Time and the Novel*, London, 1952 ; H. Weinrich, *Le temps, le récit et le commentaire*, traduit de l'allemand par Michèle Lacoste, Paris, 1973, pentru a nu aminti decît volumele mai importante.

³ Vezi H. Todorov, *Logique et temps narratif*, în *Essays in Semiotics*, The Hague — Paris, 1971, p. 467 — 476.

⁴ Formaliștii ruși au imprimat această idee, considerînd *povestirea* un element preliterar.

⁵ În *Les relations de temps dans le verbe français*, din *Problèmes de linguistique générale*, Paris, 1966, p. 237 — 250.

rique) de limbă franceză nu sînt reperate elemente ale discursului⁸, ca : persoana I (sau a II-a), adverbele *aici* și *acum*, timpuri de felul prezentului (doar cel gnomic, atemporal), perfectul compus sau viitorul, ci numai aoris-tul (perfectul simplu), imperfectul sau mai mult ca perfectul⁷.

1. S-a recunoscut de către cercetători că această distribuție nu se află în stare pură în nici un text⁸, însă ceea ce ne preocupă pe noi sînt ocurențele temporale cu o anumită stabilitate în texte românești de aceeași categorie în vederea înregistrării unui sistem temporal specific limbii noastre, cu relativitatea cuvenită. Deocamdată ne vom referi la cronică (mai cu seamă cele moldovene, deosebiri esențiale neînregistrîndu-se la cele muntene), ca forme ale narațiunii pure, în care autorul e un simplu martor ce raportează evenimente⁹. Apreciîndu-le ca texte cu un veritabil aspect stilistic dual, fiind deopotrivă texte științifice și literare¹⁰, cronicile ne furnizează date suficiente pentru ca o cercetare de semiologie a textului să fie îndeajuns de fructuoasă.

1.1. Astfel credem că, din punctul de vedere al analizei narative, cronicile oferă forma incipientă, primară a narațiunii propriu-zise, fie că analiza urmează cele două planuri ale narației după T. Todorov¹¹, cel al povestirii sau al istoriei (observînd logica acțiunilor și sintaxa personajelor) și cel al discursului (discutînd categoriile de persoană, timp, mod, aspect), fie că ia în considerare nivelele de analiză ale lui R. Barthes¹²: al funcțiilor (în sensul actanților lui Greimas) și al narației, ele impun o anumită restricție în analiză. E vorba de macrostructura¹³ textului (nivelul istoriei sau al povestirii ; al funcțiilor sau al actanților), care nu numai că nu aduce elemente sensibil deosebite de la un text la altul, dar riscăm să afirmăm că ea coincide în mare parte cu discursul narativ, cu textul cronicii atît cît e *summary*. De exemplu, pe linia funcțiilor, vom asista aproape invariabil la funcțiile de prejudiciere, de pedepsire, de ameliorare și foarte rar la altele, după cum sintaxa personajelor se va opri, tot invariabil, la funcția de subiect sau de obiect, de supraordonat și de subordonat¹⁴. Prin urmare, narațiunea cronicărească la acest nivel nu aduce specificări nete de la un text la altul. Rămîne ca planul discursului să ne atragă atenția prin cîteva elemente notabile. Aici însă, prin structura sa concentrată la anumite evenimente memorabile, discursul

⁸ „Il faut entendre discours dans sa plus large extension: toute énonciation supposant un locuteur et un auditeur, et chez le premier l'intention d'influencer l'autre en quelque manière” este accepția *discursului* după E. Benveniste, *op. cit.*, p. 242.

⁷ *Ibidem*, p. 245. H. Weinrich numește prima grupă timpuri comentative, iar a doua, timpuri narrative (vezi *op. cit.*, p. 23).

⁸ G. Genette, *Frontières du récit*, în „Communications”, 1966, nr. 8, p. 160.

⁹ T. Todorov, *Les catégories du récit littéraire*, în „Communications”, 1966, nr. 8, p. 125—151.

¹⁰ H. Todorov în *art. cit.* operează cu o altă opoziție, între timpul *dit* și timpul *dire*, ce distinge uzajul obișnuit de cel autonim al timpului. Operînd cu un timp imanent, cu virtuți extensive și generalizante, cronicile nu realizează totuși acronia lucrărilor științifice, ci uzuează de timpul transcendent doar în expresii sentențioase sau în explicitări.

¹¹ T. Todorov, *ibidem* ; idem, *Poetica. Gramatica Decameronului*, București, 1975.

¹² *Introduction à l'analyse structurale des récits*, în „Communications”, 1966, nr. 8, p. 1—28.

¹³ T. A. van Dijk, *Some Aspects of Text Grammars. A Study in Theoretical Linguistics and Poetics*, The Hague—Paris, 1972.

¹⁴ Personajele din cronică, avînd statut de referenți, coincid cu actanții.

ia forma de istorie sau povestire obiectivă, lăsind subiectivității un cîmp de manifestare destul de redus¹⁵. Categoria timpului este în măsură să semnalizeze acest aspect, susținută sau nu de alte elemente.

1.2. Se preconizează că timpul nu există decît funcțional, ca element al unui sistem semiotic, în sensul că el nu aparține discursului, ci referentului¹⁶. În povestire, ca și în limbă, există un timp semiologic, astfel că distingem o axă temporală de felul : timpul referentului → (timpul enunțării → timpul enunțului) → timpul percepției textului. Chiar dacă la nivelul semnificativității timpul enunțului coincide cu cel al enunțării, ele rămîn posteriore referentului, iar dacă sînt aparent anterioare, este reclamat viitorul. E de neîgăduit faptul că, din punctul de vedere al cititorului, timpul referentului, al enunțării și al enunțului se plasează în trecut, iar din punctul de vedere al personajelor, în prezent.

2. Selecția operată în enunțul cronicăresc printre formele trecutului e constantă : s-a ales, în majoritatea enunțurilor, perfectul compus, în timp ce perfectul simplu apare sporadic față de limba franceză și față de narația modernă¹⁷. E interesant că, indiferent de originea cronicarului, timpul enunțului povestirii rămîne perfectul compus, urmat de perfectul simplu, imperfect sau mai mult ca perfectul, care sînt cu perfectul compus în raport de variație liberă. O mențiune specială se poate face cu privire la imperfect, care apare mai ales în descrieri (*pauza* din punct de vedere narativ). O distribuție complementară cunosc însă prezentul și viitorul, care indică transgresarea povestirii spre discursul subiectiv, adică prin prezent și viitor enunțul poartă urmele enunțării¹⁸. În acest moment locutorul e conștient de prezența unui „auditor” și, fie că se adresează auditorului, fie că transpune discursul în istorie, prin vorbirea indirectă, fie că întrebuițează limba gnomic, e sigur că va exclude perfectul compus (ori imperfectul sau mai mult ca perfectul), deoarece acesta pare livresc în discursul transpus sau subiectiv, în favoarea prezentului sau, mai rar, a viitorului¹⁹.

2.1. Deci, din punctul de vedere al raportului de ordine²⁰, cronicile nu operează cu anacronii retrospective, dar apelează, ce e drept rar, la cele prospective, timpul lor fiind liniar²¹. Mai mult, opoziția perfect compus vs prezent realizează o relație temporală sintagmatică de tip contrastiv, de unde și schimbarea planului obiectiv în cel subiectiv.

¹⁵ Cînd autorii sînt și personaje, ar trebui ca subiectivitatea să fie mai accentuată, dar la Ion Neculce nu e întotdeauna, ca de exemplu : „Atunci împăratul au luat pe Dumitrașcu-vodă și l-au ascuns într-o botcă a lui, de cele cu două roate, de nu-l știu nici unî moldovan, numai Ioan Niculce și vro 2 copii din cas-il știu” (Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, 1955, p. 294).

¹⁶ R. Barthes, *art. cit.*, p. 13.

¹⁷ De menționat distribuția dialectală a perfectului simplu în limba română, care ar fi putut să influențeze neselectarea lui ca timp fundamental al povestirii.

¹⁸ E. Benveniste, *op. cit.*, p. 245.

¹⁹ Livrescul derivă mai degrabă din întrebuițarea persoanei a III-a a perfectului compus în povestire, deși personajul la care se referă e autorul însuși.

²⁰ G. Genette, *Discours du récit*, în *Figures, III*, Paris, 1972, p. 71—260.

²¹ Viitorul are și o funcționalitate narativ-prospectivă observabilă la Gr. Ureche.

2.2. Din punctul de vedere al duratei, sint prezente pauza, elipsa, rareori scena (aceasta se reduce la o replică sau la o suită minimă), dar covârșitor rămîne *récit*-ul.

2.3. Din punctul de vedere al frecvenței, cronicile o etalează numai pe cea singulativă, nararea o singură dată a unui singur eveniment, suspe ndindu-le pe cele repetitivă și iterativă, ceea ce atrage atenția asupra caracterului obiectiv general al lor ²².

3. Destrămarea acestui sistem, bine reprezentat în cronica lui Grigore Ureche de exemplu, ce prevede ca timp al enunțului povestirii perfectul compus și ca timp al discursului prezentul, arată faptul că o altă categorie, ca cea a aspectului sau a viziunii, influențează din plin textul. E cazul cronicii lui Miron Costin, care, fiind implicat la un moment dat în desfășurarea evenimentelor, angajează perfectul compus și persoana I în discurs ²³ și prezentul în povestire, susținut însă de evidente mărci stilistice (inversiunile, de exemplu) ²⁴. Comparativ cu Ion Neculce, care întrebuințează mult dialogul și adresările la persoana a II-a, ca unul care a asistat la evenimentele relatate, ignorind prezentul în povestire, deci solicitind din plin planul discursului, Miron Costin transpune discursul în povestire, cronica sa cumuliind un puternic caracter reflexiv recunoscut.

Tabelul de mai jos detaliază asemănările și deosebirile dintre cele trei texte, subliniind caracterul de sistem al cronicii lui Gr. Ureche ²⁵, în care evenimentele par a se povesti singure.

AUTORII	perfect compus etc.		prezent/viitor	
	povestire	discurs	povestire	discurs
Gr. Ureche	+	—	—	+
M. Costin	+	+	+	+
I. Neculce	+	+	—	+

4. Concluziile ce se impun marchează :

a) specificul narației istorice românești, care apelează la un timp compus, în opoziție cu prezentul, neignorind și virtuțile narrative ale unui aorist, imperfect sau mai mult ca perfect, spre deosebire de limba franceză ;

²² În proza modernă, proustiană, de exemplu, sau de influență proustiană, tocmai aceste diviziuni sint solicitate.

²³ „Intra Vasilie-vodă în Cameniță, cindă am sosit și eu cu veste, că iată soséște și starostele de Cameniță” (Miron Costin, *Opere*, București, 1958, p.145). Perfectul compus suportă persoana I și în povestire, spre deosebire de aoristul francez. Pentru aspectul reflexiv al cronicii lui Miron Costin, vezi E. Negrici, *Narațiunea în cronicile lui Gr. Ureche și Miron Costin*, București, 1972.

²⁴ „Le récit inséré dans le discours se transforme en élément de discours, le discours inséré dans le récit reste discours” consideră G. Genette, în *Frontières...*, p. 162.

²⁵ Sistemul a fost observat pe minimum 12 000 de cuvinte text. Ordinea e menținută și în textul modern al istoriei. Vezi, de exemplu, volumele *Istoriei României*.

b) faptul că timpul este o categorie corelativă, în anumite texte, cu aspectul și persoana, și că viziunea scriitorului poate modifica sistemul temporal statornicit. (E cazul cronicii lui Ion Neculce, dar mai ales a lui Miron Costin, care redistribuie această categorie în deplină concordanță cu caracterul literar-subiectiv și reflexiv al operei) ;

c) subiectivitatea nu este o problemă de persoană, ci poate transpărea și prin alte categorii, a timpului, de exemplu.

Iunie 1977

*Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31*

Manuscrisul de la Ieud. Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela Teodorescu și Ion Gheție, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977, 260 p.

Descoperit în anul 1921 de A. Birseanu, *Codicele de la Ieud* (ms. rom. nr. 5032 al Bibliotecii Academiei R.S.R.) a stîrnit interes și a incitat curiozitatea specialiștilor. Chiar de la semnarea lui, s-a acreditat ideea că textele românești cuprinse în el ar fi foarte vechi, din secolul al XVI-lea, cum dovedesc particularitățile de limbă, rotacismul în primul rînd. În centrul atenției au intrat cele trei texte de la f. 170^r — 193^v. Primul, *Legenda duminicii*, este un text slavo-român, cu intercalarea traducerii românești, nerotacizant. Al doilea, *Învățătură la Paști*, și al treilea, *Învățătură la cuminicătură*, sînt integral în limba română și cunosc fenomenul rotacismului. Aceste trei texte constituie *Manuscrisul de la Ieud*.

Deși *Manuscrisul de la Ieud* a fost pus în circulație prin publicarea lui, în facsimile, de I. Bîanu, la patru ani de la descoperire, nu s-a bucurat de o atenție specială. Utilizat, parțial, în unele lucrări lingvistice și cercetat sub unele aspecte particulare, acest monument interesant al vechii noastre culturi este acum studiat monografic de Mirela Teodorescu și Ion Gheție și reeditat după cele mai bune metode filologice.

Autorii republică textele în facsimile (p. 211—258), cu îndreptarea cîtorva lipsuri din ediția Bîanu, reproducînd textele în alfabet latin (p. 153—171). În transpunerea textelor în acest alfabet, ei au optat cu convingere pentru transcrierea interpretativă, cu toate riscurile pe care le implică, mai mari și mai numeroase decît în cazul altor texte. *Manuscrisul de la Ieud* pune multe dificultăți, adesea cu un caracter specific, rezultate din sistemul grafic complicat și inconsecvent aplicat, din particularitățile lingvistice bizare, ce nu pot fi conexe cu fenomene din limba veche sau dialectale, din faptul că textele sînt copii după alte copii, cu numeroase omisiuni, provenind din alte regiuni, din lipsa informațiilor despre copist etc. În această dificilă operație, Mirela Teodorescu și Ion Gheție și-au propus să descifreze (și să studieze) limba textelor și nu a scribului, să evite uniformizarea limbii manuscrisului, prin „românizare”, și să se ferească de orice încercare de a restabili versiunea corectă, cum precizează ei înșși.

Reproducerea textelor în transcriere interpretativă este însoțită de un aparat critic întocmit cu multă grijă. Prima secțiune cuprinde notele, referitoare mai cu seamă la grafie. În secțiunea a doua găsim, la primul text, versiunea *Legendei duminicii* din *Codicele Sturdzan*, iar la al doilea și al treilea, diferențele față de versiunile din *Cazania a II-a* a lui Coresi și *Codicele Teodorescu*.

Textele sînt însoțite de un indice de cuvinte (p. 173—207), instrument de foarte mare utilitate pentru cercetător, în care formele gramaticale ale cuvintelor, grupate la cuvintele-titlu, sînt reproduse cu maximă exactitate în grafie chirilică.

Cea mai mare parte a lucrării cuprinde studiul filologic (p. 7—58) și studiul de limbă (p. 59—141), în care autorii supun unei minuțioase și competente analize materialul oferit de manuscrisul studiat și problemele legate de el. Vom sublinia îndeosebi rigoarea metodei filologice, care se observă în străduința de a găsi argument pentru și contra oricăror afirmații și în circumspecția cu care sînt construite și evaluate ipotezele.

Concluziile filologice ale Mirelei Teodorescu și Ion Gheție, bazate pe cercetările precedente și pe ale lor proprii, sînt următoarele : cele trei texte sînt copii după traduceri făcute din slavonă ; scrierea lor datează din jurul anului 1630 ; regiunea unde s-au scris e Maramureșul ; copistul este ucrainean, probabil călugăr, care cunoaște imperfect limba română ; textele provin din originale traduse în alte regiuni ; în ele se pot descifra două straturi de limbă : unul nordic (moldovenesc și ardelenesc), pus pe seama copiştilor, și altul sudic (muntenesc), atribuit originalilor ; circulația acestor texte, prin mai multe copii intermediare, s-a făcut dinspre sudul nerotacizant spre regiunile nordice rotacizante.

Studiul de limbă este bogat în fapte și foarte documentat. Autorii au reținut particularitățile importante pentru definirea structurii lingvistice a manuscrisului în raport cu stadiul limbii române de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor.

Cum am mai amintit, *Manuscrisul de la Ieud* ridică numeroase și dificile probleme, a căror rezolvare de către autori, în unele cazuri, ar putea fi discutată. Vom face două observații, cu caracter mai general. Prima se referă la editarea textelor. Fiind vorba de o ediție științifică,

considerăm că ar fi fost necesar să se reproducă, în transliterație, și textul slavon din *Legenda duminicii*. Cea de a doua privește derivația. Autorii trec în rîndul derivatelor „atît formații cu sufixe împrumutate, cît și formații create în limba română”, „atît derivate românești cît și derivate împrumutate în limba română ca atare din alte limbi, dar cu structură analizabilă” (p. 109). După opinia noastră, ar fi trebuit să se rețină numai derivatele create în limba română, fiindcă, de fapt, numai acestea interesează limba noastră, numai acestea s-au născut prin mijloacele interne de dezvoltare a lexicului românesc. În cazul unor cuvinte de origine latină (derivate în această limbă), ca : *bunelale, greutatea* (p. 109) etc., nu putem vorbi de derivate „împrumutate”, ci de cuvinte moștenite. În plus, unele dintre cuvintele derivate în limba din care s-au împrumutat, în română nu sînt analizabile (de exemplu : *duhovnic, nedestoinic, praznic*, citate la sufixul *-nic*, p. 111).

Lucrarea semnată de Mirela Teodorescu și Ion Gheție fructifică o îndelungată experiență în cercetarea filologică și aduce unele inovații în tehnica editării textelor vechi. Bogată în sugestii și rezultate, ea se remarcă sub raport metodologic. Calitățile ei o impun ca un model de studiu filologic și lingvistic, cu caracter monografic, asupra unui text vechi.

Aprilie 1978

R. Todoran
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

MATILDA CARAGIU MARIOȚEANU, ȘTEFAN GIOSU, LILIANA IONESCU-RUXÂNDOIU, ROMULUS TODORAN, *Dialectologie română*, Editura didactică și pedagogică, București, 1977, 286 p. + 19 hărți în text + 1 hartă anexă.

Lipsită, pînă nu de mult, de o sinteză actuală a problemelor ei esențiale, dialectologia română dispune astăzi, după *Elemente de dialectologie a limbii române* (1961), de I. Coteanu, de două serioase lucrări de acest fel : *Compendiu de dialectologie română* (1975) al Matildei Caragiu Marioțeanu și *Dialectologie română* (1977), curs universitar datorat „unei colaborări inter-universitare” între București, Cluj-Napoca și Iași.

Autorii, Matilda Caragiu Marioțeanu (de la Universitatea din București), Ștefan Giosu (de la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași), Liliana Ionescu-Ruxândoiu (de la Universitatea din București) și Romulus Todoran (de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca) sînt specialiști cunoscuți, care predau, la universitățile respective, de mai mulți ani, dialectologia română și care s-au impus prin studii și cărți din acest domeniu sau din cel al istoriei limbii române. Experiența lor didactică își spune, dealtfel, cuvîntul pe parcursul întregului curs, prin claritatea, conciziunea, sobrietatea și „didacticismul” expunerii, calități care transpar din fiecare capitol în parte, ca și din aspectul general al lucrării, de la structurare și pînă la formularea concretă a problemelor supuse discuției.

Urînd îndeaproape programa universitară, „atît din punctul de vedere al conținutului cît și în privința extensiunii acordate fiecărei teme tratate” (*Prefață*, p. 3), orice observație privind aceste două aspecte fundamentale ale unei asemenea sinteze își pierde oportunitatea ; o critică din aceste puncte de vedere ar deveni o critică a programei universitare și nu a realizării celor patru autori. Ne oprim, de aceea, în rîndurile de față, la o prezentare generală a acestui curs, subliniindu-i de la început valoarea deosebită nu numai pentru „studentul în filologie”, ci pentru oricine este interesat, într-o formă sau alta, de studiul graiurilor populare românești.

După o *Prefață*, p. 3—4, o listă de *Abrevieri bibliografice*, p. 5—7, una de *Abrevieri de cuvinte*, p. 8 și după *Transcrierea fonetică a Atlasului lingvistic român*, p. 9—14, cursul propriu-zis începe cu o *Introducere*, p. 15—35, consacrată prezentării unor probleme generale : obiectul dialectologiei, variantele teritoriale și cele sociale ale limbii, noțiuni fundamentale (limbă, dialect, grai ; criterii de delimitare a limbii și dialectului, cu aplicare la limba română, arii și granițe dialectale), raportul dintre dialecte și limba națională, importanța studierii dialectelor. Urmează două secțiuni care au în vedere istoricul cercetărilor dialectale : *Constituirea dialectologiei ca disciplină lingvistică. Etapele principale ale dezvoltării ei*, p. 36—38 și *Schiță a istoriei dialectologiei române*, p. 55—64. Capitolele următoare privesc *Transcrierea fonetică*, p. 55—64 și *Metode de studiere a dialectelor* (1. Informarea și 11. Interpretarea), p. 65—96. Aproape jumătate, așadar,

din paginile cursului (dacă exceptăm textele dialectale anexate) este dedicată unor probleme de dialectologie generală, restul fiind rezervat dialectologiei române. Autorii, după cum reiese din structura generală a cursului, nu au dorit o delimitare netă a problemelor în aceste două categorii, fapt care explică introducerea schiței de istorie a dialectologiei române înainte de transcrierea fonetică și de metodele de studiere a dialectelor ; de asemenea, în discutarea tuturor problemelor generale amintite până acum, referirile și exemplificările țin aproape exclusiv de domeniul românesc.

Problemele de dialectologie română încep printr-un capitol intitulat *Formarea dialectelor românești*, p. 97—111, problemă care în mare măsură se suprapune peste cea a formării limbii și a poporului român. Necesitatea neîndoieabilă a tratării ei în sumarul unui curs de dialectologie română nu face decât să dovedească încă o dată că dialectologia diacronică nu este decât un aspect particular (și particularizat) al istoriei limbii ; de fapt am putea spune că este însăși istoria limbii privită în primul rînd din perspectiva faptului dialectal și abia în al doilea din cea a sistemului limbii naționale (și literare).

În continuare, după o descriere generală avînd ca obiect *Dialectul dacoromân*, p. 112—119, și după prezentarea discuțiilor referitoare la *Repartiția dialectală a dacoromânei*, p. 120—129, urmează partea de dialectologie română propriu-zisă : descrierea varietăților teritoriale ale limbii române ; mai întîi *Descrierea subdialectelor dacoromânei*, p. 130—170 (moldovean : p. 130—145, bănățean : p. 145—152, crișean : p. 152—159, maramureșean : p. 159—162 și muntean : p. 162—170 ; de ce în ordinea aceasta — este o chestiune de opțiune personală), apoi *Dialectul aromân*, p. 171—195, *Dialectul meglenoromân*, p. 196—212 și *Dialectul istroromân*, p. 213—230. Descrierea, pentru fiecare (sub)unitate în parte, este realizată tradițional-monografic, la început oferindu-se datele generale asupra (sub)dialectului și apoi descrierea propriu-zisă, pe compartimente : A. Fonetică și fonologie, B. Morfosintaxă și C. Lexic. În cadrul fiecărui compartiment sînt reținute fenomenele caracteristice (sub)unității descrise, adeseori cu trimiteri de natură diacronică și uneori și comparativă. Direct sau indirect, descrierea dialectului dacoromân se bazează în cea mai mare măsură pe *Atlasul lingvistic român I și II*, acesta oferind o perspectivă spațială a faptelor dialectale mai clară, mai precisă și, mai ales, mai cuprinzătoare decât monografiile dialectale. Nici acestea nu sînt omise cu totul din descrierea varietăților dialectale dacoromâne. Ele constituie însă sursa principală pentru prezentarea dialectelor sud-dunărene. De această diferență între bogăția și calitatea surselor de informare țin diferența de tratare a dialectului nord-dunărean față de cele sud-dunărene : generală — pentru acestea din urmă, amănunțită, avîndu-se în vedere în primul rînd varietățile sale regionale — pentru dialectul dacoromân. Firește și explicabil, datele oferite de noile atlase lingvistice române, pe regiuni, nu sînt decât într-o foarte mică măsură avute în vedere în textul propriu-zis al cursului. După încheierea publicării acestora, va fi posibilă o descriere mult mai precisă a varietăților dialectale românești, putîndu-se realiza, în același timp, o clasificare bazată pe criterii științifice ferme a tipurilor de graiuri dacoromâne actuale.

Lucrarea se încheie cu o bogată colecție de *Texte dialectale*, p. 231—283, cuprinzînd 57 de texte dacoromâne (13 din Moldova și Bucovina, 7 din Banat, 11 din Transilvania, 6 din Crișana, 5 din Maramureș, 3 din Oltenia și 12 din Muntenia și Dobrogea), 9 aromâne, 6 meglenoromâne și 6 istroromâne. Textele, ilustrative pentru toate varietățile regionale românești (așezarea lor imediat după descrierea (sub)unității respective ar fi fost poate mai potrivită), sînt extrase, pentru dialectul dacoromân din ALRT II, din FD, VI, din BL, IV, din *Textele dialectale Oltenia și Muntenia*, precum și din arhivele inedite ale atlaselor regionale Banat și Moldova și Bucovina ; textele aromâne provin din lucrările lui Pericle Papahagi sau sînt culese de Matilda Caragiu Marioțeanu ; textele meglenoromâne, din lucrările lui Pericle Papahagi și Theodor Capidan, iar două, recente, sînt culese de Rodica Bratu ; textele istroromâne au fost luate din lucrările lui Iosif Popovici și Traian Cantemir, două din ele fiind inedite culese de E. Petrovici și P. Nelescu. Textele din dialectele sud-dunărene sînt uneori transpuse în româna standard. Toate textele publicate sînt însoțite de note explicative.

Foarte utile se dovedesc, pentru imaginea repartiției teritoriale a faptelor dialectale dacoromâne, hărțile lingvistice, 19 la număr (18 după ALR și 1 după NALR — *Oltenia*), publicate în text ; de asemenea, este utilă harta mare anexată la sfîrșitul lucrării, intitulată *Răspîndirea aromânilor, meglenoromânilor și istroromânilor și drumurile de transhumanță ale păstorilor dacoromâni, aromâni, meglenoromâni și istroromâni*.

Deși operă de colaborare, autorii au reușit să dea lucrării un caracter unitar, respectîndu-se, în același timp, opiniile autorilor și modul specific de abordare a fenomenelor (vezi p. 4).

În concluzie, cursul pe care l-am prezentat în rîndurile de față reprezintă o reușită și valoroasă lucrare de sinteză asupra problemelor esențiale ale dialectologiei române, utilă mai ales studenților în filologie, cărora le este dedicată, dar profitabilă pentru oricine este interesat de studii varietăților dialectale românești.

Nicolae Mocanu

Mai 1978

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

RICHARD SÎRBU, *Antonimia lexicală în limba română*, Editura Facla, Timișoara, 1977, 290 p.

Deși contrastul dintre sensul cuvintelor a fost observat încă în antichitate, termenul *antonim* a apărut târziu, iar antonimele și antonimia au început să fie studiate temeinic doar în zilele noastre. Studii mai ample, din trecut, privitoare la antonime și antonimie nu există. Lipsesc de fapt și dicționarele de antonime. Doar în unele dicționare de sinonime există indici de cuvinte cu sensuri opuse.

La baza lucrării lui Richard Sîrbu stă o valoroasă teză de doctorat. Ea reprezintă o reușită sinteză a tot ce s-a realizat în acest domeniu, atât pe plan național, cât și pe plan internațional, așa cum indică și bogata bibliografie care cuprinde un mare număr de lucrări în limbi de largă circulație, precum și principalele dicționare de antonime existente, care au servit ca sursă de exemplificare a noțiunilor urmărite.

Lucrarea cuprinde o introducere și cinci capitole. În *Introducere* (p. 9—31) sunt expuse și comentate critic principalele direcții ale dezvoltării antonimiei, ale dezvoltării conceptului de antonim. Concluziile care se desprind din această analiză îi servesc autorului ca punct de plecare la stabilirea conceptului de antonim și a obiectului antonimiei, prezentate în capitolul II-ii, *Antonimele și antonimia. Criterii de definire. Premise metodologice* (p. 33—100). Criteriile de la care se pleacă sînt: logic, lingvistic, logico-lingvistic, ontologic, psiholingvistic și structural-semantic. Nu întîmplător autorul pune pe primul loc criteriul logic. Este criteriul cel mai mult avut în vedere în lucrările de antonimie. Pe de altă parte, așa cum remarcă autorul, în nici un alt compartiment al sistemului lexical nu se manifestă cu atîta pregnanță întrepătrunderea între categoriile logice și cele lingvistice (cf. p. 35). Pe bună dreptate se subliniază că nu există o concordanță precisă între antonimia diferitelor limbi, din cauză că antonimia lexicală este fenomen lingvistic și nu logic: aici intervine caracterul specific național al fiecărei limbi (cf. p. 112).

Analizînd diferitele puncte de vedere cu privire la raportul dintre categoriile logice și lingvistice, autorul stabilește un număr de tipuri de opoziții: graduale, echipolente, figurate sau contextuale, spațiale și temporale etc. Opozițiile stabilesc la constatarea că „opoziția antonimică este mult mai largă decît cea logică” (p. 61). Legat de această afirmație merită toată atenția concluzia conform căreia pentru reliefaarea particularităților pur lingvistice ale cuvintelor antonime se cere să fie analizate și posibilitățile de derivare a termenilor opozabili (p. 67).

Amintim aici și criteriile pe baza cărora este definit conceptul de antonim, și anume: cupluri de cuvinte corelative-contrare care se află angajate în raporturi de contrarietate semantică; cuvinte care se întrebuintează frecvent în contexte antonimice tipice; cuvinte ce au o distribuție gramaticală și lexicală asemănătoare; cuvinte statornice în conștiința lingvistică a vorbitorilor etc. Plecînd de la aceste criterii autorul trece la definiția conceptului de antonim. Astfel, R. Sîrbu consideră antonime „cuvinte corelative care sînt angajate în raporturi de contrarietate semantică și care s-au statornicit în conștiința vorbitorilor sub forma unor cupluri cu valoare de normă lingvistică, iar în context apar cu regularitate în opoziție directă, avînd posibilități combinatorii asemănătoare” (p. 98).

În capitolul al doilea, *Antonimia lexicală ca fenomen lingvistic* (p. 101—121), se pleacă de la faptul că, deși lexicul are un caracter deschis și schimbător, el prezintă totuși un sistem relativ stabil și bine determinat (p. 101). Confruntînd un număr însemnat de cupluri antonimice din mai multe limbi, autorul stabilește că în relațiile antonimice avem a face cu opoziții între cuvinte și cu opoziții între noțiuni (vezi exemplele din română, rusă, germană, engleză, p. 114 și urm.) Tot din aceste comparații reiese diversitatea posibilităților de formare a antonimelor în diferite limbi.

Considerăm deosebit de valoroasă analiza tipologică a antonimelor limbii române literare contemporane, în capitolul al treilea, *Antonime în sistemul lexical-semantic al limbii române* (p. 125—179), unde se iau în considerare patru aspecte pentru caracterizarea antonimelor:

lexico-gramatical, morfo-lexical, tematic și semantic. Subscriem la ideea că „Întotdeauna termenii unui cuplu de antonime aparțin aceleiași clase sau categorii gramaticale, avînd același grad de abstracție lexico-gramaticală” (p. 126), idee care a stat la baza elaborării dicționarului nostru de antonime (cf. Marin Bucă, O. Vințler, *Dicționar de antonime*, București, 1974). Analiza acestui capitol este un model de cercetare semantică (antonimică), iar concluziile care se desprind pot servi ca puncte de plecare nu numai în cercetarea antonimică și semantică în general, dar și la elaborarea de dicționare de antonime. Dealtfel acestui scop îi sînt dedicate capitolele patru și cinci.

Lucrarea pe care o prezentăm reprezintă o contribuție valoroasă în domeniul semasiologiei limbii române, de asemenea în cel al lingvisticii generale, și servește ca punct de plecare pentru elaborarea de alte lucrări de semantică.

Martie 1978

Onufrie Vințler
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

MÁRTON GYULA, PÉNTÉK JÁNOS, VÖÖ ISTVÁN, *A magyar nyelvjárások román kölcsön-szavai — Împrumuturile românești ale dialectelor maghiare — Rumänische Lehnwörter in den ungarischen Mundarten*, Editura Kriterion, București, 1977, 469 p.

Munca asiduă și perseverentă a trei lingviști cunoscuți de la catedra de limbă și literatura maghiară a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca s-a concretizat într-o lucrare voluminoasă care înregistrează sub forma unui dicționar sincronic cuvintele românești din limba literară maghiară și din graiurile maghiare.

Ideea întocmirii acestei lucrări îi aparține regretatului nostru coleg și prieten Gyula Márton, lansată la sesiunea științifică din primăvara anului 1958 a Universității clujene prin comunicarea intitulată *Fredményeink és feladataink a magyar nyelvet ért román nyelvi hatás tanulmányozása terén — Rezultate și sarcini în cercetarea influenței limbii române asupra limbii maghiare*.

Asupra surselor dicționarului ne informează introducerea în limba maghiară (p. 6—7), română (p. 14—15) și germană (p. 23—24) : „O parte a izvoarelor [citim în traducere] o constituie dicționare și glosare mai mult sau mai puțin extinse, tipărite, dar partea cea mai mare o formează totuși studii și monografii din domeniul lingvisticii, etnografiei și folclorului. Pe lângă acestea însă am luat un număr considerabil de date și din surse manuscrise. Dintre acestea s-au dovedit deosebit de valoroase următoarele : Atlasul lingvistic al graiurilor maghiare din România, atlasele regionale elaborate sau în curs de redactare aflate la catedra de limbă maghiară a Universității din Cluj-Napoca și dicționarul maghiar dialectal în curs de redactare, la aceeași catedră. S-au dovedit foarte prețioase și lucrările de diplomă și tezele de doctorat înaintate catedrei, începînd din 1940. Unele din ele cuprind lexicul ocupațiilor populare tradiționale, dar se găsesc în număr mare și lucrări de onomastică și culegeri din lexicul micilor meseriași”.

„Pentru a inventaria cit mai complet împrumuturile românești din limba maghiară literară am cercetat toate operele, respectiv cele mai reprezentative, ale mai multor scriitori maghiari din România, trecînd pe fișe toate împrumuturile găsite în ele, mai multe romane ale lui Jókai Mór, în special pe cele a căror acțiune se petrece în Transilvania, precum și citeva opere traduse în limba maghiară ale unor scriitori români. Pentru descoperirea elementelor românești ale limbajului poetic am folosit poeziile complete ale lui Horváth Imre” (p. 14—15). În această informare directă asupra surselor lucrării dorim să subliniem exigența autorilor. Dintre lucrările tipărite valorificate de autori vrem să nominalizăm pe cea a lui Géza Blédy, *Influența limbii române asupra limbii maghiare* (Sibiu, 1942), precum și pe cea a lui Márton Gyula, *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsön-szavai — Împrumuturi românești în graiul ceangău din Moldova* (București, 1972), al căror material este inclus aici.

Prelucrarea materialului s-a făcut după criterii științifice folosite în lexicografia contemporană. Structura articolelor este clară, ușor de urmărit. Prima parte a articolelor cuprinde cuvîntul-titlu, care la cuvintele dialectale are forma în care a fost înregistrat în cursul anchetei, iar la celelalte forma literară sau comună, indicarea părții de vorbire și sfera de întrebuintare (regional, popular, oficial, termen tehnic etc.). Urmează sensul sau sensurile, primul fiind, în

regulă generală, sensul cel mai răspândit în maghiară, sens care este și cel al etimonului românesc. După epuizarea indicațiilor semantice se dau variantele formale. Acestea sînt urmate de date din limbajul tehnic sau din limba comună și cea literară. Cînd se consideră necesar, se dau și propoziții pentru exemplificarea folosirii cuvîntului sau a sensului respectiv. Spre a arăta valoarea funcțională a împrumuturilor sînt apoi inserate derivatele (notate cu sigla Sz) și compusele (notate cu sigla Ő).

A doua parte a articolelor de cuvinte este rezervată etimologiei. Se indică etimonul românesc, la nevoie cu trimiteri chiar și la forme regionale, respectînd notarea acestora în sursele de unde au fost luate. Articolul se încheie cu probleme de adaptare fonetică a împrumutului, de semantică și de geografie lingvistică.

Cuvintele incluse în lucrare au funcționalitate foarte variată, o arie de răspîndire disproporționată, pornind de la un punct de înregistrare pînă la răspîndirea generală și colectivă în limba maghiară. Autorii furnizează în introducere informații detaliate asupra materialului cuprins în acest dicționar. Le consemnăm aici.

Dicționarul are 4243 de cuvinte-titlu, care pe nivelele limbii se repartizează în felul următor: din lexicul limbii maghiare literare fac parte următoarele 14 cuvinte: *áfonya*, 'afină', *bani* 'ban', *batul* 'măr pătul', *cimbora* 'sîmbriaș', *ficsur* 'doinn', *filfizson*, *furulya* 'fluier', *hodály* 'hodaie', *lej* 'lei', *málé* 'mălai', *mokány* 'mocan', *palacsinta* 'plăcintă', *poronty* 'prunc', *román* 'român', *tokány* 'tocană'. Acestea reprezintă 0,35 % din elementele lexicale de origine românească cuprinse în dicționar (p. 15).

„Limbii comune, în primul rînd limbii maghiare comune regionale din România, îi aparțin 58 de cuvinte: *abonament* 'abonament', *adás*: 'ADAS', *apartament* 'apartament', *bászka* 'bască', *berbéc* 'berbec', *blokk* 'bloc', *brindza* 'brînză', *buletin*, 'buletin', *cáp¹*, *cáp²*, 'țap', *cujka* 'țuică', *cekek* 'CEC', *cserge*, 'cergă', *csimpolya* 'cimpoi', *csobán* 'cioban', *csorba* 'ciorbă', *csubuk* 'ciubuc', *diffuzor* 'difuzor', *diszpenzár* 'dispensar', *dulesáca* 'duleacă', *esztena* 'stină', *esztrenga* 'strungă', *filtru* 'filtru', *fridszider* 'frigidér', *gárgya* 'ghizd', *gogos* 'gogos', *gripa* 'gripă', *hálba* 'halbă', *hálta* 'haltă', *hiriba* 'hiribă', *hóra* 'horă', *kabana* 'cabană', *kaláka* 'clacă', *kalorifer* 'calorifer', *kalugyer* 'călugăr', *katrinca* 'catrință', *krama* 'eramă', *majó* 'maiou', *marcsór* 'mărțișor', *marmaládé* 'marmeladă', *inaszlina* 'măslină', *mititej* 'mititei', *móc* 'moț', *mutuj* 'mutui', *oltán* 'oltean', *ordá* 'urdă', *pakulár* 'păcurar', *pakura* 'păcură', *perinica* 'periniță', *pópa* 'popă', *pronoeexpress* 'pronoexpres', *pronosport* 'pronosport', *puca* 'puță', *pulya* 'pul', *regát* 'regat', *slibovica* 'sliboviță', *szákosz* 'sacoșă', *vineta* 'vinete'. Aceste 58 de cuvinte reprezintă 1,37 % din totalul elementelor românești împrumutate" (p. 16).

Autorii consideră că 216 de cuvinte, adică 5,09 % din împrumuturi, au pătruns în lexicul maghiar din România ca termeni administrativi. Restul cuvintelor împrumutate, în total 3586 de cuvinte, au rămas la nivelul dialectelor (p. 16), dintre care 235 se găsesc în mai multe dialecte, restul de 3351 de cuvinte avînd o răspîndire mai mică. Din totalul cuvintelor dialectale, 900 sînt înregistrate din graiul ceangău din Moldova (p. 17). În continuare autorii dau date cu privire la repartiția teritorială, după graiuri a împrumuturilor dialectale (p. 16—17), precum și la diferite sfere noționale: omul, raporturi de rudenie și alte relații omenești, casa și împrejurimile, satul, orașul și împrejurimile, agricultura, creșterea animalelor, îndeletniciri populare, natura, industrie, transporturi, comerț, viața spirituală, viața publică, varia (p. 17—18).

După cum am arătat, autorii au lucrat cu multă acribie pentru a da informații cît se poate de precise. Cu toate acestea la o lectură mai atentă apar unele deficiențe de un anumit tip.

1. Deși etimoanele românești în marea lor majoritate sînt bine indicate, din cauza unei documentări insuficiente întîlnim unele observații neîntemeiate. De exemplu la cuvîntul-titlu *fúlgarin* s. (com.) întîlnim ca etimon românesc *fulgarină*, cu mențiunea că este un element încă neinclus în dicționarele românești. Forma corectă a cuvîntului românesc este *fulgarin* și se găsește în *Dicționarul de neologisme*, ed. a II-a, București, 1966, precum și în *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), care a apărut însă după predarea manuscrisului acestei lucrări la tipar, în 1975; *paro* s. (reg.), r. *pirău*, reg. *parău*. Forma literară este *piriu*, dar forma maghiară provine mai curînd de la reg. *paráu* sau *paráu* (cf. DLR); *parket* s. (reg., term. tehn.), r. *parchet*, partea defrișată a pădurii (DLRM), în Moldova *párt'et*, *parkiet*, porțiunea care se dă în exploatare (ALR SN II, 611). Dacă sensul acesta s-ar cunoaște numai în Moldova, nu s-ar putea explica aria de răspîndire destul de mare a cuvîntului în graiurile maghiare din Transilvania. Primul sens silvic al cuvîntului *parchet* în limba română literară este „fiecare dintre suprafețele în care este împărțită o pădure în exploatare”; apoi „suprafața pe care s-a făcut o tăiere într-o pădure” (cf. DLRM, *Dicționarul de neologisme* și altele).

2. După cum am menționat, la fiecare cuvînt se indică așteptate de întrebuintare a cuvîntului. Aceste indicații nu sînt totdeauna cele mai nimerite. Oare *lozimplik*, *corespondentul* rom. *loz*: în *plie*, este folosit în limbajul oficial, cum se indică în acest dicționar (*hiv*)? Oare *nekistigél* (*ker*) intră în domeniul comerțului?

3. Ca prim sens al cuvîntului regional *picijdn* (rom. *pițiană*) este dat „a kukoricacsővet horító levél”; s-ar fi putut da echivalentul lexical „kukoricacsuhé”.

4. Cuvîntul maghiar *pilaf* nu este popular, cum se indică, este cunoscut pe tot teritoriul lingvistic maghiar și nu numai în limbajul urban din Transilvania, cum se spune tot în acest articol (cf. și *Magyar értelmező kéziszótár*, 1972, s. v.). Este un cuvînt cunoscut în cele mai multe limbi europene, germ. *Pilaf*, *Pilan*, eng. *pilaf*, *pilaw*, fr. *pilaf*, *pilau* (*de riz*), it. *pilau*, rus. *pilav* etc., de circulație internațională, care din persană a intrat în limba turcă și de acolo în alte limbi (cf. *Magyar értelmező kéziszótár*, 1972, s. v.).

5. Sint explicații în neconcordanță cu realitatea. Astfel, de exemplu, *csaflinta* nu este o unealtă care se folosește pentru rostogolirea buștenilor, ci o pană de fier în forma unui cui de grapă, care se bate în capătul unei birne pentru scoaterea cu tinjala a buștenilor dintr-un loc greu accesibil. Vezi, dealtfel DA, la care se face trimiterea. Este limpede că s-a preluat o informație greșită de la Balogh, SCL, XIII, 1962, p. 381. Dealtfel explicația corectă se găsește și la Gombocz-Melich, *Magyar Etymológiai Szótár*, s.v. *csafling*, precum și la Szinneyei József, *Magyar Tájéztató*, s. v. *csafling*.

În anexa lucrării se dau lista localităților în limba maghiară și română la care se fac trimiteri în corpul lucrării, un indice al cuvintelor românești și forma sub care sînt înregistrate în dicționar.

Materialul extrem de bogat, structura clară, sistematică a articolelor de cuvinte, cît și interpretările competente date de autori fac ca această operă să se înscrie în șirul lucrărilor utile și necesare pentru cei care studiază limba maghiară, interacțiunea lingvistică româno-maghiară, fenomene generale de lingvistică, de sociolingvistică etc.

Mai 1978

Bela Kelemen

Institutul de lingvistică și istorie literară
Cluj-Napoca, str. E. Racoviță, 21

MARIUS SALA, DAN MUNTEANU, VALERIA NEAGU, TUDORA ȘANDRU-OLTEANU, *El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad*, Premio del centenario de la Academia Mexicana, lingüística hispánica, 1975, Mexico București, 1977, 196 p.

Sub egida Academiei Mexicane și în colaborare cu Editura Academiei Republicii Socialiste România a văzut lumina tiparului, în limba spaniolă, lucrarea care a întrunit exigențele maxime ale concursului inițiat cu prilejul centenarului Academiei Mexicane—1975, *El léxico indígena del español americano*. După cum este prezentată de autorii inșiși în rîndurile adresate cititorului, cartea reprezintă un prim rezultat al cercetărilor de hispanistică întreprinse la Institutul de lingvistică din București, în cadrul colectivului de romanistică, condus de dr. Marius Sala.

Continuînd, într-o viziune metodologică originală, cercetările asupra cuvintelor de origine indigenă din spaniola vorbită dincolo de ocean, lucrarea se recomandă ca o premieră nu numai pentru lingvistica romanică, ci și pentru lingvistica generală.

Consultînd un mare număr de lucrări bibliografice (vezi nota 2 de la p. 8—9) și prelucrînd cu discernămint informațiile culese din studiile parțiale afectate fenomenului discutat, autorii au realizat un veritabil „argument” științific și riguros la observația lui Marcos Morinigo cu privire la exagerările care s-au făcut în unele dicționare de americanisme prin numărul considerabil al termenilor indigeni, în nonconcordanță cu realitatea lingvistică.

Conform atestărilor menționate (vezi p. 196), cuvintele prelucrate provin din 8 limbi indigene și acoperă o arie geografică formată din 21 de țări și zone.

Veridicitatea rezultatelor obținute de către cercetătorii români este validată, considerăm noi, de însăși concepția de lucru adoptată.

În esență, trei sînt criteriile de selecție propuse: (I) răspîndirea geografică, (II) productivitatea și (III) bogăția semantică.

Aplicate într-o viziune sincronică, aceste principii devin operante numai pentru anumite categorii de termeni indigeni:

- cuvinte care depășesc, geografic, aria limbii indigene de proveniență,
- cuvinte care au cel puțin un derivat și
- cuvinte care, în prezent, au cel puțin un sens nou față de sensul primar.

Trierea materialului lexical a urmat, de asemenea, unele restricții. Astfel, au fost exceptați:

- termenii arhaici, ieșiți din uz etc.; derivatele considerate creații culte (*incaico*, *nahuatlismo*) sau formate cu afixe indigene, de la o temă, de asemenea, indigenă;

- cuvintele formate de la toponime indigene (*pisco, tequila*), de la nume proprii etc.;
- cuvintele cu etimologia necunoscută (*colara, bagaña*) sau incertă, cu excepția cuvintelor a căror etimologie formează obiect de discuții; în acest caz s-a optat pentru una dintre soluții (vezi *guaco, pila, tabaco*);
- cuvintele de origine indigenă intrate în spaniolă prin intermediul altor limbi europene, ca franceza, portugheza sau engleza etc. (*colibri, anandă, tapioca, jaguar* ș.a.m.d.);
- cuvintele compuse cu (pseudo)prefixe sau sufixe indigene și temă spaniolă (*sachapaloma*) sau cuvintele compuse dintr-un termen indigen și altul spaniol (*talacha, sandialahuén* etc.);
- cuvintele înregistrate de unii autori consultați, fără să apară în dicționarele folosite (*ansubo*).

Toate aceste precizări incluse în capitolul introductiv (p. 7—17) precedă inventarul propriu-zis al termenilor (p. 17—135), analiza inventarului (p. 135—166), concluziile (p. 171—173) anexa termenilor în ordine alfabetică, care sintetizează schematic poziția acestora față de criteriile date, bibliografia și abrevierile.

În afara analizei care surprinde concludiv toate aspectele abordate (structură semantică, etimologie, derivate etc.), capitolul lexicografic reprezintă, prin formula sa redacțională, măsura valorică incontestabilă a cercetărilor întreprinse.

Descifrăm în structura fiecărui articol filtrarea datelor, însumate din surse variate, prin optica marcată de principiile anintite.

Prelucrarea materialului nu înseamnă numai o regrupare unitară și originală a unui material dispersat în dicționare, studii și articole, ci și o contribuție prin soluții și interpretări noi. La etimologii, de pildă, s-a acceptat opinia care primează la mai mulți specialiști, dar, în unele cazuri, s-a urmat propria părere. Astfel, termenul *tabaco*, neînregistrat la Corominas, este inclus aici în rândul cuvintelor indigene.

Schematizat, articolul redacțional răspunde parțial sau total unor norme clare, general valabile, în consens cu principiile de lucru și cu specificitatea materialului lexical adunat. Tabloul unui astfel de articol reflectă și sub aspect grafic metodologia adoptată și, implicit, aportul original în studiu pentru toate compartimentele sale, facilitându-se, totodată, și consultarea materialului.

Urmind în linii generale metoda preconizată de DRAE (*Diccionario de la Real Academia Española*, ed. XIX, Madrid, 1970), autorii au reușit în mod sugestiv să monezeze datele suplimentare pentru fiecare component al structurii (cuvint titlu, variante fonetice sau grafice, etimologie, răspindire geografică, sensuri, derivate, expresii și sintagme).

Concluziile finale sint precedate într-o formă detaliată de o suită apreciazabilă de rezultate teoretice particulare, izvorite din prelucrarea judicioasă și multilaterală a materialului lexical investigat.

Considerațiile sintetice se referă la modul în care răspunde fiecare lexem criteriilor stabilite, luate fiecare în parte (p. 135—150) sau combinate (p. 159—166).

Analizele multilaterale au condus în final la o clasificare atotcuprinzătoare a întregului inventar lexical :

- a) cuvinte răspindite în mai mult de patru țări în afara ariei limbii indigene ; care au mai mult de patru derivate ; care au patru sensuri în plus față de sensul primar,
- b) cuvinte răspindite în două sau trei țări în afara ariei limbii indigene ; care au două sau trei derivate ; care au două sau trei sensuri în plus față de sensul primar,
- c) cuvinte răspindire numai într-o țară în afara ariei de limbă indigenă ; care au un derivat ; care au un sens în plus față de sensul primar.

Sub aspect geografic, arată autorii, predomină termenii indigeni care depășesc aria limbii autohtone cu patru sau mai multe țări (mai ales în America Meridională), ceea ce a permis conturarea unui fond așa-zis panamerican.

Derivatele (substantive, verbe și adjective) au oferit o serie de observații deosebit de interesante și de prețioase pentru istoria și dinamica limbilor indigene. S-a constatat, de pildă, că teritoriul marcat de prezența derivatelor este mult mai amplu comparativ cu cel al cuvintelor primare. Din punctul de vedere al conținutului, acestea exprimă atît noțiuni concrete cît și noțiuni abstracte, în ultimul caz derivatele verbale deținînd primul loc.

Structura semantică predominantă se caracterizează prin cuvinte monosemantice și poli-semantice pînă la trei sensuri, aria sensurilor noi fiind mai puțin extinsă decît a sensurilor primare.

Analiza efectuată la nivelul criteriilor combinate a permis detașarea unui „nucleu” al termenilor indigeni care răspunde la toate criteriile. În cadrul acestuia se distinge (vezi p. 159) categoria mai restrînsă a termenilor care răspund acestor criterii la prima caracteristică din clasificarea menționată anterior.

Cercetarea onomasiologică și etimologică asupra acestui nucleu a dezvăluit faptul că „limbile generale” (*quechua* — limba incașilor și *nahuatl* — limba aztecilor) și *arahuaco-caribe* au cea mai mare contribuție lingvistică, fapt justificat sub raport istorico-cultural. Termenii provin din limbi cu prestigiu, exprimând realități specifice, pentru care nu au existat corelative în limba spaniolă.

Expunerea succesivă a rezultatelor parțiale este completată în ultimul capitol cu concluziile generale asupra rolului și locului indigenismelor în spaniola americană, subliniindu-se faptul că nu se poate vorbi de un idiom distinct de spaniola peninsulară, ci de o particularitate a spaniolei americane: „debemos apreciar el elemento léxico indígena como una peculiaridad del español americano, pero no como un factor que por su importancia cualitativa y cantitativa transforme el español americano en un idioma distinto del expañoł peninsular” (p. 172).

Prin aceasta, studiul de față apare ca o „replică” obiectivă și științifică dată acelor dicționare de americanisme în care termenii indigeni figurează în număr mai mare (vezi, de pildă, lista comparativă a indigenismelor panamericane, nota 4, p. 139).

În sens restrins, studiul poate constitui o bază pentru eventuale cercetări privind statutul frazeologic al termenilor, estimarea lor comparativă, ținându-se seama de diferite sisteme sau stiluri funcționale, analize particulare asupra omonimelor, sinonimelor etc. Omonimele, de pildă, asupra cărora nu se insistă, dar sînt marcate cifric diferențiat în cuprinsul inventarului, apar în număr redus, avînd o arie geografică și adesea o etimologie diferită (vezi, de exemplu, *cancha*¹ — *cancha*² și *guara*¹ — *guara*²).

Fără îndoială că lărgirea ariei de investigație printr-un studiu al termenilor indigeni în ambianța trăsăturilor definitorii ale lexicului spaniol american (fondul lexical spaniol, alte influențe etc.) poate realiza o imagine cuprinzătoare asupra tendințelor de evoluție, precum și a dinamicii limbii spaniole americane în contextul unei funcționalități în împrejurări istorice specifice.

Prin concepție și metodă, precum și prin valoarea rezultatelor obținute, studiul se impune atenției nu numai ca o definitivare obiectivă și convingătoare a unui fenomen lingvistic particular, ci și ca o contribuție metodologică originală pentru cercetarea lingvistică în general.

Martie 1978

Doina Negomireanu
Universitatea din Craiova
Centrul de științe sociale
Craiova, str. A. I. Cuza, 13

V. KIPARSKY, *Russische historische Grammatik*, vol. I—III, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg, 1963—1975.

Opera monumentală a eminentului slavist finlandez V. Kiparsky, apărută în trei volume, tratează istoria sistemului fonetic, morfologic și lexical al limbii ruse după cum urmează: I. *Die Entwicklung des Lautsystems*, 1963, 171 p.; II. *Die Entwicklung des Formensystems*, 1967, 288 p.; III. *Die Entwicklung des Wortschatzes*, 1975, 375 p.

Apariția celor trei volume oferă posibilitatea de a aprecia în ansamblu roadele investigațiilor întreprinse de autor în domeniul cărui — după cum se arată în prefață — și-a închinat întreaga viață. De aceea ne propunem să facem unele aprecieri nu numai în legătură cu ultima parte a lucrării, apărută mai recent (1975), ci și pe baza primelor două volume.

Datorită pregătirii strălucite a autorului în studiul compartiv al limbilor indo-europene, precum și contribuției sale originale în numeroase probleme controversate, opera lui V. Kiparsky prezintă interes nu numai pentru rușiști și slaviști, ci și pentru specialiștii în domeniul lingvisticii indo-europene. Calitățile lucrării sînt relevante și de faptul că versiunea rusească a primului volum va apărea în curînd în Uniunea Sovietică. Originalitatea „trilogiei” constă, printre altele, și în concluziile la care ajunge autorul în urma analizei raporturilor lingvistice slavo-finlandeze, slavo-baltice și slavo-germanice cu privire la perioada cea mai veche din istoria limbii ruse, neatestată prin documente scrise. În această privință trebuie menționat în mod deosebit, în afara volumului I, și volumul al III-lea, care tratează istoria lexicului rus din cele mai vechi timpuri pînă în jurul anului 1900. Acest masiv volum reprezintă unica lucrare sintetică cu privire la evoluția vocabularului rus, deoarece celelalte lucrări de lexicologie istorică tratează numai anumite epoci din istoria limbii ruse.

Avînd în vedere că cele trei volume însumează peste opt sute de pagini, în cele ce urmează vom înștiința numai asupra unora din capitolele în care autorul dezvoltă mai departe studiile asupra limbii slavilor de est sau în care la pozițiile critice față de unele concepții sau interpretări considerate greșite.

Primul volum cuprinde următoarele capitole mai importante: *Limba slavă de est* (limba slavilor de est care s-a desprins din slava comună și particularitățile ei principale); *Răspîndirea și dialectele limbii ruse*; *Monumentele scrise ale limbii ruse*; *Limba rusă veche și limba rusă contemporană* (Alt- und Neurrussisch); *Protorusa* (Das Urrussische); *Limba rusă a monumentelor celor mai vechi*; *Schimbări ulterioare* (soarta vocalelor reduse, trecerea lui e la o, unele schimbări survenite în sistemul consonantic); *Deosebirile dialectale cele mai vechi*; *Schimbări tirzii*; *Tabela cronologică a schimbărilor fonetice*.

Periodizarea istoriei limbii ruse, stabilită de V. Kiparsky, diferă parțial de cea obișnuită în lucrările sovietice mai recente, ceea ce ridică anumite probleme. Autorul împarte evoluția limbii ruse în trei perioade mai mari: protorusa (das Urrussische), care cuprinde epoca dintre destrămarea unității limbii slave comune și începutul perioadei scrise la slavii de est (anul 1056); limba rusă veche (das Altrussische), de la 1056 pînă în anul 1700, cînd, în urma reformelor întreprinse de către țarul Petru I, a început perioada limbii ruse contemporane. V. Kiparsky stabilește anul 1700 ca limită între două epoci, acordînd o importanță deosebită reformelor lui Petru I, care au vizat modernizarea alfabetului, tiparul, învățămîntul, folosirea genurilor limbii literare și dezvoltarea relațiilor cu Europa de vest, ceea ce a permis pătrunderea în masă în limba rusă a împrumuturilor lexicale din limbile vest-europene. În privința vocabularului perioadei domniei lui Petru I, anul 1700 a însemnat într-adevăr începutul unei epoci; în schimb, trebuie menționat că cele mai importante procese din istoria sistemului fonetic și morfologic al limbii ruse s-au încheiat cu mult timp înainte a acestei epoci.

Din periodizarea istoriei limbii ruse V. Kiparsky omite epoca scindării limbii comune a slavilor de est în limba velcorusă, ucraineană și bielorusă, cu toate că în lucrare se specifică că în monumentele scrise din secolul al XIII-lea încep deja să se contureze unele particularități ucrainene și bielorus.

Problema originii scrierii la slavii de est a constituit obiectul unor discuții aprinse. V. Kiparsky respinge teoria că scrierea ar fi fost răspîndită înainte de creștinare la slavii de est. În acest sens el susține că textele văzute de Konstantin (Kyrill) în 860 în Crîmea nu au fost scrise cu litere „rusești”, ci cu „siriene”. Inscripția mult discutată de la Gnezdovo trebuie citită după autor ca *Gorunja, iar dacă ea provine din perioada premergătoare creștinismului la slavii de est, trebuie explicată ca o inscripție compusă din litere grecești. În legătură cu textele pe coajă de mesteacăn, V. Kiparsky atrage atenția că Gramota nr. 9, despre care se presupune că este cea mai veche, a fost întocmită numai după mijlocul secolului al XII-lea.

Unul din cele mai originale capitole ale lucrării este cel cu privire la protorusă. Deoarece această perioadă este lipsită de monumente scrise, imaginea noastră cu privire la fonetica protorusă este foarte vagă și nesigură. Autorul supune unei analize minuțioase împrumuturile lexicale intrate în limbile baltice și finice-prebaltice începînd cu secolele al VI — VII-lea din limba slavilor de est și pe baza acestor împrumuturi ajunge la concluzii interesante cu privire la sistemul vocalic al protorusului din secolele al VII-lea — al IX-lea. Slavistul finlandez susține existența opoziției fonologice cantitative a vocalelor din protorusă sau, cel puțin, existența deosebirii fonetice între vocalele lungi și scurte (indiferent de locul accentului), moștenită din limba slavă comună. Presupunînd că în locul vocalelor lungi sau al diftongilor din slava comună în protorusă se rosteau vocale lungi, el arată că acestea au fost reduse în limbile finice-prebaltice în prima silabă tot prin vocale lungi. Pe de altă parte, vocalele scurte ale protorusului, moștenite din slava comună, au fost percepute de finlandezi tot ca vocale scurte (p. 77—78).

Pe baza împrumuturilor se poate urmări și soarta vocalelor nazale din limba rusă din perioada premergătoare scrierii. V. Kiparsky constată că protorusa avea vocale nazale lungi și scurte. Nazala posterioară lungă a trecut prin trei stadii de dezvoltare: $\bar{o} > \bar{o} > \bar{u}$, u , care, în funcție de data prelucrării împrumuturilor, în limbile finice-prebaltice și în cele baltice au fost reduse în trei feluri (p. 80—81).

Împrumuturile lexicale de origine slavă în limbile finice-prebaltice și baltice demonstrează apariția tirziei a polnoglasiei la slavii de est. Cuvîntul *talkkuha* „mîncare populară din făină” poate fi explicat de exemplu numai din protorusul **tolkano*, fără polnoglasie completă (p. 83).

Autorul atribuie în tot cursul lucrării o deosebită importanță stabilirii cronologiei relative și absolute a schimbărilor fonetice. În această privință uneori are un rol decisiv fonetismul împrumuturilor discutate. Pe baza cuvintelor de tip *turku* „piață” (<slav *trъga*) din finlandeză se poate constata că vocalele reduse $\bar{a}$ și $\bar{a}$ au început să dispară în finală absolută cel tîrziu la mijlocul secolului al X-lea, în schimb, în interiorul cuvîntului, după cum atestă monumentele scrise, acest proces a început după 1100, încheindu-se abia în secolul al XIII-lea.

Față de volumul I, deosebit de bogat în idei și concluzii originale, la baza căruia au stat numeroase studii speciale premergătoare, la elaborarea volumului al II-lea, care tratează istoria morfologiei, aportul personal al autorului, după cuvintele lui însuși, este ceva mai redus. De aceea, din lipsă de spațiu, cu privire la această parte a lucrării ne lămurim numai la unele concluzii cu caracter general.

În urmărirea istoriei numelor autorul pleacă de la tipurile de declinare și formele existente în limba rusă contemporană, dezvăluind treptat formele ce le-au precedat în vechea rusă și slava comună. Autorul trimite la forma inițială din limba indo-europeană de bază, respectiv limbile indo-europene vechi și la limbile baltice. În clasificarea verbelor se adoptă sistemul lui A. Leskien, clasificarea cea mai cuprinzătoare și clară, care grupează verbele în clasele I, II, III, IV și V.

Este regretabil că V. Kiparsky — intenționat — nu a inclus în acest volum un capitol cu privire la istoria aspectului verbal, problema tratată în general foarte succint și în celelalte gramatici istorice. Autorul își motivează poziția prin caracterul foarte controversat al raporturilor dintre timp și aspect în limba rusă și celelalte limbi indo-europene. În același timp se referă la faptul că studiul aspectului nu intră în domeniul morfologiei (ceea ce este discutabil), fiind mai apropiat de lexicologie și semantică.

Volumul al III-lea cuprinde următoarele capitole mari : *Cuvinte autohtone* (moștenite), *Împrumuturi* ; *Derivări noi pe teren rusesc* ; *Derivate cu sufixe* ; *Derivate cu prefixe* ; *Cuvinte compuse*. Cuvintele cele mai vechi sînt acelea pentru care dispunem de corespondente fonetice și morfologice precise cel puțin într-o altă limbă indo-europeană, vorbitorii căreia pe vremuri nu erau vecini cu teritoriul limbii slave comune. Nu intră în această categorie elementele lexicale care, în urma contactelor slavo-baltice, slavo-germanice sau slavo-iranice, puteau fi împrumutate. O cronologie absolută se poate stabili în cazul corespondențelor, relativ rare, slavo-hitite, a căror vechime este de cel puțin 3500 de ani.

Cuvintele autohtone se împart în trei categorii : A) Cuvinte de origine indo-europeană, a căror vechime este de circa 3500 de ani. Sînt înșirate 454 de cuvinte. Pentru ilustrarea vechimii cuvintului rusesc se indică alături o formă apropiată dintr-o limbă indo-europeană ; B) Cuvinte de origine balto-slavă, a căror vechime este de cel puțin 2500 de ani. Cronologia absolută poate fi stabilită cu ajutorul cuvintului slav *zelzo* „fier” și al corespondențelor apropiate din limbile baltice (de ex. lituaniana *geležis*), care sub aspect fonetic stau complet izolat în vocabularul limbilor indo-europene. După cum se știe, epoca fierului a început în Europa de vest numai după anul 500 î.e.n., prin urmare nici cuvîntul amintit nu poate fi mai vechi. Din această categorie fac parte 300 de cuvinte ; C) Cuvinte de origine slavă comună, cu o vechime de circa 1500 de ani. Sînt înșirate 420 de cuvinte.

Din cele trei subgrupe fac parte în total 1174 de unități lexicale. Este interesant că există numeroase cuvinte aparținînd fondului lexical de bază care nu sînt atestate din perioada indo-europeană veche și nici din cea balto-slavă. Unele din acestea au putut să apară ulterior, în urma schimbării condițiilor de viață ale strămoșilor slavilor, în schimb, pentru noțiuni ca *picior*, *cap*, *umăr*, *vînt*, *stea*, *rădăcină*, *a arde*, *a respira* etc. trebuiau să existe cuvinte și în cele mai îndepărtate timpuri. Cauzele concrete ale inexistenței în prezent a cuvintelor asemănătoare în cel mai vechi vocabular al slavilor însă nu ne sînt cunoscute.

Împrumuturile lexicale sînt grupate în două categorii mari : împrumuturi intrate în limba rusă înainte de epoca lui Petru I și împrumuturile preluate în timpul domniei acestuia și în perioadele următoare. În cadrul acestor două epoci cuvintele sînt grupate după limba de origine : împrumuturi slave comune de origine germană, împrumuturi iranice, turce, împrumuturi din vechea slavă, împrumuturi grecești, ugro-finice, baltice, nord-germanice (scandinave), polone și împrumuturi germane din epoca premergătoare lui Petru I. Împrumuturile preluate după anul 1700 sînt următoarele : împrumuturi olandeze, italiene, engleze, germane, franceze și ucrainene. Numeroase cuvinte străine au pătruns în vocabular pe două căi, din două limbi vest-europene sub diferite forme sonore, care ulterior s-au diversificat semantic sau una din ele a dispărut treptat. Cele mai numeroase cuvinte au fost împrumutate în această perioadă din franceză (cca 1000) și germană (cca 450).

Derivatele cu sufixe nominale și prefixe verbale sînt prezentate în ordine alfabetică. Sînt analizate originea, vechimea și sensul fiecărui sufix în parte, coborînd pînă la perioada limbii indo-europene de bază.

Luînd în considerare calitățile deosebite ale lucrării recenzate, putem afirma pe drept cuvînt că această operă nu poate lipsi din biblioteca nici unui specialist care se ocupă de limbile slave și raporturile dintre limbile slave și cele neslave.

G. Benedek

Universitatea „Babeș-Bolyai”

Facultatea de filologie

Cluj-Napoca, str. Horea, 31

WOLFGANG STEINITZ, *Ostjakologische Arbeiten*, Band I. *Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Texte*. Für die Neuherausgabe wissenschaftlich bearbeitet von Gert Sauer, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, XXIII + 468 p.; Band II. *Ostjakische Volksdichtung und Erzählungen aus zwei Dialekten. Kommentare*. Für die Herausgabe wissenschaftlich bearbeitet von Gert Sauer und Brigitte Schulze, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976, VI + 320 p.

Lucrarea, proiectată în patru volume, este o inițiativă comună a Academiei din Berlin a Republicii Democratice Germane și a Academiei Maghiare de Științe din Budapesta și a necesitat colaborarea mai multor oameni de știință germani și maghiari.

Cercetarea folclorului acestui popor mic la număr a început numai în 1844—1845 și este legată de numele cercetătorului maghiar Antal Reguly și de cel al cercetătorului finlandez M. A. Castrén. Cintelele adunate de A. Reguly, împreună cu cele adunate de József Pápay între anii 1888—89, au văzut lumina tiparului în patru volume între 1944—1965.

Cercetările de limbă și de folclor ale lui Wolfgang Steinitz au fost făcute cu o sută de ani mai târziu decât primele cercetări pe teren. Considerăm cu totul justificată părerea lui W. Steinitz, care atribuie acestor texte adunate la mijlocul secolului trecut o valoare mai ales pentru istoria limbii.

W. Steinitz a început cercetările asupra limbii ostiace, după emigrarea sa în 1934 din Germania, la Leningrad. În calitate de conferențiar la Institutul popoarelor nordice a ajuns în contact cu tineri cercetători provenind din sinul acestor popoare, printre care și cu ostiaci. Posibilitatea de a studia limba și folclorul ostiac i s-a oferit în 1935, cu ocazia unei expediții în Siberia de vest.

Roman Jakobson, care, în 1940, la Stockholm, a avut prilejul să cunoască îndeaproape lucrările, rezultatele și planurile lui Steinitz, vorbește foarte elogios despre multilateralitatea excepțională a cercetărilor lui Steinitz (vol. I, p. XI). Roman Jakobson face aceste aprecieri deoarece atenția lui Steinitz, pe lângă cercetările profunde asupra gramaticii limbii ostiace, se îndreaptă și asupra toponimiei, împrumuturilor și calculelor din limbile sameode, asupra cercetării limbajului vinătoresc tabu, asupra cercetărilor etnologice și, bineînțeles, folclorice. În anii emigrației au fost concepute multe din acele lucrări teoretice ale lui W. Steinitz prin care a devenit unul dintre primii lingviști care au aplicat metodele lingvisticii moderne în lingvistica fino-ugrică și a ajuns în rîndul celor mai de seamă lingviști fino-ugrici. Trebuie să menționăm că teoria vocalismului elaborată de W. Steinitz este strîns legată de cercetările sale de limbă ostiacă, teorie cu care a scos din impas una din problemele cele mai importante ale lingvisticii fino-ugrice (*Geschichte des finnisch-ugrischen Vokalismus*, Stockholm, 1944).

Aceste antecedente explică complexitatea lucrării *Ostjakologische Arbeiten*, care are și scopul de a prezenta activitatea multiplă de ostiacologie a lui W. Steinitz. Primele două volume, exceptînd prefețele, sînt o reeditare a lucrărilor lui W. Steinitz apărute între anii 1939—1941, azi foarte greu accesibile pentru cercetători. Procedeu tipografic folosit este cel fotomecanic, în vederea evitării greutăților tipografice. Volumul al treilea va conține materialul inedit de folclor adunat de W. Steinitz tot în 1935. Volumul al patrulea va cuprinde o sinteză tematică a lucrărilor ostiacologice ale lui W. Steinitz, jurnalul lui scris cu ocazia cercetărilor efectuate pe teren, precum și o bibliografie completă a lucrărilor sale.

În primul volum se găsesc două prefețe. Prima este scrisă de Roman Jakobson, care, pe lângă aprecieri, conține multe date biografice. A doua e semnată de Gert Sauer și Renate Steinitz și prezintă finalitatea întregii ediții. Prefața volumului al doilea este scrisă de îngrijitorii volumului, Gert Sauer și Brigitte Schulze. În continuare sînt prezentate amănunțit particularitățile fonetice și morfologice ale dialectului sinia (p. 3—50), apoi sînt publicate texte folclorice (p. 53—178), mai întîi o povestire și 12 basme, apoi 6 cintece. În continuare este prezentat amănunțit dialectul șercali (p. 181—230), iar textele ilustrative cuprind 5 basme și 26 de cintece (p. 233—458).

În sfîrșit, am evidențiat studiul lui W. Steinitz despre poezia populară ostiacă (și vogulă) (vol. II, p. 1—61), care tratează probleme de versificație și de stilistică. Tot în volumul al II-lea găsim comentarii importante și interesante în legătură cu textele populare adunate (p. 77—295).

Cele două volume din *Ostjakologische Arbeiten*, prezentate aici, ne înfățișează doar o latură a activității acestui mare om de știință: cea de culegere și de interpretare a materialului folcloric. Numai odată cu volumul al patrulea personalitatea ostiacologului Wolfgang Steinitz ni se va înfățișa în întreaga ei complexitate.

Modern Linguistics and Language Teaching, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 439 p.

Volumul cuprinde lucrările conferinței „Lingvistica modernă și predarea limbilor străine”, ținută la Budapesta în 1971. Această conferință a avut drept scop o cunoaștere mai amănunțită a realizărilor în domeniul predării limbilor străine. Subiectul conferinței a fost relația dintre lingvistica modernă și predarea limbilor străine, realizările teoretice și practice în acest domeniu, raportul dintre lingvistica generală și lingvistica aplicată, problemele materialului audio-vizual folosit în predare, precum și probleme de psihologie a învățării și însușire a limbajului.

În comunicările ținute s-a accentuat faptul că diferența dintre metodele mai vechi folosite în predarea limbilor străine și metodele moderne are la bază faptul că până acum realizările lingvisticii teoretice nu au fost luate în considerare în suficientă măsură (R. Filipović, G. Nickel, R. Titone, B. Korponay etc.). Aceste metode lingvistice sînt bazate pe două principii: a) folosirea activă a limbii și b) planificarea și gradarea modelelor gramaticale și propoziționale (G. Nickel, C. Bouton, L. Dezső, U. Bliesener, G. Helbig, K. Günter etc.). Se arată că pentru a se satisface amîndouă principiile trebuie să se pornească de la analiza lingvistică a limbii ce urmează a fi predată (G. Nickel, W. Nemser etc.). O astfel de analiză descrie și face clară structura limbii, fapt ce stă la baza materialelor pentru predare conforme cu cel de al doilea principiu (E. Fülei-Szántó, M. Miko, J. Hegedüs, R. Titone, A. Tionova, G. Utermark etc.).

Pentru o sistematizare a materialului lingvistic, trebuie să se descrie științific limba și principalele ei probleme de fonologie, morfologie, sintaxă, semantică și stilistică (G. Erdei, E. Siptar, G. Helbig). Cu cît se face mai amănunțit acest lucru cu atît este mai ușor să se dezvolte materialele de predare. Se concluzionează, în majoritatea lucrărilor, că pentru a avea un manual bun autorul are nevoie de o metodă care să satisfacă cerințele metodice și pedagogice și să fie bazat pe rezultatele analizei lingvistice a limbii străine ce urmează a fi predată. Analiza contrastivă aduce contribuții însemnate în acest domeniu (W. Nemser, L. Dezső, E. Stephanides, G. Hell, F. Hadas).

Metodele de descriere a limbii pot fi diferite. În timp ce gramatica structurală face un inventar al limbii (foneme, morfeme etc.), gramatica generativă reprezintă o nouă teorie a limbii și un sistem de reguli care determină structura de adîncime și de suprafață a limbii, relația dintre ele, interpretările semantice în structura de adîncime și interpretările fonetice în structura de suprafață (G. Helbig, G. Erdei, T. Mihalik, J. Hegedüs, E. Ozsvald, D. Radtke etc.). Trei curente s-au desprins în acest context. Primul dintre ele afirmă că, într-o măsură mai mare sau mai mică, aceleași principii determină procesul de predare al oricărui subiect. Conform unui alt punct de vedere, predarea unei limbi străine este psihologie aplicată. Esența acestei teorii este cercetarea procesului de învățare și nu a procesului de predare. O abordare psiholingvistică este elementul de tranziție între punctul de vedere care declară primatul psihologiei și cel de al treilea punct de vedere — aproape unanim acceptat la conferință —, în care sistemul limbii guvernează procesul de asimilare, deoarece factorul decisiv în predare este lingvistica (G. Nickel, R. Filipović).

Interrelația dintre lingvistica generală și lingvistica aplicată a fost analizată pe larg (G. Nickel, G. Szépe, I. Schilling, J. Hegedüs etc.). În legătură cu acest subiect s-a discutat problema relevanței modelelor gramaticale. Studiul relației dintre lingvistica teoretică și cea aplicată scoate în evidență faptul că însușirea unei limbi străine este o problemă vitală a studiului limbii în general.

Pe lângă aceste probleme, se analizează și atitudinea elevului în procesul de însușire a limbii, experiența sa anterioară, interesele sale, elemente careduc la stabilirea celor mai eficiente metode de predare (I. Pelyvas, V. Bliesener etc.). Totodată se accentuează problemele raportului dintre profesor și elev, element foarte important în special în predarea unei limbi străine la copii.

Problemele generale dezbătute în sesiunile plenare sînt apoi reluate în lucrările prezentate pe secții, direcționîndu-se interesul asupra unor probleme specifice unei limbi.

Lucrarea în ansamblul ei prezintă aspecte variate din domeniul predării limbilor străine, fiecare contribuție fiind interesantă, discutînd aspecte diferite dintr-un domeniu care necesită o prelucrare foarte atentă a multor date ce, toate, duc în final la o mai bună metodologie a predării limbilor străine.

Aprilie 1978

Mihai M. Zdrenghea
Universitatea „Babeș-Bolyai”
Facultatea de filologie
Cluj-Napoca, str. Horea, 31

ANDRÉ VAILLANT (1890-1977)

André Vaillant, sans conteste l'un des grands slavistes de notre temps, successeur d'André Mazon au Collège de France (1952—1960), enseigna le serbo-croate à l'École des langues orientales (1921—1952) et le vieux slave aux Hautes études (1932—1960).

Brillant sujet, son goût pour les humanités et la linguistique le mène d'abord à l'indoeuropéen, mais la guerre survient, il est envoyé dans les Balkans, et c'est ce hasard qui décida de sa vocation définitive.

L'œuvre de Vaillant est considérable. Un demi-siècle durant, il s'est donné à la slavistique sans compter, à raison de 3 articles ou livres par an.

Vaillant est connu surtout comme auteur de deux outils obligatoires du slaviste : le *Manuel du vieux slave* et le *Grammaire comparée des langues slaves*.

Le *Manuel du vieux slave* (1948) n'a pas tardé à être traduit en russe (1952) : preuve évidente de sa valeur. Dans cette description grammaticale stricte, Vaillant, évitant toute interprétation historique externe, montre le système du vieux slave dans son mouvement, séparant l'élément vivant de l'improductif, apportant en outre beaucoup de matériel nouveau glané dans les textes.

La *Grammaire comparée des langues slaves* (1951—1974, 6 volumes) dépasse de loin ce qui avait été fait jusque là dans le genre. Le propos ici est historique, Vaillant a conçu ce travail comme un prolongement du *Slave commun* de son maître Meillet : « L'objet de la grammaire comparée des langues slaves est pour une part de les confronter entre elles pour établir leurs traits anciens et suivre leur évolution, pour une autre d'essayer de les rattacher à la base première indoeuropéenne ». Un tel labeur, d'un seul homme, représente une performance rare, si l'on tient compte notamment de la quantité d'information qu'il a requise.

Une particularité de la *Grammaire comparée* de Vaillant est qu'elle inclut le balte. Vaillant croyait à l'unité balto-slave, au contraire de Meillet. Intéressante divergence, où, dans l'interprétation des différences entre balte et slave, Vaillant ajoute une dimension « temps », Meillet, en somme, raisonnant synchroniquement.

Parmi les autres contributions essentielles de Vaillant, citons, très brièvement : les trois volumes sur la langue de Zlatarić, poète ragusain du 16ème ; les éditions critiques (un bon millier de pages), surtout vieux-slaves — mais Vaillant a publié aussi du macédonien, du vieux russe ;

les études de linguistique slave, sur le verbe (200 pages au moins), le comparatif, les alphabets, l'accent, etc. Commentant son travail sur Zlatarić, Tesnière relevait, entre autres qualités de Vaillant, « les connaissances précises du linguiste, la rigueur du philologue, le goût littéraire le plus délicat ». L'exposé scientifique chez Vaillant est à la fois solide, net et alerte. En quelques lignes d'introduction à sa *Grammaire comparée*, on a toutes les données de préhistoire slave découlant des faits linguistiques ; en dix pages d'une conférence, Vaillant brosse comme en se jouant, recourant volontiers à l'anecdote, une synthèse magistrale des traits communs et des différences des langues slaves.

Vaillant n'avait pas son pareil pour dénicher, sous le texte vieux-slave, la citation des Ecritures ou le modèle grec. Il avait beaucoup d'esprit critique, beaucoup d'humour et même d'espièglerie. On ne s'ennuyait jamais à un cours de Vaillant.

Vaillant avait de la linguistique une conception qui n'occupe plus le premier rang, mais il serait certainement fort risqué de la qualifier de vétuste, et l'on comprend assez l'agacement qui perce parfois chez lui de voir l'intransigeance de certains jugements. A un auteur connu évoquant « une linguistique traditionnelle que paralyse le fait isolé », il réplique : « On voit moins nettement quelle est la linguistique esclave du fait isolé, car il y a longtemps qu'on considère des ensembles de faits et des systèmes ». Mais Vaillant ne fait pas que se défendre, comme le montre cette réflexion sur une théorie de l'aspect : « Dire que le système de l'aspect s'explique par une corrélation de perfectivité, est-ce plus qu'une tautologie ? »

Vaillant était très attentif aux activités de la linguistique roumaine. Il a traité à plusieurs reprises de problèmes touchant le roman balkanique et le roumain.

Marcel Ferrand

INDICELE VOLUMULUI AL XXII-LEA * (1977)

INDICE DE MATERII

A

- ACCENT ; ~ul din punct de vedere fonologic 217—220
ACCENTUAT ; o ~ în dialectul aromân 203—204
ACORD ; procedee de ~ în graiul maghiar din Aluniș 165—168
ADERENȚĂ 28—30
ADJECTIV ; stilistica ~ului 231—233
ADVERB ; ~ul românesc *abia* 199—202 ; ~ul românesc *prea* 197—198
ADVERBIAL ; opoziții în sistemul temporal ~ românesc 77—86
AGLUTINARE 95
ALTERNANȚĂ ; ~e fonologice 113
ANTROPONIM ; toponime provenite din ~e 73—76, 209—211
APOZIȚIE 31
ASIMILARE 74
ARGOU 45
AROMÂN ; o accentuat în dialectul ~ 203—204
ATLAS ; ~ul lingvistic român 7, 8 ; segmentarea unităților lexicale în ~ele lingvistice 96—97

Ă

- /ă/ ; vechimea opoziției ~ : /i/ în dacoromână 147—150

C

- COLOCVIALISM ; ~ele în limbajul uzual 45—46
COMPLEMENTIZARE ; relația de presupozii, implicație și ~ 87—92
CONOTATIV ; valori ~e și funcționalitatea lor semantică 55—58
CONSTRUCȚIE ; ~ii prepoziționale atipice 177—179
CONTAMINARE ; ~a sinonimelor 190
CONTINUITATE ; ~a elementului romanic în regiunile carpato-dunărene 208 ; ~a unor elemente străvechi de civilizație dacoromană 60—62 ; Alexe Procopovici despre problema continuității romanice în Dacia 20 ; S. Pușcariu despre ~a românilor în Dacia 8

- COORDONARE ; ~a/subordonarea — o diviziune dihotomică 27—32 ; despre ~a conclusivă 239—241 ; expansiunea prin ~ 101—108

D

- DERIVAȚIE ; ~ regresivă 163
DIALECT ; ~ele limbii române în concepția lui A. Procopovici 19—20 ; ~ele limbii române în lucrările lui S. Pușcariu 7—8 ; ~e sociale, 43, 45 ; o accentuat în ~ul aromân 203—204
DIALECTOLOGIE 93—100, 165—168, 185—194, 203—204, 213—215, 235—238, 255—259 ; preocupări de ~ la S. Pușcariu 7—8
DIATEZUALITATE 40
DIFERENȚIERE ; tendința de ~ funcțională în concepția lui A. Procopovici 21—22
DIHOTOMIC ; coordonarea/subordonarea — o diviziune ~ă 27—32
DISCURS ; definiție și delimitări teoretice ale ~ului 251—253

E

- [e] ; oscilația între ~ și [i] 113
ENGLEZĂ ; limbajul uzual în ~ 45—47 ; despre relația de presupozii, implicație și complementarizare în ~ 87—92
ETIMOLOGIC ; principiul ~ în ortografia românească 112 ; structura ~ă a vocabularului din *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* 261—263
ETIMOLOGIE ; ~a unor cuvinte românești 59—60, 116, 159—163, 187—190, 192—202, 235—238, 243—246 ; ~ populară 15, 65 ; preocupări de ~ la V. Bogrea 15 ; preocupări de ~ la Al. Procopovici 21
EXPANSIUNE ; în legătură cu teoria ~ii a lui A. Martinet 101—108

F

- FILOLOGIE 151—153, 169—170, 185—186, 225—226, 261—263 ; ~ română comparată 109—112 ; preocupări de ~ la V. Bogrea 14 ; preocupări de ~ la Al. Procopovici 17—18
FONETICĂ 93—100, 112—114, 147—150, 203—204, 217—220, 247—249 ; preocupări

de ~ generală și istorică la Al. Procopovici 20-23
FONOLOGIC; accentul din punct de vedere ~ în română 217-220; alternanțe ~e 113; aspecte ~e ale palatalizării labialelor în română 247-249

G

GRAI; procedee de acord în ~ul maghiar din Aluniș 165-168; răspindirea perfectului simplu în ~urile munteneste 255-259; utilizarea textelor folclorice pentru studiul ~urilor 243-246
GRAMATICĂ 33-41, 77-92, 101-108, 155-158, 165-168, 171-175, 177-179, 239-241; ~a textului 117; preocupări de ~ istorică în opera lui Al. Procopovici 20-22

H

h; consoana ~ în neologisme 113
HAPLOGRAFIE 14

I

[i]; oscilația între [e] și ~ 113
IMPLICAȚIE; relația de presuposiție, ~ și complementizare 87-92
INDICE; inovații în alcătuirea ~ului de cuvinte 110
INTER-TEXTUALITATE; conceptul de ~ 252
INTRANZITIVITATE; definirea intranzitivității verbale 33-41

I

i; scrierea cu ~ și â 136; vechimea opoziției /ă/: / ~ / în dacoromână 147-150
ÎNCHIDERE; tendința de ~ a vocalelor în latina orientală 21

L

LABIALĂ; aspecte fonologice ale palatalizării ~elor în română 247-249
LATIN; elementele ~e păstrate numai în română 205-208; preverbul ~ *per-* în limba română 195-198; tendința de închidere a vocalelor în limba ~ă orientală 21
LEXIC; din istoria ~ului românesc (*agonisi, falce*) 169-170, 185-186; ~ul latin păstrat numai în dacoromână 205-208; ~ul minier din bazinul Maramureșului 213-215
LEXICAL; creația și evoluția ~ă 227-230; elemente ~e vechi în graiurile dacoromâne 187-190, 235-238; elemente ~e vechi în documente maghiare 185-186;

elemente ~e rare în opera lui Sadoveanu 181-184; note ~e 191-194; sinonimie ~ă 221-223; structuri ~e și însușirea vocabularului 119-120; transcrierea fonetică impresionistă și delimitarea unităților ~e 93-100

LEXICOLOGIE 53-58, 116-117, 143-146, 159-163, 195-198, 221-223, 227-230, 243-246

LIMBAJ; considerații asupra naturii ~ului 43-47

LINGVISTIC; atlasul ~ român 7; raporturi culturale, literare și ~e româno-iugoslave 123; școala ~ă clujeană 6

LINGVISTICĂ; ~ aplicată 120, ~ generală 33-41, 43-47, 49-53, 101-108, 120, 227-230; din istoria ~ii românești (S. Pușcariu, V. Bogrea, Al. Procopovici, D. Macrea) 5-10, 11-16, 17-26, 133-141; preocupări de ~ generală la Al. Procopovici 23-25.

LITERAR; elemente de istorie a limbii române ~e moderne 114-115; influența ortografiei asupra pronunțării ~e românești 112-114

M

MAGHIAR; procedee de acord în graiul ~ din Aluniș 165-168
METATEZĂ 187
MULTIPLICITATE 29; ~a funcțiilor, consecință a expansiunii prin coordonare 104

N

-n-; alterarea lui ~ intervocalic 20
NAZALIZARE; paralelismul dintre rotacism și ~ 20

O

o; ~ accentuat în dialectul aromân 203-204
OMISIBILITATE; ~a termenilor unei relații 31, 33
OMONIM; enunțuri ~e 94
OPOZIȚIE; opoziții fundamentale în sistemul verbal temporal românesc 77-86; vechimea ~i /ă/: /i/ în dacoromână 147-150
ORTOGRAFIE; influența ~i asupra pronunțării literare românești 112-114

P

PALATALIZARE; aspecte fonologice ale palatalizării labialelor în română 247-249
PERFECT SIMPLU; răspindirea ~ului ~ în graiurile munteneste 255-259
PREPOZIȚIONAL; construcții ~e atipice în română 177-179

PRESUPOZIȚIE; relația de ~, implicație și complementizare 87-92
PRONUNȚARE; influența ortografiei asupra pronunțării literare 112-114; oscilații de ~ în româna literară 114

R

REGIM 29-30

RELATIE; ~a de presupuziție, implicație și complementizare 87-92; ~a dintre norma ortografică și cea ortoepică 112; ~a - dimensiunea esențială a sintagmei 155-158; relații lingvistice româno-iugoslave 123; relații sintactice 27-32; relații temporale 77-86

ROTACISM; paralelismul dintre ~ și nazelizare 20

S

SEMANTIC; cîmpul ~ al verbului 172-175; structura ~ă a unor clase de verbe în engleză 87-92; analiza ~ă a limbajului uzual 45-47; valori conotative și funcționalitatea lor ~ă 55-58

SEMANTICĂ; ~ gramaticală 157; preocupări de ~ la Al. Procopovici 24; relații ale pragmaticii cu ~a 118

SINONIMIE; note despre ~ 221-223

SINTAGMĂ 32; ~e devenite lexeme 95; relația - dimensiunea esențială a ~ei 155-158

STATISTIC; aplicarea metodelor ~e în studiul vocabularului românesc 9

STIL; ~ul uzual 43-47

STILISTICĂ 43-47, 49-53, 117-119; ~a adjectivului 231-233

STRATIFICARE; ~a în toponimie 209-211

SUBIECT; felurile ~ului 172-175

SUBORDONARE; coordonarea / ~a - o diviziune dihotomică 27-32; expansiunea prin ~ 101-108

T

TEMPORAL; opoziții în sistemul ~ adverbial românesc 77-86

TERMINOLOGIE; ~a minieră din bazinul Maramureșului 213-215; ~a privitoare la activități intelectuale 56-58

TEXT; conceptul de ~ 251-254; editarea ~elor românești vechi 109-112; teoria ~ului 48-53, 117-119

TEXTUAL; despre elaborarea unei tipologii ~e 49-53

TIPOLOGIE; despre elaborarea unei tipologii textuale 49-53

TOPONIM; ~e provenite din antroponime 73-76, 209-211

TOPONIMIE 61-62, 73-76, 187-190, 209-211; ~a comunei Bonțida 63-72

TRANSCRIERE FONETICĂ; ~a ~ impresionistă și problema delimitării unităților lexicale 93-100

TRANZITIVITATE; definirea tranzitivității verbale 33-41

U

-u; conservarea lui ~ în poziție finală 26

UNICITATE 29

V

VERB; ~ul sub aspect conotativ 56-58; pe marginea definiției ~ului 171-175; pre~ul latin *per-* 195-198; tranzitivitatea și intransitivitatea ~elor 33-41

VOCABULAR; ~ul afectiv familiar în engleză 45; aplicarea metodelor statistice în studiul ~ului românesc 9; însușirea ~ului unei limbi 119-120; structura etimologică a cuvintelor cuprinse în ~ul din *Elementa lingue dacoromane sive valachicae* 261-263

VOCALĂ; opoziția vocalelor /ă/:i/ în dacoromână 147-150; tendința de închidere a vocalelor în latina orientală 21

VOCALIC; armonie ~ă 73

INDICE DE AUTORI*

A

Abas, A. 23

Adamescu, Gh. 226

Aitzetmüller, R. 201-202

Alecsandri, V. 114, 137

Alexandrescu, Ecaterina 134

André, Jacques 195-196

Anghel, Ioana. 125, 127, 143-146

Anghelov, B. St. 201

Antonescu, N. 138

Arghel, Tudor 86, 232

Armbruster, A. 151-152

Arvinte, V. 208

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la autori de articole și recenzii, iar cele din paranteze drepte, la autori recenzați sau ale căror lucrări sînt comentate în articole speciale, publicate în CL în anul 1977.

Asachi, Gheorghe 135
 Avanesov, R. I. 34
 Avram, A. 18, 23, 147—150
 Avram, Mioara 219

B

Bahner, Werner 134, 208
 Balley, Richard 44
 Balázs, Ladislau 134
 Ballmer, Thomas T. 252—253
 Bally, Ch. 23
 Banciu, Axente 139
 Barbu, N. I. 77
 Bărcănu, D. P. 188
 Bartal, Antal 59
 Bartoli, M. G. 8, 25
 Bărbulescu, Ilie 150
 Bejan, Dumitru 134
 Beltechi, Eugen 126, 127
 Benczédi, J. 165
 Benveniste, Emile 49, 53
 Beregic, Valentin T. 213
 Berinda, Pamvo 201
 Bertoni, G. 25
 Bidian, Viorel 126, 187, 217
 Bidu-Vrinceanu, A. 56
 Birlea, I. 232—233
 Birlea, O. 190
 Birseanu, A. 231
 Blaga, Lucian, 9, 129, 261—263
 Blaise, Albert 195
 Boehmann, Klaus 128
 Bodlu, Anatolte P. 213
 Bodnărescu, Samson 11, 12
 Bogdan, I. 201
 Bogren, Vasile 6, [11—16], 65, 140, 143—145, 236
 Bolagi, Mihail G. 236
 Boldan, Emil 262
 Bolintineanu, D. 185—186
 Bolocan, Gh. 162, 209
 Bondarko, A. V. 35, 38—41
 Bonfante, G. 152
 Bonnard, Henri 78, 83
 Borellă, Mircea, 13, 17—26, 134
 Borza, Al. 191
 Botero, Giovanni [151—153]
 Bracciolini, Poggio 152
 Brăescu, Ion 185
 Bréal, M. 228
 Breban, Vasile 74, 125, 127, 141, 143—146
 Brückner, A. 210
 Brunot, F. 80
 Budagov, R. A. 231
 Buffin, I. M. 80
 Bulanin, L. L. 35
 Buzilă, Ștefan 181
 Byck, J. 109

C

Candrea, I.-A. 18, 109, 137, 139, 144, 169, 170, 197, 236
 Cantemir, Dimitrie 17, 109, 111, 138
 Capidan, Th. 6, 19, 24, 190, 203, 236
 Caragiale, I. L. 115
 Caragiale, M. 84
 Cardaș, Gh. 12
 Carnap, R. 118
 Cazacu, Boris 93, 114, 192
 Călinescu, George 84, 86
 Cămpean, Ileana 125
 Chendi, Ilarie 137
 Chirac, Henri 195
 Chiricujă Marinovici, Rita 125, 127
 Chiril 201
 Chițimia, I. C. 121—122
 Cleero, M. T. 195
 Cihac, A. 160, 162, 185, 188, 189, 202, 226, 235
 Ciobanu, Fulvia 143
 Cioculescu, Ș. 82
 Cioranescu, Al. 187—190, 197, 200, 236
 Ciorănescu, vezi Cioranescu
 Cipariu, Timotei 113
 Clucu, Gheorghe 123
 Cohuț, Cornelia 93, 100
 Comșulea, Elena 125, 127, 134
 Conea, Ion 187
 Constantinescu-Dobridor, Gh. 171
 Constantinescu, N. A. 76
 Constantinovici, E. N. 96
 Coresi (diaconul ~) 17, 18, [109—112], 169, 170, 200
 Coresi, Șerban 109
 Coseriu, E. 49, 53, 137, 151—153, 229, 252, 254
 Costin, Miron 14
 Coșeriu, vezi Coseriu
 Coteanu, Ion 32, 44, 56, 158
 Courtenay, Jan Baudouin de 121
 Coziauul, Mardarie 185
 Creangă, I. 115, 128, 160
 Crețu, Grigore 185
 Crimca, Anastasie 200
 Crystal, David 44
 Csák, Ladislau 126

D

Daicoviciu, Constantin 13
 Dalametra, I. 236
 Damé, Fr. 235
 Damourette, J. 79, 80
 Dan, Sever C. 225
 Danziger, K. [120]
 Dauzat, Albert 25, 32, 158, 160
 Davy, Derek 44
 Deese, James 231
 Densușianu, Ov. 7, 8, 10, 17, 19, 26, 138—140, 187—189, 197, 226, 236
 Densușianu, Aron 12

Diaconescu, Paula [114—115]
 Diaconovici-Loga, C. 114
 Diez, Fr. 226
 Dijk, Teun A. van 44, 45, 50, 52, 53, 118,
 251—254
 Dimitrescu, Florica 109—112, 200
 Doležel, Lubomír 44
 Donat, Ion 65
 Doroszewski, Witold [121—122]
 Dosoftei 145, 159, 169
 Doutrepont, A. 196
 Doutrepont, G. 196
 Dragoș, Elena 114—115, 134, 136
 Drașoveanu, D. D. 27—32, 103, 104, 107,
 155—158, 177, 178, 239
 Drăganu, N. 6, 18, 22, 67, 71, 73—75, 97,
 188, 240
 Dubois, Cl. 110
 Dubois, Jean 32, 77, 78, 80, 83, 110, 158,
 251, 254
 Duhaček, Otto 77, 84
 Dumbrăveanu, A. N. 96
 Duvernois, A. 201

E

Edelstein, Frieda 134
 Eftimiu, V. 81, 82
 Ellade, v. Hellade
 Eminescu, M. 115, 137, 202, 232, 240
 Enkvist, Nils Erik 44
 Ernout, A. 82, 195, 200, 235
 Evseev, I. 39—41, 56, 171

F

Fáhlán, Pál 165
 Falcine, Elisabeta 135—141
 Falcine, Ioan 126, 127, 145, 191
 Fekete Nagy, Antonius 76
 Ferenczliu, P. Fr. Eusebius 152
 Ferrand, Marcel 159—163
 Fillimon, N. 115
 Fischer, I. 205, 206
 Fishman, Joshua A. 45
 Flora, Radu 123, 134, 193
 Friedwagner, H. 17
 Frincu, C. 144

G

Gáldi, L. 76, 138, 139
 Gálffy, Mózes 165—168
 Galkina-Fedoruk, E. M. 35
 Galsworthy, John 45
 Gamillscheg, Ernst 137, 207
 Garcia, Constantino 152
 Gămulescu, Dorin 123, 163, 194
 Gădea, Suzana 123
 Găstescu, P. 144

Gentile, Aniello 61
 Georgescu, Al. 255, 256
 Gergely, Béla 64, 72
 Gerov, Najden 196
 Ghefle, Ion 18, 59, 114, 169—170
 Ghiculete, Galina 93
 Gilbert, P. 110
 Gilléron, Jules 5, 7
 Gluglea, G. 20, 61, 64
 Goga, N. 34, 35, 37, 171—175
 Goga, Octavian 136
 Golanov, I. G. 39
 Goldea, Angela 125
 Goldiș, Vasile 126
 Golescu, Iordache 113
 Golopenția Eretescu, Sanda 106
 Gomboez, Z. 186
 Goșla, Anton 134
 Graur, Al. 32, 37, 245
 Grecu, Dolna 126, 127
 Grecu, V. 136
 Gregory, Michael 44
 Greimas, A. J. 51, 53, 252, 254
 Grozdev, A. N. 39
 Gruiță, G. 134, 165, 166
 Guillbert, L. 110
 Guillermou, Alain 136
 Guțla, Ioan [116—117]
 Guțu Romalo, Valeria, 27, 32, 36, 37, 171,
 179, 239

H

Hallday, M. A. K. 43, 44
 Hasan, Fînuța 143
 Hasdeu, B. P. 9, 10, 17, 109, 137, 162, 226,
 243
 Hazy, Ștefan 177—179
 Hayes, Curtis W. 44
 Hellade Rădulescu, Ion 114, 135, 137, 138
 Herzog, E. 17
 Hjelmslev, Louis 32, 51, 53, 248
 Hodliș, Viorel 101—108, 134
 Holban, M. 152
 Holec, Henri [119—120]
 Homorodean, Mircea 61—62, 134, 146, 189,
 214, 237
 Hrinčenko, B. D. 183
 Huba, Mózes 126, 127
 Hymes, Dell 49, 53

I

Iancu, Victor 134, 141
 Ibrăileanu, G. 12, 13
 Ilčev, Stefan 73, 76, 201, 210, 211
 Ilie, Paraschiv T. 213
 Imbs, P. 78, 80
 Ionică, Ion 95
 Ioniță, V. 237
 Iordan, I[on] 144

Jordan, Iorgu, 11—16, 17, 22, 32, 35, 36, 37, 56, 75, 78, 81, 86, 136, 138, 143, 145, 171, 179, 205, 210, 215, 228, 245
 Iorgu, N. 6, 11, 13, 15, 16, 18, 133—134, 144, 226
 Isačenko, A. V. 36, 39
 Isopescu, Cl. 151—153
 Istrate, G. 139, 181—184
 Istrate, Ion 126
 Istrate, Mariana 126
 Ivasiuc, Al. 182—184
 Ivănescu, G. 18, 144, 228

J

Jahery, K. 8, 93, 100
 Janesó, Elemér 127
 Jakobson, Roman 49, 53, 229
 Jantsek, E. 67, 144, 146
 Jarník, J. U. 231
 Jebeleanu, E. 86
 Jespersen, O. 23
 Jivcovici, M. 163, 194
 Jokl, N. 17
 Jud, J. 93, 100

K

Kelemen, Bela 56, 112—114, 125, 127, 185—186
 Kenyon, John 43
 Kis, Emese 134
 Kisch, G. 74, 75
 Klum, Arne 78, 80, 81, 83,
 Knieza, I. 73, 75
 Kodov, Hr. 201
 Kovačec, A. 141
 Kovaleva, L. M. 39
 Kristeva, Julla, 251, 252, 254
 Kristophson, J. 99
 Kurz, J. 201

L

Lacea, Constantin 6, 18, 190, 236
 Lambrior, Al. 226, 247
 Lasclaus, Ioannes 151
 Laski, Pole Jan 151
 Laurian, A. T. 114, 135, 137, 185, 235, 262, 263
 Lazăr, Gheorghe 138
 Lazus, W. 151
 Lăzărescu, Paul 93
 Léger, Louis 15
 Lenz, R. 80
 Lescaplier, Pierre 152
 Livescu, Jean 262
 Löfstedt, E. 195
 Lombard, Alf 135, 159
 Loșonți, Dumitru 63—72, 73, 126, 127, 187—190, 191, 245

Lotman, J. M. 50, 52, 53, 253, 254
 Lovinescu, Eugen 17, 137, 138
 Lucius, Ioannes 151
 Lukinich, Emerico 76
 Lyons, J. 118

M

Machinensis, Nicolaus 152
 Macreu, Dimitrie 5—10, 18, [133—134], [135—141], 147, 199, 205, 215, 218, 228, 247, 262
 Malor, A. O. 226
 Malor, Petru 136, 138, 159, 161
 Malorescu, Titu 112—111, 131, 135
 Makkai, Ladislaus 76
 Mangul, N. 35—39,
 Mareș, Al. 18
 Marian, Rodica 125
 Marian, S. Fl. 145
 Marlin, Maria 93, 255
 Marinescu, Bogdan 93
 Markarjan, R. A. 39
 Martinet, André 32, [101—108]
 Massim, I. C. 114, 137, 185, 235, 262, 263
 Matoret, G. 229
 Mazilu, Dan Horia 182
 Măril, Ion 13, 126, 127, 191—194
 McIntosh, A. 43
 Meglser, H. [151—153]
 Melllet, A. 5, 24, 25, 195, 200, 229, 235
 Měllich, J. 186
 Metodie 201
 Meyer-Lübke, W. 5, 8, 17, 196, 205, 235, 247
 Mieu, D. 136
 Mieu-Klein, Samuel 112, 235, [261—263]
 Miglilorlui, B. 116
 Mihalache, C. N. 12
 Mihăescu, M. 195—198
 Mihăescu, N. 137
 Mihăilă, G. 136, 138, 147—150, 186, 199—202
 Miklosich, Fr. 169, 196, 202
 Mișan, Andrei 33—41
 Mitterand, Henri 32, 158
 Mitterand, N. 110
 Milnea, Mihaela 78, 83
 Mladenov, St. 196, 201
 Mocanu, Nicolae 126, 127
 Moise, Ion 255, 257
 Moldovan, I. M. 237
 Moldovan, Silvestru 74, 76, 226
 Moldovan, Vasile E. 225, 226
 Moles, Abraham 50, 51, 53
 Molnar Pluarius, Ioan 126
 Montague, R. 118
 Möybye, Paul 128
 Munteanu, Șt. 56
 Murádl, Ladislau 126
 Mușlu, Ion 240

N

Nandriș, O. 203, 204
 Naum, T. A. 6
 Neaeșu (din Cimpulung) 137, 202
 Neagoe, Victorela 255
 Neamțu, G. G. 134
 Neculce, I. 18
 Negomireanu, Dolina 55–58, 125, 127, 134
 Nègre, Ernest 61
 Negreanu, Ioana Alexandra 136
 Nelescu, Ileana 125
 Nelescu, Petru 93, 126, 144, 146, 203 204
 Niceta din Remeslana 196
 Nicolaidi 141
 Niculescu, Al. 36, 37, 171, 179
 Nikitevič, V. M. 34
 Nilsson-Ehle, Hans, 78, 80, 86
 Niță, Silvia 107

O

Oancea, D. I. 144
 Odobescu, Al. 115
 Ohridski, Kliment 201
 Olă, I. 35, 38, 39
 Oltean, Ștefan 43–47
 Onu, Liviu 32, 114, 214
 Oros, Marius I. 66
 Orza, Rodica 126, 137

P

Pană, G. 36
 Pană, Ruxandra 93
 Pamfil, Viorica 200, 205–208, 263
 Pamfile, T. 232, 233
 Papahagi, Pericle, 236
 Papahagi, Tache 144, 162, 187, 200, 236
 Paris, Gaston 5, 15
 Pascu, G. 64, 236
 Pascu, Ștefan 210
 Pașca, Ștefan 17, 60, 74, 75
 Păsculescu, N. 236
 Pătruș, Ioan 73–76, 123, 125, 126, 127, 133–134, 159, 209–211, 220–228
 Pătruș, Malvina 209, 210
 Părvan, Vasile 13
 Peco, Asim 123
 Perrot, J. 231
 Petöfi, János S. 50, 52, 53, [117–119]
 Petrescu, Cezar 9
 Petrovič, E. 6, 7, 67, 71, 74, 93, 94, 96–98, 135, 138, 139, 143, 144, 191–193, 211, 243, 263
 Philippide, Al. 7, 8, 12–14, 17, 226, 236
 Plehan, A. 79, 80

Plynon, J. 110
 Plaut 195
 Pollzu, G. 159
 Pollok, K. II. 252
 Pontbriant, Raoul de 235
 Pop, Gheorghe 138, 213–215
 Pop, Ionel 181
 Pop, Ștefan 226
 Popa, Mircea 126, 127
 Popescu-Bogdănești, N. 135
 Popescu, Gabriel F. 213
 Popescu, Ion 136
 Popescu-Sireteanu, Ion 134
 Popovici, Iosif 136
 Pottler, B. 80
 Price, Glanville 134
 Procopovici, Alexe [17–26]
 Pumnul, Aron 135
 Pușcariu, Sextil [5–10], 17–20, 24, 60, 93, 94, 97, 98, 133, 135, 136, 138–140, 188, 189, 192, 200, 205–207, 217, 218, 230, 236, 246

R

Rácz, Endre 165
 Rakovski, G. S. 201
 Rădulescu-Mendea, Maria 36, 37
 Rebreanu, L. 84, 240
 Redhouse, James W. 59
 Riffaterre, M. 115
 Rizescu, I. 197
 Robert, P. 116
 Rocerle, A. 138
 Rohlf, G. 8, 206
 Rosaccio, G. 152
 Rosetti, Al. 20, 21, 23, 24, 26, 114, 148, 150, 199, 203–207, 247
 Roșlanu, Ion 125–128, 125
 Ruffini, Mario 136
 Rusan, Romulus 135
 Rusu, Grigore 74, 75, 93, 126, 217–220
 Rusu, Virgil 75

S

Sadnik, Linda 201, 202
 Sadoveanu, M. 9, 84, 160, [181–184]
 Sala, Marius 94, 97–99
 Saramandu, Nicolae 99, 134
 Sasu, Aurel 126
 Saussure, Ferdinand de 23, 112, 121, 227, 229
 Săteanu, Cornel 77–86, 32
 Sbiera, I. G. 200, 226
 Schmidt, S. J., 52, 53
 Schuchardt, H. 226
 Schweiger, Paul 120
 Scorpan, Gr. 24
 Seriban, A. 188

Searle, John R. 50, 53, 252, 254
 Seeche, Lulza 134
 Seeche, Mircea 114, **221—223**
 Seccheyay, A. 23
 Serebrennikov, B. A. 227
 Seulescu, Gheorghe 113
 Severianov, Ed. S. 201
 Sidorov, V. N. 34.
 Sirbu, Const. 141
 Skok, P. 17
 Slama-Cazacu, Tatiana 215
 Slatka, D. 251, 254
 Slave, Elena 57
 Slawski, Fr. 202
 Souter, Alexander 195
 Spencer, John 44
 Spltzer, L. 17
 Sreznevski, I. I. 201
 Stan, Elena 126, **225—226**
 Stan, Ionel 61, 93, **227—230**
 Stan, I. T. 144, 217
 Stern, G. 84
 Stimm, Helmuth 128
 Strawson, P. F. 50, 53
 Strevens, P. 43
 Suelu, Coriolan 73, 74—76, 210
 Sulzer, F. I. 9
 Sumpf, J. 251, 254
 Szabó, T. Attila 64, 72, 186
 Szász, Laurențiu 125
 Sober, S. 121

Ş

Şaguna, A. 138
 Şandra, V. 96
 Şălineanu, L. 14, 188
 Şerban, Felicia 127, **231—233**
 Şerban, Valentina **119—120**, 125, 127, 134
 Şerban, Vasile 210
 Şladbel, I. 208
 Şincal, Gheorghe 135, 140,
 261, 263
 Şuteu, Flora [112—114], 215

T

Tagliavini, Carlo 136, 138
 Tallgren, O. J. 84
 Taloş, I. 192, 243
 Tamás, L. 144
 Taşcu, Valentin 126
 Teaha, Teofil 64, **235—238**
 Teluş, Sabina 125, 127, **239—241**
 Teodorescu, G. Dem. 231
 Terențiu 195
 Tesnière, Lucien 32, 37
 Theban, L. 37
 Tiklin, H. 159, 160, 197, 226
 Timofeev, K.A. 39
 Tischendorf, C. 200
 Todoran, Emilia **59—60**, 125, 127

Todoran, Romulus 17, 116—117, 189, 190,
 192, 207, 237, **243—246**
 Togan, Nicolae 74, 76
 Toma, Stela 109, 110, 134, 169
 Trandafir, Gh. D. 35, 37, 38, 40
 Trier, Jost 229
 Trubaclov, O. N. 202
 Tupikova, N. M. 210
 Turghenlev, I. 183
 Turner, G. W. 44
 Tzetzes 15

U

Udler, R. Ja. 96
 Uilmann, St. 229

V

Valda, Mircea 5, 6
 Vaillant, A. 199, 201, 202
 Valna Pușcă, Lucia 251, 254
 Valle, Francesco della 152
 Vartic, Ana Maria 125, 127
 Vasceneo, V. 35, 38, 39
 Vasconcellos, C. Michaelis de 196
 Vasilu, E. 26, 55, 106, **247—249**
 Vasilu, G. 125—127, 134, 136
 Vasmer, Max 196, 202
 Velcovné, M. 165
 Vendryes, J. 36, 40
 Verdaasdonk, Hugo 50, 53
 Vianu, Tudor 134, 138
 Viciu, Alexiu 64, 192, 193, 226, 236, [243—246]
 Vinogradov, V. V. 39
 Vlad, Carmen **49—53**, **117—119**, **251—253**
 Vlad, Sabina 126, 127
 Vlahuță, Al. 185
 Vlatkov, T. G. 201
 Vlăduț, Alexandra 81
 Vossler, K. 25
 Vraclu, T. 35, 39
 Vulcan, Iosif 139
 Vulpe, Magdalena **93—100**, **255—259**

W

Wald, Lucia 82
 Warburg, Walther von 137, 229
 Weigand, Gustav 5, 133
 Władak, Stanisław 128
 Wilamovitz-Moellendorf, U. von 16
 Wimsatt, W. K. 231
 Winter, Werner 128
 Wunderli, Peter 128

Z

Zarifopol, Paul 137
 Zaxadowski, Leon 83
 Zdrenghea, Mihai **87—92**
 Zdrenghea, Mircea **261—263**

INDICE DE CUVINTE *

BULGARĂ

Babčev 76
Bárlev 73
Bárliev 73
Berlinov 210
-ev 76
dobor 161
-ev 76
Francésko 211
Fráte 211
Frátjo 211
Fráto 211
iskam 159
nedobor 161
oboriste 64
-ov 210
prostak 162

ENGLEZĂ

avoid 87
begin 87
complete 87
continue 87
decide 87
fail 87
finisch 87
intend 87
manage 90
neglect 87
resume 89
start 87
stop 87
succeed 90
want 87

FRANCEZĂ

amadou 160
documentaliste 116
documentariste 116
grume 188
perforateur 215
Riu 61
très 195
turquoise 60
visionner 116
vamp 116
wagonnet 214

GERMANĂ

Bach 74
Bohrmaschine 215

Bruch 214
Bullhard 73
Dirboch 74
Djrbqch 74
dürr 74
Dürrbach 74—75
Faustel 214
First 214
Flaschenzug 214
Führung 214
Häner 214
Hocstand 182
(Hosen)träger 59
Lauser 214
Pickammer 215
Revierförster 181
träger 59
Türkis 60
Vor 214
Wasserrosche 214

GREACĂ

ξφαρ 202
ξφνω(ς) 202
δψια 75
tragos 14

ITALIANĂ

aromeno 116
átila 116
bors 116
bucium 116
caciula 116
coesistenza pacifica 116
colaborazionisti 116
colinda 116
conducator 116
corltna di ferro 116
dacoromeno 116
democrazia popolare 116
documentalista 116
documentarista 116
doina 116
dor 116
grumo 188
guerilla 116
guerra fredda 116
guerra totale 116
horá 116
iobagia 116
istroromeno 116
iunimisti 116

leo 116
liberazione 116
mamaliga 116
meglenoromeno 116
nuovo ordine 116
opinca 116
partigiani 116
pelin 116
quinta colonna 116
resistenza 116
rio 61
rivo 61
sarmale 116
seminatorismo 116
superpotenze 116
vicleim 116
zuica 116

LATINĂ

**addeponunt* 207
ad-vix 199
agilis 206
albina 206
allevatum 206
ante 144, 145
ante ostium 144
**atlepire* 207
campus 148
cantasses 21
canticum 206
canto 148
colus 207
**complexire* 207
cornus 206
**colitus* 207
derapinare 207
dogarius 207
dormitare 206
draco 116
**excubulare* 207
**experillavare* 206
falcata 185
falx, -cem 185
felix, -is 206
fermento 206
**flammabundus* 207
**fluctulare* 207
fluctus 207
**folliolus* 207
forficare 206
**fragmentare* 206
Franciscus 211
grumulus 188—190,
 235—238

* Cifrele tipărite cu aldine trimit la cuvinte discutate pe larg, indeosebi în articole speciale. Cuvintele și expresiile de la paginile 45—46, 78—84, 196—198, 203—204, 217—219, 221—223 n-au fost incluse în indice.

grumus 188—190, 235—238

horrire 206

hospitium 206

in 148

incipere 206

**incolicare* 207

imperator 206

**intemplare* 207

inter 145

intro 145

jugulare 206

lanquidus 206

**lignare* 207

lingula 206

mas 206

miles 206

negotiator 206

nutricium 206

**oricare* 207

ovis 206

per- 195—198

placenta 206

preambulare 206

prae- 195—198

procedere 206

**puronium* 207

pultridus 206

ribus 61—62, 148

rupes 206

sub ala 143

**subfolicare* 207

**subrupare* 206

sonitus 207

transsumptum 59

venetus 206

**vircidus* 207

vitricus 206

**vituleus* 207

vitulus 207

MAGHIARÁ

-a 63, 71

Aranytó 68

Attila 116

avas 144

Babos-kert 71

Barla 74

Berek 70

berk 67

Berlád 73

Bonc 63

Bonchida 63

Borozdák 67

Borsos-domb 71

Botos 66, 71

Botos-telek 67

Budujkút 66

Buduj kútja 66

Buzai kép 68

csere 71

csorgó 67

-d 73

Dipse 75

domb 67

Ér-ódal 68

Erge 66

fáchyafa 186

fajtó 214

fálsa 186

Fertek megett 66

Futópálya 61

Futtalás 71

Garóc 71

Garólc 71

gonoszulni 170

hágó 67

Hangyaberke 68

hárs 71

Hársos 71

híd 63

Jenő 68

Kapus 71

Kerek 67

Kerekdomb 67

kerülő 67

Kicsi gát 66

Kövecses 66

Lónai Ódal 66

Magyar ucca 67

Mogyorós 66

Murádi gödre 66

Nagy berek 67

Nagy gát 66

Nagy híd 66

Nagy rlt 67

Nagy ucca 67

Nagy rápa 66

Nyílak 66

Nyomás 67

Ókrek itatója 67

ovas 144

Pap-csere 66

rakódó 214

Perje 66

Ptapatábla 71

Poróndas 67

rél 67

Rlt 67

Róka-rlt 71

Sátor 72

sikla 67

sóshej 67

Sóvágó 72

Suhagó 72

Suhogó 72

Szamos-ódal 68

Szék ucca 67

Szénás ágy 72

Szénásály 66, 72

Szilágybatta 74

Szőlő gödre 66

Szőlődomb 66

tábla 71

Talabáló 67

Tó 67

tonár 70

tréfaság 60

trufaság 60

türkiz 60

tüzel 59

váltó 215

Varjas 66, 71

Vírvógy 68

Vízejlád 72

Vizes-láb 72

POLONEZÁ

Berl 210

Berlo 210

PORTUGHEZÁ

grumo 188

RETOROMANÁ

oess 200

ROMÂNÁ

A

-a 160, 200, 244

abataj 215

abia 199—202

-aci (suf.) 246

adăorătă 96

adăpost 111, 207

adinc 111, 206

adineat 111

adinci 57

aduce aminte (*a-si ~*) 57

afară din lege 116

ager 206

agonisi 169—170

agust 202

ai 8

(a)ieșă 95

(a)coloașă 95

albină 206

ali 22

aluat 206

Aluniș 66, 70

amărint 262

aminti 57

Ampoiela 145

-an 244

analogă 113

Aoașă 144

apă 151

Apold 145

aprinde (*a se ~*) 160—

161

-ar 70, 207, 214

ardeleana 192
are 14, 145
area 14
arel 144
arie 145
arinei 145
ariniş 145
aşadar 239–241
aştişi 207
au 14, 111
autostop 116
avaş 144
avile 192

A

ălăişă 95
ălăişă 95
-ări 245
-ărie (suf.) 64

B

Bab- 76
Baba 76
Babos 76
Babotza 76
Babşa 75
Babşa 75–76
baby 116
Bal- 76, 211
balamut 262
Balc 211
Balca 211
Baolcea 211
Balcu 211
Balla 74
Balş 75, 76
Balşa 75, 76
Baltă 69
balţ 76
Balţu 76
Banşă 76
Barla 73, 74
barnee 110
Barşea 76
Batiste 74
batjocorit 111
Băbuş 75
Băbuşiu 75–76
Bădeşti 209
băgrin 191
băllean 69
bălteni 69
Bălşea 76
Bălşesti 76
bălşi 76
bălşi(u) 76
Bănleşti 76
Bănşul 76
bărc 67, 68

Bărcu al Mare 67
~ Baciului 65, 70
~ Jidovului 70
~ lui Pavel 65, 70
~ Racului 65, 70
Bănuş 70
Bărice 61
bărice 61
băutură 111
belteni 69
Belteniu 69
bere 111
Berla 73
Berlişte 74
bici 262
-bil 161
Birle 73
biruitoriu 110
biruitoră 111
Bir 73
Bira 73
Biră 73
Bire 73
Birl- 74
Birla 73–74
Birlă 73
birlă 73
Birle 73
Birlea 73–74
Birleşti 74
Birlişte 74
Birul 73
Blaga 66, 70
*blendări 245
*blendereza 245
blenderezat 245
blenderi 245
blendi 245
boală 111
Boeşa 75
Boierişte 65
Bologa 68
Bonş 63
Bonşida 63
boorşte 64
Boorşte 65
Bor- 74
Bora 74
Borcea 74
Borilă 74
borişte 64
Boriste 64, 65, 68
Borl- 74
Borla 73–74
Borlea 74
Borleasa 74
Borleşti 74
Borlăova 74
Borloveni Vechi 74
bormaşină 215
Borşa 75
Borşordimb 71
Băiş 71

boşările 64
boşărişte 64
boşoriste 64
Brazilii Bologii 70
briglă 73
brumă 244
bucina 110
Buceşa 75
bun 161–163
Burla 73
buză 111
bye-bye 116

C

ca 22
cal 151
candelabru 262
Capşa 75
că 22
căciu datu 109
căciulă 192
căpeneag 262
căprărişte 64
Căprăriştile 64
Căpuş 71
căruşă 193
cătrinşă 192
căsulie 189
cerca 111
cerne 58
Chirilău 67
*chirilău 67
cindă 144
cinemascope 116
cinerama 116
cinie 14
cioareci 262
ciocan 192
cioclod 192
ciudă 110
Ciupercar 66, 70
*ciupercar 70
ciurgău 67
Ciurgău 69
clmp 148
cint 148
cintăşi 21–22
cintări 58
cintee 206
Cirşa 209
clăbăş 192
clăbăş 245
clătire 110
clejle 70
Clejia ai Ungurească 70
coaste 68
Coastea Bărcului 68, 70
~ Ciurgăului 66, 69
~ Gărdău 68
~ Jancălii 65
~ Lonit 66
~ lui Călmă 68

~ Răului 68
 cocostîrgi 70
 cocoș 262
 cometă 262
 Comșa 75
 conciuene 262
 copleși 207
 coptură 214
 corn 206
 cositor 262
 cot 66
 cotrînță 192
 Cotu (Taurilor) 66, 69
 Cotuș 69
 Cotușu de Mure 66, 69, 78
 cowboy 116
 Crăcuț 66, 70
 crijioliță 262
 crisorel 262
 crunt 244
 cuc 189
 cucinii 14
 cuculie 189
 cucură 110
 cûină 192
 culori 262
 cumpăni 58
 curmătură 68
 Curmătură 66
 cute 8
 cușit 207
 cușculie 189

D

dacă 22
 dăbălăzat 245
 dărăpăna 207
 de 22
 deal 262
 Dealu Botișului 68
 ~ Căpușului 68
 ~ Harșii 68
 ~ Mare 68
 ~ Perilor 68
 ~ Răzoarelor 69
 ~ Străjilor 68
 ~ Uănăului 70
 Deasupra Botișului, ~ Har-
 șii, ~ Perilor, ~ Uănău-
 lui 68
 deci 239—241
 delniță 66
 Delnițe 66
 derept 111
 des- 113
 descifra 57
 descoase 58
 desen animat 116
 dezgorminta 57
 dezrădăcina 57

diluție 215
 Din sus de Sat 70
 Dip- 75
 Dipa 75
 Diplus 75
 Dipșa 74—75
 Dipșoiu 75
 Dipu 75
 dis- 113
 diseca 58
 dîmboviță 245—246
 Dîmbozița 245
 Dîmbu Morii 68
 ~ Viii 66, 68, 70
 doamnă 152
 doruj 161
 dogar 207
 dogmă 262
 domn 110, 152
 dormita 206
 dor 68
 dosădi 111
 Dosu Botișului, ~ Orie-
 șului, ~ Perilor, ~
 Uănăului 68
 drac 116, 152
 Dracul 116
 Dracula 116—117
 Drăculea 116
 Drumu Botișului 70
 duh 262
 Dunga Podireiului 68
 După Beseică, ~ Grădini,
 ~ Moară, ~ Vie 70
 dușnic 192

E

-ea 116
 -ean 69
 -easă 244
 -e(a)- 189
 -ec 113
 eclipsă 262
 -el 190
 element 262
 -ență 113
 -ești 209
 eur 263
 evlavie 262

F

faișlău 214
 faidău 214
 față 244
 falce 185—186
 față 68, 262
 Fața Botișului, ~ Orieșului,
 ~ Perilor, ~ Uănăului
 68

fălicios 244
 fărdezeu 262
 fecioară 111
 feri 110
 ferice 206
 feșter 181
 ficior 113
 fie 111
 filung 214
 firez 70
 firște 214
 firung 214
 fistău 214
 Fintina Budului 66
 ~ lui Chircoș 65, 69
 flambură 188
 flasentung 214
 flash 116
 flămînd 207
 flutura 207
 foiăză 189
 forfeca 206
 forhaităr 214
 Frat 211
 Frata 210—211
 Frate 211
 frate 211
 Fratea 211
 Frateștița 211
 Fratu(l) 211
 frămînta 58, 206
 Frătăuși 211
 frumușie 244
 fuior 207
 fulgera 57
 fund 70
 Fundu Imașului 70
 fura (a se ~) 244

G

gag 116
 gal 263
 galerie 215
 Galșa 209
 ganga 215
 gangster 116
 Gărăuălfă 71
 geanele 111
 geodă 215
 gimf 110
 girbov 262
 glajă 262
 glime(i) 68
 Glimeie 65, 66
 Glimeie Bengului
 grajd 262
 gramorada 190
 grava 57
 grămadă 188, 189
 Grămurada lui Ticu 190
 grindă 262
 Groapa Intii 68

~ a Doua, ~ Bărcușului,
~ Botișului, ~ Iancălii,
~ Mieiilor, ~ Natului,
~ Perilor, ~ Tomii,
~ Viii 69

groapă 69
grotescă 113
Grui 188
Grum 188
grum 187-190, 235-238
Gruma 189
Grumac 188
* grumă 188, 189
grumbă 188
Grumbuleu 187
grumbur 188
grumudan 188-189
Grumudan de la Cărări 188
grumudeu 188, 189
grumud'eu 236
grumuesc 235
grumul 235
* grumule(a)z 189
* grumulează 189
grumuleț 189, 235
grumuleu 187, 189, 236
Grumuleu 188
grumuleze 189
grumul(ie) 188, 189
grumur 187-190, 235-238
grumura (a ~) 190, 236
* grumuradă 190
Grumuradă 190
grumurel 190
* grumureu 188
gug 189
gugă 189
gugulie 189
gulea 69
* gumuradă 190
gunoseaște (-se) 170
gunoș 169, 170
gunoșliia-se 170
gunoșliia-se 170
Gura Botișului 70
~ Hagăului 70
~ Racului 69
~ Șanșului 69
~ Ulteiorii 70
gură 69, 70, 111
Gürmir 236
gustărt 245
Gyipsoj 75

H

hagău 67
Hagău 67
hălăț 95
hălăstui 110
Herendești 210
hireán 192

hobby 116
hocstand 182
hoituri 70
hora 192
horn 145
horn(ă) 145
Harșa 71
hoștand 182
hristos 110

I

iască 159, 160
iaz 66
Iazu al Mare 66, 69
Iazu al Mic 66, 69
-ic 113
-ici 69
-icios 244
idumeesc 111
-ie 64, 188, 244
Ierugă 66, 69
iesca 159, 160
Iezușu 66, 69
Imaș 67
imprima 57
imurluc 160
inicer 160
inie 110
-inșă 113
ipocrită 262
isca 159-161
istacti(e) 110
-ișt- 74
-iște 64
-iță 244
ivi 160

I

imbrumurat 244
împărat 206
împrăștiat 57
împremiază 110
împungaci 246
în- 94, 159
În Asociație 66
În Bărc 70
În Belteni 69
începe 206
încolți 57
În Crișeni 66
încungiuru 111
încurca 207
încurși 110
În șeja Gării 65
îngrumura (a ~) 190
înieșca 159, 160
înmormînta 57
înmuguri (a ~) 56-57
înnébunt (a ~) 163
În Pir 56, 70

înregistra 57
întipări 57
întîmpla 207
întort 110
Într-a Notăreșului 70
Într-a Taurilor 70
întră 145
întrătunul 145
între 143-146
Între Bîșci 143
Între Borce 143
Între Cincișe 146
Între Dealuri 143
întredinși 143
Între Drumuri 65
Întregalde 143
În Treizeci de Rude 70
Între Meri 70
Întrepăraie 146
Între Ștrecuri 65
întru 143-146
întuneric 110
învârșă (a ~) 94
învăja 111
învîrtita 192

J

jălan 244
jezuși¹ 71
judeceasă 244
judecișă 244
județ 110
jug 214
junghia 206

L

-l- 73, 74
La Alei 70
lab 66
La Bărcuș 70
Labu Țiganilor 66
La Călușei 70
La Cocostirgi 70
La Cruce 70
La Firez 70
La Hoituri 70
La Întli Mai 66
La Poartă 71
La Rîl 69
lăufăr 214
Lărguș 66, 70
lărguș 70
le 21
legăna 207
lepedeu 262
lêspede 192
leu 262
lingărl 245

lingoare 111
lipsă 262
lînced 206
luci 57
lui (a ~) 22
lume 246
lumea ochiului 111, 246
lumina 57
luna ochiului 246
lună 246
luncă 262
lunecare 110
lingură 206
lul 111

M

macaz 215
măimari 262
mare 206
măcina 58
măsura 58
metal 262
mickey mouse 116
mire 206
mirez 189
miss 116
mindzat 150
mîntuire 111
Mocrea 208
mojdan 110
moșie 111
muștra 111
muzical 116

N

naște 56
nă- 163
*năbuni 163
*năbunit 163
năcaz 163
nătrăgăce 192
năvodî 110
ne 21
ne- 161- 163
nea 8
nealtul 162
nebun 161- 163
nebuni 163
necăsătorință 262
nece 113
negușator 206
nelot 162
nice 113
nici 113
nișă 215
nultref 206

O

oaie 206
-oaie 68, 244

Oanță 76
oaș(ă) 144
oblici 111
obraz 262
ocină 111
ogodit 110
ogoditor 110
-oĭ- 75
okay 116
Olnuk 73
onagru 110
Onuk 73
oprire 111
Oriș 71
Orișel 71
Orișu Mare 71
Orizont 215
ospăș 206
*Ounuk 73
-ov- 71

P

padină 69
Padinile 69
Parc 71
păsere 191
păsire 191
pazie 110
păcurar 8
Pădurea Uănăului 70
pănătos 110
păpușă 116
Părău al Mare 66
~ Blaghii 70
~ Spoietii 69
păreie 145
păsără 191
păsare 191
păstra 159
pătrunde 57
peles 110
penetra 57
penitență 262
perforator 215
Peri(u) 68, 70
peruzea 60
Pe Tău 69
Piaț 71
picamăr 215
Pietriș 66
Pîpîtlăblă 71
Piru 70
piine 151
Pîncota 209
pîndăci 245
pîndi 246
pînză 262
planetă 262
plăcintă 206
plîmba 206
Ploae 210

Ploe 210
Ploiești 210
Poderet 65
poderei 69
podirei 69
Podu al Mare 66, 69
Poduș 69
pogrăzi 110
Popcîrîi 71
popîlnesc 236
popoaie 244
povelene 110
pove'i 110
poveire 110
prămândi 110
prea 197
premiezan 110
pristaniște 111
profund 262
prost 162
pruc 214
prunc 262
prundar 67
Prundar 66
psar 182- 184
pune 111
pupurel 190
purcede 206
puroi 207
pulred 20

R

racăntă 214
rambleu 215
ravir 181
răsări 57
răsfoi 57
rău 148
Răzoare 67, 69
Răzor 69
reamintii 57
reconstitui 57
reîmprospăta 57
reînvia 57
reteza 159
revir 181
Rîndești 210
Rîpă 69
rît 67, 69
ritaș 69
Ritu al Mare 67
~ Iancălii 69
riu 61, 62, 148- 150
Riu 61
Riu Morii 61
Roca 71
rôchie 192
Rôcqrît 71
românește 151
rosmarin 262

rost 111
rug 191
rumega 58

S

săblaznă 110
săpa 57
sărătură 67
săritură 214
scula 207
sein 262
selbă 262
semn 111
serial 116
sex-appeal 116
sexy 116
sfirlează 189
silnic 111
Sinăselele Mari 71
Sinăselele Mici 72
slăbăznă 111
slăbiciune 111
slonovni 110
snobă 113
socac 192
socoti 111
Someș 69
somnia 244
spăla 206
spăsenie 111
speaker 116
spelează 189
spirit 262
splină 262
spoială 69
slărașiște 64
Stăvărișt'a 64
stea (de cinema) 116
stirie 263
stomac 262
story 116
străfulgera 57
striptiz 116
Su Bologa 70
suenă 192
Su Coaste 68
sufla (a ~) 151
sufleca 207
sugaci 246
suman 262
suna 57
sunet 207
*suoară 143
superfilm 116
Su Ripă 69
surpa 206

Ș

-ș- 75
-șa 75
Șanț 69

sareță 194
Șator 72
șareță 193
șchiopa 110
șerif 116
șopru 192
șterge 57
știi (a ~) 151
știbă (să ~) 191-192
ștrec 65
Șuhagău 72
șăpă 192

T

Tabla de la Poartă 71
~ din Pir 70
~ Mare 71
~ Notarășului 70
~ Văduvelor 65
tablă 71
tău 67
Tău 67
teligă 194
tertipăt 59
tătă 192
tigră 262
tiligă 194
tină 111
tindă 192
tizălf 59
tilhar 150
Tirlișua 145
topise 109
-lor 161, 206
tormac 192
Trainei 145
Trainis 145
Traniș 145
Trapold 145
trare 145
trasumpt 59
transumt 59
trăgără 59
Trăoaș 144
Trăoșul 144
trăgălă 192
trătunul 145
trălușă 143, 144
tremurici 69
Tremurici 69
Trepăreie 146
Tresăpînți 146
Treuși 144
Trevătle 145
trișăsăg 60
trihornă 145
Trîmpotele 145
Troaș 144
troscot 110
trouaș 144

trufășăg 60
trup 262
tun 145
turchez 60
turchéză 60
turcoază 60
Turda 209

T

-/- 76
țapu 202
Țigla Bărcului 66
~ Botișului 67
~ Răzoarelor 69
țigla 67, 79
țintirim 71
Țintirim 71
țintirim 188

U

Uanou 70
Uănu 65, 68, 70
ucide (a ~) 151
-udan 189
uină 192
-uleu 188
Ulicioară 71
-ulie 189
Ulișă ai Mare ~ ai Ungu-
rească, ~ Sicului 67
ulișă 192
unicorn 262
unire 139
urca 207
-urel 190
uri 206
-uș 70
ușă 144
-uș 69, 70, 76

V

vad 69
Vadu Boilor 67
~ celor cu lapte 69
~ Gulii 69
vagonetar 214
Valea Botișului 69
~ Căpușului 69
~ Imașului 69
~ Perilor 70
~ Perilui 70
~ Peteroaii 68
~ Sinăselelor 69
~ Uănuului 69, 70
vătău 215
vampă 116
vasariș 214

văsăriș 214
vătui 207
veșted 207
Via Tonărului 70
Vie 70
viezunie 71
Viezunii 66, 71
vihor 110
vîltreg 206
viziona 116
vîlcea 150
vîlcelușă 150
vină 214
vinăt 206
Vîrva Hagăului 69
~ Răzoarelor 69
vlădicie 111
voie 262
vorêș 192
volcol 192—194
volcolîșă 193
vult 262

W

western 116

Z

zappu 202
zăprăti 10
zăpreșenie 111
zăpretire 110
zăstăvi 111
zăstîmpi 110
zbura 57
zefir 262
Zeul 151
zgrumura 190
zgrumurel 190
Zioară 262
znamenie 111
ziuă 148

DIALECTUL AROMÂN

Gruma di Jos 188
gumărădă 190
ingrămură 236
nî- 162

nibun 162
Sărună 199
trusă 144

DIALECTUL
MEGLENOROMÂN

triușă 143
nibun 162

DIALECTUL
ISTROROMÂN

ântr(e) 144
ântreșel' 144
ântrușe 144
sedla 144
**șă* 144
târnița 144
ușe 144

RUSĂ

Berlo 210
ne- 161
nedobryj 161
plochoj 162

SÎRBOCROATĂ

Bapča 76
-bč- 76
Berlić 210
buna 162
buntlo 163
Dîpa 75
Dipe 75
Dîpø 75
Dîpota 75
Dîpotin 75
dvòkolica 194
dvòkolice 194
dvòkolnica 194
Frâncesco 211
Fratic' 211
gromada 188
-ic 210—211
nabuna 163
nabunîti 163

-ol- 75
-pč- 76
psâr 182
tâljiçe 194
troglav 15
troje 15
zabrena 163
zabunîti 163

SLAVĂ

abŭje 202
abije 199
Berla 210
Berlin 210
gnŭsiti se 167
-in- 210
javit 160
mruziti 170
nabuna 162—163
nabunîti 162—163
prč- 196—198
Solună 199
-t- 211
zabun 162
zabunîti 163

SPANIOLĂ

abès 200
altozano 143
estar 162
grumo 188
ser 162

TURCĂ

macas 215
tertibat 59
yamurluk 160
yeniçeri 160

UCRAINEANĂ

blenditi 245
psar 182
psjar 183

INDICELE VOLUMULUI AL XXIII-LEA *

(1978)

INDICE DE MATERII

A

- ACCENT; ~ tonic în limba română 124
ADVERB; colocația timp — ~ de timp 97—102
ALTERNANȚĂ; ~e fonetice în radicalul substantivelor cu tranșa finală în *-ou/-oăuă*, *-ău/-ăuă* și *-eu/-eăuă* 51—53
ANALIZA; ~ semiotică a poeziei moderne (I. Vinea) 119—122; seme tematice în ~ poeziei moderne 120—122
ANCHETĂ; pregătirea anchetelor pentru ALR 162—166
ANTONIMIE; ~a lexicală în română 238—239
ANTROPONIM; toponime formate din ~e 63—67, 191—193; ~e provenite din apelative 195—201; ~e în revista „Familia” 69—70
APELATIV; antroponime provenite de la ~e 195—201; toponime formate din ~e 63—67, 183—190
AROMÂNĂ; evoluții fonetice paralele în dacoromână și în ~a din Dobrogea 43—45; ~ poezie populară ~ 129—132
ATLAS; ~ul lingvistic român 158—169; urmașii lat. *grumus* în ~ele romanice 83—85
ATRIBUT CIRCUMSTANȚIAL 106—109
-auă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești 47—55

B

BINARITATE 180

C

- CELTIC; limbile ~e și latina 21; limbile ~e insulare 22
CHESTIONAR; ~ul Atlasului lingvistic român 160—165; ~ele Muzeului limbii române 159—160
CIRCUMSTANȚIAL; atribut ~ 106—109
COLOCAȚIE; ~a timp — adverb de timp 97—102
COMPUS; toponime ~e 60—61
CONSTELAȚII 180
CONTINUITATE; ~a elementului romanic în Dacia 151; ~a unor îndeletniciri și stabilirea denumirilor 14; ~a segmentelor finite 179

- COORDONARE; specificul coordonări 179—180
CRONOLOGIE; ~a relativă a apariției obiectelor 14

D

- DACOROMÂNĂ; evoluții fonetice paralele în ~ și în aromâna din Dobrogea 43—45
DELIMITARE; ~a cuvintelor *un, o; un, una; unul, una* din punct de vedere gramatical și lexicografic 171—176; ~a între limbă și dialect 19
DERIVAT; ~e în toponimie 57—60
DIALECT; împrumuturi românești în ~ele maghiare 239—241; raportul dintre limbă și ~ 17—20; semiologia raporturilor dintre limbă și ~ 17—20
DIALECTOLOGIE 17—20, 37—45, 83—85, 190, 207—220, 236—248; contribuția lui Sever Pop la dezvoltarea ~i românești 157—169
DIFTONG; ~ul *ea* în unele graiuri din Banat 207—220
DISCURS; timpul — o categorie a ~ului narativ 229—233

E

- ea; diftongul ~ în unele graiuri din Banat 207—220
ea> e în aromâna din Dobrogea 44
-eăuă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești 47—55
ENGLEZĂ; gramatică ~ 17, 102
ETIMOLOGIC; lexicon ~ 133—135; note ~e 71
ETIMOLOGIE 71, 240; ~a unor toponime 183—190; preocupări de ~ la D. Bojincă 151—152

F

- FILOLOGIE 87—89, 221—228, 235—236, ~ romanică 132—133
FONEMATĂ; ~ structuralistă 27—28
FONETIC; alternanțe ~e în radicalul substantivelor cu tranșa finală în *-ou/-oăuă*, *-ău/-ăuă* și *-eu/-eăuă* 51—53; particularități ~e în unele graiuri dacoromâne 207—220; evoluții ~e paralele în dacoromână și în aromâna din Dobrogea 43—45; nivel ~ și nivel fonologic în concepția lui S. Pușcariu 30—33

FONOLOGIC; concepția ~ă a lui Sapir și fonematica structuralistă 27–28; nivel fonetic și nivel ~ în concepția lui S. Pușcariu 30–33

FONOLOGIE; S. Pușcariu și ~a generativă 27–33; perioadele de dezvoltare a ~i limbii române 28–29

FUNCȚIE; semantica și ~a reflexivă a limbii 123

G

GALEZĂ; importanța limbii galeze pentru lingvistica romanică 21–25; împrumuturi latine în ~ 24–25

GENERATIV; S. Pușcariu și fonologia ~ă 27–33

GRAI; sufixele -ez și -esc în ~urile limbii române 35–42; diftongul ea în unele ~uri din Banat 207–220

GRAMATICĂ 91–111, 171–180; ~a generativă 30–33

I

-l păstrat în limba română 128

I> â în aromâna din Dobrogea 43–44

IDIOM; stratul ~urilor românești (romanice) sud-dunărene 20

INTERDISCIPLINAR; aspecte ale cercetării ~e în onomasiologie 13–15

ITALIAN; lexic ~ 134; dialecte și graiuri italiene 18–19

J

ÎMPRUMUT; ~uri latine în galeză 25

L

I'> I în aromâna din Dobrogea 44–45

LATIN; ideea formării limbii române din ~a vulgară 149; limbile celtice și ~a 21; împrumuturi ~e în galeză 24–25; lexicologie ~ă și romanică 133–135

LATINIST; ideile ~e ale lui D. T. Bojinca 5–12, 149–158

LEXIC; ~ul indigen al spaniolei americane 241–243; ~ romanic 83–85; 134; anatomia ~ală în română 238–239

LEXICOGRAFIE 171–176, 239–243

LEXICOLOGIE 73–76, 81–82, 195–201, 203–206, 238–239

LIMBAJ; ~ul absurd la I. L. Caragiale 113–117

LIMBĂ; semantica și funcția reflexivă a ~ii 123; semiologia raporturilor dintre ~ și dialect 17–20; granițe între două limbi înrudite genealogic 19–20; ~a română literară 127–129

LINEARITATE; structuri și ~ 177–180

LINGVISTIC; activitatea ~ă a lui Sever Pop 157–169; atlasul ~ român 158–169; redundanța și economia ~ă 124

LINGVISTICĂ; ~ generală 17–25, 123–134, 137–139, 246; ~ aplicată 138; ~ și filozofie 136–137, importanța galezei pentru ~a romanică; istoria lingvisticii (S. Pușcariu) 25–33, (A. Vallant) 249–250, (D. T. Bojinca) 5–12, 149–158

LITERAR; limbă română ~ă 127–129

M

MAGHIAR; împrumuturi românești ale dialectelor ~e 239–241

MORFOLOGIC; structură ~ă a pluralului substantivelor românești 47–55

N

NARATIV; timpul – o categorii a discursului ~ 229–233

NEOLATIN; originea limbilor ~e 132–133

NUME PREDICATIV 106–108

O

-oauă în structura morfologică a pluralului substantivelor românești 47–55

OMONIMIE POETICĂ 125

ONOMASIOLOGIE; aspecte ale cercetării interdisciplinare în ~ 13–15

ONOMASTICĂ 195–201; preocupări de ~ în revista „Familia” 69–70

P

PĂRȚI DE PROPOZIȚIE 103–111

PLURAL; -oauă, -cauă, -auă în structura morfologică a ~ului substantivelor românești 47–55

POLISEMIE 77–79

PROTORUSA 244

R

REDUNDANȚĂ; ~a și economia lingvistică 124

REFLEXIV; semantica și funcția ~ă a limbii 123

REGIONAL; explicarea unor termeni ~i prin sinonime (în „Sicriul de aur”) 223–228

RELATIV; sintaxa ~ului care 93–96

RELĂȚIONAL; scheme ~e 178

ROMANIC; continuitatea elementului ~ în Dacia 151; importanța galezei pentru lingvistica ~ă 21–25; stabilirea granițelor dintre limbile și dialectele ~e 18–29; termeni pentru unități de măsură în limbile ~e 205–206; filologie ~ă 132–

133; lexicologie latină și ~ă 133–135;
lat. *grumus* în limbile ~e 83–85
RUSĂ; gramatica istorică a limbii ruse
243–245

S

SEMANTIC; sens, polisemie și incluziune ~ă
la verbe care exprimă activități de gin-
dire 77–79

SEMANTICĂ; ~a și funcția reflexivă a
limbii 123

SEMASIOLOGIE 126–127

SEMILOGIE; ~a raporturilor dintre limbă
și dialect 17–20

SEMIOTIC; analiză ~ă a poeziei moderne
(I. Vinea) 119–122; statutul ~al timpului
229–233

SINONIM 125; explicarea unor termeni regio-
nali prin ~e 223–228

SINTACTIC; raporturi ~e în limba română
și identificarea părților de propoziție
105–107

SINTAXĂ 93–96

SLAVISTICĂ 139–140

SOCIOLOGIC; considerații ~e pe
marginea termenului Prislea 195–201

SPANIOLĂ; lexicul indigen al spaniolei
americane 241–243

STILISTICĂ 113–117, 124–126, 229–233

STRUCTURALIST; concepția fonologică a lui
Sapir și fonemata ~ă 27–28

STRUCTURĂ; structuri și linearitate
177–180

SUBSTANTIV; -*oaia*, -*eaia*, -*aua* în structura
morfologică a pluralului ~elor românești
47–55; ~e cu dublă funcție 91–92

SUFIX; ~ele -*ez* și -*esc* în graiurile limbii
române 35–42; toponime derivate cu
~e 57–63

T

TERMINOLOGIE; ~a pentru noțiunea
'depresiune, groapă, vâgăună' 183–190;
~a cultivării și prelucrării cînepii 13–15;
~a unităților de măsură (*colul*) 203–206

TIMP; colocația ~ – adverb de ~ 97–102

TONIC; accent ~ în limba română 124

TOPONIM; ~e formate din antroponime
63–57, 191–193; ~e provenite de la
apelative 183–190

TOPONIMIE 63–67, 183–193; derivate și
compuse în ~ 57–61

TRANSCRIERE FONETICĂ; stabilirea sis-
temului de ~ ~ al ALR 165–166

INDICE DE AUTORI

A

Agribceanu, Ion 47, 167

Agricola, Erhard 108

Altetmüller, Rudolf 139

Alecsandri, Vasile 128, 204

Alessio, Giovanni [133–135], 205

Alexandrescu, Gr. 174

Alexi, I. 153

Alibert, Louis 84

Allières, J. 21

Almolda Costa, J. 85

Alvar, M. 84

André, J. 73

Angelov, Dimităr 139

Anghel, Ioana 71, 141

Anghelescu, Nadia 123

Arghezi, T. 125, 126

Arvinte, V. 47–53

Asachi, G. 5, 8, 9

Augerot, J. 28

Augustinus, Aurelianus 124

Avram, Andrei 207

B

Bahner, W. 13

Baldinger, K. 13

Bally, Ch. 180

Balogh, D. 241

Balotă, N. 113, 116

Barac, Ioan 143

Barba, Vasile 129

Barileu, G. 5

Barthes, R. 230 231

Bartoli, M. 162

Battisti, C. 133, 205

Bejan, D. 91–92

Belchită, Anca 28

Beltechi, Eugen 141–143, 207

Benedek, G. 243–245

Benkő, J. 153

Benoist, E. 203

Benveniste, E. 77, 229–231

Bereanu, B. B. 103

Berlinguer, Giovanni 17

Beuhler, G. 28

Bever, T. G. 27

Bianu, I. 221, 228, 235

Bidjan, Viorel 141

Bidu-Vrânceanu, A. 13

Birceanu, A. 235

Björnson, B. 143

Blédy, Géza 239

Bliesener, U. 247

Bliesener, V. 247
 Bloch, O. 84
 Bloomfield, L. 27
 Boccotti, Giancarlo 17
 Bogrea, V. 191
 Bojineă, Damaschin T. [5-11], [149-155]
 Botiş, T. 8
 Bourceluz, E. 35, 39
 Bouton, C. 247
 Bratu, Rodica 237
 Brătescu-Voineşti, Al. 167
 Breazu, Ion 69
 Breban, Vasile 141
 Bucă, Marin [126-127], 239
 Budai-Deleanu, I. 126
 Bulat, T. G. 221
 Bulgăr, Gh. 225
 Burada, Teodor 130
 Byek, J. 50, 174

C

Caesar, C. I. 95
 Calcocondila, L. 152
 Candrea, I. A. 69, 88, 89, 203
 Cantacuzino, Constantin 222
 Cantemir, Dimitrie 11, 93, 94, 96, 151-153, 222
 Cantemir, Traian 237
 Capidan, Theodor 44, 130, 158, 160-163, 237
 Caragiale, I. L. [113-117], 172, 173, 198
 Caragiani, I. 130
 Caragiu Mariojeanu, Matilda 129, 130, [236-238]
 Carculechi, Zaharia 8, 11
 Castrén, M. A. 246
 Cazacu, B. 17-18, 20, 217, 228
 Cazimir, Şt. 114
 Călinescu, Al. 114
 Călinescu, G. 119, 142, 173, 195
 Câmpian, Ileana 141, 142, 171-176
 Căndea, Spiridon 221
 Căndroveanu, Hristu 129, 130
 Cârstea-Romăşcanu, Mihaela 132, 133
 Celea, Decebal 129
 Chiriac, G. 7
 Chirleuţă Marinovici, Rita 111
 Chiril 139, 140
 Chomski, Noam 136
 Cihac, A. 81, 204
 Cioculescu, Şerban 119, 122
 Ciompec, G. 50
 Clorănescu, Al. 134, 135
 Cipariu, T. 9, 10, 143
 Comnena, Ana 151
 Comşulea, Elena 13-15, 141-143
 Conachi, C. 174
 Conea, Ion 57, 184, 185
 Constantinescu, N. A. 66, 192, 200
 Corbea, T. 128
 Coreşi, diaconul 81, 87, 89, 221, 223-225, 235
 Coreşi, Şerban 87

Corominaş, J. 84, 242
 Coseriu, Eugenio 15, 78
 Costăchescu, Mihai I. 66, 192
 Costea, I. 163
 Costin, Miron 93-96, 128, 222, 232, 233
 Coteanu, I. 13, 17, 18, 20, 50, 123, 124, 180, 236
 Craşoveanu, D. 103
 Creangă, Ion 47, 93, 94, 96, 172, 173, 204
 Csák, Ladislau 141, 142
 Čulík, I. 137
 Čurlík, R. 7

D

Dalcoviciu, C. 57
 Dalcoviciu, H. 57, 59
 Dan, Ilie 136-137
 Darmesteter, A. 205
 Daskalova, Angelina 140
 Dauzat, A. 84
 Daveluy, A. 203
 Delavrancea, B. Şt. 198
 Dennison, T. A. 138
 Densuşianu, Ovid 40, 60, 152, 160, 161, 203, 228
 Devoto, G. 17, 83
 Dezső, L. 247
 Diaconescu, Paula 50, 103, 115, 123
 Diaconovici, C. 5, 7-11
 Dieulescu, C. 135
 Diez, Fr. 149
 Dijk, T. A. van 119, 120, 230
 Dimitrescu, Florica 228
 Dimitriu, C. 105, 109
 Dinulescu, C. 163
 Dominte, C. 50
 Doruselff, F. 24
 Dosoftei 128, 173, 221
 Dostert, B. H. 137
 Dragomir, S. 83, 94, 95
 Dragoş, Elena 113-117, 229-233
 Dragu, Gh. 184
 Drăsoveanu, D. D. 93, 106, 108, 177-181
 Drăganu, N. 64, 66, 163, 223
 Dubois, Jean 84, 109
 Dumbravă, Vasile 69, 70
 Duraffour, A. 161

E

Edelstein, Frieda 93-96
 Edmont, E. 84
 Elcock, W. D. 23
 Ellade Rădulescu, I. 128
 Elvin, B. 114, 116
 Eminescu, M. 110, 125, 126, 129, 174, 197
 Erdel, G. 247
 Ernout, A. 203
 Evseev, I. [126-127]

F

- Faiciuc, Ioan 141—143, 207—220
 Falc'hun, F. 22
 Fassó, A. 17
 Fekete Nagy, Antonius 66
 Felclangell, H. 137
 Ferenczi, Al. 57
 Ferrand, Marcel 249—250
 Figueredo, Cândido de 85
 Fillmon, Nicolae 142
 Filipović, R. 247
 Fillmore, Ch. J. 97, 138
 Flechtenmacher, Chr. 9, 11
 Flora, Radu 5—11, 149—155, 208, 215, 224
 Fogarasi, Șt. 224, 225
 Francescato, G. 19
 Frătilă, V. 185

Fülei-Szántó, E. 247

G

- Gáldi, L. 66
 García de Diego, V. 84
 Gardette, P. 84, 168
 Gauchat, L. 162
 Gârleanu, E. 143
 Găstescu, Petre 64
 Genette, G. 230—232
 Gentile, A. 133
 Georgiev, Emil 139, 140
 Gherasim, diaconul 8
 Gheșle, Ion 207—209, 217, 224, 228, [235—236]
 Gheuca, Leon 8
 Gilliéron, J. 84, 151, 160—162, 167
 Glosu, Ștefan [236—238]
 Gluglea, G. 165, 184, 187, 189
 Glurescu, Anca 132—133
 Goelzer, H. 203
 Golan, Casandra 9
 Gojdu, Emanoil 8
 Golden, Angela 141
 Golopenția-Eretescu, Sanda 28, 181
 Gombocz, Zoltán 241
 Gorodejki, Ju. B. 137
 Goșla, Anton 221—228
 Grandgent, C. H. 39
 Grassi, Corrado 17
 Graur, Al. 15, 17, 20, 28, 35, 36, 50, 59, 81, 103, 123, 124, 195, 197, 200
 Greceanu, Radu 222
 Grecu, Dolna 73—76, 141
 Green, John N. 23
 Grelmas, J. 78, 119, 230
 Grilera, A. 84, 160, 162
 Grimm, P. 163
 Grisellini, F. 153
 Guiraud, Pierre 15
 Günter, K. 247
 Guțu Romalo, Valeria 50, 91, 93, 103, 107, 123, 180

H

- Haarmann, Harald 24
 Haas, W. 143
 Hadas, F. 247
 Hajos, Istif 6
 Hamp, E. 32
 Hatzfeld, A. 205
 Haugen, E. 14
 Hays, David G. 137
 Hegedűs, J. 247
 Heger, K. 13
 Helbig, G. 247
 Hell, Gy. 138, 247
 Herman, G. T. 137
 Hjelt, L. 180
 Hockett, C. 32
 Hodis, V. 107
 Hodoș, N. 228
 Homorodean, M. 57—61, 184, 187—189
 Hofeș, Vl. 181
 Horváth, Imre 239
 Houdebine, J.-L. 120
 Hrabr 139, 140
 Huba, Mózes 142
 Humboldt, W. v. 123

I

- Iana, A. 185
 Iancu, Victor 17—20
 Ibrăileanu, G. 128, 129
 Ilčev, Stefan 63—65, 192, 193
 Iliescu, Ion 225
 Iliescu, Maria 123
 Ionașcu, Al. 207
 Ionescu, Cristian 200
 Ionescu, Eugen 114, 116
 Ionescu, I. 204
 Ionescu-Ruxăndolu, Liliana [236—238]
 Ionică, Ion 217
 Iordan, Iorgu 53, 58—60, 64, 82, 93, 103, 104, 106, 107, 109, 135, 168, 172—174, 189, 191—193, 207—210
 Iorga, N. 7, 94, 143, 204
 Iorgoveanu-Dumitru, Chirata [129—132]
 Iorgovici, Paul 5
 Isprescu, Petru 195, 197, 199
 Istrate, Ion 142
 Ivanova-Mirčeva, Dora 139
 Ivănescu, Gh. 103—105, 127, 207
 Ivireanu, Antim 93, 94
 Izverniceanu, D. 7

J

- Jaberg, K. 83, 160, 162, 164
 Jackson, Kenneth H. 22—24
 Jacquier, H. 163
 Jakobson, Roman 13, 113, 115, 117, 246
 Janitssek, E. 185, 186
 Jeanjaquet, J. 162

Jókai, Mór 239
 Jokl, N. 52
 Jud, J. 83, 159, 160, 162
 Juilland, A. 28

K

Kabakčev, Jurij 140
 Karadžić, Vuk Stefanović 6
 Katančič, Petar 152
 Kelemen, Bela 123—124, 141, 225, 239—241
 242, 243
 Kiparsky, V. [243—245]
 Kis, Emese 51, 52, 137—139
 Klein, Sh. 138
 Klímonov, G. 138
 Knežsa, István 63, 66
 Kočev, Nikola 139
 Kodov, Hristo 140
 Kopitar, B. 140, 149
 Korponay, B. 247
 Krauss, Friedrich 71
 Kuev, Kujo M. 139
 Kujuindževa, Svetlana 140
 Kulaghlina, O. S. 138

L

Lablş, N. 126
 Lacea, C. 163
 Lacoste, Michèle 229
 Langendoen, D. T. 97
 Larousse, Pierre 205
 Leech, Geoffrey N. 97, 98
 Leskén, A. 140, 245
 Leu, V. 7
 Lewis, Henry 23, 24
 Liuba, S. 185
 Ljudskanov, A. 138
 Lloyd-Jones, J. 23
 Lombard, A. 28, 35, 36
 Lörincze, Lajos 143
 Loşonfi, D. 60, 61, 141, 142, 183—190
 Loth, J. 22—24
 Lovinescu, E. 119
 Lucius, 152
 Lukinich, E. 66

M

Macrea, D. 5, 13, 17, 18, 20, 21, 43, 57, 69,
 77, 81, 87, 93, 113
 Maglari, Mihail 129
 Malor, Liviu 69
 Malor, Petru 7, 11, 149, 150, 152, 155
 Malorescu, Titu 128, 129
 Makkai, L. 66
 Mangra, V. 87
 Marcu, George 129
 Marcus, Solomon 124, 137
 Mare, Călina 6
 Mareş, Al. 209, 217, 224
 Marian, S. Fl. 204

Marica, George Em. 6
 Marlenescu, Al. M. 69, 70
 Marlinescu, C. 163
 Marino, Adrian 113, 117
 Márton, Gyula [239—241]
 Matoré, G. 14
 Mauro, Tullio de 17
 Mazon, André 249
 Mălinescu, Iordache 11
 Măril, Ion 141
 McCawley, James D. 27, 97
 Mellet, A. 161, 203, 249
 Melich, János 241
 Mendlow, A. A. 229
 Menge, H. 95
 Metodie, 139, 140
 Meunier, J. M. 165
 Meyer-Lübke, W. 134, 135, 203
 Mleu Moldovan, I. 142
 Migliorini, B. 19
 Mihailik, T. 247
 Mihăescu, Glib 142
 Mihăiliă, Gh. 88, 197
 Miklas, Heinz 139
 Miklosich, Fr. 140
 Milko, M. 247
 Mircesco, vezi Alecsandri, V.
 Mitterand, H. 84
 Mirza, Cl. 50
 Mocanu, Nicolae 129—132, 141—143, 207,
 236—238
 Mocanu, Veronica 124—126
 Moldovanu, Dragoş 186
 Mollner, Maria 206
 Moll, F. B. de 39
 Morinigo, Marcos 241
 Mounin, Georges 14, [136—137]
 Mühlhausen, Ludwig 23, 24
 Münnich, A. 138
 Munteanu, Dan [241—243]
 Munteanu, Şt. 114, 125
 Muradin, Ladislau 142
 Murgu, Eftimie 5—11, 155

N

Nagy, P. 153
 Nasta, Atanase 129
 Naum, T. 163
 Nauton, P. 84
 Neagoe, Elena 108
 Neagoe, Ştefan 10
 Neagu, Valeriu [241—243]
 Neamţu, G. G. 108
 Neculce, Ion 93—95, 231—233
 Negomireanu, Dolina 77—79, 126—127, 141
 241—243
 Negrici, E. 232
 Nelescu, Ileana 141
 Nelescu, Petru 130, 141, 142, 159, 207, 215,
 237
 Nemser, W. 217

Nestorescu, V. 207–209, 215
 Nickel, G. 247
 Nicolaie, V. 38, 39
 Niculescu, Al. 93, 132–133, 199
 Nilsson, Elsa 93–95
 Nișca, P. 163
 Nizet, Marie 143

O

Oancea, D. I. 64
 Obedenaru, M. G. 130
 Obradović, Dositej 5, 7
 Obradović, Grigore 7
 Onu, Liviu 228
 Orghidan, N. 184
 Orza, Rodica 35–42, 141
 Ozsvald, E. 247

P

Pamfil, Florica 204, 208, 224, 228
 Pamfile, T. 204
 Pann, A. 173
 Panaitescu, P. P. 221
 Papadat-Bengescu, H. 142
 Papahagi, Pericle 129, 130, 237
 Papahagi, T. 74–76, 129–132, 135
 Pápay, József 246
 Papp, Ferenc 137
 Păscu, G. 197
 Pașca, Ștefan 57–60, 63–66, 157, 158, 192, 193, 195
 Pătruș, Ioan 36, 53, 63–67, 139–140, 141–143, 191–193, 201, 208, 209
 Pedersen, H. 23
 Pellegrini, G. B. 19, 83
 Pellis, U. 162
 Pelyas, I. 247
 Péntek, János [239–241]
 Pernot, H. 165
 Petrella, Ricardo 17
 Petrescu, C. 172, 173
 Petrescu, Vangheliu 130
 Petrișor, Marin 217
 Petrucci, P. 205
 Petrovici, Emil 28, 29, 52, 130, 157, 158, 163–166, 169, 191, 207, 208, 215, 237
 Petrovskij, N. A. 65, 66
 Philippide, Al. 51–53
 Pianigiani, O. 205
 Pietreanu, Marica 195–201
 Pillat, Ion 125
 Piru, Al. 223
 Pollzu, G. H. 204
 Pop, Rodica Doina 164
 Pop, Sever 142, [157–169], 208
 Pop Corniș, Mihaela 142
 Popa, I. 8, 9
 Popa, Mircea 142, 143
 Popa, Ștefan N. 153
 Popescu, Rodica 141

Popescu-Marlin, Magdalena 210
 Popescu-Telega, Al. 154
 Popl, G. 7
 Popovici, D. 150
 Popovici, Iosif 28, 165, 237
 Popovici, Iovan S. 7, 150
 Postal, P. M. 30, 138
 Pottler, B. 78
 Pouillon, J. 229
 Price, Glanville 21–25, 143
 Prioteasa, Ioana 124
 Procopovici, Al. 161
 Pumnul, Aron 129
 Pușcariu, S. [27–33], 111, 134, 135, 142, 143, 152, 157–167, 169, 203, 208, 222

Q

Quadri, Bruno 13
 Quicherat, L. 203

R

Radtke, D. 247
 Ramat, Paolo 17
 Rath, K. 6
 Rădulescu-Codin, C. 183, 184
 Rebreanu, L. 142
 Reguly, Antal 246
 Renson, J. 15
 Renzl, Lorenzo 18–20
 Rey, A. 78
 Rhys, J. 22
 Ricken, U. 13
 Robert, P. 205
 Robins, R. H. 18
 Robu, V. 124
 Roques, M. 162, 163
 Rosetti, Al. 17, 18, 28, 52, 88, 130, 152, 174, 207, 208, 210, 228
 Rosello, Luigi, 17, 19
 Roșlanu, Ion 141–143, 186, 195, 196, 199
 Ruhlén, Merritt 27–33
 Russu, I. I. 134, 135
 Rusu, Constantin 6
 Rusu, Grigore 141, 185
 Rusu, V. 159, 217

S

Sadoveanu, M. 108, 143, 167
 Sala, Marius [241–243]
 Salvi, Sergio 17
 Sampalo e Melo, A. 85
 Sapir, E. 27, 28, 33
 Saramandu, Nicolae 43–45, 130
 Sasu, Aurel 142, 143
 Sauer, Gert [246]
 Saussure, Ferdinand de 14, 123, 136, 177, 180, 181

Săteanu, Cornel 181
 Săulescu, Gh. 128
 Sbiera, I. G. 223
 Sbiera, R. 95
 Scheuermeler, P. 162
 Schilling, I. 247
 Schmidt, Karl Horst 24
 Schulze, Brigitte [246]
 Serban, A. 81, 82, 93, 95, 171, 204
 Seurtu, Vasile 198
 Séguy, J. 81
 Serrus, Ch. 103, 104
 Shakespeare, W. 107, 114
 Simion, Ștefan 222, 223, 225
 Simionescu, D. 228
 Siptar, E. 247
 Sirbu, Richard [238–239]
 Slave, Elena 124
 Slavici, I. 142
 Sofroni, V. 221–223
 Sotglu, Girolamo 17
 Stahl, H. H. 196
 Stan, Elena 192
 Stan, I. 187, 189
 Stan, I. T. 127–129
 Stanca, Radu 125
 Statl, Vasile 14
 Stănoiu, D. 204
 Steinitz, Renate 246
 Steinitz, Wolfgang [246]
 Stephanides, E. 247
 Stoicescu, N. 203, 204
 Straka, G. 21
 Streinu, Vladimir 107
 Suelu, C. 63, 64, 67
 Suelu, I. D. 6, 10
 Suprun, Adam E. 139
 Szabó, T. Attila 57, 60
 Szász, Laurențiu 141
 Szépe, György 137, 247
 Szinnely, József 241

Ș

Șandru-Olteanu, Teodora [241–243]
 Șălnceanu, L. 81
 Șerban, Felicia 119–122, 141, 142
 Șerban, Radu 10
 Șerban, Valentina 81–82, 141, 143, 203–206
 Șesan, M. 221

T

Tagliavini, Carlo 25, [132–133]
 Tamas, Lajos 52, 71, 137, 228
 Tappolet, E. 162
 Tașcu, V. 142, 143
 Tănase, E. 39
 Teaha, Teofil 83–85, 205, 217
 Teluș, Sabina 141, 143, 199
 Tekelița, Sava 5–7, 10, 11, 149–153, 155
 Teodorescu, Mirela 207, 208, 215, [235–236]

Tesnière, L. 250
 Teștelovă, M. 138
 Thomas, A. 205
 Thompson, F. B. 137
 Tiklin, H. 51, 93, 95
 Tionova, A. 247
 Tirol, Dimitrie 153
 Titone, R. 247
 Toilescu, Gr. 130
 Todoran, Emilia 141
 Todoran, R. 18, 19, 47–55, 132–133, 133–135, 142, 157–160, 173, 235–236, [236–238]
 Todorov, H. 229
 Todorov, T. 230
 Tohăneanu, G. I. [124–126]
 Toma, Stela 87–89
 Topliceanu, T. 5
 Tordaș, P. 223–225
 Toșa, Al. 183
 Tóth, Imre 139
 Trester, I. 153
 Trier, Jost 14
 Tudose, Claudia 228

T

Tepelea, G. 225
 Tîebindeal, Dimitrie 5
 Tîrovniciu, V. 8, 10
 Țurian, Valentin 184

U

Udreșcu, D. 183, 204, 205
 Ungureanu, Gh. 5–11
 Ungureanu, Ion M. 217
 Ureche, Grigore 93, 94, 222, 231, 232
 Urlicescu, Dorin 211

V

Väänänen, V. 38, 39
 Vaillant, André [249–250]
 Varlaam 93, 94, 221
 Vámszer, Márta 246
 Vartic, Ana Maria 142
 Vascenco, Victor 197
 Vasiliu, E. 28, 50, 124, 181
 Vasiliu, Gabriel 69–70, 141–143, 187
 Vay, Ștefan 8
 Vendryes, J. 107
 Veselinnov, Ivanka 6
 Vielu, A. 187, 204, 205
 Vincenzi, Giuseppe Carlo 19
 Vineu, Ion [119–122]
 Vintilescu, Virgil 5
 Vințel, Onufrie 238–239
 Vlad, Sabina 141

Voiculescu, V. 126
 Volgi, V. 137
 Vőđ, István [239–241]
 Voronca, Zaharia 69, 70

W

Waaub, J. M. 137
 Wagner, M. L. 19, 84
 Wald, Lucia 103, 124
 Walde, A. 203
 Wartburg, W. von 21, 84
 Weinreich, Uriel 45

Weinrich, H. 229, 230
 Weigand, G. 130, 159, 162, 164, 167, 208, 216

Z

Zabereca, V. 8, 9
 Zamfirescu, D. 142, 172
 Zanne, I. 204
 Zdrengeha, Mihai M. 97–102, 247
 Zdrengeha, Mircea 111, 173
 Zingarelli, N. 205
 Zoba, Ioan (din Vin) [221–228]
 Ztermark, G. 247
 Zugun, Petru 103–111, [127–129]

INDICE DE CUVINTE*

ALBANEZĂ

fluturë 134
fluturónj 134
kopil 134

BULGARĂ

Hóne 63
Bónjo 63
cánjo 66
chínjo 65
Chino 65
Cóna 66
Cone 66
Cóno 66
Čórev 192
Čórevski 192
Dámo 64
Gan 64
Gánjo 64
Gáno 64
Grínjo 64
Lénjo 65
Lénko 65
Léno 65
kofa 185
-na 185
nuprăstoc 198
prăst 197

CATALANĂ

grumi 84
grumo 84

ENGLEZĂ

pilaf 241
pillaw 241

FRANCEZĂ

benjamin 200
condée 205
fuisel 134
grumens 84
grumó 84
grumos 84
pilaf 241

GALEZĂ

boch 25
bresych 25
cwyr 24
doeth 25
(dydd) calan 25
ffawd 24
ffin 24–25
ffydd 24
gem 24
gradd 24
gwenwyn 24
gwin 24
gwyrrh 24
lonawr 24
pont 24

FINLANDEZĂ

turku 244

GERMANĂ

bügel 49
Hans 64
Iohann 64
Kymrisch 22
Pilaf 241
Pilan 241
Remisch 71

GREACĂ

σκαλίζω 135
κόπελος 134

ITALIANĂ

beniamino 200
cimrico 22
cubitale 205
cubito 205
fuscello 134
gombito 205
gomerale 205
gomitale 205
gomito 205
grum 83, 84
grüm 83
grümióé 83
grumo 83–84
grümolo 83, 84
grumoso 83
grumu 84
grun 84
ingruma 83
ingrumalo 83

* Nu au fost incluse în indice cuvintele de la paginile 36–42, 43–45, 183–190, 207–220, utilizate ca exemple, precum și cele din listele alfabetice de la p. 226–228, 240.

piláu 241
šbronžē 134
šgronža 134
šgronžē 134
vaccaricia 135

LATINĀ

abdormisco 38
ad-foras 52
**adiliare* 134
**adoleare* 134
adoliare 134
adulare 134
**aduliare* 134
albesco 38
anathematizo 35
-asco 39
**assēdlare* 36
baptizare 35
brassicae 25
bucca 25
calendae 25
canonizo 35
capraricia 135
catinum 184
cera 24
christianizo 35
circus 154
clavus 188
colaphizo 35
con- 39
**copelus* 134
cottizare 35
cresco 38
cubitalis 205
cubitus 203
cubitus 205, 206
cubitus 206
de- 39
doctus 25
dogmatizo 35
**doue* 52
-eo 39
-ēre 39
eptscynlum 135
-ēscere 39
-esco 38–39
evangelizo 35
ex- 39
**exmuticare* 135
fāta 24
fidem 24
finem 24–25
flōresco 38–39
**florisco* 39
flulare 134
**flutulare* 134
**flutulus* 134
forficare 134
frondeus 134
**fuscillum* 134

**fusc(u)lum* 134
**fusticellus* 134
**fusulum* 134
fusus 134
gemma 24
genna 135
grādum 24
grandesco 38–39
grandio 39
**grumellus* 84
grumulus 83–85
grumus 83–85
grunda 134
**grundeus* 134
hostis 149
Ianuarium 24
(in)veterasco 38
-io 39
-ire 39
-iscere 39
-isco 39
-izare 35
-izo 35–38
latinizo 35
lucisco 39
mollesco 38
motitare 135
naenia 154
nascor 38
nobis 53
nosco 38
nova 53
novem 53
-osco 39
paganizo 35
pasco 38
pontem 24
porcaricia 135
prophetizo 35
pulverizo 35
**putrisco* 39
**retundiare* 36
ronchizare 35
ros(-rem) 52
**scalizare (-idiare)* 135
scandalizo 35
schidia 135
sco- 38–39
singularizo 35
sugrunda 134
supercilim 135
unus, a 171
vaccaricia 135
venenum 24
vinum 24
virtus 24
vobis 53

LITUANIANĀ

geležis 245

MAGHIARĀ

ágyú 49
beköt 49
bendő 49
bimbó 49
Bonchida 63
bornyú 49
csafling 241
csaflinta 241
csákó 49
csapó 49
csomó 49
filegória 59
finla 65
fulgárin 240
fűző 49
golyó 49
hajdú 51
hajó 49
hajto 49
hibő 47
hordó 51
kancsó 49
kézelő 49
konc 63
Konca 63
lábri 49
langaló 49
lapító 49
lékri 49
locsoló 49
lozimplik 240
makó 49
mángoló 51
mázoló 49
merítő 48
meszelő 49
nekistigētor 240
parkett 240
paro 240
perc 65
piciján 241
pilaf 241
rémes 71
rendes 71
reszelő 49
s-ákos 240
slibovica 240
sorompó 49
téglázó 49
tó 49
udvar 54
vakaró 49
váltó 49
vasaló 49
végrehajtó 49
vineta 240
zsebkendő 49

PORTUGHEZĂ

coto 205
 colavelo 205
 covodo 205
 grumar 85
 grumear 85
 grumelo 85
 grumo 85
 grumoso 85
 grumulo 85

PROVENSALĂ

engrumeler 84
 grum 84
 grumeau 84
 grumel 84
 grumeleux 84
 grumeler 84
 grumelure 84
 grumillon 84
 grumo 84

ROMÂNĂ

A

Adam 63
 ad'eu 49
 adiiă 134
 aduiă 134
 afără 52
 afoară 53
 alb 74
 albastru 73—76
 alberin 74, 76
 albineț 74
 albinu 74
 alboc 76
 alboci 74
 albei 74
 albolin 76
 alburin 76
 aldui (a ~) 224—225
 alduială 224
 alean (in ~) 224—225
 alt 174
 amieza 36
 -an 59
 -ană 185
 Andolia 183
 anadolie 183
 Andriaș 192
 -anu 70
 aprofunda (a ~) 79
 -ar(i) 57—58
 Aria Dălcească 58
 Arsura 59
 -astru 76
 așeza 36
 -auă 47—55

Ă

-ăsc 39
 -ău 48—52

B

Barta 192
 Bartul 192
 Ba-ga 191
 bălastru 76
 băonii 156
 bătalău 54
 becătău 49
 belcēju 53
 Benă 191
 Benga 191
 Benta 192
 Bente 192
 Bigăldu 49
 bimbdău 49
 bind'ēju 49
 bîrli 82
 blagoslovenie 224—225
 Boanta 192
 Boanșă 63
 Bogdăneasa 58
 Bon 192
 Bon- 63
 Bonaș 63
 Bone(a) 63, 192
 Bonescu 63
 Bonoaia 63
 bont 192
 Bonta 192
 Bontea 192
 Bonț 63
 Bonțești 63
 Bonțida 63
 Bonțu 63
 borhēju 49
 boteză 35
 bulz 135
 bunetate 236
 bureza 36
 Buteasa 58

C

-c- 192
 cacău 49
 cacău 49, 50
 cancēju 50, 54
 cancēju 53
 cancēju 49
 care 93—96
 călșun 183—184
 Călineasa 58
 căplău 49
 căprăreacă 135
 cărîmb 204
 călșin 183—185

Căfinaș 184—185

*căfinaș 185
 căfine 184
 Căfinel 185
 *căfinel 185
 Căfun 183—184
 ceacou 54
 ceapou 52
 cerc 154
 cerceta (a ~) 79
 celate 156
 celereza 36
 cheie 188
 cimrică 22
 Cioară 192
 cioară 192
 *Cioarea 192
 Ciora 192
 Ciore 192
 Cioarea 192
 Ciort 191
 Ciorta 191—193
 Ciorteia 191—193
 cîrli 82
 cîțiva 174
 Coanda 192
 cobiltău 49
 Cofană 185
 cofă 185
 Cofănele 185
 Conda 192
 Conde(a) 192
 Condu 192
 Conea 63
 Conei 63
 Conilă 63
 Conț 63
 conț 63
 Conțea 63
 Conțești 63
 Conțu 63
 copl 134
 cōpil 134
 Ćor- 192
 Corabie 186
 *corabie 186
 Corăbiușă 186
 corșou 52
 Costea 192
 Cotar 204
 colara 242
 colări (a ~)
 colărie 204
 colăril 204
 coteală 204
 coti (a ~) 204
 cotit 204
 colii 205
 Cotroapa 186
 cotropi (a ~) 187
 Cotropină 187
 cotul 203—206
 coji (a ~) 204

Craiovescu 59
 Cristeasa 58
 cucălău 49
 Culmea Mihăiască 58
 cultura griului 156
 cūmōu 49, 52
 Cun- 63
 Cunești 63
 Cunfa 63
 Cunfu 63
 *cupăr 134
 cură (a ~) 187
 *curătură 187
 cutceurea 36
 culeza 35

D

Dam- 63
 Dama 63
 Damcea 63
 Damciu 63
 Damșa 63
 Damf(e)a 63
 Dămșeni 63
 Damf(u) 63
 Dămuc 63
 Dealu Albesc 58
 degetul 203
 depăna 15
 Din 121
 Dinga 191
 Dingu 191
 Dinu 191
 discerne (a ~) 78
 Dimbu Dronesc 58
 dgăuă 53
 Dra- 192
 drac 191—192
 Draca 191
 Dracea 191—192
 Dracu 191
 Drăgăneasa 58
 duhovnic 236
 Dumbrăveana 59

E

-e(a) 191—192
 -ea 185, 197
 -easă 58
 -ean 61, 58—59
 -ească 58—59
 -eauă 47—55
 *-edue 53
 -ei 188
 -el 197
 -esc 58—59
 -eu 49, 50, 51, 52
 -eu 48
 examina (a ~) 78
 -ez 35—38
 -ez- 35, 36

F

face (a ~) 78
 farină 156
 făgină 59
 fed'eu 53
 Filigorea 59
 Filigoreszk 59
 Finta 6
 fizău 49
 flutură 134
 flătur(e) 134
 folos 225
 forfecă 134
 frecălău 50
 frigoroș 135
 fulgarină 240
 fuște 134
 fuștel 134—135

G

-g- 191
 Gan 64
 Gane 64
 Ganea 64
 Ganul 64—65
 Ganful 64
 Găneasa 64
 Gănești 64
 Gânșoae 64
 Gânșulei 64
 Găvojdene 188—189
 găvojdie 188—189
 Găvojdină 188—189
 Gher- 64
 Gherghe 64
 Ghergul 64
 Gherța Mare 64
 ~ Mică 64
 ghintă 156
 glnăi (a ~) 78—79
 Goanță 64
 goanfe 64
 Goastă 192
 goișeu 49
 Gon 64
 Goncea 64
 Goncescu 64
 Gonciu 64
 Gonea 64
 Gonfa 64
 Gonf(e)a 65
 Gonfești 64
 Gorgana 189
 Gostea 192
 Greblan 59
 greutatea 236
 Grin- 64
 Grincă 64
 Grin(e)a 64
 Grințescu 64

Grinșeș 64
 Grinșieș 64
 Grin(u) 64
 Grin(e)a 64
 groapă 185
 Gruguceru 60
 Gruu cu Ceru 60
 grun(d)z 134
 Grunții Tari 135
 Grunjul 135
 grunz 134
 Gura lu Mic 60
 Guralmic 60
 Gurdealbun 60

H

haidău 51
 haișeu 49
 hailău 49
 hamsou 52
 Han 64
 Han(e)a 64
 Hanf 64
 Hanfa 64
 Hanful 64
 Hanu 64
 hasnă 224—225
 Hănfești 64
 hărag 204
 henger 54—55
 hengeriăuă 54
 Hentea 65
 herhieu 53
 Hin- 65
 Hina 65
 Hinteia 65
 Hintoiu 65
 Hinfa 64
 Hinfea 64
 Hinfești 64
 hiveăuă 47
 hivieu 47
 hîrdău 51—53
 hirtop 187
 Hoaga 59
 Hogan 59
 hoinar 58
 Horea 191
 Horga 191
 horn 187—188
 Horneclor 188
 Hornei 188
 Horneș 187
 Hornoi 188
 *hornoi 188
 Hornu Cetății 187
 Hornuș 188
 Horul 191
 Hotroapa 187
 huhureza 36

I

Ilea 192
ileu 17
-ime 59
impremieza 36
-ină 187, 59, 187
inventa (a ~) 78
-iza 36
-izo 36

I

înfelege (a ~) 78

J

jacand'eu 49
jar 59
jeg 59
jegos 59
jer 59
jeriște 59
Jerosu 59
jgheab 189—190
Jgheburel 190
Jghebuț 190

K

kețzel'eu 49
keskeñeu 53

L

labréu 49
lacr'eu 49
La Greblă 59
langalău 49
La Runc 59
Lean 65
Leancu 65
Len- 65
Lentea 65
Lentul 65
Lența 65
Lențe 65
Lențea 65
Lențești 65
Lențu 65
Leontie 65
leped'eu 53, 54
Leșu al Mic 59
limbă 15
locoalău 49
lopițau 49
loc în plic 240
lucrarea griului 156
Lunca Zmedii 59

M

macău 49
Mane(a) 65

maniță 65
Man(u) 65
Manța 65
Manțu 65
masteacăn 135
mazalău 49
mălăină 59
mângălău 51
medita (a ~) 78—79
mereza 36
meriteăuă 48
*meritēu 48
meselēu 49
meștecău 50
mezin 197—198
mic 197
Micu 199
Mihăiasa 58
mijlocin 198
miliaru 156
Mircești 63
mirii 82
Muchea Firezului 59
Muchea Goală 59
Muchea Rușească 58
Musta 192
Mustea 192
Mustul 192

N

năbastru 76
nălbastru 74, 76
Năparte 60
năpărteni 60
Năpărți 60
năpîrstoc 198
nedeie 57
neder 57—58
Nederu 57
Nederu 57; Cioaca
~lui; Fața ~
lui; Muchea ~
lui; Părau
~lui; Poiana
~lui; Valea ~
lui 57
nedestoinic 236
nen 154
neseară 60
-nic 236
niște 172, 174
noauă 53

O

o 171—176
-*oae 51
Oanța 65
Oanșă 65
Oanțu 65
-oasă 59—60

-oauă 47—55
ocă 223, 225
odór 54—55
odorăuă 54
-oi 188
olu (i s-a frint ~) 154
Onceasa 58
Onșit [Poiana ~] 65
oraclu 156
-os 59—60
ostașii 149
-ou 48—52

P

palma 203
Pan 65
Pană 65
Pane(a) 65
pantă 65
pañ 65
Panța 65
Pañ(e)a 65
Panțu 65
Panu 65
parău 240
parchet 240
parket 240
pasul 203
Pănești 65
părau 50, 240
Părau Budesc 58
Părau Ocolîșenesc 58
Părau lu Roșu 58
pársle 197
părtet 240
pătrunde (a ~) 78
Per- 65
Pera 65
Perești 65
perete 156
Perța 65
Perțea 65
Perțul 65
Pesterean 61
Pestereni 61
picior 15
piciorul 203
pișa 185
pișiană 241
pișeza 36
piuă 47, 54
pișătoare 185
piráo 51
pirău 51—53, 240
piri 81
pirii 81
piriu 240
pirsnea 197
Pleșa 59
Pleşana 59
Pleşanu 59

Poiana Butească 58
 Poiana Hogașilor 59
 pomeni (a ~) 78
 poșandă 185
 povără 52
 poveară 52, 53
 praznic 236
 Prăstescu 200
 prisle 197
 Prislea 195—201
 prislea 197
 prisnea 197
 prisnel 197
 prislen 197
 prizlea 197
 priznea 197
 purcareață 135
 pustios 59
 Pustiosu 59
 pustiu 60

R

răuă 52
 răzălău 49
 Rădeasa 58
 reaminti (a ~) 78
 rédeș 71
 reghioane 156
 rémeș 71
 rendes 71
 rețea 36
 reține (a ~) 78
 rezelⁱeu 49
 rîmiș 71
 rincheza 35
 Rogojina 59
 rogoz 59
 român 152—153
 rost 15
 rugină 59
 Ruienea Forcoșească 58

S

scafă 50
 scîntăuă 48
 *scofandă 185
 Scofanda 185
 Scofaina 185
 Scofania Mare 186
 *scofanie 186
 scriitor 136
 simți (a ~) 78
 skesfênu 50
 skintîjănă 48
 sprîncednă 135
 stau 49—50, 54
 staur 50
 Stăntigă 192
 stează 135
 stejerime 59

sugrunde 134
 supraceana 135
 suprăceană 135

Ș

șchioapa 203
 șorompôu 49, 52
 șlea(d)ză 135
 șteáză 135

T

-t- 192
 tărime 156
 tău 49, 50, 54
 t'iglăzău 49
 tîmplă 156
 tîri 81—82
 tîrii 81—82
 tîriit 82
 tîriitor 82
 tîritură 82
 tîriș 82
 tîrit 82
 tîritor 82
 tîritură 82
 toarce 15
 tocăndău 50
 Todereasa 58
 Tomeasa 58
 Tufescu 59
 Tur 66
 Turda 66
 Turf 66

Ț

-ț- 63—66
 țanc 204
 țarc 154
 țese 15
 țințar 135
 ținuturi 156
 Țon 66
 Țona 66
 Țone 66
 Țonea 66
 Țonța 65
 Țonțea 65
 Țonșesti 65

U

un 66, 171—176
 una 171—176
 Uncești 66
 Uncioaia 66
 Unciuc 66
 Uncu 66

undeza 36
 Unică 66
 Unte(a) 66
 Unî(e)a 66
 Unșu 66
 Unșeni 66
 Unșesti 66
 unu 171—176
 unul 171—176
 -ure 50
 -urel 190
 ureza 36
 -uri 50
 urzi 15
 -uș 190

V

Valea Mărinească 58
 ~ Pesterenilor 61
 ~ Stăjerimii 59
 valtău 49
 valtôu 49, 52
 Vancea 192
 Vanța 66
 vâcăreață 135
 vâcărău 49
 vîgrihațău 49
 vînat 74, 75
 vînat-alb 76
 vînat-albastru 73, 76
 vînat-alburii 76
 vînat-mierlie 76
 vînat-mierțu 76
 Vlădeasa 58
 vlah 151—153
 Vlasi 152
 voșolău 49

Z

Zăcătoareanu 59
 zee 156
 Zgăvîrda 59
 Zgăvîrdean 59
 zgîria 135

DIALECTUL AROMÂN

afoără 52
 anao 53
 anauă 53
 arăuă 52
 avao 53
 avauă 53
 daó 52
 nao 53
 năuă 52—53
 nălbastru 76

fințar(iu) 152
zmucicăre 135

DIALECTUL ISTROROMÂN

nayrnui 83

RUSĂ

čort 191
Lénja 65
pilav 241
tolkəno 244

SÎRBOCROATĂ

cincarin 152
Cóna 66
Cónić 66
Damić 64
Damtn 64
Dracić 192
Gano 64

Grinje 64
Hinić 64
Rumun 152

SLAVĂ

gvozďb 188
nedelja 61
podávora 52
prăštenĭ 197
světŭ 64
stǫrg 244
tirati 81
trleti 81
želězo 245

SPANIOLĂ

ananás 242
ansubo 242
bagana 242
benjamino 200
cancha 243

čodo 206
colibri 242
grumelo 83
grumo 84
grumoso 84
grumull 84
guaco 242
guara 243
incaico 241
jaguar 242
nahuatlismo 241
pisco 242
pita 242
tabaco 242
talacha 242
tapioca 242
tequila 242
sachapaloma 242
sandialahuén 242

UCRAINEANĂ

čort 191

Revista publică studii și cercetări din domeniul lingvisticii (în special din acela al lingvisticii românești), precum și recenzii la lucrări din același domeniu.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să înainteze articolele, notele și recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuș, pe hîrtie de calc. Tabelele și ilustrațiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planșe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea acelorași date în text, tabele și grafice. Explicația figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Titlurile citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale. Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase gratuit. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa comitetului de redacție : Cluj-Napoca, str. E. Racoviță nr. 21.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

71021, București, Calea Victoriei nr. 125

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI

- PETRU NEIESCU, GRIGORE RUSU, IONEL STAN, Atlasul lingvistic român pe regiuni, Maramureș, vol. II, 1971, XXV p. + hărți de la 224 la 537, 118 lei ; vol. III, 1973, XXV p. + hărți de la 538 la 870, 132 lei.
- AL. GRAUR, Gramatica azi, 1973, 239 p., 7 lei.
- I. COTEANU, Stilistica funcțională a limbii române, 1973, 204 p., 10,50 lei.
- CORNELIA COHUȚ și MAGDALENA VULPE, Graiul din zona „Porțile de Fier”. Texte. Sintaxă, 1973, 395 p., 12 lei.
- **. Texte dialectale. Muntenia, I, 1973, 478 p., 17,50 lei ; II, 1975, 915 p., 48 lei.
- GABRIELA PANĂ-DINDELEGAN, Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română, 1974, 296 p., 10,50 lei.
- ION GHETIE, Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice, 1974, 210 p., 9 lei.
- GHEORGHE CHIVU și MARIANA COSTINESCU, Bibliografia filologică românească. Secolul al VI-lea, 1974, 9 lei.
- EMESE KIS, Încadrarea substantivelor de origine maghiară în sistemul morfologic al limbii române, 1975, 191 p., 8,75 lei.
- ION GHETIE, Baza dialectală a românei literare, 1975, 696 p., 48 lei.
- **. Fonetică și dialectologie, vol. IX, 1975, 256 p., 16,50 lei.
- ANCA GIURESCU, Les mots composés dans les langues romanes, Coeditare cu firma „Mouton”, 1975, 172 p., 9,75 lei.
- AL. GRAUR, Alte etimologii românești, 1975, 107 p., 4,25 lei.
- Sub redacția acad. IORGU IORDAN, Istoria științelor în România. Lingvistica, 1975, 176 p., 7,50 lei.
- FLORA ȘUTEU, Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești, 1976, 224 p., 11 lei.
- Sub redacția acad. AL. GRAUR și acad. I. COTEANU, Probleme de lingvistică generală, vol. VII, 1977, 126 p., 7,50 lei.

CL, anul XXIII, nr. 2, p. 145—282, Cluj-Napoca, 1978

